

35STE VERGADERING

VERGADERING VAN WOENSDAG 19 DECEMBER 1973

(Bijeenroepingsuur 11.00)

Ingekomen stukken 1721;1785

Afvoering van de lijst van werkzaamheden van de motie-Romme c.s. (stuk nr. 5325, zitting 1958-1959) 1721

Regeling van werkzaamheden 1721/2

Voortzetting behandeling van:

Wetsontwerp Machtiging tot het vaststellen van regelen betreffende inkomensvorming en bescherming van werkgelegenheid in 1974 (Machtigingswet inkomensvorming en bescherming werkgelegenheid 1974) 12 723);

Nota Beperking van de olie-aanvoer en de gevolgen daarvan (12 724);

Wetsontwerp Wijziging van de Prijzenwet (12 054);

Beleidsnota beperking gevolgen olieschaarste (12 739);

de motie van het lid Porthéine c.s. betreffende de rantsoenering van benzine met name ten opzichte van het zakelijke verkeer 1722-1744; 1756-1785

Beantwoording van vragen gesteld door het lid Tolman naar aanleiding van de extreem hoge waterstand in de avond van vrijdag 14 december jl. 1744-1750

Behandeling van het voorstel van wet van de leden Fiévez en Franssen tot wijziging van de grens tussen de gemeenten Deventer en Diepenveen 1750-1756

Voorzitter: het lid Vondeling

Tegenwoordig zijn 128 leden, te weten:

Aantjes, Van Aardenne, Aarts, Abma, Albers, Van Amelsvoort, Andriessen, Bakker, Barendregt, Beekmans, De Beer, Berger, Berkhouwer, Beuker, De Boer, Boertien, De Brauw, Du Chatinier, Coppes, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen, Van Dam, Dankert, Dees, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Drees, Drenth, Van Dijk, Van Elsen, Epema-Brugman, Fiévez, Franssen, De Gaaij Fortman, Gardeniérs-Berendsen, Geurtsen, Giebels, Ginjaar-Maas, Van Gorkum, Goudsmit, Groensmit-van der Kallen, Van der Gun, Haas-Berger, Hartmeijer, Van Heel-Kasteel, Van der Heem-Wagemakers, Van der Hek, Hermsen, Hoekstra, Honig van den Bossche, Van Houwelingen, Hutschemaekers, Imkamp, Jansen, Janssen, Jongeling, Jurgens, Kappeyne van de Coppello, Keja, K. A. Keuning, S. Keuning, Klaassens-Postema, Kleisterlee, Knot, Koekoek, Kolthoff, Kombrink, Koning, De Koning (A.R.P.), De Koning (B.P.), Konings, De Koster, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Kruisinga, De Kwaadsteniet, Laban, Langedijk-de Jong, De Leeuw, Van Leeuwen, Van der Lek, Van Leijenhorst, Masman, Van der Mei, Van Mierlo, Nagel, Notenboom, Van Ooijen, Patijn, Peijnenburg, Ploeg, Poppe, Porthéine, Roethof, Roolvink, Van Rossum, De Ruiters, Van Schaik, Schakel, Scherpenhuizen, W. Scholten, Schouten, Smit-Kroes, Van der Spek, Spinks, Terlouw, Van Thijn, Tilanus, Tolman, Tuijnman, Veder-Smit, Van Veenendaal-van Meggelen, Vellenga, Verbrugh, Vondeling, Vonhoff, Voortman, De Vries, Weijters, Wiegel, Wieldraaijer, Wierenga, Wilbers, Wisselink, Wolff, Ter Woorst, Van Zeil,

en de heren Den Uyl, Minister-President, Minister van Algemene Zaken, De Gaay Fortman, Minister van Binnenlandse Zaken, Duisenberg, Minister van Financiën, Gruijters, Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Wes-

Voorzitter

terterp, Minister van Verkeer en Waterstaat, Lubbers, Minister van Economische Zaken, Boersma, Minister van Sociale Zaken, Van Dam, Staatssecretaris van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, en Hazekamp, Staatssecretaris van Economische Zaken.

De Voorzitter: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering tot het bijwonen van de vergadering van de leden:

Nagel, alleen voor het ochtend- en middagedeelte van de vergadering, wegens het bijwonen van commissievergaderingen van de provinciale staten van Noord-Holland;

De Bekker en Waalkens, wegens bezigheden elders;

Smit-Kroes, alleen voor het eerste gedeelte van de vergadering, wegens het bijwonen van een vergadering in Rotterdam;

De Boois, wegens gezondheidsredenen.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De Voorzitter: Ik deel aan de Kamer mee, dat is ingekomen een brief van de Minister van Buitenlandse Zaken over het Administratief Akkoord inzake het „Management of the National Cold Chain Operation Project” in Tanzania (12 749).

Deze brief, die al is gedrukt en rondgedeeld, wordt voor kennisgeving aangenomen.

De Voorzitter: Ik neem aan, dat de Minister van Buitenlandse Zaken zal zorgen voor een Nederlandse vertaling.

Ook is ingekomen de volgende brief d.d. 18 december 1973 van het lid Kleisterlee:

„Aangezien ik nog de enige van de mede-ondertekenaars ben van motie stuk nr. 5325, zitting 1958-1959, die deel uitmaakt van de Tweede Kamer deel ik u mede, dat ik deze motie intrek.

Een nieuwe discussie over de vraag, op welke wijze maatschappelijke organen eventueel betrokken zouden kunnen worden bij de directe wetgeving, blijft echter actueel en zinvol te noemen.

De te verwachten „Nota Knelpunten” die van de zijde van de Regering tegen de helft van het jaar 1974 is toegezegd, als ook het nog te verwachten wetsontwerp Openbaarheid van bestuur, bieden daarvoor mogelijkheden.”

Deze motie zal van de lijst van werkzaamheden worden afgevoerd.

Daartoe wordt besloten.

De Voorzitter: De overige ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Ik stel nader aan de Kamer voor, de mondelinge beantwoording van de vragen van het lid Tolman naar aanleiding van de extreem hoge waterstand in de avond van vrijdag 14 december jl. te doen plaatsvinden vóór de verdere behandeling van het voorstel van wet van de leden Fiévez en Franssen tot wijziging van de grens tussen de gemeenten Deventer en Diepenveen (12 502).

Ik wijs erop, dat door het lid Vellenga over hetzelfde onderwerp vragen zijn gesteld. Ik weet niet, of het in de bedoeling van de betrokken Minister ligt, deze vragen bij het door hem te geven antwoord te betrekken.

Overeenkomstig het voorstel van de Voorzitter wordt besloten.

Voorzitter e.a.

De **Voorzitter**: Verder stel ik aan de Kamer voor, aan de orde te stellen en te behandelen bij de aanvang van de vergadering van morgen, donderdag 20 december de wetsontwerpen:

Naturalisatie van Aguilera Gomez, Francisco en 23 anderen (12 727);

Naturalisatie van Chlod, Wladijstaw en 22 anderen (12 728);

Naturalisatie van Beeskow, Rudi Karl Albert en 26 anderen (12 729);

Naturalisatie van Boldy, Victor en 26 anderen (12 730);

Naturalisatie van Amas, Johan en 28 anderen (12 731);

Naturalisatie van Aarts, Hendrika Maria en 27 anderen (12 732);

Naturalisatie van Akihary, Johannes en 29 anderen (12 734);

Naturalisatie van Baginda, Frederik Daniel Hermanus en 26 anderen (12 741);

Naturalisatie van Asch, Jean Marie Aloysius en 27 anderen (12 742);

Naturalisatie van Appelman, Willem Antonius en 29 anderen (12 743);

Naturalisatie van Leatemala, Izaak Martinus en 24 anderen (12 744);

Naturalisatie van Bretschneider, Maria en 26 anderen (12 745);

Naturalisatie van Adijongo, Alex en 21 anderen (12 746);

de Verslagen van de Commissie voor de Verzoekschriften omtrent een aantal in haar handen gestelde adressen (12 624, nrs. 33 t/m 38, 40 en 41).

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

het wetsontwerp **Machtiging tot het vaststellen van regelen betreffende inkomensvorming en bescherming van werkgelegenheid in 1974** (Machtigingswet inkomensvorming en bescherming werkgelegenheid 1974 (12 723);

de **Nota Beperking van de olie-aanvoer en de gevolgen daarvan** (12 724);

het wetsontwerp **Wijziging van de Prijzenwet** (12 054);

de **Beleidsnota beperking gevolgen olieschaarste** (12 739).

De (algemene) beraadslaging wordt hervat.

Hierbij is tevens aan de orde de beraadslaging over de motie van het lid Porthoine c.s. betreffende de rantsoenering van benzine met name ten opzichte van het zakelijke verkeer (12 739, nr. 5).

De heer **Jansen** (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractiegenoot Van Gorkum zal de aspecten inkomenspolitiek, werkgelegenheidsbeleid en inflatiebeleid in het kader van de machtigingswet behandelen. Zelf zal ik ingaan op de betekenis die onze fractie toekent aan de oliecrisis, algemene aspecten rond de machtigingswet en de maatregelen op energiegebied inclusief distributie en openbaar vervoer.

Onze fractie beschouwt de huidige oliecrisis als één van de vormen waarin onze samenleving geconfronteerd wordt met de grenzen van de groei. De energiegrens toont zich nu met een schok, of shock zo men wil. Ook andere grenzen zijn genaderd of zijn misschien reeds overschreden. Ook daar staan ons nog de nodige schokken te wachten. Wij denken daarbij aan de ver opgevoerde spanning tussen rijke en arme landen, aan de individuele psychische spanningen in eigen land, – zie het interimrapport van de commissie-Muntendam – aan de grenzen van de ruimte, aan de beschikbaarheid van zuiver water, de opnamecapaciteit van het milieu en aan de schaarse natuurgebieden die voor ons menselijk leven essentieel zijn.

Jansen

De olieschok noopt ons tot het nemen van maatregelen. We moeten ervoor oppassen dat we bij het nemen van maatregelen niet andere grenzen overschrijden en zo terecht komen in schijnoplossingen die later alleen weer grotere problemen opleveren. In dit verband noemen wij de roep om kernenergie en het aanboren van gas in natuurgebieden.

Het behoud van de werkgelegenheid zal gepaard moeten gaan met een structureel andere aanpak van het werkgelegenheidsvraagstuk. Collega Van Gorkum zal daarop nog terugkomen. Winsten werden voor een groot deel nodig geacht om te groeien en daardoor de continuïteit van bedrijven te verzekeren. Anders denken over groeien, betekent ook structureel anders denken over winsten en winstdeling en anders denken over manieren om de continuïteit te verzekeren. Wat het kabinet verweten wordt als hobby, het eerlijk delen van kennis, macht, inkomen en werkgelegenheid, blijkt in deze situatie een keiharde voorwaarde te zijn voor een stabiele samenleving waarin ons aller welzijn is veilig gesteld zowel mondiaal als nationaal. Alleen al daarom zullen onze inspanningen op het gebied van ontwikkelingssamenwerking en welzijnsvoorzieningen in deze tijd van schaarste aan energie moeten worden vergroot.

Het beleid op korte termijn zal het beleid op lange termijn niet in de weg mogen staan. Er zal een verschuiving moeten optreden van het individuele belang op korte termijn naar het collectieve belang op lange termijn.

Ik kom nu tot enkele algemene aspecten van de machtigingswet. Waarom zijn wij bereid in principe aan de Regering de gevraagde machtiging te verlenen? Met de Regering zijn wij ervan overtuigd dat niet alleen de oliecrisis maar ook de scherpe prijsstijgingen van grondstoffen en de stagnatie van de wereldhandel diep in de ontwikkeling van onze economie zullen ingrijpen. Wanneer we het verwerken van deze ingreep overlaten aan het spel van de vrije krachten dan kan het niet anders of de zwaksten in de samenleving zullen daarvan de dupe worden. Niet alleen bijsturen maar ook vòorsturen is in deze tijd onontbeerlijk. Correcties op eerder genomen maatregelen moeten snel kunnen worden aangebracht. De gevolgen van de energieschok verwachten wij vooral in de tweede helft van het jaar, misschien wel nadat de olieboycot zelf zal zijn opgeheven. Alles bijeen zal er naar onze mening zeker een jaar nodig zijn om de spronggewijze verandering weer als een geleidelijke ontwikkeling te kunnen beheersen. Als tegenpool van de machtiging aan de Regering stelden wij in het voorlopig verslag de voorwaarde van maximale controlemogelijkheid van het parlement. Op belangrijke punten is de Regering ons tegemoet gekomen. Daarbij ging het vooral om zo goed mogelijke beoordeling van de maatregelen vooraf. De Regering is niet ingegaan op ons voorstel om controle achteraf aan de hand van een regelmatige controle op de effecten van de maatregelen in samenhang mogelijk te maken. Nogmaals willen wij de Regering dringend uitnodigen eenmaal per drie maanden verslag te doen over genomen maatregelen en de daarbij beoogde en gerealiseerde effecten, opdat wij ons een oordeel kunnen vormen over de billijkheid en de doeltreffendheid van het gevoerde beleid. Een incidentele interpellatie zonder goed voorbereide stukken is daarvoor niet voldoende.

Mijnheer de Voorzitter! De Regering heeft ons niet kunnen overtuigen van de centrale plaats die aan de Minister van Sociale Zaken wordt toegekend. Weliswaar worden besluiten in het kader van de machtigingswet op het terrein van andere gebieden door de betrokken bewindslieden meegetekend, maar ook buiten het kader van de Machtigingswet worden maatregelen getroffen, terwijl maatregelen genomen door de Minister van Sociale Zaken zelf niet zullen nalaten hun invloed te hebben op de beleidsgebieden van andere bewindslieden. Wij gaan ervan uit dat coördinatie niet alleen een kwestie is van afstemming maar tevens van het meedragen van verantwoordelijkheid.

Als voorzitter van de raad voor economische aangelegenheden heeft de Minister-President de coördinatie reeds in handen. Het gaat ons mede om de coördinatie van de departementale voorbereiding. Gezien de wel zeer sterke wisselwerking tussen de be-

Jansen

leidsgebieden van Sociale Zaken, van Economische Zaken en van Financiën in het kader van de machtigingswet lijkt ons een coördinatie in handen van de bewindslieden van Sociale Zaken, van Economische Zaken en van Financiën een mogelijke oplossing.

Wanneer zich situaties voordoen waarbij beroepsprocedures of een toetsing door de rechter worden ingezet, zal een toetsingsgrond aanwezig moeten zijn. De Regering is niet ingegaan op onze suggestie, hiervoor het begrip „het algemeen sociaal-economisch belang” te kiezen, zoals het ook in de Prijzenwet wordt gehanteerd. Wil de Regering alsnog duidelijk maken, waarom zij deze suggestie niet heeft overgenomen? Gezien haar bedoelingen kunnen wij ons ternauwernood voorstellen, dat niet steeds maatregelen in samenhang met elkaar zullen worden genomen. Sommigen echter twijfelen hieraan, met name omdat het niet tot uitdrukking komt in artikel 3. Daarom stellen wij een nadrukkelijke verklaring van het kabinet hierover op prijs.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot het bespreken van de energiepolitiek. Nu kan een bespreking van het regeringsbeleid inzake energie niet losstaan van de beoordeling van een aantal afhankelijkheden. Wij onderscheiden daarbij:

- de afhankelijkheid van andere landen;
- de afhankelijkheid van particuliere ondernemingen;
- de afhankelijkheid van energiesoorten.

Onze afhankelijkheid van de Arabische landen heeft zich nu wel ten volle getoond. Maar ook als wij eventueel tijdelijk andere olieleveranciers vinden zal dat onze afhankelijkheid niet verminderen. Deze afhankelijkheid beseft men pas ten volle wanneer leveranties dreigen gestopt te worden. In noodsituaties worden dan onverwachte prijzen gevraagd niet alleen in geld maar ook in andere grootheden. Men betaalt de prijs niet nu maar later, zonder nu te weten van welke aard en hoe groot de prijs is die later gevraagd wordt. Wij zouden graag willen dat de Regering zich hiervan zeer bewust is wanneer zij met de afgezanten van de Verenigde Staten om de tafel gaat zitten. Hetzelfde zou overigens gelden wanneer het gaat om Oostbloklanden. Als wij het goed begrepen hebben doen de Verenigde Staten ons een aanbod, terwijl uit de Oostbloklanden de leveringen al plaats vinden. Wil de Regering ons hierover nader inlichten?

Weer andere landen zijn afhankelijk van ons voor hun voorziening van energie. Dit net van wederzijdse afhankelijkheden voor de energievoorziening is er natuurlijk ook voor andere grondstoffen. Het zou onzinnig zijn dit te willen ontkennen of te pogen daaraan te ontkomen. Wel vraagt het een samenstel van internationale regelingen, niet alleen binnen de EEG maar ook daar buiten. Deze regelingen kunnen alleen hecht zijn en bestand tegen grote spanningen wanneer zij steeds gebaseerd zijn op solidariteit en op wederzijdse erkenning en respect voor elkaars belangen. Niet het minst geldt dit ten aanzien van de ontwikkelingslanden. Nederland wordt nu getroffen en voelt dit aan den lijve. Andere landen worden al heel lang bij voortduring getroffen en voelen dit zonder afdalen steeds weer. Wij vragen de Regering vanuit deze positie bestaande initiatieven verder te ontwikkelen en nieuwe initiatieven te nemen. Wij vragen de Regering met name, bij het uitzetten van een EEG-energiebeleid niet alleen te letten op de solidariteit naar binnen maar minstens zozeer de solidariteit naar buiten te benadrukken.

Mijnheer de Voorzitter, wij zagen een tweede afhankelijkheid in de afhankelijkheid van de particuliere ondernemingen en meer in het bijzonder van de olieconcerns. Zij hebben de macht, olie stromen te sturen naar eigen criteria. Mijnheer Wagner verdeelt de olie naar zijn billijkheid. De aanwezigheid van raffinaderijen doen de belangen van deze concerns en die van ons land enigermate samenvallen. Wij moeten er ons van bewust zijn dat naarmate meer raffinagecapaciteit buiten ons land gebouwd wordt, de belangen minder zullen samenvallen. De voor de hand liggende oplossing lijkt dan om hier maar meer raffinaderijen te bouwen. Andere waarden en belangen verzetten zich daartegen, terwijl bovendien het veiligstellen van die andere belangen steeds

moeilijker zal worden als gevolg van de toenemende verstrengeling van de belangen van de overheid en van deze concerns.

De andere weg die zich aandient is beheersing van het beleid van olieondernemingen, nationaal maar vooral internationaal. Kan de Regering niet alleen nationale maar ook internationale cijfers verlangen van de Nederlandse oliemaatschappijen?

De derde afhankelijkheid is die van de energiesoorten. Er gaan stemmen op dat wij nu juist om ons minder afhankelijk te maken in de kernenergie moeten gaan. Omdat wij dan nog afhankelijk zijn van uranium-leveranciers zou eigenlijk de kweekreactor de meest ideale energiebron zijn. Wij willen erop wijzen dat hier een kapitale vergissing gemaakt wordt. Heeft niet de Minister van Economische Zaken zelf gezegd, dit in navolging van „onverdachte” figuren zoals professor Went, dat als niet binnen 10 à 15 jaar de problemen van langlevend radioactief afval en de reactorveiligheid van kweekreactors zijn opgelost, wij zullen moeten ophouden met de kernenergie? Wij zitten dan nog wel met de resten van werkende reactoren. Maar erger nog, als wij ons van deze bron afhankelijk gemaakt hebben, zal de mogelijkheid om te stoppen steeds kleiner worden. Deze onzekerheid van de kernenergie als energiebron zou voldoende moeten zijn om de roep om kernenergie als oplossing voor onze problemen te doen verstommen, vooral van diegenen die de bedrijfszekerheid van de energievoorziening in de top van hun vaandel hebben geschreven.

Vooralsnog zien wij slechts één mogelijkheid om onze afhankelijkheid niet groter te maken en dat is zo snel mogelijk stabiliseren en zo mogelijk vermindering van ons energieverbruik. Daarin ligt het lange-termijnperspectief voor een geslaagd regeringsbeleid. Een geslaagd beleid betekent dan niet iets minder snel doorgaan op het gebaande pad, maar een beleid dat de moed heeft een nieuw pad in te gaan.

Deze opmerking brengt ons op het punt van de gasboringen in natuurgebieden. Hier is het dat de grenzen van het energieverbruik en de grenzen van ontoelaatbare aantasting van natuurgebieden tegen elkaar botsen. Wij kunnen met de beste wil van de wereld niet inzien dat nu een overijde en overdonderende poging ondernomen moet worden om de aardgasproductie met enkele procenten van het binnenlands verbruik op te voeren. En als dan die paar procent zo nodig zijn, zijn wij ervan overtuigd dat er voldoende alternatieven zijn om die langs andere weg te krijgen, mits daar dezelfde aandacht aan gegeven wordt. Enkele daarvan wil ik noemen. Ongetwijfeld is de Minister van Economische Zaken slim genoeg er nog meer te vinden. Wij denken dan aan: versnelde plaatsing van de extra puttengroep bij Slochteren, versterkte aandacht om de technische problemen bij exploitatie van het continentaal plat op te lossen. De landen die aardgas van ons afnemen zullen ons hierbij best willen helpen door een versnelde levering van apparatuur. Een ruimere aankoop van kolen dan de Regering zich nu voorstelt behoort te worden overwogen. De Gasunie zou grotere aankopen bij Amoco kunnen doen van gas uit het Groet-veld. Natuurlijk zijn tegen al deze alternatieven bezwaren aan te voeren. Als die volgens de Regering opwegen tegen het bezwaar van aantasting van natuurgebieden dan is er voor ons maar één conclusie en wel één tot hooguit twee jaar 2 à 3 pct. minder energie gebruiken. Wij betreffen het ten eerste dat de Regering heeft gemeend nu juist in dit verband een wijziging van artikel 65 W.R.O. aan te kondigen. Onze fractie kan zich voorstellen dat in het kader van planologische kernbeslissingen andere procedures gevonden worden om een betere vergelijking van regionale en nationale belangen mogelijk te maken en om bij de strijdigheid of vermeende strijdigheid tot een oplossing te komen. Maar ook in die procedures zullen de burgers in de regio aan het woord moeten komen om hun belangen aan de orde te stellen. Wij zullen niet meewerken aan procedures die deze belangen zonder meer van de tafel vegen en wij verwachten van deze Regering ook niet dat zij met dat soort procedures zal komen. Nogmaals, wij sluiten ons niet af voor betere procedures die minder tijdrovend zijn. Wel zijn wij van mening dat deze zaak niet mag en kan worden opgehangen aan gasboringen. Zij moe-

Jansen

ten evenzeer van toepassing zijn op de uitbreiding van industrieterreinen op het Amsterdamse gebied, om maar een voorbeeld te noemen. Wij nodigen de Regering dringend uit een herziening van procedures op eigen merites te brengen en deze zaak niet te koppelen aan een specifiek belang dat in deze of gene richting werkt.

Op onze vraag om meer nafta of de daaruit te bereiden aromaten ter beschikking van niet-energetische toepassingen te stellen, heeft de Regering geantwoord, dat dit zal gaan ten koste van olie voor energetische toepassing. Onze vraag is nu, welke criteria de Regering aanlegt als zij min of meer suggereert, dat dit laatste niet aanvaardbaar is.

Ook vernemen wij gaarne, wanneer het overzicht van gegevens van bedrijfstakken, met name hun bijdrage aan de betalingsbalans, de samenhang tussen bedrijfstakken onderling en een verdere uitsplitsing voor de bedrijfstak chemische industrie, beschikbaar zal zijn. Ik denk aan gegevens als die welke in de nota en de memorie van antwoord zijn verstrekt.

Tot slot van ons energieverhaal kan ik zeggen, dat wij zeer geïnteresseerd zijn in een energiebalans van de landbouw, waarin ook de indirecte energietoevoer (energie voor de bereiding van kunstmeststoffen) tot uitdrukking komt. Ik denk zowel aan de energie nodig voor het malen en bewerken van kunstmeststoffen als aan de energie nodig in de vorm van gas voor het bereiden van stikstofkunstmeststoffen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu tot de distributie van benzine en de maatregelen op het gebied van verkeer en vervoer. Allereerst wil ik enkele opmerkingen maken over verdeling via rantsoenering. De Regering vindt de rechtvaardiging hiervoor in beperking van het gebruik en in een rechtvaardige verdeling van de schaars beschikbare brandstof. Daarbij zijn de bonnen vrij verhandelbaar. Hierover willen wij het volgende opmerken.

Allereerst is het de vraag, wanneer rantsoenering van een schaars goed gerechtvaardigd is. Naar ons idee zal het dan moeten gaan om een schaars goed, dat niet uitwisselbaar is met andere minder schaarse goederen, dat noodzakelijk is voor de vervulling van levensbehoeften en waarbij de kans om dat goed te bemachtigen ongelijk is vanuit een oogpunt van financiële offers, die onevenredig zwaar kunnen drukken op de schouders van degenen, die niet zo dik in de centen zitten. Benzine nu is beperkt uitwisselbaar tegen openbaar vervoer. Naarmate de toegankelijkheid van het openbaar vervoer wordt verbeterd, zal de noodzaak van rantsoenering van benzine afnemen. Als deze uitwisselbaarheid groot is geworden, zal een rechtvaardige inkomensverdeling de keuzevrijheid voor een ieder even groot maken, zodat dan rantsoenering overbodig is geworden. Ik maak deze opmerkingen, omdat wanneer een langdurige distributie het vooruitzicht was, het steeds moeilijker zou worden om dit systeem te hantieren.

Mijnheer de Voorzitter! Het heeft onze instemming dat de bonnen verhandelbaar zijn, omdat er toch handel zou komen, maar dan onbeheerste en ten gunste van enkelen wanneer het zwart gebeurt. Het gevolg van de handel in bonnen is dat de prijs van benzine wordt verhoogd, niet in zijn minst omdat ondernemingen de kosten van het vervoer en dus ook van de daarvoor benodigde benzine in de prijzen mogen doorberekenen. Dat betekent dat deze ondernemingen niet direct een stimulans zullen hebben om lage prijzen voor de bonnen te betalen.

De verdeling komt uiteindelijk tot stand via de prijselasticiteit. Wie graag benzine heeft en de centen om te betalen, kan onverminderd blijven doorrijden. Anderen brengen daarvoor het offer van niet rijden of maken gebruik van het openbaar vervoer, waartegenover een vergroting van het inkomen staat die tot 4 pct. van het minimum inkomen kan oplopen als de bonnen bij voorbeeld 50 cent per liter gaan kosten. Onder de mensen met een minimum inkomen zijn er relatief weinig autobezitters, zodat de V.V.D. over het nivellerend effect zich geen zorgen hoeft te maken. Het extra inkomen is bovendien belastingvrij.

De vraag die bij ons rijst is hoe de Regering dit inkomen, dat bij toeval afhangt van het hebben van een auto past in haar inko-

mensbeleid. Ligt hierin niet een dringende reden om de rantsoenering onafhankelijk te maken van het autobezit of om de niet-autobezitters een equivalent vrij vervoersbewijs ter beschikking te stellen? Dit betekent vier maal zoveel bonnen uitreiken. Omdat alle voorwaarden om dit mogelijk te maken zijn vervuld, moet de Regering wel bijzonder zwaarwichtige redenen hebben om het anders te doen. Wat zijn die redenen? Wil de Regering bij een tweede bonnenronde de zaak anders inrichten?

Ik kom aan een tweede vraag. Als de prijs van de bonnen stabiel is geworden, zou de Regering ook de benzineprijs zodanig kunnen aanpassen, dat deze gelijk wordt aan de kunstmatige prijs. Het extra inkomen kan dan via de staatskas aan de gehele bevolking ten goede komen. Een vermindering van motorrijtuigenbelasting lijkt dan redelijk. Wat is de mening van de Regering hierover?

De heer Drees (DS'70): U heeft de term „kunstmatige prijs” gebruikt. Bedoelde u daarmee de prijs . . . .

De heer Jansen (P.P.R.): De prijs van de benzine plus die van de bonnen.

De heer Drees (DS'70): In werkelijkheid is er een gemengde prijs. Een aantal liters wordt gekocht tegen de gewone pompprijs door bonnenhouders. Daarnaast zijn er mensen die bonnen kopen en dus een extra prijs betalen. U kunt niet veronderstellen, dat de economische waarde die hoogste waarde is en dat de Regering die volledige waarde zou kunnen afromen door een accijns. Dat lijkt mij onwaarschijnlijk.

De heer Jansen (P.P.R.): Ik begrijp wat u bedoelt, maar ik ben het niet met u eens. Het zal immers zo zijn, dat iemand die zijn bonnen gebruikt zonder ze te gelde te maken in wezen met een waardegraadigheid bezig is. De man, die op zijn bonnen een liter benzine koopt, besteedt behalve het geld, dat hij voor die liter betaalt, ook de waarde van die bon, want het alternatief is verkoop van die bon. Vandaar dat ik over die kunstmatige prijs durf te praten.

Nog een klein puntje over de rantsoenering. Hoe voorziet de Regering in de toelevering van benzine aan bedrijven ten behoeve van aggregaten, heftrucks en andere bedrijfsinterne apparaten? Daarover blijkt niets uit de nota's. Wij zouden hierover graag aanvullende informatie hebben.

Over verkeer en vervoer zouden wij graag nog het volgende opmerken. Allereerst wil ik het hebben over het opheffen van de autovrije zondag. Wij geven die nu op en wij verliezen daardoor grote voordelen. Ik meen, dat we gewoon keihard moeten stellen, dat er per week 10 slachtoffers van ongevallen met dodelijke afloop en een veelvoud daarvan aan ernstig gewonden meer zullen zijn. De rust op straten en wegen verliezen we. Natuurlijk realiseren wij ons wat daartegenover staat. Voor de horeca, voor mensen die slecht ter been zijn en voor andere groepen waren er ernstige nadelen verbonden aan de autovrije zondag. Wij vinden het echter kenmerkend voor onze maatschappij, dat wij niet creatief naar andere oplossingen voor die problemen zoeken en in plaats daarvan de gebleken voordelen wel heel snel opgeven. Wij willen de Regering vragen om ondanks de rantsoenering een publiek onderzoek te doen naar de effecten van en de waardering voor één of twee autovrije zondagen per maand en intussen in overleg met de betrokkenen naar andere, betere oplossingen te zoeken dan het toelaten van het verkeersbeest, waarvoor iedereen verantwoordelijk is en niemand zich verantwoordelijk voelt.

Een tweede punt betreft de kwaliteit van het openbaar vervoer. Als de Regering meent dat ook naast de olieboycot zuinigheid op langere termijn geboden is, welke plannen heeft de Regering dan om de door haar erkende kwaliteitsachteruitgang het hoofd te bieden? Het spreekt voor zich dat wij zeker in de huidige situatie van de Regering verwachten dat zij geen tariefsverhogingen van het openbaar vervoer zal doorvoeren of bevorderen. In dun bevolkte streken zoals het noorden van het land, delen

Jansen e.a.

van Oost-Nederland en Zeeland zal de lage frequentie en de geringe dichtheid van het openbaar vervoer nu extra zwaar aankomen en vele mensen isoleren.

Waarschijnlijk is vanuit energieoogpunt het huidige openbaar lijnvervoer geen optimale oplossing voor dit probleem. Is de Regering bereid om een experiment te ondernemen door aan afgelegen leefgemeenschappen ter eigen gezamenlijke beschikking benzine en/of vervoermaterieel ter beschikking te stellen? Ziet de Minister van CRM kans om in het kader van samenlevingsopbouw dergelijke experimenten te begeleiden? Wij zouden graag horen wat de Regering hiervan denkt.

Mijnheer de Voorzitter! Een gesprek van de verkeerscommissie met de directie van de KLM heeft ons geleerd dat de KLM helemaal niet happig is op korte afstandvluchten in het land en in Europa. Bij gebrek aan alternatief railvervoer willen ze echter aan de vraag naar luchtvervoer op deze korte trajecten tegemoet blijven komen. Is dit geen reden voor de Regering om door inzet van extra materieel bij de spoorwegen op zeer vroege en zeer late uren het vervoer van de NLM overbodig te maken? Het zou zeker energie sparen en daarnaast veel hinder van luchtverkeer wegnemen. Wil de Regering binnen EEG-verband dit punt met nadruk aan de orde stellen? Nog een vraag: Kan de Regering nu zij de eerste bonnenronde achter de rug heeft, zeggen hoeveel auto's er nu in Nederland zijn? De 3,2 mln. van de RAI of de 2,5 mln. van de Motorrijtuigenbelastingdienst? Het is van groot belang voor allerlei plannen om hierover een uitsluitsel te krijgen.

De Regering heeft onlangs een maximumsnelheid op niet-autosnelwegen en een minimumsnelheid op autosnelwegen aangekondigd. Kennelijk kan dit worden gecontroleerd. Wat is dan nu nog de reden dat op autosnelwegen geen maximumsnelheid van b.v. 100 km per uur wordt ingesteld? Als de Regering meent dat hiervoor geen wetswijziging is in de Wegenverkeerswet, is zij dan bereid om wijzigingsvoorstellen aan te dragen, waardoor niet alleen op grond van verkeersveiligheid maar ook op grond van energieverbruik een maximumsnelheid kan worden ingesteld? Bovendien vragen wij ons af, of de ervaring van de laatste weken er niet op wijst, dat de veiligheid met de snelheidsbeperking is gediend.

Mijnheer de Voorzitter! Wij willen het geduld opbrengen om te wachten op de nadere informatie over het beleid op langere termijn. In het voorlopig verslag noemden wij al een aantal aspecten waarnaar wij benieuwd zijn, zoals een kritische vergelijking van huidige landbouw met biologische landbouw, herstructuren van het bedrijfsleven, aandacht voor andere energiebronnen dan kernenergie, energiebesparingen, vormings- en scholingsprogramma's, gericht op een ander patroon van tijdsbesteding, mogelijkheden van *éducation permanente* en een democratisering van de samenleving, die hiermede zou kunnen samenhangen. Nu al zouden wij graag van de Regering horen wat zij vindt van de suggestie om het vergunningenbeleid van de Wet Selectieve Investeringsregeling al dan niet bij afzonderlijke wet uit te breiden over het gehele land op basis van het criterium energie. Ik weet dat deze opmerking ingaat tegen opmerkingen, die eerder in deze Kamer zijn gemaakt. Sommigen menen, dat thans het vergunningenstelsel maar moet worden afgeschaft. Wij menen, dat het op dit ogenblik meer dan ooit nodig is. Wij zien niet in, dat het vergunningenstelsel, mits goed gehanteerd door de Minister van Economische Zaken, een rem zou kunnen zijn op een herstructurering. Wij hebben er begrip voor, dat juist ter wille van die herstructurering de heffingen tot een zogenaamde nulheffing worden teruggebracht. Het zou op zijn minst toch ernstige overweging verdienen, een vergunning aan een groot energieverbruikend project – ik denk b.v. aan aluminiumfabricage – te weigeren, in deze tijd, waarin de energie zo schaars is. Op andere plaatsen dan alleen maar in Rijnmond moet de Regering de mogelijkheid hebben te kunnen ingrijpen.

De heer Van Gorkum (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Als uitgangspunt voor onze opstelling zou ik willen nemen de mededeling van de Regering dat voor grondstoffen als koper, tin,

Van Gorkum

zink, wol, soja e.d. een prijsstijging te verwachten is van niet minder dan 30 à 40%. Het is misschien goed dat voorop te stellen om aan te geven dat we niet alleen te maken hebben met een olietekort, een energie-schaarste. Onze natuurlijke hulpbronnen vertonen over de gehele linie uitputtingsverschijnselen. Daarom zal het er niet om gaan, zo snel mogelijk de laatste restanten aan te boren, maar eerder om de tering naar de nering te zetten.

Wij staan aan het einde van een periode van economische groei en moeten overschakelen naar het denken in termen van een schaarste-economie. Dat brengt met zich mee een fundamenteel andere verdeling van welvaart en macht, zowel nationaal als internationaal, niet alleen omdat de schaarste aan grondstoffen en energie zich zal vertalen in sterk stijgende prijzen en een ongekende inflatie – ik wil dit benadrukken – maar ook omdat de Arabische landen aangetoond hebben hoe kwetsbaar wij zijn. Men mag aannemen dat ook andere grondstoffenleveranciers op een idee zijn gebracht. Wij zullen te maken krijgen met andere machtsverhoudingen in de wereld. Het is niet in te zien, waarom de koper-, de tin- en andere producenten geen „OPEC“-combinaties zullen vormen. Koper in de grond kan ook daar wel eens belangrijker zijn dan dollars op de bank. Het is niet in te zien waarom bij voorbeeld de energievretende electrolyse van bauxiet in ons land zou moeten gebeuren en niet in Suriname, waar een goedkope waterkrachtcentrale bij de hand is, aan de bron.

Onze welvaart hangt naar ons gevoel aan een zijden draad. Op energie en grondstoffen hebben wij een toren van Babel gebouwd, die duidelijk scheuren vertoont; de restauratiewerkzaamheden zullen wel eens omvangrijk kunnen zijn, met name ook omdat andere gebreken en tekortkomingen van onze huidige kapitalistische maatschappijstructuur daarbij genadeloos bloot zullen komen te liggen. De opgejaagde prestatie maatschappij kraakt in haar voegen. De gebreken van onze huidige samenleving (ongelijke verdeling van macht, inkomen en bezit) zijn tot nu toe verhuld gebleven, omdat iedereen profiteerde van een stukje groei, ook de laagste inkomens. Uit deze groei hebben wij onze arbeidsvrede de afgelopen jaren gefinancierd. Dat lijkt nu wel voorbij. Wij zullen een meer bescheiden koek opnieuw moeten verdelen en daarbij zal de vraag wie het mes hanteert meer centraal komen te staan.

Wij zijn de Regering ervoor erkentelijk, dat zij haar verantwoordelijkheid beseft en niet gearzeld heeft deze toch niet eenvoudige wet in te dienen. Niemand zal het kabinet in de huidige situatie benijden. Het kon wel eens zijn dat de kernvraag niet is of de Regering te veel, maar of zij niet te weinig bevoegdheden heeft om de problemen het hoofd te kunnen bieden en om in het sociaal-economisch leven noodzakelijkerwijze in te grijpen. Op een aantal van die problemen zou ik nader in willen gaan.

Vooraf, mijnheer de Voorzitter, wil ik een opmerking maken over voorlichting en overleg. Kenmerkend voor de onzekere situatie, waarin wij verkeren, is de roep om harde cijfers. Wij willen weten hoe het gaat met de werkgelegenheid, de prijzen, de betalingsbalans, de lonen, de arbeidsproductiviteit, de overheidsfinanciën, enz. Hoeveel olie zullen wij krijgen, hoe schaars worden welke grondstoffen en hoe zullen de invoerprijzen zich gedragen? Alle tot nu toe bestaande gegevens en prognoses zijn immers op hun kop gezet. Het is duidelijk, dat niemand bij benadering kan zeggen welke gevolgen ons precies te wachten staan. Quasi wetenschappelijke modellen, gebaseerd op de bekende nutteloze *ceteris paribus* clausules – ik moet zoets vertalen, heeft de Minister-President gezegd; welnu alle overige omstandigheden gelijkblijvend; voor economen een zeer bekende uitdrukking – en theoretische vooronderstellingen leiden tot voorspellingen, die kant noch wal raken. Zij roepen alleen de schijnexactheid op van de naar wij dachten alles vermogende wetenschap en voor de rest alleen een beetje paniek, als men met werkloosheidscijfers op de proppen komt van 300 000 tot 400 000. Met de in de huidige situatie uiterst belangrijke psychologische effecten, waarbij ik denk aan de hamsterwoede e.d., houden deze modellen helemaal geen rekening. Regering en Centraal Plan-

Van Gorkum

bureau zijn daarvoor ook een beetje bezweken met de thans gegeven cijfers in de beleidsnota, 10 pct., 175 000 werklozen. Wij zullen ze met de nodige reserves bezien en in elk geval met een stukje onzekerheid moeten leren leven.

Veel belangrijker dan de cijfers is op dit moment naar onze mening het scheppen van zo goed mogelijke overlegkanalen om de komende maanden een in brede kring gedragen beleid naar de dan geldende omstandigheden te kunnen bijsturen. Terecht heeft de Regering gesteld dat de medewerking van de bevolking bij alle maatregelen die het kabinet denkt te nemen een onmisbare voorwaarde is. Juist omdat wij niet te maken hebben met een tijdelijk tekort, met een crisissituatie voor enkele maanden, die wij met een aantal krachtige maatregelen zo goed mogelijk moeten zien door te komen, is een allereerste taak de bevolking psychologisch voor te bereiden op een volstrekt andere situatie. Aan de overheidsvoorlichting zullen hoge eisen gesteld moeten worden. Nog te veel mensen hebben de indruk dat alle ellende te wijten is aan het feit dat Den Uyl en zijn makkers in het land de dienst uitmaken. Koud is links aan de macht of het gedonder begint al. Er zijn nog heel wat stratenmakers bij de V.V.D. die dat oprecht geloven.

Een goede feitelijke informatie over wat er precies aan de hand is lijkt ons de allereerste voorwaarde voor een te voeren voorlichtingsbeleid. De mensen moeten zelf tot de conclusie komen dat het geen zin heeft een paar pakken waspoeder extra in huis te halen. Wij moeten ze trouwens ook geen schuldgevoel aanpraten dat het egoïstisch is alleen maar voor je zelf te zorgen. In onze maatschappijstructuur is niemand ooit anders geleerd dan voor zich zelf te zorgen.

Als een beroep op onderlinge solidariteit wordt gedaan, dan zal uit de maatregelen van de Regering moeten blijken dat daarmee ook ernst wordt gemaakt. Het beleid van de Regering staat of valt met de inhoud die gegeven wordt aan het beginsel dat de sterkste schouders de zwaarste lasten zullen dragen. In dat verband hechten wij grote waarde aan een loyaal overleg met de vakbeweging. Wij betreuren het dat de Regering in het laatste overleg verwachtingen heeft gewekt die twee dagen later al niet waar werden gemaakt. Dat kan het zo noodzakelijke vertrouwen alleen maar schaden. De verlangens van de vakbeweging die in hoofdzaak gericht zijn op bescherming van de laagstbetaalden (structureel optrekken van het minimumloon en het voorschotje van f 30) moeten alleszins redelijk geacht worden. Over enkele weken zal moeten blijken dat ook de laagstbetaalden, in het licht van de omvangrijke prijsstijgingen (wij beginnen al met 8 cent voor de margarine) aan deze f 30 nog te kort komen. Het zou ons wat waard zijn indien het vertrouwen dat de Minister van Sociale Zaken terecht bij de vakbeweging geniet, weer zal worden hersteld. Het voorstel van het kabinet, gedaan in de nota naar aanleiding van het verslag, op blz. 31, is in ieder geval een goede stap in die richting. Wij steunen dat graag.

Wel blijven uiteraard in dit opzicht een paar vragen over. Hoe gaat het met de niet c.a.o.-inkomens die per 1 januari a.s. moeten worden uitbetaald? Worden de inkomens die boven de c.a.o.-lonen liggen tegelijk uitbetaald met de c.a.o.-inkomens, waarop in een bepaalde bedrijfstak de uitbetaling betrekking heeft? Krijgt het hoger personeel in de bouw en in de metaal gelijk met het afsluiten van de nieuwe c.a.o. per 1 januari aanstaande die f 15 extra of geldt voor alle boven c.a.o.-inkomens dat dit bedrag per 1 april ingaat? Ik krijg hierop graag een nadere toelichting van de Minister van Sociale Zaken.

Mijnheer de Voorzitter! Een onmisbare voorwaarde voor welk beleid dan ook is de vertrouwensbasis die het kabinet bij de werkende bevolking, met name bij de laagstbetaalden, tot stand weet te brengen. Arbeidsonrust zal de komende maanden naar ons gevoel niet te vermijden zijn. Alleen in goed overleg met de vakbeweging en met een open oog voor de belangen van de laagstbetaalden inclusief de kleine zelfstandigen zullen wij daar doorheen moeten komen. Over het voorlichtingsbeleid, dat in deze paragraaf wordt genoemd, zullen wij graag nader worden geïnformeerd; wij tillen daaraan zwaar.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nu een opmerking over de produktiebeperking maken. In overleg met mijn fractie heb ik verleden week een gesprek gehad met het Verbond van Nederlandse Ondernemingen (VNO). Daarbij is van onze zijde gevraagd, in hoeverre het solidariteitsfonds van de werkgevers kan worden ingezet om bedrijfstakken die in moeilijkheden verkeren financieel te steunen.

Het onderlinge garantiefonds van de werkgevers is destijds in het leven geroepen om bedrijven te helpen, die door stakingen worden getroffen. Het fonds werkt op basis van een omslagstelsel. Hoewel het in beginsel niet zoveel verschil maakt, of bedrijven worden getroffen door acties van werknemers of van Arabieren, voorzag het VNO toch onoverkomelijke moeilijkheden bij het inschakelen van het fonds. Ook het vragen van extra bijdragen aan bedrijfstakken die van de huidige situatie voordeel genieten – die zijn er ook – stuitte op grote bezwaren. Naar de mening van het VNO ligt hier een duidelijke taak voor de Regering. De Regering kan wat het VNO betreft dus haar gang gaan.

In hoeverre bestaat er bij de Regering het voornemen, de winsten voor het komende jaar te bevriezen en de meeropbrengst te doen storten in een nationaal fonds, van waaruit met name die bedrijfstakken kunnen worden gesteund, die onder de huidige situatie extra hebben te lijden?

Het zou in het land als volstrekt onbillijk worden ervaren als in de loop van het jaar stijgende winsten worden gemiddeld, zonder dat de Regering er een reden in ziet om in te grijpen. Daarbij dient niet alleen te worden gedacht aan die bedrijfstakken, die in het bijzonder voordeel bij de huidige situatie hebben – de verzekeringsmaatschappijen, de banken, de bekende rijwielfabrikanten, gasinstallatiebedrijven enzovoorts – maar ook al die bedrijven, die profiteren van de stijgende prijzen op aanwezige voorraden en van de hamsterwoede. Het zal onjuist zijn, indien voor deze bedrijven de dividendstop wordt gevolgd door stijgende aandelenkoersen. Wij zullen de plannen van de Regering op dit punt graag vernemen. Wil men stijgende winsten volstrekt ongemoeid laten, omdat er nu eenmaal in elke loterij prijzen en nieten zijn, of mogen wij ook op dit gebied toepassing van het beginsel van de verdelende rechtvaardigheid verwachten? Er lijken ons weinig klemmende argumenten voorhanden om niet in deze situatie in te grijpen.

Ik wil thans een opmerking over de werkgelegenheid maken. Dit is ongetwijfeld het moeilijkste vraagstuk. Het gaat daarbij om de vraag, welke bedrijven op langere termijn perspectief bieden en slechts door overgangsmoeilijkheden moeten worden heengeholpen en welke bedrijven op korte termijn moeten worden herstructureerd.

Wij realiseren ons, dat de Minister van Sociale Zaken hier voor grote problemen staat. Waar mogelijk zal hij op onze steun kunnen rekenen.

Gelet op de lange-termijnproblematiek, waarom het hier gaat, zullen herstructureringsinitiatieven naar onze mening de hoogste prioriteit dienen te krijgen. Het omscholen van werknemers uit de auto-industrie en garagebedrijven voor werkzaamheden in de ombouw en aansluiting van gasverwarmingsinstallaties, het verleggen van activiteiten in de chemische industrie naar de vervaardiging van isolatiemateriaal om warmteverlies te voorkomen, het stimuleren van de produktie van rollend materieel voor het openbaar vervoer en het inzetten van extra personeel in deze sector zijn hierbij in het geding, inclusief de daarbij behorende om-, her- en bijscholingsactiviteiten. Hierover heeft de Regering in de nota gesproken, maar wij zouden graag nog wat nadere informatie op dit punt ontvangen, waarbij het dan gaat om de financiering, de opvang, de stimulering van deze om-, her- en bijscholingsactiviteiten.

Mijnheer de Voorzitter! Zijn er reeds plannen om deze herstructureringsactiviteiten te coördineren en zo goed mogelijk vanuit een centraal punt te begeleiden en te stimuleren? Is de Regering bereid daarmee nu reeds te beginnen en niet te wachten tot duidelijk wordt in hoeverre de oliecrisis een structureel karakter draagt?

Van Gorkum

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu op een voor ons zeer belangrijk punt. Is de Regering bereid zowel wat betreft maatregelen inzake werktijdverkorting als wat betreft herstructureeringsprogramma's daarbij de ondernemingsraden een belangrijke rol te laten spelen? Welke zijn de bezwaren om de ondernemingsraden in de huidige situatie extra bevoegdheden te geven? De maatregelen op het gebied van de werkgelegenheid zouden moeten worden gebonden aan de instemming van de ondernemingsraden. Dezelfde vraag zouden wij hier reeds willen stellen ten aanzien van het loon- en salarisbeleid, voor zover niet in c.a.o.'s geregeld. Is de Regering gezien de huidige situatie niet van oordeel, dat ook hier de ondernemingsraad verdergaande bevoegdheden dient te verkrijgen, desnoods via een uitzonderingsbepaling? Wij hebben hier het oog op het salarisbeleid in de ruimste zin van het woord, dus inclusief tantièmes, commissarissenvergoedingen, periodieke verhogingen en onkostenvergoedingen.

Mijnheer de Voorzitter! Het feit, dat 1 januari de maatregelen ingaan betekent dat eind december de periodieke verhogingen aan de orde zijn. De beoordelingsgesprekken vinden nu plaats met de bijbehorende mededeling, dat men al of niet verhoging krijgt. Het is niet ondenkbaar dat in het kader van de bezuinigingen voor het komende jaar alvast voorschotjes worden genomen. Is de Regering bereid in dit verband een peildatum te noemen, opdat niet alvast kan worden ingespeeld op de situatie na 1 januari? In het bijzonder wat de hoogstbetaalden betreft?

Mijnheer de Voorzitter! Terugkerende naar het thema van mijn verhaal - de ondernemingsraden - dient naar onze mening ook dit beleid aan de instemming van de ondernemingsraad te worden onderworpen. Wij zien het antwoord van de Regering hierop met belangstelling tegemoet. Voor mijn fractie is dit een zeer zwaarwegend punt. In brede kring moet verantwoordelijkheid kunnen worden gedragen voor het beleid dat de komende maanden zal moeten worden gevoerd. De Minister van Sociale Zaken kan niet alles; hij zal in de bedrijven door de werknemers moeten worden bijgestaan. Hoe meer de ondernemingsraden hier kunnen worden ingeschakeld, des te meer succes zal de Regering met het te voeren beleid hebben. Laten wij de verantwoordelijkheid breed dragen en de direct betrokkenen inspraak en zeggenschap geven in de situatie, waarin zij verkeren.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom aan een bijzonder punt. Afgezien van de door de Regering voorgestelde maatregelen ten aanzien van het behoud van bestaande werkgelegenheid en het scheppen van vervangende of nieuwe werkgelegenheid, staat nu reeds vast dat het aantal werklozen het komende jaar sterk zal toenemen. De cijfers van 125 000 tot 175 000 werklozen zijn bepaald geen pessimistische schattingen. In het midden latend, of de traditionele full-employment theorie nog levensvatbaarheid zal hebben, zouden wij er in ieder geval op willen aandringen dat voor hen, die buiten het arbeidsproces komen te staan, door deze Regering initiatieven worden ontwikkeld om tot georganiseerde vormen van vrije-tijdsbesteding te komen. Een soort van vrijwilligerswerk. Is het niet mogelijk aan de gewestelijke arbeidsbureaus een speciale afdeling of een sociaal werker te verbinden, die zich bezighoudt met het registreren van vraag en aanbod op de markt van de vrije-tijdsbesteding en daarbij bemiddeling verleent? Voor zover het gewestelijke arbeidsbureau hier niet de meest aangewezen instelling voor zou zijn, zou ik willen verwijzen naar de bureaus voor algemeen maatschappelijk werk. De Minister van CRM zit helaas niet achter de regeringstafel. Vandaar dat ik het nu, mij richtend tot de Minister van Sociale Zaken, houd bij het gewestelijk arbeidsbureau, omdat de mensen zich daar toch regelmatig moeten melden.

Mijnheer de Voorzitter! In het kader van het wijk- en buurtwerk, het werk van stichtingen, verenigingen, instellingen, politieke partijen en actiegroepen is veel vrije-tijdswerk te verrichten. Daartegenover zoeken velen, die zonder werk zijn, naar mogelijkheden om nuttig bezig te zijn. Een dergelijk bureau voor sociale dienstverlening zouden wij graag experimenteel gestart zien. Vraag en aanbod zullen vanzelf uitwijzen welke behoeften

op dit terrein bestaan. Wij zullen ten slotte toch een keer rekening moeten houden met het feit, dat het niet altijd meer mogelijk zal zijn, iedereen in het arbeidsproces in te schakelen. Ik denk met name aan de mensen boven de 45-jarige leeftijd. Recht op inkomen zal wel eens versneld belangrijker kunnen worden dan recht op arbeid.

Mijnheer de Voorzitter! Vervolgens wil ik iets zeggen over het inkomensbeleid. De Regering heeft terecht niet volstaan met het toepassen van de Loonwet. De lasten moeten breder worden gedragen. Hoewel de c.a.o.-lonen uiteraard het belangrijkste element in het nationaal inkomen vormen, brengen de uitgangspunten van dit kabinet met zich mee, dat de verdelende rechtvaardigheid zich dient uit te strekken over alle inkomenscategorieën. Het verdient ook zonder oliecrisis waardering, dat hiermee een serieus begin wordt gemaakt. Als er gematigd moet worden, zullen zeker ook de niet-arbeidsinkomens moeten meedoen. Nu zijn de ervaringen na het centraal akkoord van verleden jaar niet erg bemoedigend geweest. Van een matiging buiten de c.a.o.-lonen is niet zoveel gebleken. Ook de maatregelen, die de Regering thans heeft aangekondigd met betrekking tot de vrije beroepen en de arbeidsloze inkomens zijn niet waterdicht. De Regering geeft dit zelf ook toe. Wij zouden in dit verband nog eens extra willen aandringen op hetgeen reeds eerder door ons bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken is gesteld, namelijk dat openbaarheid van inkomens en vermogens essentieel is voor een te voeren inkomensbeleid. Volledige openbaarheid zal niet alleen sterk preventief werken, maar ook als controlemiddel kunnen worden gehanteerd.

Indien de Regering zover niet zou willen gaan - wij hopen daarover nog te worden geïnformeerd, liefst in positieve zin - dan zal naar onze mening ter completering van de thans voorgestelde maatregelen in ieder geval het fiscale controlemiddel, het fiscale instrumentarium van de Regering moeten worden gehanteerd om er zeker van te zijn, dat alle inkomens in Nederland zich aan de richtlijnen houden. Wil de Regering ons daarover nader informeren? Waarom worden fiscale instrumenten voorschands, volgens de stukken, die ons hebben bereikt, niet gehanteerd? Evenals de heer Roolvink heb ik op dit punt iets in mijn binnenzak; dat schijnt de manier te zijn om voorlopig iets aan te kondigen. In de andere binnenzak zit ook nog wat. Dit punt van het fiscale controlemiddel is voor ons een belangrijk punt. Ik wil graag het antwoord van de Regering afwachten, alvorens een uitspraak van de Kamer te vragen.

Hoe meer zekerheid de Regering op dit punt, het controleren van de niet c.a.o.-inkomens, kan bieden, des te meer zal zij ook kunnen rekenen op medewerking van hen, die bij de uitbetaling van hun inkomen zo effectief door hun werkgevers worden gecontroleerd. Uit de belastingopgaven zal straks duidelijk moeten worden, dat alle inkomens buiten de c.a.o. zich over 1974 hebben gematigd.

Waarom dat niet zou gelden voor inkomens uit rente, dividenden van buitenlandse fondsen, speculatiewinsten, landbouwinkomens, is ons niet duidelijk. Is de Regering bereid, in de Machtigingswet een algemene restbepaling op te nemen, dat ook de niet genoemde inkomenscategorieën ten minste op het peil van 1973 worden bevroren? Is de Regering voorts bereid, te bepalen dat het meerdere in elk geval onder een speciale heffing van de inkomstenbelasting zal komen te vallen? Ook de niet genoemde inkomenscategorieën - ik heb een aantal voorbeelden genoemd - zouden toch met de andere aan een grens voor 1974 moeten worden gebonden. Het is in dit verband niet relevant, of men dit inkomen nu uit buitenlandse dividenden of uit rente verkrijgt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog enkele concrete vragen stellen. Is het juist, dat de Regering in het overleg met de sociale partners van verleden week heeft gesuggereerd, de werkingsduur van de loonmaatregel voorshands tot 1 april te beperken? Kan de Regering, indien dit zo is, mededelen, wat haar van mening heeft doen veranderen? Is het juist dat de Regering over gegevens beschikt, die maatregelen op langere termijn rechtvaardigen? Dat zou de onderbouw voor dat halve jaar moeten zijn.

Van Gorkum e.a.

Kan de Regering voorts mededelen, wat gelet op de te verwachten prijsstijgingen haar beleid zal zijn ten aanzien van de thans geldende minimumuitkeringen zoals – in de eerste plaats –

a. het minimumloon? Overweegt de Regering nog een structurele verhoging per 1 januari? Het rekensommetje van de heer Roolvink heeft ons niet verontrust. Dat zal hem ook niet verwonderen. Ik kan op die manier trouwens nog wel een paar sommetjes maken. Als de heer Roolvink met zijn bijlage in de *Handelingen* heeft bedoeld, dat van de kant van de A.R.P. een aanval op het minimumloon te verwachten is, zeg ik bij voorbaat dat hij bij mijn fractie op grote tegenstand zal stuiten. Ik weet niet waarom de heer Roolvink met dit verhaal is gekomen, maar het heeft mij in deze situatie hogelijk verbaasd, dat uitgerekend de aanval op deze wijze wordt gericht op het minimumloon. Ik hoop straks positievere geluiden van de anti-revolutionaire fractie te vernemen. Als er één punt is, waarvoor mijn fractie in de komende maanden wil opkomen, dan is het wel dat in een periode van hollende inflatie in ieder geval de laagstbetaalden niet de rekening moeten betalen. Er zijn weinig punten waarover in mijn fractie zo'n grote overeenstemming bestaat.

In de tweede plaats noem ik de uitkeringen krachtens de Bijstandswet. Worden deze ook per 1 januari gelijkgetrokken met het minimumloon? Ik heb gelezen dat dit niet in het voornemen van de Regering ligt. Ik zou in het kader van de sterke stijging van de prijzen toch graag nog de overwegingen van de Regering willen horen, waarom zij het inkomen van de mensen die bijstand ontvangen, niet per 1 januari wil optrekken tot het niveau van het minimumloon.

Zullen ook de overige uitkeringen in het kader van de werknemersverzekeringen ten minste gelijk worden gesteld aan het netto-minimumloon?

Mijnheer de Voorzitter! U zult straks wel merken dat ik een motie van de heer Roolvink mede heb ondertekend. Hierin wordt gepleit voor het optrekken van de uitkeringen voor kleine zelfstandigen.

Ook de kleine zelfstandigen zullen van de Regering in deze periode steun moeten krijgen. Ook daarvoor wil mijn fractie graag opkomen.

Tot slot wil ik nog een vraag stellen over de overheidsfinanciën. Kan de Regering al nadere mededelingen doen over de bezuinigingen – het blijkt, mijnheer de Voorzitter, dat ik ook nog iets heb voor de Minister van Financiën – in de overheids sfeer ter grootte van 750 mln.? Zullen deze beperkingen in de uitgaven ook werkgelegenheidseffecten hebben en, zo ja, in welke mate zal dit het geval zijn? Het zal u, mijnheer de Voorzitter, niet verbazen, dat ik met name het laatste aspect in het kader van mijn verhaal wil meenemen.

De heer **Terlouw** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Macht is een noodzakelijk kwaad, want zonder macht is er chaos. Als D'66 dan ook spreekt over spreiding, herverdeling of afbrokkeling van macht, bedoelen wij niet dat alle macht moet verdwijnen, maar dat opeenhoping ervan moet worden vermeden en dat de macht die nodig is voor de ordening moet worden gekozen, moet worden gecontroleerd en tijdelijk moet zijn.

Een noodsituatie kan het ook gewenst maken dat macht tijdelijk wordt versterkt, omdat daardoor die situatie krachtiger het hoofd kan worden geboden. Daarom kan de volmacht die de Regering vraagt, alleen worden beoordeeld als eerst de mate waarin er sprake is van een noodtoestand wordt geanalyseerd.

Dit leidt tot de volgende opbouw van mijn betoog:

1. In hoeverre is er een noodtoestand?
2. Hoe sterk en hoe zwak is de positie van het parlement?
3. Welke machtiging heeft de Regering nodig en hoe lang?
4. De maatregelen voor de korte termijn.
5. Het beleid voor de lange termijn.

Ik ga thans in op de vraag, of er al dan niet een noodtoestand is.

Nood is natuurlijk een relatief begrip. Nood is er in de Sahellanden, waar mens en dier omkomen door honger en dorst. Nood

Terlouw

is er in een gezin, als bij een auto-ongeluk vader is gedood en moeder levensgevaarlijk is gewond. Maar ook zegt een vrouw in nood te zitten, als haar hulp in de huishouding niet komt opdagen en zegt een man, dat hij in nood zit als zijn sigaretten op zijn en hij niet zo gauw aan nieuwe kan komen. Daarom zegt het niet zoveel als we bij de huidige crisis spreken van een noodsituatie. Het hangt er maar van af, of je zuinig met zo'n woord omspringt of niet. Ik ben voor zuinig – toepasselijk in deze tijd. Want ons land is niet in het minst gebaat bij de suggestie, dat wij aan de vooravond staan van een diepe depressie. Als een stelsel niet stabiel is, kan zo'n suggestie de stoot zijn, die het begin is van een heftige zwaai in een ongewenste richting.

Kenmerkend voor wat er aan het gebeuren is, lijkt ons de grotere schaarste aan grondstoffen. Ik denk niet aan de produktiebeperking van olie, maar aan de prijsstijging daarvan. Grondstoffen waren natuurlijk altijd al een economisch goed en waren dus schaars, maar de kosten van met name energie speelden geen overwegende rol in het produktieproces. Het zijn vooral de stijgende prijzen van de grondstoffen, – 8 pct. dit jaar, 15 pct. volgend jaar (wat mij een minimum lijkt) –, die bestrijding van de toch al zo hardnekkige inflatie zo moeilijk maken. Als daarom de Regering in de memorie van antwoord schrijft dat de vraag, of de Regering ook maatregelen zou hebben overwogen indien er geen moeilijkheden zouden zijn met de olievoorziening, een hypothetisch karakter heeft, dan plaats ik daar een vraagteken bij. Het lijkt me nl. onwaarschijnlijk dat de Regering zich dadenloos zou neerleggen bij het mislukken van haar anti-inflatiebeleid, dat zich af begon te tekenen door én de sterk stijgende grondstoffenprijzen én door de dreigende mislukking van het Centraal Akkoord.

De ontwerp-machtigingswet bevat dan ook vele artikelen die verdedigbaar zouden zijn op grond van de steigerende inflatie alleen, ook zonder dat de olieboycot het effect nog eens kwam versterken. Ik onderstreep dit aspect van de stijgende grondstoffenprijzen en de invloed ervan op de inflatie (want op de bestedingen), omdat dit structureel is en van de grootste betekenis voor het beleid op de langere termijn.

Het is zelden lonend om te zeggen: „I told you so”, maar geheel te vermijden is het toch niet. In 1971 wees de heer Van Mierlo vanaf deze kathedra op de eindigheid van de grondstoffenvoorraden, op de eindige verwerkingsmogelijkheid voor het ecosysteem van vervuiling, op de fundamentele voedselschaarste, en hij wekte de Kamer op om mee te denken aan mogelijkheden om de verspillingseconomie om te bouwen tot een schaars-te-economie. Hoon werd zijn deel.

Sedertdien hebben bij verschillende gelegenheden leden van mijn fractie soortgelijke waarschuwingen laten horen. Bij de behandeling van de begroting voor Economische Zaken 1973, in het vroege voorjaar, heb ik, mede namens de P.v.d.A., uitvoerig gesproken over energiepolitiek, met als centraal thema: „Het tijdperk van de goedkope-energie-politiek is ten einde”. We wisten niet hoe de verandering zou komen, maar dat hij zou komen stond voor ons vast.

Twee gerechtvaardigde vragen die altijd op ons afkwamen (en die we niet konden beantwoorden) waren:

- hoe verandert men de mentaliteit?
- hoe kan men iets beginnen als de landen om ons heen niet meedoen?

Het wonderlijke feit doet zich voor dat beide problemen zichzelf nu een beetje aan het oplossen zijn. De mensen zijn zich schoksgewijs bewust geworden dat ze geen garantiebewijs voor overvloed hebben en dat schaarste morgen voor de deur kan staan. Het op niets berustende gehamster is daarvoor een aanwijzing. Toen ik mijn vrouw warempel vanmorgen even zag deelde zij mij mede dat zij gisteren één plastic vuilniszak kon kopen. Deze werd haar nog onder de toonbank, buiten het gezicht van anderen toegeschoven.

Minister **Den Uyl**: Gebruikt u dan nog plastic vuilniszakken?

Terlouw

De heer **Terlouw** (D'66): Bij gebrek aan de vlaszak, waarvan de Regering het gebruik nog niet heeft bevorderd en omdat de gemeente ons niet toestaat met emmers te werken, moeten wij ons daarmee helaas nog behelpen, hetgeen overigens helemaal niet zo erg is.

Ondanks dat, vind ik dat de reactie van de mensen in Nederland helemaal niet slecht is, zeker in vergelijking met Engeland. Over het meedoen van de ons omringende landen wil ik het volgende zeggen. De hele wereld wordt geconfronteerd met de energieschaarste, waarvan de Derde Wereld voor zover ze geen sterke grondstoffenpositie hebben, wel eens het hardst de kous op de kop kan krijgen.

De schaarste-economie staat voor de deur, en niet alleen voor de onze. Is dat nu een noodtoestand? In de eind twintiger en in de dertiger jaren is de economie grondig van karakter veranderd, met name onder invloed van de econoom Keynes. De theorie van de volledige werkgelegenheid was essentieel een groei- en verspillingseconomie. We hebben er allemaal van geprofiteerd. Het nationaal produkt groeide en uit de groei konden de armen minder arm worden, zonder dat de rijken iets hoefden in te leveren. Nu is er een nieuwe Keynes nodig, die ons leert hoe we moeten leven in een systeem waarin de groei vooral in het niet-materiële vlak zal liggen en de verdeling van welvaart en werkgelegenheid gebeurt bij een minder of niet meer groeiend, misschien zelfs tijdelijk dalend nationaal produkt. Die omschakeling zal niet zonder wrijving gaan. Als een voertuig door de bocht gaat, treedt er altijd enige slip op, hoe goed het differentieel ook is. Slip geeft wrijving en wrijving veroorzaakt enige schade. Wrijving veroorzaakt trouwens ook warmte welke kan worden gevoegd bij die van de premier, waardoor we het van de winter niet koud zullen hebben.

Het is deze omschakeling naar minder grondstoffen, duurdere grondstoffen, misschien minder, in ieder geval een ander type werkgelegenheid, een ander levenspatroon, met minder verplaatsingsdrift, maar ook minder verkeersslachtoffers, minder overvloed, minder verspilling, maar misschien ook minder vervreemding, die de Regering voor aanzienlijke problemen plaatst, zodat wel met het nodige voorbehoud over een milde vorm van noodsituatie kan worden gesproken, in die zin dat er de mogelijkheid is dat mensen uit het economisch voertuig geslingerd worden als het door de bocht gaat. Daardoor kan „nood” optreden en in dit opzicht kan mijn fractie aanvaarden dat de Regering een bepaalde volmacht „nood” zakelijk acht.

Thans enkele opmerkingen over de positie van het parlement. Een machtigingswet moet worden beoordeeld tegen de achtergrond van de maatschappelijke gebeurtenissen, maar dat niet alleen. Voor wie in de parlementaire democratie gelooft, is het ook van belang, of het parlement sterk genoeg is om zijn positie te mogen laten verzwakken. Ik vind, dat de laatste tien dagen veel onzuivers is gezegd over de taak van het parlement. De heer **Kruisinga** - buiten deze Kamer - en de heer **Van der Mei** - gisteren hiér - hebben de nadruk gelegd op de controlerende taak van het parlement, die door de machtigingswet in verdrukking zou komen. Dit is volgens mij nauwelijks waar. Een controlerende taak komt in gevaar als de Regering gegevens achterhoudt die voor die controle essentieel zijn, niet als de Regering in alle openbaarheid maatregelen neemt zonder vooraf toestemming aan het parlement te vragen. Ter zijde merk ik op dat wij zeer mondjesmaat gegevens hebben gekregen, misschien omdat de Regering ze zelf niet had, misschien omdat het te schadelijk was, ze publiek te maken, maar dit heeft slechts indirect met de machtigingswet te maken.

In NRC-Handelsblad van gisteren las ik, dat volgens de Britse *Economist* geen sprake is van een productiebeperking, dat integendeel meer wordt geproduceerd. Volgens het staatje, dat erbij staat, zou het neerkomen op 39 pct. méér. Als het niet juist is, hoor ik het graag. Het is wonderlijk, het in de huidige situatie te lezen.

Minister **Gruijters**: De „NRC” heeft dan verkeerd geciteerd.

De heer **Terlouw** (D'66): Wij zullen „de *Economist*” erbij zoeken. Men leest ook, dat *Perzië* heeft besloten, zijn productie aanmerkelijk op te voeren.

Ook wordt vaak ten onrechte gesuggereerd, dat onze grondstoffenpositie zo zwak is. De heer **Van der Mei** heeft dit gisteren in het algemeen gezegd. Misschien is het waar als men alle metalen enz. erbij rekent. Voor energie is het in ieder geval niet waar. In Europa zijn wij een van de rijkste grondstoffenlanden. Wij hebben een zeer grote voorraad aardgas. Dit maakt onze energiepositie geweldig sterk.

De heer **Van der Mei** (C.H.U.): Er is méér dan aardgas.

De heer **Terlouw** (D'66): Aardgas en aardolie zijn vrijwel geheel uitwisselbaar, ook voor de industrie, zij het, niet op een termijn van een halfjaar. Vrijwel alle aardolieprodukten kunnen ook uit aardgas worden gemaakt. Men kan zelfs auto's op aardgas laten rijden. Men kan het verhandelen tegen olie. Deze energiedragers zijn in hoge mate uitwisselbaar, zeker op een termijn van enkele jaren.

De heer **Van der Mei** (C.H.U.): Als men veel tijd heeft kan men heel wat doen, dat is waar.

De heer **Terlouw** (D'66): Het is van groot belang, dit te bedenken.

De heer **Van der Mei** (C.H.U.): Tijd is echter niet in ruime mate beschikbaar. Dit is een van de problemen.

De heer **Terlouw** (D'66): Juist, het voertuig gaat door de bocht en in deze periode is er een zekere noodtoestand, hetgeen een machtigingswet rechtvaardigt. Dit is precies wat ik betoogde. Ik merk nog op, dat wij in totaal, met inbegrip van het aardgas, minder energie gebruiken dan wij aan olie invoeren, doordat wij veel aardolieprodukten en aardolie direct weer doorvoeren. Onze energiepositie is in het geheel niet zo slecht en kan vele stootjes velen. Nogmaals, dit wil niet zeggen, dat niet sprake is van een situatie waarin moet worden ingegrepen en waarin het moeilijk is, een goed beleid te voeren, maar wij moeten wel proberen, zo zuiver mogelijke gegevens te krijgen en deze ook zo zuiver mogelijk te interpreteren.

De heer **Van der Mei** (C.H.U.): Misschien kan de heer **Terlouw** nog ingaan op een opmerking die hij zojuist zelf maakte, mijnheer de Voorzitter, namelijk dat onzerzijds is overdreven dat de parlementaire controle onvoldoende in het wetsontwerp is geregeld. Ik vraag hem dit ook tegen de achtergrond van de tweede nota van wijziging, waarbij de Regering is tegemoet gekomen aan het terecht door de Kamer geuite bezwaar, dat de parlementaire controle onvoldoende was geregeld.

De heer **Terlouw** (D'66): Ik vind, dat het vooral een kwestie is van de wetgevende bevoegdheid van het parlement, die zou worden aangetast bij het oorspronkelijke ontwerp.

De heer **Van der Mei** (C.H.U.): Als de wetgeving onjuist regelt, vervalt daarmee een belangrijk stuk van de controle van het parlement. Wil men de controle van het parlement zo effectief mogelijk doen zijn, dan moet men de wetgeving op dit punt optimaal regelen.

De heer **Terlouw** (D'66): Het eigenaardige is, dat ik van oppositionele zijde steeds twee tegenstrijdige dingen hoor: enerzijds dat het kabinet via de machtigingswet gaat proberen, socialistische stokpaardjes buiten de controle van het parlement om erdoor te drukken, anderzijds - van dezelfde oppositionele zijde - dat de machtigingswet absoluut niet nodig is, omdat de Regering op grond van de bestaande wetgeving precies hetzelfde zou kunnen bereiken.

Terlouw

De heer **Van der Mei** (C.H.U.): U weet dat ik althans daarover enigszins genuanceerder heb gesproken.

De heer **Terlouw** (D'66): Ik heb het nu niet speciaal over de heer Van der Mei.

De heer **Drees** (DS'70): Is er misschien sprake van spraakverwarring? Het woord controle wordt in Nederland ook vaak opgevat als het Engelse „control”, beheersing. Een deel van de woordvoerders aan de andere zijde van de Kamer heeft aan het begrip beheersing gedacht en niet aan controle aan de hand van informatie en cijfertjes, waardoor je achteraf nog altijd wat kunt doen, desnoods een motie van wantrouwen indienen. Zij bedoelden een beheersing van te voren. Dat dubbelzinnig taalgebruik, dat in de Nederlandse taal is geslopen, leidt tot die discussie.

De heer **Terlouw** (D'66): Ik denk dat de heer Drees volkomen gelijk heeft. Er is beheersing, sturing en controle en daarbij is verschil in interpretatie mogelijk.

Ik ga nog even door, misschien wordt de heer Van der Mei door de rest van mijn betoog enigszins tevreden gesteld.

De heer **Van der Mei** (C.H.U.): Daar vertrouw ik op.

De heer **Terlouw** (D'66): Hij zal het zorgvuldig controleren, of nagaan.

De heer **Wiegel** heeft geregeld naar buiten gezegd dat de Regering via oliecrisis en Machtigingswet zal trachten haar politieke doelstellingen te verwezenlijken. Ik kan mij voorstellen dat je als oppositie, wanneer je het niet eens bent met die politieke doelstellingen, dat niet prettig vindt. De directe oorzaak van de moeilijkheden is extern, komt van buiten. De gevolgen kunnen voor verschillende categorieën mensen binnenslands echter zeer verschillend zijn. Dat heeft te maken met maatregelen die de Regering neemt, en dus met politieke opvattingen die bij het kabinet leven.

Een oorlog treft het hele volk in min of meer dezelfde mate. Dan is ook een nationaal kabinet, waarin het gehele volk is vertegenwoordigd, op z'n plaats. De situatie waarin wij nu zitten vraagt politieke oplossingen, te nemen door een politiek kabinet. Indien de V.V.D. van mening is dat de Regering maatregelen neemt of zal nemen waarvoor in het volk en dus (mogen wij hopen) in dit parlement geen meerderheid is, dan houdt zij gelukkig de volle vrijheid om dit via een aangenomen motie duidelijk te maken. Dat is een betere methode dan via jeremiades over een kabinet dat, zoals het hoort, bezig is haar politieke programma uit te voeren, voor zover onvoorziene ontwikkelingen dat niet verhinderen. Toch levert de Tweede Kamer bij aanneming van het wetsontwerp tijdelijk heel wat bevoegdheid in, nl. de mogelijkheid om maatregelen van de Regering, via amendementen, te wijzigen en aan te passen. Dit is een verzwakking die mijn fractie niet licht acht.

Het parlement heeft de laatste jaren aan kracht ingeboet. Overleg van diepgaande betekenis voor conjunctuur, werkgelegenheid en welvaartsspreiding vindt, buiten het parlement om, plaats in de Stichting van de Arbeid. Voor vrijwel alle voorstellen van betekenis in het sociaal-economisch vlak wordt advies gevraagd aan de SER. Over vele andere regeringsbeslissingen wordt vooraf overleg gepleegd tussen de Regering en allerhande organisaties, terwijl de Tweede Kamer nauwelijks bij het besluitvormingsproces is betrokken.

Het is niet ten onrechte dat sommigen vrezen dat de rol van het parlement in toenemende mate gaat bestaan in het achter belangenorganisaties in de samenleving aanhollen, ieder vogeltje naar zijn aard. Daar komt bij dat de Kamer onvoldoende is bewerktuigd om de problematiek van de steeds ingewikkelder samenleving te beoordelen. Ik heb daar bij de algemene politieke beschouwingen op gewezen. Wij hebben geen onafhankelijke adviesinstanties, alternatieven kunnen wij niet laten uitwerken.

Kortom, het parlement kan zich verdere uitholling nauwelijks verder laten welgevalen, wil de parlementaire democratie geen gevaar gaan lopen.

Daarom verheugt het mijn fractie dat de Regering bij nader inzien voorstelt om regelen over buitenlandse werknemers en over huren bij wet te laten bekrachtigen en dat de vaststelling van regelen betreffende dividenden, lonen en arbeidsvoorwaarden, ook van overheidspersoneel, pas tien dagen na bekendmaking aan de Staten-Generaal tot stand zullen worden gebracht.

Zijn die tien dagen niet een beetje ongelukkig gekozen? Als het tien werkdagen zouden zijn, zouden het twee parlementaire weken omvatten, waardoor het parlement iets meer ruimte zou krijgen. Veertien gewone dagen zouden het probleem ook oplossen. Wel rijst de vraag of, na de tweede nota van wijziging, de Machtigingswet niet het karakter krijgt van een houten ham – op het eerste gezicht indrukwekkend, bij nader inzien met weinig voedingswaarde. Maatregelen inzake buitenlandse werknemers kunnen óf genomen worden krachtens de Wet arbeidsvergunning vreemdelingen, óf ze worden bij apart wetsvoorstel bekrachtigd. In geval van haast werkt de Staten-Generaal altijd loyaal mee, al is de overkant van het Binnenhof natuurlijk iets trager van pas dan wij. Verwacht de Regering zulke spoedeisende maatregelen te moeten nemen inzake buitenlanders die hier werken, dat een machtiging nodig is?

Eenzelfde vraag is van toepassing voor de huren. Wat is het spoedeisende karakter van maatregelen op dit gebied, zodat het niet met normale wetswijziging kan?

Ten aanzien van pachten, prijzen, maar ook lonen beschikt de Regering al over zoveel wetten, dat de vraag inderdaad gewettigd is, of niet had kunnen worden volstaan met een veel eenvoudiger wetsontwerp en voor de rest met toepassing van al bestaande bevoegdheden. Ik meen, dat de heer Verbrugh dit ook al heeft gezegd. In de memorie van toelichting en vooral in de memorie van antwoord blijft de motivering van het waarom van de machtiging vaag, evenals de motivering van de vorm die is gekozen. Ik hoop, dat wij daarop een dezer dagen een nadere toelichting krijgen. Is het misschien, vooral omdat de Regering in alle inkomens tegelijk wil ingrijpen, om de angst weg te nemen dat bepaalde categorieën meer de dupe worden dan andere? Dat vinden wij een uitstekende reden, die best genoemd mag worden. Aangenomen dat de Regering op deze vragen een redelijk antwoord heeft, is mijn fractie van oordeel dat, na de wijzigingen, het verlenen van de gevraagde machtiging verantwoord is, omdat hierdoor de Regering in staat wordt gesteld, een slagvaardig en flexibel goed beleid te voeren; niet om haar politieke doeleinden buiten de Kamer om te kunnen verwezenlijken. Als dat het geval was, zou de heer Wiegel gelijk hebben. Of om het anders te zeggen: als dit een kabinet van de V.V.D. was, in dezelfde situatie, maar natuurlijk met een andere zetelverhouding in de Kamer, zouden wij de machtiging ook verlenen, zij het met aanzienlijk grotere zorg.

De termijn van een jaar noemt de Regering zelf arbitrair. In verband met onze zorg over de dreigende verzwakking van het parlement, denken wij aan het verlenen van volmachtatie heeft – iets meer dan: Het is arbitrair – om de Machtigingswet voor een vol jaar te laten gelden. Indien nodig, kan de termijn worden verlengd, nadat de noodzaak van machtiging opnieuw in de Kamers in discussie is geweest; hetgeen nooit een overbodige luxe is.

In artikel 4 van het wetsontwerp wordt geregeld dat de organisaties die zijn vertegenwoordigd in de Stichting van de Arbeid, worden betrokken bij de advisering over de toepassing van deze wet, met betrekking tot de lonen en andere arbeidsvoorwaarden. Mij in dit geval aansluitend bij de opmerkingen van de heer Van Aardenne, zeg ik, dat het ook onze mening is dat dit ook dient te gelden voor organisaties, waarmee de Regering momenteel overleg pleegt in de zgn. Kleine Stichting van de Arbeid, waartoe onder anderen de Nederlandse Centrale van Hoger Personeel, de Contactgroep van Werkgevers in de Metaalindustrie en de BO-VAG behoren. Deze organisaties moeten daartoe evenals de Stichting van de Arbeid door de Regering worden aangewezen.

Terlouw

Gegarandeerd moet worden dat zij in dezelfde gevallen, op hetzelfde moment en - evenals bij het prijzenoverleg - tezamen met de betrokken organisaties van de Stichting van de Arbeid worden geraadpleegd. Ik hoop, dat de Minister van Sociale Zaken dit wil toezeggen, anders zouden wij ons gedwongen zien, alsnog een amendement op dit artikel in te dienen.

Minister Boersma: U kunt alvast met het maken van dat amendement beginnen, zo het nog niet klaar is, want het antwoord zal „Neen” luiden.

De heer **Terlouw** (D'66): Als uw antwoord ontkennend is, zullen wij de indiening van een amendement overwegen.

De **Voorzitter:** Als u het toch overweegt, adviseer ik u het alvast in te dienen.

De heer **Terlouw** (D'66): Ik heb het niet bij mij. Wij zullen het zo spoedig mogelijk indienen. Dat kan immers buiten de spreek-tijd om gebeuren.

Minister Den Uyl: U hoeft de heer Terlouw niet op het slechte pad te brengen, mijnheer de Voorzitter!

Mevrouw **Goudsmit** (D'66): Misschien kunt u de Minister van Sociale Zaken op het goede pad brengen!

Minister Boersma: Daarvoor is de Minister van Justitie nodig.

De heer **Terlouw** ('66): Ik hoop dat de Kamer dat doet via het aanvaarden van het amendement.

Mijnheer de Voorzitter! In artikel 4 wordt het voorbehoud gemaakt dat onder bepaalde omstandigheden het overleg met de Stichting van de Arbeid niet mogelijk kan zijn. Ik kan mij dat niet voorstellen. Graag zou ik zien, dat er een voorbeeld werd gegeven waaruit de noodzaak van die toevoeging blijkt. Ik wil dus graag weten, waarom er niet altijd wel even tijd zal zijn voor overleg.

Mijnheer de Voorzitter! Terecht heeft de C.P.N. in het voorlopig verslag gewezen op een opmerkelijke passage in de memorie van antwoord over het stakingsrecht. Gisteren heeft de heer Bakker vanaf deze kathedra hierop ook gewezen. In de nota naar aanleiding van het verslag wordt herhaald „dat een staking die beoogt lonen en arbeidsvoorwaarden tot stand te brengen, welke niet overeenstemmen met de uitvoeringsmaatregelen op grond van Hoofdstuk I onrechtmatig is”.

Met andere woorden: de Regering stelt hier, dat naar haar oordeel de rechter elke staking naar aanleiding van zulke arbeidsvoorwaarden onrechtmatig zal moeten verklaren en dus zal moeten verbieden. Het komt ook ons voor dat dit in strijd kan komen met de thans - ook binnen de rechterlijke macht - heersende rechtsovertuiging. Het standpunt van de Regering past eigenlijk alleen in een noodrecht-situatie. Meent de Regering werkelijk dat de situatie zo ernstig is dat een recht dat bij voorbeeld in Keerpunt als grondrecht wordt beschouwd, op voorhand moet worden ingeperkt?

In de laatste zin van de memorie van toelichting op de wijzigingen van de Machtigingswet die het parlement meer bevoegdheid toekent, wordt terecht gesteld dat de Prijzenwet niet behoeft te worden genoemd omdat dat een normale wet is die een normale parlementaire behandeling heeft gehad. In de gistermiddag bij ons rondgedeelde wijziging van de Prijzenwet wordt echter een waarborg, op grond waarvan parlementaire inspraak niet nodig zou zijn, geschrapt, nl. het overleg met vertegenwoordigingen van betrokkenen vóór de maatregel genomen wordt, als daar geen tijd meer voor zou zijn. Daardoor vervalt de reden dat dit artikel van de Prijzenwet niet in de machtigingswet moet worden opgenomen. Wij hebben begrip voor de wens van de Regering ook de Prijzenwet snel te kunnen hanteren, maar wij vragen ons wel af, of de Regering het met ons eens is dat beide wijzigingen

niet op elkaar afgestemd zijn en dat alsnog in de Machtigingswet of in de Prijzenwet een bepaling wordt opgenomen conform artikel 23, lid 2, machtigingswet.

Ik kom dan bij de maatregelen voor de korte termijn en ik wil eerst iets over de loonvorming zeggen. Het ontbreekt ons ten ene male aan voldoende gegevens om een verantwoord oordeel te hebben over de maatregelen ten aanzien van het looninkomen. Volgens de kerngegevens stijgt de arbeidsinkomensquote tot 84,5 pct, een angstwekkend percentage, dat vele, vooral kleine bedrijven in de gevarenzone kan brengen. Overheidssteun aan te veel bedrijven met rode cijfers is nooit lang vol te houden.

De Regering meent dat bij een verhoging van f 15 per maand op 1 januari en nog eens f 15 als de CAO afloopt, op zijn laatst 1 april, de reële positie van de minimumloontrekker niet verslechtert t.o.v. het peil van 1973. Kan de Regering deze verwachting met cijfers verduidelijken? Wanneer zal duidelijk worden, als het nog niet duidelijk is, in hoeverre deze verhogingen een voorschot op compensatie van prijsstijgingen of een reële inkomensverbetering zijn? Is de Regering met ons van mening dat in de toekomst de reële loonstijging gemiddeld moet voldoen aan het volgende sommetje wil zij ten minste met de inflatiebestrijding enige ernst maken: reële loonstijging is stijging arbeidsproductiviteit min ruilvoetverlies min verzwaring van belasting- en premiedruk, een som met een antwoord dat sterk negatief is voor de modale werknemers, zoals blijkt uit de laatste blz. van de nota naar aanleiding van het eindverslag?

Wij zijn van mening dat de Regering in de moeilijkheid zit twee gedeeltelijk strijdige prioriteiten in het oog te moeten houden: De werkgelegenheid, toch al onder zware druk door de beperking in de olie-aanvoer, mag niet extra in gevaar worden gebracht door via een te grote loonkostenstijging de rentabiliteit te zeer aan te tasten. Dit geldt met name voor het middelgrote en kleine bedrijf. De laagste inkomens kunnen geen achteruitgang in reëel inkomen opvangen; integendeel, structurele verbetering van de laagste inkomens is gewenst. Dit zal in de toekomst moeten doorgaan, desnoods zonder doorwerking naar de hogere schalen, ook al vinden de vakcentrales dat niet zo leuk.

Verder wil ik wat zeggen over de vrije beroepen en ambtenaren. Het blijft vaag wat de Regering denkt te doen aan ongewenste ontwikkelingen van de inkomensvorming in de vrije sector. Wat daarover wordt opgemerkt in de diverse nota's is niet erg overtuigend, maar wij zien de moeilijkheden in dezen zeer goed in. Het zou gewenst zijn als nu versneld iets werd gedaan aan de dubbele praktijken in de universiteiten: hoogleraar-medicus, hoogleraar-architect e.d., functies waarbij grote bedragen in de particuliere sector naast het hoogleraarsalaris worden verdiend, met volledig pensioenrecht, uit de universitaire baan. Iets soortgelijks kan worden opgemerkt voor medische specialisten met een militaire rang. Voor het grootste deel zal de Regering het voorhands moeten hebben van overreding, waarbij wij haar veel succes wensen.

Ten aanzien van het overheidsperoneel geeft de Regering in de memorie van antwoord aan een afgeleid beleid te zullen voeren, waarmee in wezen voortzetting wordt gegeven aan het zogenaamde trendbeleid, dat al sinds jaren ten aanzien van dit personeel wordt gevoerd. Wij vragen ons af of ambtenaren niet in feite de trendsetters zijn geworden. Door de lucratieve pensioenrechten (ook voor politici), de AOW-compensatie, de rang-inflatie bij de overheid, zijn de beloningsvoorwaarden van met name hogere ambtenaren intussen zo aantrekkelijk, dat gelijkwaardige functionarissen in het bedrijfsleven er hun vingers bij aflikken. Als de buikriem moet worden aangehaald, zal de Regering dit niet over het hoofd mogen zien.

Ik kom thans tot het energiebeleid. Elementen van het kortetermijn-energiebeleid van de Regering zijn distributie van benzine en versneld overschakelen op aardgas. Naar blijkt uit de memorie van antwoord deelt de Regering niet de mening van mijn fractie, dat energiedragers in hoge mate uitwisselbaar zijn en dat daarom een distributiesysteem dat alle energiedragers omvat rechtvaardiger en in zijn uitwerking efficiënter is. Zonder moti-

Terlouw

vering wordt dit gezegd. Daarom zal ik zelf een paar tegenargumenten aandragen. Alle energie op de bon is omslachtiger en brengt enkele praktische moeilijkheden met zich. Bovendien kan het op korte termijn van belang zijn de nafta-productie op te voeren ten koste van de benzineproductie. Voor de wat langere termijn (als de schaarste aanhoudt) is echter uit een oogpunt van rechtvaardige verdeling van een schaars goed distributie van energie veel beter dan distributie van benzine. Daar kan een Regering die zo hoog van de toren blaast over spreiding van het bekende viertal en die het originele beeld van de schouders en de lasten driemaal per bladzijde ten tonele voert, niet aan voorbijgaan. Zolang de distributie nog voor benzine geldt, vraag ik mij af of het systeem van de heer Wolffensberger („Volkskrant”, december 1973), waardoor per persoon maar voor één auto benzinebonnen kan worden geclaimd, niet haalbaar is. Het zou kunnen via een stempel op het rijbewijs, gecombineerd met koppeling aan het kentekenbewijs en het zou de wrakkenhandel tegen gaan. Graag de mening van de Regering hierover. Ik kan mij verenigen met de gedachten van de heren Drees en Jansen hierover; hieraan kleven echter ook praktische bezwaren.

Mijn partijgenoot Schwarz van de Eerste Kamer heeft schriftelijk gevraagd of het niet gewenst is een speciale, onafhankelijke commissie in het leven te roepen die moet bestuderen of in het licht van de energiecrisis, het sluitingsbeleid van de mijnen onveranderd moet blijven. Ik vind de argumentatie voor sluiting, zoals gegeven in de beleidsnota, heel aannemelijk klinken, al staan er geen kwantitatieve financiële gegevens in. Maar een feit is dat we het advies van de Mijraad niet kennen en dat verondersteld moet worden dat de Mijndustrieraad in grote mate het standpunt van DSM vertolkt. De transportkosten van kolen vanuit de USA zijn de laatste maanden zeer sterk gestegen. Ook is het niet onaantrekkelijk om in de onderhandelingspositie met andere Europese landen niet geheel zonder steenkool te zitten. Al met al voldoende argumenten om een speciale commissie in te stellen, die een onafhankelijk advies kan geven.

De Regering wekt de indruk een begerig oog te werpen op kleine aardgasvelden op het vasteland. Het gaat om enkele tientallen miljarden m³ tegenover de meer dan 2000 mld. van Groningen, Slochteren, en de honderden miljarden van het Continentaal Plat. Afweging van belangen is altijd weer opnieuw mogelijk; dat zal D'66 niet gauw ontkennen. Maar gezien de alternatieven die voorhanden zijn, gezien de paralleliteit tussen grondstoffenbeheer en natuurbehoud, is de tijd nog ver af dat we aantasting van natuurgebieden zullen sanctioneren ten bate van gaswinning. „Onvervangbare natuurgebieden worden beschermd”, luidde de regeringsverklaring. Bovendien wil ik ernstig waarschuwen voor het kortsluiten van planologische procedures. Naast de helaas onvermijdelijke centralistische maatregelen die de energiecrisis met zich brengt, moet de centrale besluitvorming waar mogelijk extra kansen krijgen. Artikel 65 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening heeft een lacune, ongetwijfeld. Maar ik hoop, dat de Regering, ook na aanvulling ervan, uiterst zuinig

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog iets opmerken over het beleid voor de lange en de middellange termijn. De Regering werpt hierover een paar vragen op in de „Beleidsnota beperking gevolgen olieschaarste”.

Je hoeft geen profeet te zijn om te voorspellen dat de prijs van ruwe olie sterk zal stijgen. De vraag is tot hoever. Een schatting kan worden ontleend aan de overweging dat de prijs zal worden begrensd door de prijs van energie uit alternatieve bronnen. Het eerste alternatief is waarschijnlijk olie uit teerzanden, die over een jaar of tien zo'n drie à viermaal zoveel zal kosten als ruwe olie nu in guldens van nu, dus zonder inflatie. Dat komt neer op een reële prijsstijging van meer dan 12 pct. per jaar, dat is een rendement hoger dan op de meeste beleggingen. De Arabieren zijn met andere woorden niet zo dwaas als zij hun olie in de grond laten zitten. De verspilling van energie is enorm, dat is een gevolg van de goedkope-energiepolitiek in het verleden. Er moet

een aanzienlijke werkgelegenheid zijn te creëren door energiebesparende produktiemethoden te stimuleren.

Behalve aan produktie en bevestiging van warmte-isolatiematerialen in gebouwen en industriële apparatuur, kan worden gedacht aan:

- de stimulering van energiebesparend onderhoud aan voertuigen;
- het zoeken naar alternatieven voor energie-intensieve produkten, zoals het eerder genoemde aluminium;
- de ontwikkeling van nieuwe apparatuur met een hoger rendement;
- de bevordering van biologische landbouw – door de heer Jansen al naar voren gebracht –, minder energie-intensief dan de huidige landbouwmethoden;
- recycling-projecten;
- het creëren van werkgelegenheid op het gebied van het openbaar vervoer;
- subsidiëring van om- en bijscholing;
- stimulering van de communicatietechnologie;
- beperking van de behoefte aan fysieke verplaatsing in de werksfeer;
- produktie van repareerbare goederen in tegenstelling tot weggooi-artikelen.

Herstructurering van de werkgelegenheid kan leiden tot een ander type economie en andersoortige werkgelegenheid. Dat behoeft niet noodzakelijkerwijs een slechtere te zijn.

Elektriciteit is de Achilleshiel van de energievoorziening in de huishoudens, omdat bij storing 's winters de centrale verwarming uitvalt (circulatie-pomp) en 's zomers de koelkast (flats hebben geen kelders). Er is dan ook te denken over bouwvoorschriften, die minstens één stookgat per woning voorschrijven. Ook kan worden overwogen om verplicht in elk huis een aparte elektriciteitsgroep te installeren, die op dezelfde wijze als nu geschiedt bij inschakeling van nachtstroom, nachtboilers e.d., vanuit centrale schakelposten kan blijven ingeschakeld, terwijl de rest van de voorzieningspunten wordt uitgeschakeld. Er blijft dan bij overbelasting in ieder huis een minimum vermogen beschikbaar, vooral nodig voor de centrale-verwarmingspomp. Men moet vooral geen paniek zaaien, heb ik al gezegd, maar men zou best bij de bouwvoorschriften in de toekomst dit soort zaken kunnen inbouwen, omdat er storingen kunnen komen. Ik meen, dat het uitvallen van de elektriciteit, bij voorbeeld omdat er een versterkte vraag naar is als de aardgasproductie vermindert of iets dergelijks, er niet toe mag leiden, dat de centrale-verwarmingsinstallaties uitvallen.

Gegeven de situatie lijkt het realistisch rekening te houden met een geldontwaarding van 10 pct. of meer voor 1974, een „vlucht” in goederen, kapitaalgoederen, maar ook via hamsternen, wat op zichzelf weer inflatiebevorderend werkt, een rentestand boven 10 pct. voor nominale leningen en een vermindering van besparingen eerder dan een vermindering van de vraag. Eén van de pogingen, die volgens ons kunnen worden gedaan om deze spiraal te stoppen, is een experiment met de uitgifte van indexleningen, waarvan alleen het echte rentedeel is belast voor de inkomstenbelasting en de nominale verhoging als gevolg van de index niet is belast. Daarmee is wellicht dat deel van de vraag af te romen dat zijn motivering niet vindt in de vrees dat allerlei goederen binnenkort niet meer verkrijgbaar zijn, maar dat zij sterk in prijs zullen stijgen. Het is niet bekend, neem ik aan, in hoeverre het hamstern gedeeltelijk op de overweging berust, dat de goederen in prijs zullen stijgen. Dat is nl. een nogal rationele overweging. Ik verneem graag of de Regering het experiment met het uitgeven van indexleningen nog eens wil overwegen. Wij hebben hierover vaker gesproken.

Ten slotte merk ik het volgende op. De Regering kondigt aan middelen te willen reserveren voor de ontwikkeling van nieuwe energiebronnen. Ik heb dit met instemming gelezen. Dat is een goede reden om terug te komen op het debat over de instelling van het Fonds Financiering Snelle Kweekreactor. Volgens ons verdient het aanbeveling dit fonds een bredere doelstelling te ge-

Terlouw e.a.

ven en daaruit research van energieproductie te financieren. De Regering staat voor de taak een lange-termijnbeleid te ontwerpen op het gebied van de economie en van het energiebeleid en wel met geheel andere uitgangspunten dan die welke wij gewend waren. Het lijkt mij dat, gezien die taak, een wens van sterkte wel op zijn plaats is.

*De vergadering wordt te 12.46 uur geschorst
en te 13.30 uur hervat.*

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik moet wel beginnen met een exclamatie: Wat is er een benzine gebruikt voor al die koeriers, wat zijn er een bommen omgehakt voor al die papieren! Nog nooit zijn wij in zo korte tijd door zoveel stukken overstelpt. Stukken met informatie en tegeninformatie, plannen en tegenplannen. Wij zijn ongetwijfeld onder de indruk van de werkkraft van dit kabinet. Pratend met oliesheiks, vakbonden, ondernemers, Amerikaanse ministers, EEG-ministers op topconferenties enzovoorts enzovoorts, produceren zij ook nog een lawine van stukken. Men zou haast geloven, dat er geen dag, geen uur, ja geen seconde tijd is te verliezen.

Minister **Den Uyl**: Wij produceren al die stukken desgevraagd!

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Jawel, maar in een zó overstelpende hoeveelheid en in een tempo, dat ons althans wat boven de pet gaat. Het ware ons dan ook lief geweest, als wij er ook nog wat tijd bijgeleverd hadden gekregen om over een en ander eens rustig na te denken. Want weten wij temidden van al dat tumult nog wel wat er aan de hand is?

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb in dit debat tot nog toe mijn ogen uitgekeken. De ene spreker na de andere komt hier verklaren, dat wij in deze moeilijke tijden hand in hand aan de situatie het hoofd moeten bieden. Sommigen roepen zelfs al om een Regering van nationale eenheid, wij worden opgeroepen al onze verschillen te vergeten, het is nu geen tijd meer voor politieke meningsverschillen en voor politieke partijprogramma's, wij moeten pal staan om de situatie het hoofd te bieden. welke situatie eigenlijk?

De prijzen stijgen, het Centraal Planbureau heeft geraamd, dat de invoerprijzen in 1974 met 15 pct. zullen stijgen, de kranten schrijven over een golf van prijsstijgingen die op ons af komt rollen; de prijzen van grondstoffen worden 30 pct. hoger, die van olie zelfs 40 pct. Hoe gaat zoiets eigenlijk?

Als men dit zo hoort, lijkt het wel een natuurverschijnsel. „Ja moeder”, zegt vader Den Uyl somber, als hij voor de zoveelste maal naar de dijk is geweest, „het water stijgt nog steeds!”

Wij menen, dat de prijzen nog steeds door mensen worden gemaakt, dat ze worden gemaakt op de „vrije markt”, dat ze worden beheerst door koersen op de beurs ontstaan als resultaat van vraag en aanbod, maar in ieder geval niet worden gemaakt door Onze Lieve Heer. Neem bij voorbeeld de margarineprijzen. Volgens een woordvoerder van de margarine-fabrikanten is er in de wereld helemaal geen sprake van schaarste aan de nodige vetten, maar is er een groot tekort aan bunkerolie. Daarom komt er geen kokosolie uit de Filippijnen en geen sojaolie uit Amerika. Hij zegt, dat de rederijen niet naar Europa willen, omdat zij bang zijn, dat daar geen bunkerolie is. Hoe verzint zo'n man het bij elkaar zou je zeggen. Het is een werkelijk uitstekende verklaring voor de prijsstijgingen van 300 pct. à 400 pct. in drie kwart jaar. Een heel voor de hand liggende veronderstelling, dat reders hun schepen liever stil laten liggen dan enig risico te nemen, dat zij moeilijkheden met bunkeren krijgen, vooral, als men net in de „Economist” van deze week heeft gelezen, dat er helemaal geen vermindering van de olieaanvoer is.

Of men dit nu wel of niet gelooft, het bewijst wel enkele dingen. In de eerste plaats, dat wat wij voor het pakje margarine betalen afhangt van de marktprijzen die de pan kunnen uitrijzen, van de vraag, of reders er brood in zien, de benodigde grondstoffen te vervoeren, van de mate waarin Unilever en andere vetgi-

Van der Lek

ganten de opbrengst van de plantages op de wereldmarkt afzetten, van de vraag, of oliemaatschappijen er wel of niet belang bij hebben, olie af te zetten en van nog veel meer.

In de tweede plaats, terwijl hier kapitalen worden uitgegeven om een boterberg koel te houden en een poosje te bewaren, eten wij margarine die gemaakt wordt van vetten, die verbouwd worden op gronden waar voedsel zou kunnen groeien voor hongerende mensen in de Filippijnen, die met de zee vervuilende schepen naar Nederland worden vervoerd ten koste van duizenden tonnen olie om dan hier - ik neem toch aan met enige winst - in margarine, halvarine en belazerine te worden omgezet.

Als de mensen maar bezig zijn, als het allemaal maar goed duur is, als het maar goed ingewikkeld is, dan is het goed.

Nogmaals, hoe komt het dan toch dat die prijzen zo stijgen?

De heer **Den Uyl** heeft gezegd: Ja, wat wil je; de ontwikkelingslanden gaan nu ook een deel van de welvaart eisen. Zou mijnheer **Den Uyl** mij eens voor willen rekenen hoeveel van al die prijsstijgingen in die ontwikkelingslanden terecht komen en bij wie dan in die landen?

Mijnheer de Voorzitter! Drie jaar is de koperprijs laag geweest. Men heeft zelfs nog geprobeerd schepen met dat goedkope koper tegen te houden om er toch maar voor te zorgen dat ook die lage winsten niet in de handen van de werkelijke bezitters van de mijnen zouden komen: de bevolking van Chili. In september zijn Allende en zijn revolutie - als je het zo mag noemen - van de kaart geveegd en prompt stijgen de prijzen tot ongekennde hoogte. Hoe zou dat toch komen? Wie zou dat toch doen?

Mijnheer de Voorzitter! De prijzen van de olie. De bezitters van de bronnen in het Midden-Oosten hebben hun prijzen verhoogd. Ze vragen hogere royalty's. 70 pct. erbij; 100 pct. erbij, laat het 300 pct. zijn. Een paar weken geleden was het aandeel van de royalty's in de invoerprijs 7,8 pct. Laat het nu 10 pct. of 15 pct. zijn, maar dat verklaart dan nog maar 10 pct. of 15 pct. van de prijsstijgingen. Hoe komt het dan dat de prijzen met 40 pct. omhoog gaan? Wie toucheert de rest?

Mijnheer de Voorzitter! Dan nog een bericht uit de krant van gisteren:

„Shell en Gulf hebben hun samenwerkingsplannen in de kernenergie bekrachtigd met het oprichten van General Atomic en General Atomic International. De inbreng van Shell bestaat uit contante betaling (in de aanloopperiode 200 miljoen dollar) en Gulf brengt activa en reeds gesloten zakelijke overeenkomsten van Gulf E en ES in.”

Pikant detail: E en ES betekent: Energy and Environment Systems. Ja, zo is het. Shell en Gulf moeten voor onze toekomst zorgen. Energie en milieu, dus kernenergie. En teerzanden en olie uit de zeebodem en steenkool. Maar dat is natuurlijk allemaal erg duur en je moet eerder zijn dan je concurrenten; je moet „een betere positie innemen” en dat maakt het nog extra duur. Waar zouden die prijsstijgingen toch vandaan komen?

Mijnheer de Voorzitter! De bewindslieden zeggen nog steeds, dat ze een stringent prijsbeleid voeren, maar er komt wel niets van terecht. Tegen deze golf van prijsstijgingen kunnen ze echt niks beginnen. Immers, als ze dat werkelijk zouden doen, zou de bedrijvigheid hier plat vallen, zou het investeringsklimaat niet meer aantrekkelijk zijn, zou het ontstagen regenen, zouden wij niet alleen toch hogere prijzen krijgen, maar ook nog echte schaarste. Tenzij de Regering natuurlijk de grenzen zou sluiten; export en import zou contingenten, zelf de investeringen zou gaan sturen en ter hand nemen. Maar daarvoor is deze Regering niet gehoord. Dat zou immers socialisme zijn; het zou een socialistische ordening zijn. Daarover kom ik straks nog te spreken.

Mijnheer de Voorzitter! Wat er vandaag de dag gebeurt op de wereldmarkt, in de haven, aan de grenzen, met de prijzen en productielijnen maakt toch zonneklaar wat een waanzinnig systeem dit internationale kapitalisme is? Wie het tot nu toe nog niet door had, zou het nu toch moeten zien? Mogen wij daaruit nu eindelijk niet eens conclusies gaan trekken?

Van der Lek

De heer Van Gorkum heeft gezegd, dat wij op olie en goedkope grondstoffen een toren van Babel hebben gebouwd. Ik zou dat „wij” maar willen laten voor wat het is. Wie zijn die „wij”, die besluiten hebben genomen om het allemaal zo te laten lopen als het gelopen is en die nu besluiten nemen hoe het verder moet lopen? Toch immers niemand? Toch immers dat waanzinnige systeem van machtsvorming, economische machtsvorming en concurrentie?

Maar het beeld van de toren van Babel spreekt mij wel aan. Het is volkomen duidelijk dat wij anders zullen moeten gaan omspringen met de natuur, waarin wij leven, met de grondstoffen en met de bestaande produktiekrachten. Het is mijns inziens duidelijk dat er mogelijkheden genoeg zijn, alle mensen op deze aarde een behoorlijk bestaan te geven, maar dan alleen wanneer de produktiekrachten, de hulpbronnen en de natuur rationeel worden aangewend. Dit zou kunnen betekenen, dat wij hier zouden moeten verminderen, maar dan op een rationele wijze. Er moet dus minder luxe zijn, minder verspilling, minder zotte zgn. vooruitgang en reclame daarvoor. Dat betekent inderdaad spreiding van inkomen, van kennis en van macht. Dat is duidelijk, maar hoe wil dit kabinet dat eigenlijk doen? Ook bij vorige gelegenheden heb ik gevraagd, waar dan de machtsmiddelen zijn. Waarmee gaat dit kabinet dat dan doen? Om welke macht gaat het? Welke macht wil dit kabinet nu eigenlijk spreiden? Is dat de macht van de wereldmarkt, die de prijzen verhoogt, waarbij het kabinet slechts machteloos de handen en het Centraal Planbureau ten hemel kan heffen? Of gaat het om de macht, die plastic zakken, buizen, toestellen, enz. naar elders uitvoert, als deze hier niet genoeg opbrengen? Of is het de macht om uit te maken of Nederland nog de moeite waard is om te investeren? Of de macht om de opgepotte kapitalen van de afgelopen 25 jaar in Nederland te houden om deze nu eens eindelijk nuttig te gaan aanwenden? Wat kan het kabinet nu eigenlijk beginnen, zolang het zich blijft neerleggen bij dit spel van de maatschappelijke krachten! Wij hebben in het voorlopig verslag gesteld, dat de prijzen allang rigoreus in de hand hadden moeten worden genomen. De kansen op een flexibel beleid, die de Regering nu van het parlement vraagt zijn reeds verspeeld door dat niet te doen. De Regering heeft hierop geantwoord, deze mening niet te delen. Zij vindt dus blijkbaar haar prijsbeleid nog steeds stringent. En zij vindt dat ze niet meer kan doen. Wel, dat is dan wel te weinig.

Wij hebben in het voorlopig verslag ook gesteld, dat de Regering over te weinig machtsmiddelen tegenover het bedrijfsleven beschikt om de economie werkelijk te besturen. Wij hebben gevraagd, of zij nu heus denkt, deze te krijgen door aan het parlement de volmachten, die in de wet, waarover wij vandaag spreken, worden gegeven, te vragen. Ik noem het ingrijpen in de lonen, de stop op de buitenlandse werknemers, misschien een beheersing van de inkomens in de vrije beroepen en heel, heel misschien een ingrijpen in de hoogte van de dividenden, als dat wellicht onverhoopt toch zou lukken. Er wordt niets geregeld om de investeringen te sturen. Er wordt voorts niets gezegd over het omschakelen van het produktiepatroon op geheel andere, duurzame en zinnigere goederen, over bevoegdheden tegenover buitenlands kapitaal, tegenover banken, verzekeringsbedrijven, reclame, ten aanzien van assortimentbeperking, enz. Waarom wordt vandaag dáárover niet met het parlement gesproken, als de toestand dan werkelijk zo kritiek is? Het is toch verdorie geen hobby van ons, dat deze situatie zulke maatregelen eist? Dat vloeit toch uit de feiten voort? Waar blijft nou die spreiding van macht?

Het lijkt wel alsof het alleen om de spreiding van inkomens gaat. Wij zijn daar altijd voor geweest. Centen in plaats van procenten. Eindelijk krijgen wij deze nu, maar nu wel heel mondjesmaat. Als de minimumlonen maar worden gered.

Maar ten eerste gaat het toch niet primair om die inkomensverdeling en om die inkomensverdeling alléén. Het gaat toch op het ogenblik om een reuzen-inflatie, een op zijn grondvesten trillende economie, om rationalisatie van de samenleving en dus: ordening.

Ook wordt de inkomensverdeling dit kabinet niet in dank afgenomen. Velen roepen dat dit nu helemaal niet mag. „Regering, laat af van uw hobby's”, roept men. Men wijst op de kerngegevens, die de Regering heeft gepubliceerd en zegt, dat het duidelijk is dat van de herverdeling op dit moment niets terecht kan komen. Dat moge wellicht zo zijn, dat komt dan precies door dezelfde produktiechaos.

Wij zijn enorm voor inkomensherverdeling. Het gaat nu echter om belangrijkere zaken, die tevens de voorwaarden voor een inkomensherverdeling vormen.

De Regering schotelt ons een stel kerngegevens voor. Ik wil daarover enkele vragen stellen. Waarom hebben wij helemaal geen alternatieven voorgelegd gekregen? Wat betekent eigenlijk het model, dat aan deze gegevens ten grondslag ligt? Welke veronderstellingen zitten daarachter? Er zijn verschillende alternatieven door anderen berekend. Als het concurrerend invoerprijspeil nu eens niet 7, maar 9 punten stijgt, krijgen wij een geheel ander betalingsbalansbeeld en een andere ruilvoet. Wat is eigenlijk de realiteitswaarde van die zeven punten? Hoe zit het verder? Krijgen wij weer cijfers, die geen rekening houden met een komende devaluatie? Ik mag dat natuurlijk niet zeggen, laat staan dat ik het mag vragen, maar zo gek is het idee toch niet bij de verwachte ruilvoetverslechtering, de druk op de gulden en alle andere elementen van deze kerngegevens.

Wij zien, dat het begrip ruilvoetverslechtering weer functioneert als een zuiver kapitalistisch begrip, waar de factor arbeid zowel hier als in de ontwikkelingslanden alleen maar de dupe van wordt. Om nog even bij die cijfers te blijven en het blijkbaar voorgenomen beleid, dat daarachter ligt: als wij even in het kapitalistische model meedenken, dan komen bij ons de volgende vragen op. Als de „Economist” gelijk heeft, dat er helemaal geen vermindering van olie-aanvoer is of zal zijn en alleen maar stijgende prijzen, wat moeten wij dan met de cijfers, gebaseerd op intering op de voorraden en wat blijft er dan over van die kerngegevens? Waarom hebben wij geen variant gekregen, die alleen rekening houdt met verminderde produktie en niet tevens met de boycot, want die zit erin? Waarom geen variant met andere veronderstellingen over het overheidsgedrag? Er is een aantal elementen in deze kerngegevens ingebouwd, die naar onze stellige overtuiging volstrekt fout zijn. Waarom gaat de woningbouw zo'n enorm eind naar beneden in deze veronderstellingen? Waarom hebben wij geen variant gekregen met juist meer sociale woningbouw? Waarom hebben wij geen variant gekregen met niet minder, maar juist meer overheidsinvesteringen? In een recessieve periode zou dat toch veel meer voor de hand liggen? Ik blijf nog even bij hetzelfde model. In een recessieve periode is een anti-cyclisch beleid nodig. Wat is er aan de hand? Er is een aanbodverslechtering, waardoor een vraagoverschot komt en daarnaast zijn er autonome prijsstijgingen. Er is een recessie van aanbodzijde en een inflatie van de vraagzijde. Dan moeten volgens de boekjes ten eerste overheidsimpulsen worden gegeven aan de aanbodzijde. Dat betekent een forse uitbreiding van de overheidsinvesteringen, overheidsbestedingen, gericht op fundamentele herwaardering van het aanbodpatroon. Dan doet men meteen wat aan die ellendige, afhankelijke structuur van de huidige Nederlandse economie.

Ten behoeve van de inflatiebestrijding zou afroming van zware koopkracht moeten plaatsvinden aan de vraagzijde? Dit is nog steeds volgens de boekjes. Er zou bij voorbeeld een staatslening kunnen worden uitgegeven in kleine coupures aan Nederlandse ingezetenen op gunstige voorwaarden, waardoor de middelen voor de inflatiebestrijding beschikbaar zouden komen. Ik wil graag weten, waarom een dergelijke variant niet is gekozen en waarom die in ieder geval niet aan ons is voorgelegd. Deze zou ten eerste een positieve werking op de besparingen kunnen hebben. Waarom gaat eigenlijk volgens de kerngegevens de spaarquote van 21,5 naar 17? Een tweede effect zou zijn dat er geld zou vrijkomen voor overheidsinvesteringen. Hierdoor zou een verschuiving naar meer arbeidsintensieve investeringen kunnen optreden. Dat is precies het omgekeerde van hetgeen de Re-

Van der Lek

gering vreest. Men zou een en ander wel moeten koppelen aan de belastingdienst, omdat er uiteraard als gevolg van zo'n lening hier en daar ook wel wat te heffen zou zijn.

In dit verband wil ik nog een brandende vraag stellen. De Regering schijnt verboden te hebben, nog enig cijfer over in- en uitvoer van olie openbaar te maken. Dit heb ik tenminste gisteren weer in de krant gelezen. Ik had het al eerder gehoord, maar het verhaal komt telkens weer naar voren. Is dit juist? Indien dit zo is, is dit dan openheid van beleid, hetgeen wij toch zo nodig hebben? Is dit een middel om vertrouwen te wekken in hetgeen de Regering gaat doen? Kan iemand mij uitleggen waarvoor dit goed is, behalve om ervoor te zorgen dat „The Economist” geen artikelen meer kan publiceren om te vertellen hoe het werkelijk met de olie-aanvoer is gesteld?

Hoe zit het met de olie van Defensie? Beschikt Defensie over eigen olievoorraden of is de 65-dagen voorraad voor het leger? Wie komt ons overvallen als wij hierop wat interen, voor nuttige doeleinden althans, bijvoorbeeld niet voor oefeningen, en rondrijden en vliegen met tanks en straaljagers. Hoeveel kan er, als er dan zo nodig bezuinigd moet worden, worden bezuinigd op het rijden en oefenen met militaire voertuigen? Wil de Regering hiertoe overgaan, als dit een aanmerkelijke hoeveelheid betreft?

Over de concrete maatregelen die de Regering voorstelt, wil ik het volgende vragen. De Regering wil ombouw naar aardgas. Het is natuurlijk een zeer korte-termijnpolitiek. Het is erg fijn dat wij zeer veel aardgas hebben, maar wij hebben ook een aantal onmogelijke contracten. Ik heb nu begrepen, hoe onmogelijk deze zijn. Als men bij de gratie van de afnemers wat minder levert, moet men dat later inhalen. Wie heeft het ons eigenlijk geleverd, dat wij met zulke contracten zitten? Dat is toch weer dat waanzinnige koopmansstelsel: een duizenden kilometers lange leiding naar Italië om ons aardgas daar te laten gebruiken en een nog veel langere scheepvaartlijn van mammoettankers om olie hier te krijgen. Het is natuurlijk een aardig object van werkgelegenheid, zoals ook het isoleren van huizen. Men zou eigenlijk haast zeggen: „Goed dat wij tot nu toe zulke slechte huizen hebben gebouwd; nu hebben wij ten minste iets om werkgelegenheid te scheppen en de bedrijvigheid wat op gang te houden.” Het is natuurlijk een weinig structurele aanpak van hetgeen er allemaal is misgegaan.

Ik wil niet zoveel toevoegen aan alles wat er al over de lonen is gezegd. De heer Bakker heeft onder andere hierover zeer duidelijk gesproken. Dit kan natuurlijk zo niet. Ik vrees dat de Regering dit ook zal merken. Wij vinden het op zich zelf een te waarden gedachte om iets aan de dividenden te doen, maar hierbij zouden toch ten minste de buitenlandse dividenden en de renten moeten worden betrokken. Dat vindt dan niet meer bij de bron plaats, maar ik ben met de heer Van Gorkum voor extra heffingen in de sfeer van de inkomstenbelasting. Ik zie niet in, waarom dit niet zou kunnen. En ik meen bovendien dat dit wellicht iets effectiever zou zijn dan hetgeen de Regering nu voorstelt. Gelooft de Regering werkelijk dat er op de manier, die zij voorstelt, van beperking iets terecht komt? Zullen wij straks niet te maken krijgen met een inhaalvraag en een uitwijken naar niet grijpbare fondsen?

En wat zal de Regering doen tegen een eventuele kapitaalvlucht, als het wel een beetje lukt?

Ik ben ook bijzonder geschrokken van de prijspariteit voor het aardgas. Waarom moet dat, als de olie de lucht in vliegt? Wat is de ratio daarvan? Gaat het om het voorkomen van concurrentievervalsing of iets dergelijks? Men kan zich afvragen, waarom men, wanneer men de olieprijs niet in de hand kan houden, dan ook nog kan worden gedwongen, het eigen aardgas op een waanzinnig dure manier ook aan de particuliere afnemers, die inmiddels niet meer anders kunnen dan aardgas verbruiken, te leveren.

Thans kom ik aan het slot van mijn betoog.

De Regering verzekert met aandoenlijke hardnekkigheid, dat zij niet van de situatie gebruik maakt om extra nivelleringen door te voeren. Klopt dat? Zij zal centen in plaats van procenten ge-

Van der Lek e.a.

ven. Zij wil, als het lukt, de vrije beroepen en de dividenden aan een maximum binden. Dat komt, als het allemaal goed gaat, volgens mij toch neer op een zekere nivellering, tenzij het de bedoeling is, direct, als de onderhavige wet niet meer van kracht is, in 1975 degenen, die in hogere sferen zitten, gelegenheid te bieden, alles weer in te halen. Maar dan blijft niets over van de verhalen over de zwaarste lasten op de sterkste schouders.

Het is duidelijk, dat wij het prachtig zouden vinden, wanneer er inderdaad sprake was van werkelijke nivellering. Wij begrijpen dan ook niet zo goed, waarom de Regering het steeds maar zo nadrukkelijk moet ontkennen. Het was toch afspraak? Er is geen verschil tussen het laten dragen van de zwaarste lasten door de sterkste schouders en nivelleren. Of het ene gebeurt niet, of het andere gebeurt wel, ondanks de ontkenningen.

De Regering verzekert even aandoenlijk, dat zij niet stiekem van de gelegenheid gebruik zal maken om socialistische maatregelen door te voeren. Nu, dat hebben wij inderdaad gezien. Het is kennelijk niet de bedoeling. Het kabinet kan het ook niet; wij beseffen dat het steunt mede op partijen, die het niet alleen niet nodig vinden, maar ook volstrekt verwerpelijk. Dat het onder die omstandigheden niet mogelijk is, het op een achternamiddag even te doen, begrijp ik. Dit is precies de reden, waarom wij onder zulke voorwaarden niet willen regeren.

Destijds heb ik na de verkiezingen de Koningin geadviseerd, de heer Den Uyl de opdracht te geven, een minderheidskabinet te formeren, of om althans te onderzoeken, of dat mogelijk was, omdat de verkiezingen zeer duidelijk in die richting tenderden en er maar één grootste minderheid en geen werkelijke meerderheid waren.

In onze visie betekende het, dat wanneer het niet kon, de Regering beter kon worden overgelaten aan rechts. Dit is niet gedaan. Ik heb sterk de indruk, dat degenen, die er zo over dachten, met de gebakken peren zitten en dat zij nog behoorlijk zullen merken, dat zij kastanjes uit het vuur mogen halen, waarvoor zij bepaald niet zullen worden bedankt. Het komt mij voor, dat wij de moeijkheden op deze wijze nauwelijks werkelijk te lijf gaan. Kortom, mijnheer de Voorzitter, wij begrijpen, dat dit kabinet het niet wil en het niet kan. Tegelijkertijd menen wij, dat de ingrijpende maatregelen niet voortvloeien uit een partijprogramma, niet uit Keerpunt of uit een nog radicalere opstelling, maar heel gewoon uit de situatie van vandaag. Als wij dat antwoord niet geven, geven wij in feite geen antwoord.

Wij voelen erg weinig voor deze gevaarlijke Machtigingswet, die in hoofdzaak toch een loonmatiging zal betekenen. Het is mogelijk, dat er een aantal garanties wordt ingebouwd, die haar enigszins aannemelijk zullen maken. Wij zien dat echter op dit moment nog niet gebeuren. Wij zouden heel andere machtigingen willen zien en geheel andere bevoegdheden. Ik heb duidelijk gemaakt welke dat naar onze mening moeten zijn, opdat deze Regering niet meer ademloos met of zonder het parlement aan behoefte te hollen achter hetgeen het internationale bedrijfsleven dicteert, met alle daaruit voortvloeiende ellende, ook voor vele kleine kapitalisten die straks met anderen in dit land de rekening zullen komen presenteren aan deze progressieve Regering, aan de progressieve gedachte, aan de gedachte van structurele maatschappijhervorming, aan de gedachte van het socialisme.

Wij begrijpen nu wat deze Regering en de haar steunende partijen onder structurele hervormingen van de maatschappij verstaan.

De heer Van der Lek (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Terecht heeft de Regering als filosofie dat zij tot taak heeft om door een programma van samenhangende en gerichte maatregelen op het terrein van alle inkomens- en prijsontwikkeling, de werkgelegenheid, de grondstoffen- en energievoorziening, de distributie daarvan en de overheidsactiviteiten een optimale combinatie te vinden van produktie, werkgelegenheid en bestedingen, waarbij de mensen met lage inkomens een meer bevoorrechte positie toekomt dan zij die reeds relatief veel verdienen, om de simpele reden dat de eerstgenoemden anders veroordeeld zullen worden

Van der Hek

tot een welvaarts- en welzijnsniveau dat beneden elke thans aanvaardbare norm ligt. Dat zal zonder herverdelende maatregelen in de inkomensfeer dreigen bij een gelijkblijvend reëel bruto nationaal produkt in 1974, veroorzaakt door externe factoren. Uiteraard – en dat is onder andere in Kopenhagen ook reeds gebleken – zal de Regering een buitenlands economisch beleid moeten voeren om deze factoren te beïnvloeden.

Deze filosofie steekt scherp af tegen de voorstelling van zaken die de V.V.D. in het voorlopig verslag en bij monde van de heer Wiegel in Alphen aan den Rijn heeft gegeven. De V.V.D.-filosofie is van oud-liberale allure en luidt klassiek: er is een energie- en grondstoffentekort, dat geeft problemen aan de aanbod-zijde; dus energiebeleid. Dat is uiteraard een uitstekende gedachte, waartegen onze bezwaren zich dan ook niet richten.

Wat de factor arbeid betreft zijn er klaarblijkelijk minder problemen: men drukt de loonkostenstijging zodat ook op deze wijze de ondernemer de ruimte krijgt. Men doet niets aan herverdeling, want de koek moet immers groeien en niet worden verdeeld. Er ontstaat bovendien ruimte op de arbeidsmarkt, maar als de vrije economie maar functioneert is ook dat niet onoverkomelijk. De Regering kan met haar werkgelegenheidsprogramma – zoals reeds is vastgesteld – aanvullend werken. De particuliere bestedingen kan men enigermate op niveau houden ten koste van de collectieve bestedingen door belastingverlaging te koppelen aan vergaande overheidsbezuinigingen. Dat komt vooral gegeven onze progressieve belastingheffing neer op meer ruimte voor de hogere inkomens. Bovendien helpt dat de ondernemer en de vrije beroepsbeoefenaar meer dan proportioneel, temeer daar het prijsbeleid niet al te stringent mag zijn. Zo dragen de sterkste schouders de minste lasten en dat is goed voor de economie, want die wordt toch door de sterkste schouders gedragen. De factor arbeid moet maar dienstbaar zijn aan het kapitaal. Bij de V.V.D. mist men altijd een even scherpe uitspraak dat het omgekeerde vooral ook zou moeten gelden, omdat zulks in politieke termen zou neerkomen op een beleid, gericht op gelijkere verdeling van economische macht, inkomen en vermogen. De V.V.D. heeft echter nooit verzuimd luidruchtig duidelijk te maken dat men dat nu juist niet wenst. De heer Wiegel heeft gezegd dat dit een ingreep is in de privacy. Gelukkig neemt de Regering afstand van een dergelijke redenering. De heer Wiegel is dan ook oud-liberaal. Gelukkig zijn de inzichten veranderd en bovendien ook de politieke machtsverhoudingen van dien aard dat dergelijke filosofieën geen kans krijgen.

De stellingname is in belangrijke mate – naast internationale prijsstijgingen – gebaseerd op de Nederlandse invoer van ruwe olie met 30 à 35 pct. Dit verdient enige beschouwing in het licht van de stelling, eveneens te vinden in de olienota van de Regering, dat de reductie voor de EG als geheel zich thans op een niveau van maximaal 20 pct. bevindt. Op dit moment gaat de Regering terecht uit van een reductie van de invoer met 30 à 35 pct., maar dit gegeven kan worden veranderd, als het internationaal overleg, niet alleen het overleg in het kader van de EG, maar ook dat met de VS, slaagt. De voorwaarden voor zo'n verandering moeten immers aanwezig zijn, omdat het niet is aan te nemen, dat de oliemaatschappijen niet over de mogelijkheden beschikken om de reductie van de Nederlandse invoer in de buurt van het EG-gemiddelde te brengen. Een aantal overwegingen leidt tot deze mening.

Zoals zo vaak is gezegd: het Rotterdamse gebied beschikt over een raffinage-inrichting die het in staat stelt, zijn strategische functie op de Westeuropese oliemarkt te vervullen. De cijfers van 1970 voor produktie en distributie, procentueel verdeeld naar de landen van herkomst van de olie, lijken aan te tonen, dat compensatie van de boycot door verlegging van de handelsstromen tot de mogelijkheden behoort. Deze opvatting lijkt bevestigd door hetgeen in „The Economist” van 15 december staat. Voorts verwijst ik naar het artikel in de „Sunday Times” van 9 december jl. Hoewel de gegevens van „The Economist” gebaseerd zijn op slechts enkele dagen van verhoogde aanvoer vanuit Arabische havens, komt dit artikel toch tot de conclusie – ik zal

niet het gehele artikel analyseren; het is uitermate de moeite waard; vooral de conclusie is belangrijk – dat olie op dit moment nog niet zichtbaar schaars is in Europa. Voorts vermeldt het artikel iets over het optreden van de Engelse regering, niet oninteressant in het kader van het komende EG-overleg, namelijk dat na enige scherpe demarches van de Engelse regering de oliemaatschappijen bereid zijn gevonden, zoveel benzine te leveren dat de lange rijen bij de benzinepompen in Engeland konden verdwijnen. Het blijkt dus, dat de Engelse regering in staat is, de oliemaatschappijen tot een bepaald gedrag te bewegen. Het is de vraag, of zij wellicht ook via de EG tot een bepaald gedrag kunnen worden bewogen, waaraan dan verbonden de voorwaarde, dat de Engelse regering hieraan meewerkt. Ik kan mij namelijk niet aan de indruk onttrekken, dat de oliestroom weliswaar niet meer naar Rotterdam gaat, maar dat deze stroom toch niet alle Europese landen overslaat.

Reeds in het voorlopig verslag is door ons erop gewezen, dat de factor van de verschillende prijsvormingen voor olie en olieprodukten op de verschillende markten de aardoliemaatschappijen tot een bepaald marktgedrag kan hebben gebracht, dat voor Nederland mede heeft geresulteerd in een reductie met 30 à 35 pct. Ook hebben wij de vraag opgeworpen, of het Nederlandse aardgas met betrekking tot dit marktgedrag een rol heeft gespeeld. Wij hebben het antwoord in de memorie van antwoord wat vaag gevonden. Het glijdt eigenlijk over de vragen heen en gaat er niet specifiek op in. Men kan wel als argument aanvoeren, dat het geven van een precies inzicht op moeilijkheden stuit, zowel van feitelijke als van politieke aard, maar toch vond ik onthullend de opmerking van de Regering naar aanleiding van vragen van de kant van de S.G.P., dat het onderscheid tussen ruwe olie, bestemd voor doorvoer respectievelijk voor Nederlandse raffinaderijen niet valt te maken op het moment van binnenkomst doch pas achteraf. Suggereert dit, dat de Nederlandse Regering dit inzicht derhalve niet precies heeft? Het lijkt mij – op z'n zachtst gezegd – een vrijwel onacceptabele situatie voor een Regering in een democratisch land, die terecht het economisch proces wil sturen.

Klaarblijkelijk is het echter zo. Hierdoor is uit de vermindering van de totale hoeveelheid in Nederland binnenkomende olie niet direct af te leiden – zegt de Regering – welke de vermindering is in de aanvoer ten behoeve van de Nederlandse raffinaderijen. Deze opmerking in de memorie van antwoord onderstreept toch wel de relevantie van de door ons gestelde vragen.

Tevens dient in deze beschouwing betrokken te worden de opmerking van de Regering dat de invoer van aardolieprodukten uit de EEG sterk gereduceerd is. Terecht koppelt de Regering deze opmerking aan die met betrekking tot de uitvoer vanuit Nederland.

Bevatte de olienota dan evenwel geen netto-import cijfers, wij zijn wat kritisch gestemd ten aanzien van de cryptische mededeling dat, „naarmate de daling van de invoer achterblijft bij die van de uitvoer dit de Regering geen aanleiding geeft tot het overwegen van specifieke maatregelen.”. Ik moet eerlijk zeggen dat ik deze zin helemaal niet snap. Als de invoer achterblijft bij de uitvoer dan zal het tekort toenemen. Het is voor mij duister waarom dat voor de Regering aanleiding zal zijn om niet op te treden. Op dit punt zal ongetwijfeld enige opheldering verschaft kunnen worden.

Los van deze feitelijke omstandigheden en van alle analyses en opmerkingen die men daarover kan maken en los van alle vragen die daarbij rijzen is van doorslaggevende betekenis het politieke feit van de mogelijkheid dat de EEG-lidstaten tot een gezamenlijke politiek komen. Dit kan niet anders inhouden dan dat het schaarser wordende produkt olie naar evenredigheid over de EEG-lidstaten wordt verdeeld.

Dit vergt allereerst een gemeenschappelijk overleg met de aardoliemaatschappijen, daar deze, zeker in een aantal lidstaten, waaronder Nederland, de oliehandel beheersen.

In dit licht moet de verklaring van de Kopenhaagse Top worden gezien. Die geeft aanleiding tot een aantal kritische vragen,

Van der Hek

die wij nu graag zouden willen stellen. Wij worden in dat verlan- gen sterk gestimuleerd door de Minister-President die voor de te- levisie heeft verklaard dat de parlementaire controle, ook op het optreden van de Regering op internationale conferenties, vol- strekt overeind blijft. Nu is er gelegenheid daarvan dan ook di- rect gebruik te maken.

Is de Top erin geslaagd het eens te worden over de basisdoel- stelling dat het olietekort evenredig zal worden verdeeld over de EEG-lidstaten? Zonder een dergelijke concrete doelstelling blijft alles vaag. In het slotcommuniqué is die doelstelling niet exact terug te vinden. Dat neemt niet weg dat zij wel kan bestaan. Wij moeten dat dan wel van de Minister-President, die behoorde tot het selecte gezelschap van staatshoofden en regeringsleiders die om de haard zaken regelden, horen.

Indien die concrete doelstelling wel bestaat, waarom vermeldt de slotverklaring dan uitsluitend een procedurevoorstel: studies van de commissie, voorstellen van de commissie aan de Raad - ik dacht overigens dat die er al waren - en, in beginsel, op 28 fe- bruari een raadsbeslissing.

Wat moet er op 28 februari nu precies worden besloten? Had- den de waarde collega's in de EEG, gegeven de tijd die men nog tot zijn beschikking heeft, nu al niet kunnen verzinnen waartoe zij op 28 februari bereid zijn?

Vanochtend las ik in de krant dat de Raad van Ministers twee dagen lang in Brussel is bijeengekomen, om vervolgens te beslui- ten dat de Commissie nog maar niet in staat moet worden gesteld het nodige onderzoek te verrichten, omdat Engeland zijn zin niet kreeg met betrekking tot het regionale fonds. Hoe zijn, zo weinig dagen na de Kopenhaagse Top, nu nog de perspectieven?

De Minister-President meldde op de televisie dat Kopenhagen meer was dan niets. Hoeveel meer eigenlijk, gegeven de afwezig- heid van besluiten van de Raad van Ministers van gisteren en eergisteren?

Hoeveel hebben wij voor dat meer moeten betalen? Deze vraag klemde daarom zo, omdat Frankrijk reeds zijn zin schijnt te hebben gekregen met betrekking tot een aantal punten. Ik noem het mede op de Europese kosten tot ontwikkeling brengen van het gasdiffusieproject; het regelmatig houden van topconferen- ties; het spreken met één stem inzake wereldvraagstukken (ook niet gering) en de economische samenwerking met de oliepro- ducerende landen, waarbij terecht de vraag rijst of men daarmee in hoofdzaak Arabische olieproducerende landen bedoelt of ook andere.

De economische samenwerking met grondstoffenproduceren- de landen, ook met olieproducerende landen, lijkt ons overigens in beginsel een zeer juiste zaak. Engeland heeft in ieder geval één ding voor elkaar gekregen, namelijk dat er een regionaal fonds zal komen per 1 januari '74, zij het, dat het bedrag van dat fonds en de regionale verdeling daarvan nog grote problemen ge- ven, zo grote problemen, dat de Engelse regering heeft gemeend, het besluitvormingsproces in de Raad van Ministers er op dit mo- ment voor te moeten ophouden. Ik vraag mij af, hoe het inmid- dels staat met de door Frankrijk, Engeland en België zo begeerde associatiepolitiek naar Franse stijl in Afrika, in het bijzonder wat betreft de grondstoffen. Wie is er gediend geweest met de van de afgelopen twee dagen daterende laatste Raadsbeslissing dat er met ingang van 1 januari 1974 een tweede fase van de Economi- sche Monetaire Unie zal ingaan? Wat is hier de betekenis van het woordje „een"? Wij moeten tegenwoordig regelmatig vragen naar de betekenis van lidwoorden; ook nu weer.

Men vraagt zich natuurlijk wel af, hoe deze onderhandelingen zich in de EEG afspelen. Over het algemeen sluit men een pack- age-deal, waarin ieder het zijne kan vinden. In dit geval zouden wij er olie in vinden, en Engeland een regionaal fonds. Frankrijk heeft al het nodige gekregen, dus daarvoor hoeft er niets meer in, tenzij het wat meer wil hebben. Men vraagt zich af, wat er 28 fe- bruari uit de bus zal komen. Daarin moeten wij wel enig inzicht hebben, want het is niet zonder betekenis. Ik meen, dat de re- ductie van de olie-aanvoer voor Nederland van 30 à 35 pct. moet

worden teruggebracht tot een lager percentage. Dat is niet onbe- langrijk.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil deze opmerkingen graag toe- lichten. De vragen met betrekking tot de „Kopenhaagse Top" zijn relevant als wij naar de basisveronderstellingen van de be- leidsnota kijken, namelijk die fameuze reductie. Zou de reductie van de olie-invoer door gemeenschappelijk EEG-optreden voor Nederland - uiteraard na verloop van enige tijd - worden terug gebracht tot 25 pct. dan zouden de problemen uiteraard niet ge- heel zijn opgelost, maar er zou wel een belangrijke verlichting van de problemen optreden. Dit laat zich uiteenzetten aan de hand van de berekeningen van de heren De Ridder en Verbaan, medewerkers van de Erasmus Universiteit. Volgens hen zou met het beoogde energiebeleid en een reductiepercentage van 25 nog enige groei in de Nederlandse economie voor 1974 tot de moge- lijkheden behoren. Dat is een aantrekkelijke gedachte. Daarme- de is de noodzaak van dit regeringsbeleid niet komen te vervallen, maar kan in de tijd - de flexibiliteit van de voorgestelde maatregelen staat dit toe - de aanpassing plaatsvinden, maar dan naar een gunstiger situatie voor iedereen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil vervolgens nader ingaan op de stijging van het invoerprijspeil en de stagnatie van de wereldhan- del, de aardgasexport en de overheidsuitgaven.

Nog steeds is voor ons onopgehelderd hoe een sterke stijging van de grondstoffenprijzen is te combineren met het niet meer groeien van de wereldhandel. Dat blijft een curieuze combinatie. Men zou toch veronderstellen, dat indien de vraag naar grond- stoffen inzakte, prijsdalingen, zeker bij de agrarische grondstof- fen, voor de hand zouden liggen. De sterke prijsstijgingen veron- derstellen echter een aanhoudende vraag op hoog niveau. Daar- naast zal stellig het structurele vraagstuk van de schaarste optre- den. Het wil er echter bij mij niet in, dat zo iets zich plotseling in die mate manifesteert. Er zit een schakel tussen. Van verschei- dene zijden is al gezegd, dat een nuttig effect van de prijsstijging is de inkomstenvergroting van de ontwikkelingslanden, waaruit overigens een vergrote vraag vanuit die ontwikkelingslanden naar kapitaalgoederen kan resulteren. Tevens zal er naar mijn mening een nieuwe kans ontstaan tot versterking van de ontwik- kelingssamenwerking, vooral op het terrein van overdracht van technologie en op dat van de handelspolitieke samenwerking. Hoe taxeert het kabinet deze ontwikkeling? Voor de ontwikke- ling van onze export is dit niet zonder betekenis. Het is in ieder geval een lichtpuntje in een schemerduistere toestand, hoewel het ook weer niet te ver mag gaan, als men gaat beweren, dat de- ze prijsstijgingen uitsluitend de ontwikkelingslanden ten goede zouden komen. In ieder geval wordt de pap afgelepeld door de multi-nationale ondernemingen en voorts zijn er een aantal in- dustrieel ontwikkelde landen, die belangrijke grondstoffen leve- ren - tin, uranium - die in belangrijke mate in prijs zijn gestegen.

Zijn er geen maatregelen denkbaar - ik heb dit ook tijdens de behandeling van de begroting van Economische Zaken gezegd - om het effect van prijsstijgingen op de internationale markten af te zwakken? In een resolutie van de Europese Raad van Minis- ters van enige weken terug - zij handelde over de inflatiebestrij- ding, stabiliteit, enz. - staat, dat de Raad van mening is, dat een verruiming van contingenten enige ontspanning teweeg kan brengen. Tijdens de begrotingsbehandeling heeft de Minister van Economische Zaken deze mogelijkheid naar voren gebracht. Zij is in deze resolutie terecht gekomen. Er wordt dus wel gedacht aan handelspolitieke maatregelen. Is niet nu de tijd gekomen om een aantal tarieven, die op enkele grondstoffen nog steeds rus- ten, op te schorten? Dit kan in ieder geval een prijsdalend effect teweegbrengen. Het is een oud-voorstel van de Europese Com- missie geweest uit het begin van dit jaar. Er rusten nog steeds ta- rieven op de grondstoffen en er tekenen zich hier geweldige prijsstijgingen af.

Kunnen er ook geen maatregelen worden genomen ter zake van het beperken van de doorberekening van prijzen? Waar prijsstijgingen op internationale markten als externe factor door- berekend mogen worden in de prijzen van het hier geproduceer-

Van der Hek

de eindprodukt, zou zeker daar, waar de productie elders, de handel en de verwerking hier in handen zijn van een ondernemer of van een ondernemerskartel, overleg gevoerd moeten worden om tot matiging te komen. Ik denk in dit verband aan de verhoging van de prijzen voor oliën en vetten, tot uitdrukking komend in een verhoging van de margarineprijs. De gehele bedrijfskolom is nagenoeg in handen althans wat Nederland betreft, in één multi-nationale onderneming. Ik zal geen namen noemen, wij doen net alsof het een tv-uitzending is. Men zal begrijpen, wat ik bedoel.

De prijzen, waartegen aardgas in het buitenland wordt afgezet, zouden gekoppeld dienen te zijn aan die van olie, zodat de inkomstenstroom toeneemt, hetgeen voor de betalingsbalans van Nederland toch niet oninteressant is. In de memorie van antwoord lees ik echter een typische uitspraak, namelijk: „Dit zal bij handhaving van dezelfde prijzen voor geëxporteerd aardgas tot gevolg hebben, dat in de eerste jaren de inkomstenstroom wat lager en in de latere jaren wat hoger zal zijn dan geraamd.” Zijn die prijzen van exportaardgas niet in die mate of in sommige gevallen in het geheel niet gekoppeld aan die van olie?

Daarnaast is de kwantitatieve beperking van aardgas een mogelijkheid, waarmede uiteraard zorgvuldig moet worden omgesprongen. Primair is hier het EEG-energiebeleid, zoals dat tot stand moet komen eind februari 1974. Desondanks staat zowel het GATT als het EEG-verdrag belemmering van export in beginsel toe, indien verstoring van de economie dreigt door optredende tekorten binnenslands. Is dat hier niet van toepassing? Overigens ben ik wel enigszins geschrokken over de passage in de memorie van antwoord ter zake van de exportcontracten. Ons heeft de onzorgvuldigheid, waarmede vorige regeringen toestemming hebben verleend aan dit soort van contracten verbaasd. Wat lezen wij? Geen absolute begrenzing aan de te leveren jaarvolumina. Er kan versneld uitgeput worden. Dat geeft grote problemen; in de memorie van antwoord wordt dit toegegeven. Er zijn ook geen moeilijkheden om uiteraard onder bepaalde voorwaarden de levering te beperken, dit aan te voeren als een rechtsgrond om in deze contracten in te grijpen.

Ten slotte – het zij hier herhaald – de klaarblijkelijke hypothese van het handhaven van dezelfde prijzen voor geëxporteerd aardgas. Bevatten die contracten dan geen prijsclausules, had men dat niet kunnen voorzien? Als zij er wel in staan, hoe luiden die dan precies? Is er dan geen reden om op basis van billijkheid tot bijstelling van de aardgasprijs te komen? Wij hebben in het voorlopig verslag de vraag gesteld: Kunnen wij geen inzicht krijgen in deze aardgasexportcontracten? Als het een moeilijkheid is, dat publiekelijk te verschaffen, kan de Vaste commissie voor Economische Zaken deze inzage dan vertrouwelijk krijgen? Wij weten dan hoe dit precies in elkaar zit. Als wij inderdaad versneld moeten leveren door een snel stijgende vraag in het buitenland, waarbij op het punt van de prijzen weinig mogelijkheden zijn, dan rijst het probleem of eigenlijk niet de Nederlandse schatkist en in wezen het gehele Nederlandse volk op een erg goedkope manier in het nadeel worden gebracht.

Indien de totale bestedingen in verband met de overheidsuitgaven in overeenstemming mochten worden gebracht met de veronderstelde stagnatie van de economische groei, dan ligt het uiteraard voor de hand daarin naast de particuliere, ook de overheidsbestedingen te betrekken. Daarbij moet echter wel in het oog worden gehouden dat de overheidsuitgaven betekenis hebben voor de werkgelegenheid, maar dat zij tevens dienen om zwakke groepen in de nationale en de internationale samenleving, waarbij ik denk aan de ontwikkelingshulp, bij te staan en om een meer gelijke verdeling door middel van bijvoorbeeld onderwijs en vorming tot stand te brengen. Op grond van deze uitgangspunten zal door ons de voorgestelde bezuiniging van het bedrag van 750 mln. worden beoordeeld. De vraag die dan wel rijst is, of er louter principiële redenen zijn geweest om de uitgavenbeperking alleen te zoeken bij de materiële uitgaven. Waarom zouden de personeelsuitgaven niet eveneens in de beschouwing moeten worden betrokken? Met handhaving van het trendbeleid zouden bezuinigingen mogelijk zijn door terughoudend-

Van der Hek e.a.

heid bij incidentele loonsverhogingen. Het fameuze woord „ranginflatie” mag hier best vallen. Ik zou in dit verband wel willen vragen, welke procedure er zal worden gevolgd met betrekking tot de vaststelling van een bezuiniging van 250 mln. bij de lagere overheid. Zal bij de vaststelling van de aard van de investeringen waarop bij de lagere overheid zal worden bezuinigd paralleliteit bestaan met de bezuinigingen die door de centrale overheid zullen worden aangebracht?

Over de omvang van het bedrag merken wij nog op dat deze toch vrij aanzienlijk is, mede in aanmerking genomen het feit dat door de prijsstijgingen de reële ruimte zal worden aangetast. Het verwachte begrotingstekort valt zeker mee, zoals dat is berekend, bij de verslechterende externe positie. Bij de behandeling van deze aspecten zullen wij, wanneer de toegezegde nota aan de orde komt, nader hierop terugkomen.

Mevrouw **Epema-Brugman** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Zowel in de informatieve nota als in de beleidsnota wordt terecht veel aandacht besteed aan de versnelde omschakeling van olie op gas en aan de daarbij noodzakelijke besparing op gas- en elektriciteitsverbruik in de bedrijven en in de huishoudingen.

Belangrijk is dan dat het lukt voor de komende winter de additionele transportcapaciteit van aardgas klaar te krijgen. Technisch kan dat best lukken, zegt de Regering in de memorie van antwoord, maar zij gaat er daarbij van uit dat de vergunningen tijdig kunnen worden verkregen. Ik vraag mij af of zij dit baseert op ervaringsfeiten tot nu toe. Wat gaat de Regering doen en welke instrumenten heeft zij, als het niet zo eenvoudig zou lukken vergunningen te krijgen?

Een versnelde productie van aardgas in deze overgangstijd is nodig. De Regering meent dit vooral op het vasteland te moeten zoeken. In de informatieve nota staat dat overleg werd gepleegd om de productiecapaciteit van Slochteren te vergroten. In de beleidsnota wordt vermeld dat het niet mogelijk is (pas een puttengroep in 1975).

In de memorie van antwoord staat dat het wel kan, zij het dat de inspecteur-generaal der mijnen nogal aarzelend is.

Uit de nota naar aanleiding van het eindverslag blijkt, dat de productie wel iets opgevoerd wordt. Bij mij rijst de vraag: Kan het nu wel of kan het eigenlijk niet? Het is mij ook niet duidelijk waarom de puttengroep niet eerder tot stand kon komen.

In de memorie van antwoord wordt gesteld dat een aantal kleine aardgasvelden onder gebieden liggen met natuurwetenschappelijke waarde. Er wordt gesteld dat er bij exploitatie niet altijd sprake is van een onaanvaardbare aantasting. Dit is echter zeer subjectief. Wie bepaalt wat niet onaanvaardbaar is? Is dat de Regering? Welke criteria gelden hier dan?

Zo te zien wil de Regering boren in Bergen/Pirolavak – ik zeg liever Bergen/Zeehuis – en op Ameland toestaan. Moet dit allemaal via artikel 65 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening worden geregeld? Licht het in de bedoeling van de Regering om bij wijziging van dit artikel ook de mogelijkheid op te nemen, dat de Kamer bij de toepassing van dit artikel betrokken wordt, analoog aan de planologische kernbeslissing. Zodra de wijziging van artikel 65 aan de orde is, zullen wij beoordelen of wij het ermee eens zijn.

Minister Gruijters: Het betreft een aanvulling, geen wijziging.

Mevrouw **Epema-Brugman** (P.v.d.A.): Ik dacht dat een aanvulling ook een soort wijziging was, maar ik vind dat juridische praatpraat.

Minister Gruijters: Het heeft consequenties.

Mevrouw **Epema-Brugman** (P.v.d.A.): Mijn fractie meent, dat het boren op het continentale plat voorrang moet krijgen. Wij achten dit bijzonder belangrijk. De bouw van platforms, boorinstallaties en buizen kan toch wel versneld worden? Het voordeel ervan is, dat men daar geen natuurgebieden aantast, zeker niet

Epema-Brugman

als men de leidingen rechtstreeks naar het IJmond- of het Rijnmondgebied legt. Bovendien geeft de versnelde bouw van boorinstallaties en buizen een stuk werkgelegenheid.

Het lijkt mij een goede zaak, de exploratie ook op het land te versnellen, zodat men in ieder geval weet welke aardgas- en olievoorraden wij hebben. Ik vraag mij af, of hier geen taak kan liggen voor de Rijksgeologische Dienst. Het voordeel daarvan is, dat het geen exploitatieverplichtingen schept.

Mijnheer de Voorzitter! Het is mij opgevallen, dat, terwijl de milieu- en de natuurbescherming hiermee duidelijk hebben te maken, deze beleidsnota noch is ondertekend door de Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, noch door de Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, die met de natuurbescherming is belast. Ik zou graag weten waaraan dat ligt.

Zoveel mogelijk moet worden voorkomen dat het korte termijnbeleid in strijd zal zijn met het energiebeleid dat op middellange en lange termijn gevoerd moet worden.

De Regering werpt zelf een aantal vragen op die op vrij korte termijn beantwoord zullen moeten worden.

Daaraan zou nog toegevoegd moeten worden een onderzoek naar de vraag of de import van kolen wel voldoende gewaarborgd is zodat het verantwoord is dat in Nederland geen kolen meer gewonnen zullen worden. In de nota naar aanleiding van het eindverslag is men optimistisch over de aanvoer. Maar hoe zit het met de prijsontwikkeling? Daarmee hebben wij nu wat slechte ervaringen opgedaan. Een beslissing om toch mijnen open te houden zal snel genomen moeten worden.

Een andere vraag is of men van plan is door een bewuste tarievenpolitiek het verbruik van energie te beperken.

De voor- en nadelen van een systeem met progressieve tarieven dienen onderzocht te worden onderscheiden naar gezinshuishoudingen en bedrijven. Ik wil met nadruk vragen het systeem van progressieve tarieven snel te onderzoeken. Wanneer valt de nadere informatie over de vormgeving van de beleidsvoorbereiding op middellange termijn te verwachten? Als het niet te lang duurt kunnen wij daar nu in verband met de tijd beter niet op vooruitlopen. Duurt het nog wel vrij lang dan horen wij graag in welke richting de Regering denkt.

Meer dan tot nu toe (de laatste weken uitgezonderd) zal op energiebesparing de nadruk moeten worden gelegd. De isolatie van woningen en andere gebouwen is een goede zaak. Ook het vervangen van elektriciteit als warmtebron door gas werkt sterk energiebesparend. Daarop zal veel meer nadruk moeten worden gelegd. Energiebesparing bij productieprocessen en transport is eveneens zeer belangrijk. Vele werkloze chemici, fysici en ingenieurs zouden tot energieconsulenten omgeschoold kunnen worden zodat er behoorlijk bezuinigd kan worden in bedrijven.

Wat het transport betreft is zondag uit proeven gebleken, dat een maximum snelheid van 80 km/uur van vrachtwagencombinaties een enorme brandstofbesparing oplevert.

Hoe denkt de Regering te bevorderen dat zij inderdaad niet harder rijden? Is er wel voldoende controle?

Overigens zal ook het leegrijden van vrachtwagens voorkomen moeten worden: de overheid moet stimulansen geven tot pooling van teruglading.

Is de Minister van Verkeer en Waterstaat ad interim met ons van mening dat in het goederenvervoer over de weg en eveneens over de binnenwateren, sprake is van een overcapaciteit, die onder de nieuwe economische omstandigheden kan leiden tot ernstige problemen in deze sector?

Moet die capaciteit niet worden afgegrensd, zodat er in principe geen tonnage meer bijkomt en de onderlinge concurrentie niet nog groter wordt? Het gaat hier om een beschermende maatregel voor de huidige ondernemers in deze bedrijfstak. Verdient het ook niet aanbeveling een minimumtarief in het goederenvervoer in te voeren? Wij menen, dat een dergelijk tarief noodzakelijk is om desastreuze concurrentie te voorkomen; iets, dat wij ook van uit de belangen van het personeel in deze bedrijfstak willen uitsluiten. Een klein vraagje, maar het kan een grote bezuini-

ging geven, welke bezuiniging op het benzineverbruik vindt er bij Defensie plaats?

De aangekondigde distributie van benzine zal een krachtproef betekenen voor het openbaar vervoer. Een belangrijk deel van het woon-werkverkeer zal moeten worden opgevangen. De maatregelen van de overheid met betrekking tot het openbaar vervoer zullen erop gericht moeten zijn dat dit een blijvende opvang is. Dit betekent dat er extra investeringen voor het openbaar vervoer zullen moeten komen. Dit is van minstens evenveel belang als de investeringen bij de omschakeling van olie op aardgas. Daarop kan ik niet genoeg de nadruk leggen, maar ik hoop, dat mijn bedoeling goed is overgekomen. Bovendien moet een optimale hoeveelheid brandstof aan het openbaar vervoer worden toegewezen. Ook van belang is hier het verlenen van service. Dit betekent dat er geen maatregelen genomen moeten worden die stagnatie bevorderen, zoals een totale automatisering van de kaartverkoop. Kaartverkoopautomaten zijn vooral in het begin steeds kapot. In ieder geval moet alles, wat in strijd is met de bevordering van het openbaar vervoer, vermeden worden. Het rapport van de commissie-Reinoud moet naar onze mening dan ook maar in de ijskast. Worden ook particuliere touringcars ingezet? Of kan dit niet in verband met concessieverlening? De opvang op korte termijn staat of valt met de spreiding van het spitsverkeer. De overheid doet een beroep op het bedrijfsleven en de scholen om daaraan mee te werken. Wat doet de overheid ten aanzien van de ambtenaren? Is daar al overal een voldoende spreiding in de werktijden? Zo het vrijwillig niet mocht gelukken, dient het verplicht gesteld te worden. Is de Regering dat van plan? Het taxibedrijf zal een belangrijke rol moeten gaan spelen. Nu zijn er te weinig taxi's en de tarieven zijn te hoog. Welke maatregelen denkt de Minister in dit verband te kunnen nemen? Nu de auto-pooling in het woon-werkverkeer van de grond komt speelt het probleem van de inzittendenverzekering een rol. Kan deze bij de W.A.-verzekering ingebracht worden? Dit hoeft geen verhoging van premie te betekenen, daar er nu al minder door de verzekering uitbetaald behoeft te worden, omdat er minder schadeclaims zijn.

Het systeem van de distributie is te statisch. Hoe moet men bij voorbeeld aantonen, welke hoeveelheid benzine men nodig heeft bij wisseling van functie? Bovendien is de zuinige rijder in het nadeel bij de verspiller. Ik doel dan op degene, die keurig uitgekend zijn route aflegde en op degene, die alles maar per auto deed.

Wij hebben er echter wel begrip voor dat het, zeker in het begin, moeilijk anders kan. Maar al doende leert men en er moet gestreefd worden naar een zo rechtvaardig mogelijk systeem, dat overigens ook nog doelmatig moet werken. Dat is erg moeilijk, maar de Minister kan zijn best blijven doen.

Het spijt ons dat de bonnenhandel niet via de postkantoren gaat lopen, maar aan het particulier initiatief wordt overgelaten. Ik meen, dat de heer Bakker sprak van de handel aan de pomp. Wil de Regering toch nog overwegen het ten minste ook via de postkantoren te laten lopen?

Verder zou ik willen vragen of invaliden misschien hun extra toewijzing schriftelijk kunnen aanvragen. Ook vinden wij de toewijzing voor niet werkende invaliden aan de lage kant. Zij krijgen geen extra toewijzing en hebben geen uitwijkmogelijkheid naar het openbaar vervoer.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu toe aan het rijverbod op zondag aanstaande. Hoeveel benzine denkt men te besparen op deze zondag, die naar mijn mening niet te vergelijken is met een normale zondag, maar die in het totale weekend van Kerst moet worden bekeken?

De heer **De Gaaij Fortman** (P.P.R.): Dat is ook een psychologische vraag!

Mevrouw **Epema-Brugman** (P.v.d.A.): Ik was ook nog niet klaar. Misschien dat er een psychologisch aspect in zit, maar ik moet eerlijk zeggen dat ik er weinig verstand van heb.

Epema-Brugman

Dat dit niet zou kunnen, spijt mij ook voor de winkeliers en het winkelpersoneel, die het vrijdag en zaterdag extra druk hebben en die dan vaak 's zaterdagsavonds niet zo graag meer weg willen en pas 's zondags gaan. Ik zou dan ook aan de Minister willen vragen of het niet mogelijk is, door een beroep op de bevolking te doen om op zondag en beide Kerstdagen zo weinig mogelijk te rijden waardoor veel benzine kan worden bespaard, aanstaande zondag geen rijverbod te laten gelden. Misschien heeft de Minister wat cijfers hieromtrent.

Is de regeling voor de buitenlanders al bekend? Het lijkt mij, dat het verstandig is dit soort regelingen zo snel mogelijk bekend te maken, want 7 januari gaat de distributie in.

De heer Van der Mei heeft ook al gevraagd naar extra toewijzingen in de medische sector, waarin alleen artsen en veeartsen zijn genoemd. Hij heeft daarbij op een paar andere categorieën gewezen en ik zou nog eens op de categorie van de vroedvrouwen willen wijzen. Ik vraag mij ook af, of in de medische sector de aftrek van 13 000 km wel zo gunstig is in plaats van de 7800 km.

Verder zou ik graag zien, dat tandartsen, die in verschillende dorpen hun spreekuren houden, een extra toewijzing krijgen. Dit alles is erg moeilijk; dat weet ik, maar als de tandartsen het niet krijgen is een groot aantal dorpen verstoken van tandheelkundige verzorging.

Er dreigt ook een aantal moeilijkheden bij het avondonderwijs en bij kleuters die in de wat afgelegen streken wonen en die nu erg moeilijk naar de kleuterschool kunnen gaan. Ik zou aan de Minister willen vragen of hij aan deze problemen heeft gedacht en wat hij denkt daaraan te kunnen doen. Ik heb ook niet direct een oplossing bij de hand, maar misschien kan een oplossing worden gevonden door een discussie in deze Kamer.

Mijnheer de Voorzitter! De distributie van benzine voor bestel- en vrachtauto's met een laadvermogen boven de 500 kg brengt mij ook tot een aantal vragen. Wordt bij deze distributie rekening gehouden met het feit, dat deze bestel- en vrachtauto's slechts dan gebruikt mogen worden indien er een vergunning is voor zover het beroepsgoederenvervoer betreft en een inschrijving eigen vervoer in de andere gevallen?

Als dat niet het geval is en er wordt gewoon toegewezen aan iedere eigenaar van een dergelijke bestel- of vrachtauto zonder dat er een vergunning is, dan zou steun worden gegeven - naar ik aanneem ongewild - aan het zwartrijden. Dat is een onwettige praktijk, die in het wegvervoer een vrij grote omvang heeft gekregen.

Tot slot een enkele opmerking over de wijziging van de Prijzenwet, welke op zich niet zo spectaculair is, maar die onder de huidige omstandigheden toch wel van bijzondere betekenis is geworden. Het is van groot belang dat bij de algemene maatregel van bestuur voorschriften kunnen worden vastgesteld ten aanzien van het specificeren van op verrichte diensten betrekking hebbende rekeningen en het stellen van regelen ter zake van bekendmaking van prijzen voor standaardhoeveelheden. Dit vind ik een zeer mooie zin; meestal zeggen wij dit wat anders, maar dit is mijns inziens wel duidelijk.

Wij juichen deze aanvulling van de Prijzenwet toe en zijn de Regering er erkentelijk voor, dat zij de suggestie heeft gedaan dit wetsontwerp in het kader van het totale pakket van de Machtigingswet te behandelen, waardoor zij bij aanvaarding over extra instrumenten zal beschikken om het prijsbeleid effectiever te voeren. In die zin kunnen wij ook begrip opbrengen voor de op 18 december ingezonden nota van wijzigingen, waardoor de slagvaardigheid wordt vergroot.

Kern van de zaak is echter of deze instrumenten kunnen en zullen worden benut. Dit is namelijk van belang in verband met het slagen van het beleid om de tarieven van de diensten, verleend door beoefenaars van vrije beroepen, onder controle te houden. Wij zijn blij met de voorgestelde aanvullingen, maar, zoals dit gisteren ook door de heer Wieldraaijer is uiteengezet, wij behouden voorlopig onze twijfels ten aanzien van de mogelijkheid er een werkelijk effectief gebruik van te maken.

Epema-Brugman e.a.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil niet voor alle prijsstijgingen aandacht vragen. Ik wil alleen een opmerking maken over de gigantische prijsstijging van huisbrandolie. Zijn er mogelijkheden, via prijsvaststelling, gekoppeld aan distributie, of via compensatiemaatregelen, mensen die in moeilijkheden raken te helpen? Mij is vandaag ter ore gekomen dat in Eindhoven een prijsverhoging van f 24 naar f 52 per maand voor olieverbouw in bejaardenwoningen plaatsvindt. Dat kan gewoon niet.

De heer Van der Gun (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof niet dat er verschil van mening kan zijn over het feit, dat de Regering op basis van de Machtigingswet inderdaad over zeer vergaande bevoegdheden gaat beschikken. Daarover is reeds uitvoerig gesproken. Om des tijds wille zal ik hiervan geen voorbeelden noemen. Ik wil hier echter tegenoverstellen, dat wij het ook weer niet moeten overdrijven.

Ik wijs erop dat in het verleden een aantal regeringen over soortgelijke bevoegdheden heeft beschikt. In de desbetreffende periode ging het weliswaar om een meer rechtvaardige verdeling van de toen aan de orde zijnde armoede. Deze periode behoort gelukkig in het algemeen reeds vele jaren tot het verleden. Wij staan nu echter voor de opgave om een dalend nationaal inkomen zo rechtvaardig mogelijk te verdelen. De vraag, waar het om gaat, is of de gevolgen van de oliecrisis, de sterke stijging van het invoerprijspeil en het ontbreken van een centraal akkoord dergelijke vergaande bevoegdheden, zoals de Regering deze nu vraagt om de beoogde rechtvaardige lastenverdeling en de bescherming van de werkgelegenheid te bewerkstelligen, noodzakelijk maken.

Onze fractievoorzitter heeft deze vraag gisteren reeds bevestigend beantwoord. Ik wil hieraan toevoegen dat ook naar mijn mening de bestaande wetgeving, los van de vraag, of zij over voldoende mogelijkheden beschikt, een gecoördineerde aanpak, zoals de Regering deze naar onze mening op dit moment terecht noodzakelijk acht, minder mogelijkheden geeft dan de Machtigingswet. Tegen deze achtergrond wil ik een aantal opmerkingen over het inkomensbeleid, de werkgelegenheid, het ontslagrecht en over het huurbeleid maken. Als wij dan beginnen met het inkomensbeleid, mijnheer de Voorzitter, dan wil ik er in de eerste plaats op wijzen, dat dit uiteraard niet het meer structurele inkomensbeleid is, dat te zijner tijd aan de orde zal komen op basis van de nota van Minister Boersma, die hij heeft toegezegd. Het is nu meer een incidenteel inkomensbeleid, waarbij een aantal inkomenscategorieën zo gelijkwaardig mogelijk moet worden behandeld. Daarbij is het uitgangspunt - dat is herhaaldelijk besproken -, dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dienen te dragen. De Regering heeft dit uitgangspunt geconcretiseerd, onder andere door de taakstelling van een gelijkblijvende reële positie van de minimumloontrekker. Ik wil daaraan toevoegen: en van al degenen, die daarmee in inkomen gelijkgesteld kunnen worden.

De Regering stelde aanvankelijk voor per 1 januari f 15 per maand, per 1 april te verhogen tot f 30, maar daarvoor komt nu in de plaats f 15 per 1 januari 1974, f 15 bij expiratie van de c.a.o. of uiterlijk 1 april 1974. Dit is een wijziging, die wij kunnen onderschrijven, want ook wij zijn van mening, dat goede verhoudingen met en medewerking van het georganiseerde bedrijfsleven uitermate belangrijk zijn, zeker in de bijzondere omstandigheden, waarin ons land op dit moment verkeert.

Een en ander neemt niet weg, dat wel een vraagteken moet worden gezet bij de gevolgde procedure. Er zijn meerdere besprekingen met het bedrijfsleven geweest. Zeker in de besprekingen met de vakbeweging heeft de Regering klaarblijkelijk de indruk gewekt, akkoord te kunnen gaan met de f 30 per maand per 1 januari 1974. Die indruk is door de Minister van Sociale Zaken ook niet ontkend in de televisie-uitzending op een bepaalde donderdagavond, een uitzending, waarin ook de Minister-President vanuit Kopenhagen mededeelde, dat eigenlijk dat besluit, dat was genomen, meer als een voorstel zou moeten worden beschouwd. Dat heeft enkele vragen opgeroepen met betrekking

Van der Gun

tot de procedure, die met betrekking tot deze gang van zaken is gevolgd. De Regering besluit, later komt men met een standpunt, dat er nu ligt en dat wij kunnen onderschrijven, maar het lijkt mij goed om legendevorming te voorkomen, dat over de gevolgde procedure en de daarbij al dan niet aan de orde geweest zijnde toezeggingen en wat dies meer zij meer klaarheid komt. Het aanvankelijke besluit kwam over als een koude douche op de vakbeweging. Ik krijg de indruk, dat het kabinet daarna wat koude rillingen heeft gekregen, dat het aan dat koude water een scheut warm water heeft toegevoegd, wat onmiddellijk tot hevige koortsen leidde bij de V.V.D. die gisteren op een voor mij volkomen onverklaarbare wijze tot de conclusie kwam, dat dit besluit van de Regering volledig datgene, wat de vakbeweging in de praktijk heeft gevraagd, realiseerde. Hier heeft men nu eigenlijk al zo'n voorbeeld van legendevorming, waarop ik doelde en op grond waarvan ik het erg op prijs zou stellen, dat hierover meer klaarheid kon worden verschaft.

Ik zou ook - al is dit misschien wat moeilijk - van de Regering willen vernemen, wat de gevolgen zijn van het gewijzigde voorstel voor de loonsomstijging, welke stijging volgens de aanvankelijke voorstellen uitkwam op ongeveer 12 pct.

Mijnheer de Voorzitter! Het voorstel van de Regering, in zijn uitwerking iets gewijzigd maar in zijn essentie gelijk gebleven, nl. de tegemoetkoming te verstrekken in twee etappes, spreekt ons sterk aan. Immers, zowel per 1 januari a.s. als per 1 april a.s. staan ons prijsstijgingen te wachten, waarbij wij met name de huurverhoging per 1 april a.s. niet buiten beschouwing mogen laten.

Als mijn schatting juist is, mijnheer de Voorzitter, zullen zo ongeveer 800 000 werknemers per 1 januari f 30 meer per maand ontvangen. Een soortgelijk aantal zal dit bedrag gedurende het eerste kwartaal per maand meer ontvangen. Een kleine 600 000 werknemers zullen dit bedrag per 1 april meer ontvangen. Dit zijn dan die 2,2 miljoen loon- en salaristrekkenen wier rechtspositie in een c.a.o. is geregeld. Voor de contracten die niet per 1 januari expireren - contracten waarin wel een indexclausule is opgenomen - betekent dit een extra loonkostenstijging. Tevens ontstaat er een soort rechtsongelijkheid tussen deze werknemers en degenen, wier c.a.o. per 1 januari a.s. expireert. Hoe denkt de Regering deze problematiek op te lossen?

Mijnheer de Voorzitter! De Regering aarzelt - aarzelde, moet ik nu weer zeggen - nog wat tussen de verwerking van tegemoetkoming in de c.a.o.'s en verlenging van de c.a.o.'s. Dit is een moeilijke maar ook een uitermate belangrijke aangelegenheid, niet alleen met betrekking tot de vraag, of onderhandelingen zich al dan niet moeten beperken tot immateriële aangelegenheden, maar zij is ook van grote betekenis voor de zogenaamde short-timevergunningen, waarover minstens in een aantal c.a.o.'s bepalingen zijn opgenomen.

Inmiddels is gebleken, dat de Regering de voorkeur geeft - dit is weer een nieuwe term, gelijk er in de stukken méér nieuwe termen voorkomen -, zoals „tegemoetkoming in de lonen” enz. - aan het opschorten van de afsluiting van nieuwe c.a.o.'s tot aan het einde van de rustperiode.

Dit is op zich zelf wel duidelijk, maar moet dit nu inderdaad worden geïnterpreteerd als een verlenging van de looptijd van de bestaande c.a.o.'s of opent dit de mogelijkheid dat er tijdens die pauze een soort contractloze periode gaat ontstaan met alle gevolgen die daaraan verbonden kunnen zijn?

Het is mij dus wel duidelijk, wat er gebeurt als het afsluiten van nieuwe contracten wordt opgeschort maar mij is minder duidelijk wat er in die periode concreet als rechtspositie voor de werknemers werkzaam zijnde onder c.a.o.'s in de praktijk functioneert.

Een groot aantal zwakkere bedrijfstukken kan worden geconfronteerd met de realisatie van de equal pay. Bij de behandeling van de begroting voor Sociale Zaken hebben wij hierover gesproken. Verder zullen deze bedrijfstukken worden geconfronteerd met een verhoging van het minimumloon, de invoering van het

minimumjeugdloon en sommige met een extra loonstijging als een gevolg van de regeringsmaatregelen.

Wij doen een dringend beroep op de Regering om het dispensatiebeleid met de nodige soepelheid te hanteren, mede met het oog op de continuïteit in de werkgelegenheid.

In dit verband merk ik op, dat naar onze mening met name de equal pay, gelet op de procedure, die wij ten aanzien daarvan tot nu toe hebben gevolgd, van deze dispensatie zal moeten worden uitgesloten.

Met belangstelling en instemming hebben wij kennis genomen van de mededeling van de Regering, dat voor de beoefenaren van vrije beroepen dezelfde uitgangspunten tot gelding zullen worden gebracht als die, welke gelden ten aanzien van de regulering van arbeidsvoorwaarden van werknemers in het particuliere bedrijfsleven en de prijzen van goederen en diensten in 1974.

Wij hebben geen enkele reden om te twijfelen aan de goede bedoelingen van de Regering, maar dat laat volledig onverlet, dat de maatregelen voor laatstgenoemde categorieën beduidend concreter zijn dan die voor de beoefenaren van vrije beroepen.

Daardoor ontstaat toch weer de indruk, dat primair de loon- en salaristrekkenen het gelag moeten betalen. Hoe eerder die op zich zelf onjuiste indruk kan worden weggenomen, des te beter het is.

In het geheel van de ontwikkelingen, die wij momenteel in ons land meemaken, zullen wij degenen met de allerlaagste inkomens - de minimumloontrekkers enz. - bijzonder in het oog moeten houden. Wij onderschrijven het uitgangspunt van de Regering, dat de reële positie van de minimumloontrekkers en daarmee gelijk te stellen groepen niet mag worden aangetast.

Wij onderschrijven ook, dat met betrekking tot een eventuele structurele verhoging van het minimumloon het advies van de SER dient te worden afgewacht om op basis daarvan een definitief standpunt te kunnen bepalen.

Wij zijn voorts van mening, dat naast de minimumloontrekkers een zelfde aandacht moet worden besteed aan degenen, die daarmede qua inkomen gelijk kunnen worden gesteld.

Het vaststellen van regels voor de primaire inkomensvorming voor een rechtvaardige verdeling van de lasten brengt ook met zich - daarop hebben wij op blz. 24 van het voorlopig verslag met nadruk gewezen -, dat niet minder dan ten aanzien van de inkomensvorming voor de werknemers nauwkeurig met grote zorg aandacht dient te worden besteed aan de positie van de kleinere zelfstandigen. Als ergens de nullijn ligt bij een inkomen in de orde van grootte van het minimumloon, moeten wij daaraan ook denken bij deze categorie van de beroepsbevolking.

Wij hebben te zamen met de woordvoerders van de A.R.P.-fractie, die er uitvoeriger op zijn ingegaan, de vraag opgeworpen, of in dit geval niet een bijzondere tegemoetkoming noodzakelijk is, die bij voorbeeld kan worden gevonden in een aanpassing van de KKZ.

De Regering wijst die mogelijkheid af. Zij voelt er op zich zelf wel iets voor, voor deze inkomenscategorieën toch iets te doen, maar zij komt met een aantal bezwaren, waarvan wij de juistheid op zich zelf toch wel kunnen en moeten erkennen.

Ook wordt opgemerkt, dat nog steeds niet een SER-advies ter zake is verschenen. Deze zaak is aan de orde gekomen naar aanleiding van vragen, door het toenmalige kamerlid, de huidige Staatssecretaris voor het Midden- en Kleinbedrijf, de heer Hazekamp, en collega Hermsen gesteld. Het SER-advies is ook thans nog niet beschikbaar en ik meen, dat wij niet kunnen volstaan met het maken van een buiging in de richting van het opnieuw afwachten van het SER-advies, omdat wij geen enkele zekerheid hebben omtrent de vraag, welke termijn ermee is gemeoid.

De Regering erkent weliswaar in feite ook de problematiek van deze categorie lage inkomensstrekkers. Om des tijds wille wil ik thans in dezen verder verwijzen naar hetgeen de heer Roolvink gisteren over de onderhavige problematiek heeft medegedeeld. Daarmee kunnen wij ons verenigen. Ik vraag, of, wanneer het via de KKZ technisch gezien klaarblijkelijk zeer moeilijk is, daarbij wellicht niet kan worden gedacht aan het beschikbaar

Van der Gun

stellen van een groter extra bedrag voor de reductieregelingspremie vrijwillige ziekenfondsverzekering dan aan die, welke thans is voorzien, waardoor een verhoging van de ziekenfondspremie voor gehuwden en studerende kinderen in de vrijwillige verzekering voor 1974 geheel of grotendeels kan komen te vervallen.

Deze gedachte is tot nu toe niet tijdens deze discussie aan de orde gesteld. Nu de Regering zelf wijst op de schriële vrijstellingsregelingpremie voor de volksverzekering, menen wij, dat misschien in deze richting een oplossing kan worden gevonden, waardoor enige tienduizenden enige tegemoetkoming kunnen ontvangen.

Aan het slot van dit gedeelte over de inkomens zou ik nog een tweetal opmerkingen willen maken. In de eerste plaats merk ik op dat wij van mening zijn dat het op dit moment niet opportuun moet worden genoemd reeds een uitspraak te doen over de prijscompensatie in juni 1974. Het lijkt ons juist dat de vraag, of al of niet een drempel in die compensatie moet worden aangebracht beter kan worden beoordeeld, wanneer wij een reëel inzicht hebben in de feitelijke economische situatie. Op dit moment hebben wij immers nog te maken met een groot aantal onzekere elementen met betrekking tot de ontwikkeling van onze economie.

De fractie van de P.v.d.A. had gevraagd, of er geen aanleiding bestond nadrukkelijke bevoegdheden te scheppen ten einde de ondernemingsraden de openbaarheid van de controle op in de onderneming verworven inkomens te kunnen verzekeren enerzijds en anderzijds inzicht te doen verwerven in de kostprijsofbouw ten behoeve van het prijsbeleid.

De Regering deelt in de memorie van antwoord mede, dat de huidige wettelijke regelingen eigenlijk al tot deze bevoegdheden ruimte geven, het eerste via een plicht van de onderneming gegevens en informatie te verschaffen voor een goed toezicht op de arbeidsvoorwaarden binnen de onderneming, het tweede via de besprekingen in het kader van het jaarlijkse beleidsmatige verslag met debat. Het lijkt ons inderdaad onjuist met een beroep op de huidige situatie een wijziging, in welke zin dan ook, van de geldende bepalingen, zij het tijdelijk of blijvend, door te voeren. Wij conformeren ons wat dit betreft aan het standpunt van de Regering.

Ik kom thans aan de werkgelegenheid. Op blz. 8 van de beleidsnota wordt o.a. opgemerkt:

„in samenhang met de stagnatie van de produktie en de omvangrijke verslechtering van de ruilvoet resulteert in een aantasting van winsten en rendementen en daarmee een sterke stijging van de arbeidsinkomensquote. Dit duidt op een verslechtering van het investeringsklimaat met mogelijke consequenties voor de toekomstige groei en werkgelegenheid.”

Tegen deze achtergrond kondigt de Regering een groot aantal maatregelen aan, die zijn gericht op:

- het in stand houden van de bestaande werkgelegenheid;
- het scheppen van vervangende of nieuwe werkgelegenheid.

Ik wil beginnen met te verklaren dat wij in het algemeen de aangekondigde maatregelen kunnen onderschrijven en waarderen. De belangrijkste bijdrage is naar het oordeel van de Regering het in snel tempo aanvatten van de omschakeling van olie op aardgas, waarmee 20 000 nieuwe arbeidsplaatsen kunnen worden gecreëerd. Kan de Regering ons mededelen, hoe de daartoe nodige 2 mld. zullen worden gefinancierd? Hebben wij voldoende arbeidskrachten voor deze, waarschijnlijk toch min of meer gespecialiseerde arbeid? Bij het scheppen van extra werkgelegenheid kondigt de Regering aan dat de gelden uit de werkgelegenheidsprogramma's zoveel mogelijk zullen worden gericht op oliebesparende en oliearme sectoren. Op zich zelf gaan wij hiermee gaarne akkoord. Kan de Minister ons echter mededelen, of er voldoende van dit soort objecten beschikbaar en aanbestedingsklaar is? Of moeten wij bij die omschakeling met een zekere vertraging rekening houden?

De op dit terrein gedane voorstellen kunnen wij in het algemeen onderschrijven en waarderen. Een en ander getuigt van een grote mate van inventiviteit. Aan de andere kant hebben wij de indruk dat toch voor een beduidend aantal aangekondigde maatregelen een vrij grote aanlooptijd nodig zal zijn om ze in de praktijk te kunnen effectueren. Ik zou de Minister willen vragen, of hij dit gevoel deelt dan wel of hij een gedeelte van onze zorg op dit terrein zou kunnen wegnemen.

Met betrekking tot het behoud van de bestaande werkgelegenheid is ongetwijfeld een belangrijke maatregel de bevoegdheid van de Minister van Sociale Zaken bindende regelen te stellen aan de directies van de GAB's met betrekking tot het al dan niet geven van toestemming voor ontslagen die het gevolg zijn van een verminderde olietoevoer. Een zeer ingrijpende maatregel waarvoor wij echter, gelet op de huidige situatie toch wel begrip kunnen opbrengen, ook al tegen de achtergrond van het feit dat de Minister in dit verband denkt aan een periode van ongeveer drie maanden. Ervan uitgaande dat de procedures van de GAB's verder ongewijzigd blijven en dat de daarbij bestaande adviescommissies normaal blijven functioneren, blijft er met betrekking tot deze aangelegenheid nog één probleem over.

Op blz. 22 deelt de Regering mee, dat zij van oordeel is, dat in beginsel hogere vaste kosten als gevolg van onderbezetting buiten de prijzen dienen te worden gehouden. Min of meer laconiek voegt zij hieraan toe, dat zij zich er wel van bewust is, dat sommige bedrijven hierdoor in moeilijkheden kunnen komen. Wij willen de Regering met grote nadruk vragen, hierbij de nodige soepelheid te betrachten. In het bijzonder bij de wat kleinere bedrijven kan hierdoor de continuïteit op langere termijn ernstig worden geschaad en bovendien kan een rechtvaardige inkomensverdeling, die toch ook voor deze categorie van mensen geldt, ernstig in gevaar komen, vooral van degenen voor wie ondernemersinkomen synoniem is met ondernemingsinkomen.

Met betrekking tot de werktijdverkorting wil ik de aandacht van de Regering vragen voor degenen die korter gaan werken, hetgeen als werkloosheid wordt beschouwd, waardoor de betreffende dagen in mindering worden gebracht op hun normale aanspraken in het kader van de W.W. en de W.W.V. Worden zij niet tweemaal geconfronteerd met de gevolgen van de oliecrisis? Dient dit niet te worden gecompenseerd door belangrijker aanspraken in de periode waarin zij eventueel normaal onder de wachtgeld- en werkloosheidsverzekering komen te vallen?

Mijnheer de Voorzitter! De summier toelichting op het voorgestelde hoofdstuk III van de Machtigingswet moest in het voorlopig verslag bij ons - en gelukkig ook bij andere fracties - wel een aantal vragen oproepen, in de eerste plaats de vraag, of de Wet arbeidsvergunning vreemdelingen 1964 niet reeds voldoende armslag biedt voor het thans noodzakelijke beleid met betrekking tot de toelating en tewerkstelling van buitenlandse werknemers. Immers, artikel 4, lid 2, van deze wet staat het toe, een arbeidsvergunning te weigeren op grond van overwegingen, betrekking hebbend op de stand of de ontwikkeling van de arbeidsmarkt. Volgens de memorie van toelichting, destijds bij dit wetsontwerp, viel hierbij zowel te denken aan de situatie of de te verwachten situatie in een bepaalde tak van bedrijf als aan de werkgelegenheid in het algemeen. Gaat men echter uit van de stelling, dat de vergunningsverlening individueel moet worden benaderd, zoals uit de bestaande wetstekst zou kunnen worden afgeleid, dan moeten wij erkennen, dat de bestaande wet niet geheel voldoende is voor de thans optredende situatie. Om elke onzekerheid hierover weg te nemen is dan ook bij nader inzien opnemning van hoofdstuk III in dit wetsontwerp toch niet onjuist.

Wel vragen wij ons nog af, mijnheer de Voorzitter, hoe het voornemen om wervingsaanvragen te toetsen aan, onder andere, de vraag naar de mate waarin het betrokken bedrijf eerder buitenlandse werknemers in dienst had, moet worden verstaan. Betekent het dat een bedrijf dat tot nu toe geen buitenlandse werknemers in dienst had hiervoor voorhands geen vergunning zal krijgen? Dit lijkt ons - al erkennen wij, dat met deze omstandigheid rekening moet worden gehouden - te ver gaan. Er kunnen

Van der Gun

zich situaties voordoen waarin men ook onder deze omstandigheden en ondanks alle andere maatregelen die reeds genomen zijn of worden om een tekort op te vangen, toch voor de eerste maal een vergunning zal dienen te krijgen.

Betekent het voornemen, aan werkgevers de verplichting op te leggen een vergunning voor tewerkstelling aan te vragen in dit geval, dat voortaan het aanvragen van een werkvergunning niet meer ingevolge artikel 3, lid 1, van de Wet arbeidsvergunning vreemdelingen naar keuze kan geschieden door betrokkene zelf of door zijn werkgever?

De ratio hiervan onderschrijvend, vragen wij ons af, of dit wettelijk zal bijdragen tot vermindering van het aantal illegaal tewerkgestelden. Als dit mede de bedoeling is, wil de Minister dan uiteenzetten, welke sancties op het niet nakomen van deze verplichting staan of komen te staan? Zullen zij zwaar genoeg zijn om het in dienst nemen en het in dienst houden van illegaal hier verblijvenden daadwerkelijk tegen te gaan? De Regering heeft in de memorie van antwoord duidelijk en onomwonden verklaard, dat het niet de bedoeling is aan de rechten van reeds legaal hier te lande verblijvende vreemdelingen te tornen. Zij zal strikt de hand houden aan het beginsel van non-discriminatie van deze groep zowel in hun arbeid als in hun werkloosheid. Er worden onder hen dus beslist geen slachtoffers gemaakt.

Wij hebben van die verklaringen in de memorie van antwoord goede nota genomen. Wij hadden van de Regering ook niet anders verwacht. Zij maakt stellig een einde aan de onrust die de afgelopen weken onder deze groepen is ontstaan. Wij zullen het beleid op dit stuk nauwgezet volgen en hopen er overigens toch spoedig in breder verband over te kunnen spreken als de memorie van antwoord op de Nota buitenlandse werknemers zal zijn verschenen. Wij hebben er begrip voor dat het verschijnen ervan toch nog weer is vertraagd.

Op korte termijn blijft het vraagstuk van de illegaal, d.w.z. zonder arbeidsvergunning, veelal ook zonder verblijfsvergunning hier verblijvende werknemers bestaan. De Regering kondigt maatregelen aan om paal en perk te stellen aan het in dienst hebben van illegale werknemers, maatregelen die in vergevorderd stadium van voorbereiding zijn. Dit lijkt ons op zich zelf juist. Een beleid, waarbij de werkgevers krachtiger worden aangepakt die illegaal buitenlandse werknemers in dienst hebben, zou, ook afgezien van de buitengewone situatie van dit moment, nodig zijn geweest.

Wel maken wij ons grote zorgen over de humanitaire problemen die een dergelijke krachtige aanpak oproept voor de plm. 15 000 illegalen die hier al zijn. Ik weet dat doorvoering van een generaal pardon onder deze omstandigheden niet mogelijk is, vooral omdat wij onze grenzen niet hermetisch kunnen sluiten en men bij voorbeeld in Duitsland thans een straf beleid schijnt te voeren waardoor duizenden illegalen neiging zouden kunnen hebben naar ons land uit te wijken. Wij worstelen toch wel met de tragiek van vele duizenden alhier verblijvenden. Daaronder zijn er velen die afgezien van de werkvergunning al geruime tijd geheel volgens het boekje, dus met inachtneming van de c.a.o.-bepalingen, de sociale verzekeringswetten, de wet op de loonbelasting etc. bij dezelfde werkgever werkzaam zijn, vaak al langer dan een jaar of twee jaar.

Betekent het voorgenomen straffe beleid, dat wij deze hele groep actief gaan opsporen, de werkgevers strafbaar stellen - een zaak waarvoor wij nog wel veel begrip hebben - en tegelijk al deze mensen het land uitzetten? Of is de Regering bereid - ik zou daar met klem voor willen pleiten - in dat opzicht toch echt een beleid te voeren dat, hoe stringent ook, in zeer ruime mate rekening houdt met de individuele menselijke problemen van de betrokkenen afzonderlijk?

Tot slot heb ik nog een aantal opmerkingen over het huurbeleid. Hoewel wij begrip hebben voor de overweging dat in het kader van de matiging van inkomens en prijzen ook een matiging van de huren voor de hand ligt, aarzelen wij toch op dit punt. Wij zijn van mening dat het voor een structureel gezond volkshuisvestingsbeleid van groot belang is dat gestreefd wordt naar een

geleidelijk aan bereiken van kostprijsduren. Wij willen er geen misverstand over laten bestaan dat wij vasthouden aan deze opvatting en dat betekent dan ook dat afwijkingen van een hierop gericht beleid zo klein mogelijk dienen te zijn.

In dit kader moet dan ook ons begrip worden gezien dat wij willen opbrengen voor de voorstellen om ook de volkshuisvesting een bijdrage te laten leveren aan de bestrijding van de gevolgen van de huidige situatie. Het voorstel van de Regering om de huurprijs van woningen die in de laatste vijf jaar met subsidie van het Rijk tot stand zijn gekomen in 1974 niet te verhogen met 6 pct. doch met 3 pct. heeft het voordeel dat hierbij vooral baat zullen vinden huurders die in het algemeen een relatief groot percentage van hun inkomen aan huur uitgeven.

Wat betreft het voornemen van de Regering om ook in het zgn. geliberaliseerde gebied aan de verhoging van de huurprijs in 1974 een maximum van 7 pct. te stellen, willen wij graag een wat uitvoeriger argumentatie van de Regering vernemen. Wij wijzen er in dit verband op dat uit het op 12 december aan de Tweede Kamer verstrekte overzicht bleek dat de stijging van de gemiddelde huur in het geliberaliseerde gebied in het algemeen duidelijk is achtergebleven bij de stijging in het overige gedeelte van Nederland. Welke aanwijzing heeft de Regering dat in deze situatie in de nabije toekomst een duidelijke verandering zal optreden? Zal niet juist het stellen van een maximum van 7 pct. ook in de geliberaliseerde gebieden een averechtse uitwerking hebben en er toe leiden dat bijna alle huren, nu ook in de geliberaliseerde gebieden, met 7 pct. worden verhoogd?

De heer **Kombrink** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Is de heer Van der Gun het niet met mij eens, dat uit het overzicht, dat de Staatssecretaris verleden week verstrekte, ook blijkt dat ten aanzien van een deel van de huurverhogingen in geliberaliseerd gebied, met name in Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland, sprake is van een uitgaan boven het gemiddelde? Als wij praten over gelijke monniken en gelijke kappen en het verdelen van de lasten over ieders schouders, is het mijns inziens redelijk voor die 10, 20 of 30 pct. van de gevallen waarin de huurverhoging boven het gemiddelde uitgaat, dat maximum te stellen. Anders zouden die mensen flink de dupe worden.

De heer **Van der Gun** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb helemaal niet gezegd, dat ik op zich zelf ben tegen dat maximum van 7 pct. Ik heb alleen willen wijzen op het feit, dat tot nu toe op basis van vrijwilligheid in een aantal gebieden beneden dat gemiddelde is gebleven. Ik heb daaraan de vraag verbonden, of niet van dat percentage 7 een zekere zuigkracht kan uitgaan om ook in die regio's tot 7 pct. te gaan. Dat was de enige zin van de opmerking die ik maakte. Het noemen van een percentage heeft altijd, niet alleen bij de huren maar bij voorbeeld ook bij de lonen, een zekere magneetwerking. Vandaar dat ik simpelweg de aandacht van de Regering voor die kant van de zaak heb gevraagd.

Minister **Grujters**: Het gevaar is natuurlijk niet meer zo groot gezien de komende prijsstijgingen. Het is net zo gevaarlijk als een ijsje van een dubbeltje.

De heer **Van der Gun** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb alleen de aandacht van de Regering willen vragen. Als dat ten overvloede is geweest, dan zij dat zo, maar ik dacht dat het voor bepaalde gebieden een reëel probleem zou kunnen zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Ik sluit mij aan bij de vragen, die de heer Van Aardenne gisteren heeft gesteld met betrekking tot uitspraken van rechters over gefaseerde optrekking van de huur van bedrijfspanden en wat dies meer zij.

Ik wil tevens graag weten, waarom deze materie in de ontwerp-Machtigingswet wordt geregeld, nu de Regering in de tweede nota van wijzigingen heeft medegedeeld, dat oplossingen inzake problemen rond de huren door het parlement bij wet moeten worden bekrachtigd. Heeft dit toch tot doel, het inkomensbe-

Van der Gun e.a.

leidkarakter van de te nemen maatregelen zoveel mogelijk te handhaven en daardoor het huurelement bij de ontwerp-Machtigingswet onder te brengen? Zo neen, dan is niet duidelijk waarom het via deze wet zou moeten gebeuren, nu de mededeling is gekomen dat wijzigingen met betrekking tot de huren via de normale parlementaire weg tot stand dienen te komen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zie de Minister-President heel bezorgd kijken. Ik wil ten slotte nog één vraag primair aan zijn adres richten. Kan de Regering ons inlichtingen verschaffen over de gevolgen voor de invoering van de Machtigingswet en de daaruit voortvloeiende maatregelen van het feit, dat klaarblijkelijk de senaat heeft besloten, dit wetsontwerp pas op 8 januari a.s. in behandeling te nemen. Ik heb zo het gevoel, dat dat met betrekking tot een aantal van de aangekondigde maatregelen bepaalde problemen met zich zou kunnen brengen.

De (algemene) beraadslaging wordt geschorst.

Aan de orde is de **beantwoording** van de door het lid Tolman, overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde, gestelde **vragen** aan de Minister van Verkeer en Waterstaat naar aanleiding van de extreem hoge waterstand in de avond van vrijdag 14 december jl. 1).

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil gaarne van deze gelegenheid gebruik maken om via de procedure van beantwoording van mondelinge vragen ook een aantal gegevens aan de Kamer te verstrekken met betrekking tot de laatste storm, die we hebben gehad. Gelet op de bijzondere omstandigheden, die zich vrijdag hebben voorgedaan, zou ik een kort exposé willen geven van de wijze, waarop de berichtgeving plaatsvindt. Deze vindt plaats via de stormvloedwaarschuwingsdienst, de zogenaamde SVSD, vroeger de stormvloedseindienst. Die stormvloedwaarschuwingsdienst is een onderdeel van Rijkswaterstaat, die uiteraard nauw samenwerkt met het KNMI in De Bilt. De SVSD wordt bemand zodra waterstanden worden verwacht, die 40 tot 50 centimeter liggen onder bepaalde vooraf vastgestel-

1) De vragen van het lid Tolman luiden:

1. Kan de Minister medelen, waarom de stormwaarschuwingsdienst te Bruinisse geen waarschuwing heeft laten uitgaan, gelet op de extreem hoge waterstand in de avond van vrijdag 14 december jl. aldaar?

2. Wil de Minister overwegen, op grond van het achterwege blijven van de gebruikelijke waarschuwing - als gevolg waarvan bedrijven geen voorzorgsmaatregelen hebben genomen, waardoor grote schade is ontstaan - de gemeente Bruinisse tot rampgebied te verklaren en dientengevolge in beginsel de mogelijkheid te openen om een beroep te doen op het Nationaal Rampenfonds?

3. Wil de Minister de commissie-Klaasesz verzoeken haar onderzoek met betrekking tot de afsluiting van de Oosterschelde met spoed af te ronden?

4. Is de Minister bereid, na kennisname van het rapport van bovengenoemde commissie zo snel mogelijk een standpunt in te nemen en aan de Kamer kenbaar te maken?

5. Wil de Minister, ten einde de toenemende zorg bij de bevolking weg te nemen, overwegen de voorgenomen temporerings bij de dijkverzwaring ongedaan te maken; waar nodig overgaan tot verhoogde activiteit en daarbij speciale aandacht schenken aan de Westerschelde, de Friese zeedefensie en de werken bij de Dollard?

6. Is de Minister bereid, ter bevordering van optimale veiligheid tegen stormschaade, tijdig voor de behandeling van de begroting van Verkeer en Waterstaat de Kamer een „stormnota” te doen toekomen, waarin een overzicht wordt gegeven van de zwakke plekken bij de zeedefensie in geheel Nederland?

Minister Westerterp

de peilen. Met uw goedvinden, mijnheer de Voorzitter, zal ik een overzicht van die peilen straks aan u overhandigen, zodat het wellicht als noot in de *Handelingen* kan worden opgenomen.

De Voorzitter: Ik neem aan, dat tegen het opnemen van een noot in de *Handelingen* geen bezwaren bestaan 1).

Minister Westerterp: Uit het verloop van de waterstanden langs de Nederlandse kust en uit de prognoses van het KNMI moet dan daarna blijken, of inderdaad tot het geven van waarschuwingstelegrammen moet worden overgegaan. Daarvoor is een gehele zogenaamde alarmeringsinstructie uitgewerkt, waar- op ik wellicht in dit kader niet uitvoerig behoefte in te gaan.

Met de huidige stand van de wetenschap is helaas niet altijd te voorkomen dat, ondanks de volledige inzet van een zo ervaren apparaat, onvoorziene, voornamelijk lokale effecten kunnen optreden. Met andere woorden: Hoe bekwaam Rijkswaterstaat ook is, de natuur volgt haar eigen wetten. Ik heb de indruk, dat wij dat altijd in het hoofd moeten houden. Er is daarbij geen sprake van menselijke fouten, want die zijn in beginsel te voorkomen, maar van de ongrijpbaarheid van een grillig natuurverschijnsel. Dat nu heeft zich afgelopen vrijdag voorgedaan.

Tot ongeveer één uur vóór hoogwater te Vlissingen - hoogwater was het toen te ongeveer 17.10 uur - werd nog een verhoging verwacht van 80 centimeter, geenszins alarmerend. Toen steeg plotseling en volstrekt onverwacht en dus ook niet voorspeld, de zogenaamde windopzet - dat is de mate, waarin de waterstand oploopt ten gevolge van de opwaaiing - met een snelheid van een halve meter per uur! De oorzaak was een onvoorziene trog, een plaatselijke depressie, waarvan het maximale effect ongeveer twee uur na hoogwater te Vlissingen viel, maar dat tijdstip viel toen weer samen met hoogwater te Bruinisse. Toen dat effect werd geconstateerd was het reeds te laat om de normale alarmeringsprocedure in werking te stellen en dus waarschuwingstelegrammen te doen uitgaan, waarvoor nu eenmaal een bepaalde tijd noodzakelijk is.

Alle belanghebbenden zijn toen nog zoveel mogelijk telefonisch gewaarschuwd. Volgens de alarmeringsinstructies gaat een afschrift van die telegrammen naar het ANP. Dat is niet gebeurd en dat heb ik achteraf toch wel enigszins betreurd. Na de nieuwsuitzending van zes uur 's avonds worden die waarschuwingen bekendgemaakt, zodat ook de bevolking daarvan op de hoogte is. Door het uitvallen van deze alarmeringsprocedure is dat niet gebeurd. Ik heb de directeur-generaal van Rijkswaterstaat verzocht om in de toekomst - ik hoop op dit punt te mogen rekenen op medewerking van het ANP - in soortgelijke gevallen het ANP op geëigende wijze te waarschuwen, met name van het feit, dat alsnog telefonische waarschuwingen zijn uitgegaan. Op deze wijze kan ook de bevolking op de hoogte worden gebracht.

Dat alles neemt niet weg, dat onaangename verrassingen als deze helaas inherent zijn aan de natuur zelf. De natuur heeft ons opnieuw verrast en dit moet voor ons allen een les zijn voor de toekomst. Wij zullen er dan ook voor moeten zorgen, dat wij in de eerste plaats door een betrouwbaar stelsel van waterkeringen te allen tijde op onverwachte omstandigheden als thans zijn opgetreden, voorbereid zijn.

Ik zou nog een enkele opmerking willen maken over de hoogte van de opgetreden waterstanden. De kans op het voorkomen van de opgetreden stand te Bruinisse is eenmaal in de 25 jaar, die te Vlissingen en Bergen op Zoom eenmaal per 10 jaar. De waterstanden, die in het oostelijk deel van het Oosterscheldebekken

1)

Vlissingen	+ 3,10 m	(+ 1,95 m)
Hoek van Holland	+ 2,20 m	(+ 0,90 m)
Den Helder	+ 1,90 m	(+ 0,50 m)
Harlingen	+ 2,50 m	(+ 0,76 m)
Delfzijl	+ 3,00 m	(+ 1,19 m)

Minister Westerterp

zijn opgetreden, verschillen niet veel van die bij de stormvloed in februari 1953. Ik wil enkele cijfers geven. Vlissingen was + 3,50 m, dat is 1,05 m beneden het peil van 1953. Bruinisse + 4,13 m, slechts 37 cm beneden het peil van 1953. Dintelsas + 4,47 m, slechts 8 cm beneden het peil van 1953. Willemstad + 4,35 m, hetgeen exact overeenkomt met het stormvloedpeil van 1953. De beide situaties zijn echter niet geheel vergelijkbaar. De afsluiting immers van het Volkerak heeft gemaakt, dat de getijverschillen in deze wateren aanzienlijk zijn vergroot. Ik wil er – wellicht ten overvloede – op wijzen, dat in mijn nota over de Oosterschelde uitdrukkelijk op dit punt de aandacht is gevestigd. De wijze, waarop de Deltawerken worden gerealiseerd, heeft tijdelijk tot een groter gevarenrisico geleid. Deze ene zin is wellicht toch wel essentieel: „Om grotere gevaren te voorkomen, ware het op zich zelf wenselijker geweest eerst de Oosterschelde af te dammen en pas daarna het Brouwershavensegat en de achterliggende Grevelingen”.

De heer Van Rossum (S.G.P.): Zo stond het ook in het Delta-rapport.

Minister Westerterp: Destijds heeft op voorstel van de Delta-commissie toch een andere volgorde in de tijd plaatsgevonden, omdat op deze gigantische werken niemand was voorbereid en toen het adagium heeft gegolden: Werken van klein naar groot. Dat daardoor een extra-risico ontstond van tijdelijke aard, is bekend en dit is in de werken ook voorzien. Er zijn evenwel tijdelijke maatregelen genomen om aan deze toestand tot 1978 het hoofd te kunnen bieden onder meer door het plaatsen van zogenaamde kistdammen.

Samenvattend merk ik op, dat òn het optreden van de hoge waterstanden in de afgelopen maanden òn het uitblijven van het officiële waarschuwingstelegram in een enkel geval helaas behoren tot de risico's, die aan deze materie eigen zijn. Wij werken thans een nieuwe procedure uit, om in dit onvoorziene geval althans telefonisch een waarschuwing te doen uitgaan. Dat is aan de meest betrokkenen ook gebeurd. De bedoeling is, dat daaraan grotere bekendheid wordt gegeven. Ik meen, dat, zoals tot nu toe het geval is, de bevolking erop moet kunnen vertrouwen dat, indien geen waarschuwing van Rijkswaterstaat is uitgegaan, ervan mag worden uitgegaan – onvoorziene omstandigheden voorbehouden – dat geen verhoogd gevaar dreigt.

In de tweede plaats heeft de geachte afgevaardigde gevraagd of de Minister wil overwegen de gemeente Bruinisse tot rampgebied te verklaren en dientengevolge in beginsel de mogelijkheid te openen om een beroep te doen op het Nationaal Rampenfonds. Ik deelde reeds mee, dat de waterstand in Bruinisse hoog is opgelopen, slechts 37 centimeter onder de waterstand in 1953. Hierdoor is schade opgetreden aan – een aantal foto's kan dit verduidelijken – enige buitendijks gelegen bedrijven, waaronder de machinefabrieken Maaskant en Padmos, de scheepswerf Van Duivendijk, de jachtwerf Van Duivendijk en de inkoopvereniging Onderling Belang. Voorts werd overlast ondervonden op een buitendijks gelegen staanplaats voor woonwagens.

Mijnheer de Voorzitter! Ik betreur in hoge mate, dat dit is geschied. De burgemeester van Bruinisse heeft mij inmiddels over deze zaak geschreven en heeft mij gevraagd op welke wijze ik denk te bevorderen, dat dergelijke calamiteiten in de toekomst kunnen worden voorkomen. Uit het antwoord op de eerste vraag zal het reeds duidelijk zijn, dat tegen bepaalde natuurverschijnselen heel weinig is in te brengen, behalve het nemen van voorzorgsmaatregelen, met name op het gebied van de waarschuwingen. Ik neem aan, dat de Kamer begrijpt, dat wij ons best doen om alle belanghebbenden zo goed en zo tijdig mogelijk te informeren. Voor de gevolgen van het niet uitkomen van onze voorstellingen kan naar ik meen de overheid geen verantwoordelijkheid dragen. Ik moet wel zeggen – ik kan de Kamer daarvan niet onkundig laten – dat de betrokken bedrijven natuurlijk een risico hebben aanvaard met de beslissing, zich buitendijks te vestigen. Van de zijde van Rijkswaterstaat is in 1963 gezegd en in 1972 nog

eens schriftelijk bevestigd, dat de betrokken bedrijven tot 1978 het risico zouden lopen van inundaties. Overigens is een verzoek om Bruinisse tot rampgebied te verklaren voor zover mij bekend inmiddels aan de Minister van Binnenlandse Zaken gericht. Deze lijkt mij ook de juiste figuur hiervoor. Ik zal mij zo spoedig mogelijk met de Minister van Binnenlandse Zaken verstaan.

In antwoord op de derde vraag, namelijk of de Minister de commissie-Klaasesz wil verzoeken haar onderzoek met betrekking tot de afsluiting van de Oosterschelde met spoed af te ronden, merk ik op, dat deze commissie een termijn van zes maanden heeft gekregen voor haar rapportering. Deze commissie is op 15 augustus jl. geïnstalleerd. Dit wil zeggen, dat de termijn op 15 februari aanstaande afloopt. De termijn is door mij kort gehouden, juist met het oog op de veiligheid van het betrokken gebied en om zo spoedig mogelijk tot een beslissing te kunnen komen. In de nota-Oosterschelde, die ik de Kamer heb mogen aanbieden, is juist aan dit punt veel aandacht besteed en is ook uiteengezet waarom gedurende de werkzaamheden van de commissie geen temporisering mocht optreden. Zes maanden is naar mijn gevoel echter wel de minimumtermijn, die men aan de commissie-Klaasesz mag geven. Verkorting van deze termijn zou zodanig afbreuk kunnen doen aan de kwaliteit van het advies, dat op grond daarvan nemen van verantwoorde beslissingen, die dan definitief zullen zijn, in het geding zou kunnen komen. Ik zal mij echter tot de voorzitter van de commissie wenden met het verzoek, gelet op de vragen uit de Kamer, deze termijn in elk geval niet te overschrijden.

In antwoord op vraag 4, of de Minister bereid is na kennisname van het rapport zo snel mogelijk een standpunt in te nemen en aan de Kamer kenbaar te maken, zou ik willen zeggen dat het vanzelf spreekt dat de Regering, gelet op de grote op het spel staande belangen, zo snel als maar enigszins mogelijk is na het uitbrengen van het rapport door de commissie-Klaasesz over de Oosterschelde een beslissing zal nemen en de Kamer daarvan op de hoogte zal stellen. Ik heb over de procedure ook een aantal passages gewijd in de nota die enige maanden geleden aan de Kamer is uitgebracht.

Bij de vijfde vraag, of de Minister, ten einde de toenemende zorg bij de bevolking weg te nemen, wil overwegen de voorgenomen temporisering bij de dijkverzwaring ongedaan te maken, waar nodig wil overgaan tot verhoogde activiteit en daarbij speciale aandacht wil schenken aan de Westerschelde, de Friese zeedefensie en de werken bij de Dollard, wil ik met uw toestemming, mijnheer de Voorzitter, betrekken het antwoord op de schriftelijke vragen die door de geachte afgevaardigde de heer Vellenga¹⁾ zijn gesteld. Dat de zorg om de veiligheid bij de bevolking is toegenomen, lijkt mij op zich wel verklaarbaar. Als er een tijdlang weinig hoge waterstanden zijn opgetreden, vergeet men wellicht wel eens, dat wij in ons land nog altijd in een uitermate kwetsbare positie verkeren. Een aantal hoge waterstanden, zeker als die kort na elkaar optreden en met name als gevolg van een aantal stormen die zo hoog in frequentie zijn geweest als wij lange tijd weer niet hebben gekend, vestigt daarop dan weer extra de aandacht. In mijn beleid tracht ik die zorg voor onze nog niet in optimale veiligheid gebrachte zeedefensie zo goed mogelijk te behartigen.

In dit verband wil ik er de aandacht op vestigen dat ik geen temporisering van dijkverzwaringen overweeg en ook niet heb overwogen. In de memorie van toelichting op de begroting voor 1973 heeft mijn toenmalige ambtsvoorganger medegedeeld dat het beleid erop gericht is de werken in 1985 te voltooien. Dat

1) De schriftelijke vragen van het lid Vellenga luiden:

1. Acht u de toestand van de zeedijken in Friesland van dien aard, dat volstrekte veiligheid gewaarborgd is?
2. Mocht vraag 1, ook in het licht van de ervaringen bij recente stormen, ontkennend beantwoord worden, zijn dan op korte termijn maatregelen te verwachten?

Minister Westerterp

beleid steun ik gaarne en heb ik ook overgenomen. Dat het ernst is met dit streven, moge blijken uit het voor dit doel opgevoerde bedrag van 80 mln. in de ontwerp-begroting voor 1974 tegenover 68,5 mln. in de begroting voor 1973. In de memorie van toelichting heb ik gesteld dat een straffe planning daarnaast noodzakelijk is.

De Nederlandse waterkeringen zijn verdeeld in drie urgentie-categorieën. Voor elke categorie gelden afzonderlijke streefdata, zoals gezegd 1985 als streefdatum voor de laatste categorie. Hierbij moet ik wel aantekenen dat niet alleen de plaats in de planning bepalend is voor het tijdstip van gereedkomen. Vaak moeten er moeizame en langdurige onderhandelingen worden gevoerd over de vraag, waar de te versterken dijk ligt: in een natuurgebied of in een bebouwde kom. Zo kan het dan ook voorkomen dat de plannen voor bepaalde urgente dijkvakken niet op tijd volgens de planning gereedkomen, zodat andere op zich minder urgente vakken eerder kunnen en moeten worden aangepakt.

De geachte afgevaardigde de heer Tolman vraagt naar de dijken langs de Westerschelde, de Friese zeedijken en de dijken langs de Dollard. Langs de Westerschelde lagen nogal wat dijken van de meest urgente categorie. Deze zeearm heeft dan ook nogal wat aandacht gekregen, zodat aldaar nu bijna 50 procent van de dijken op Deltahoogte is gebracht tegenover ongeveer 30 pct. landelijk. Als wij de huidige planning kunnen aanhouden, dan zal de dijkverhoging langs de Westerschelde omstreeks 1981 zijn voltooid. Landelijk zal dan nog ongeveer 25 pct. moeten worden verbeterd. De Westerschelde krijgt dus ook voor wat dit betreft alle aandacht.

Bij de Friese zeedijken, waarnaar ook de geachte afgevaardigde de heer Vellenga heeft gevraagd, is vooral het dijkvak Wierum-Paesens in de belangstelling gekomen, zeker in de laatste tijd. Volgens onze planning komt dit dijkvak in 1975 aan de beurt. Friesland had echter op 1974 gerekend. Dit dijkvak is echter niet het meest urgente. In 1974 wordt er begonnen met het dijkvak Slachte – Koehool. Verder is van de keringen langs de Friese kust ruim 40 pct. op hoogte gebracht tegenover 60 pct. landelijk. Overigens weet Friesland, dat als de voorbereiding voor een bepaald dijkvak gereed is, dit toch ter goedkeuring naar de Minister moet worden ingezonden, ook al staat het nog niet voor dit jaar op de planning. Ik neem aan, dat ook de Friezen de *Handelingen* van dit debat erop zullen nalezen! Dit geldt ook voor Wierum – Paesens. Altijd kan nog worden gezien, of voor de ingediende aanvraag ruimte is doordat de plannen voor andere urgente dijkvakken nog niet gereed zijn.

Ik wil de Kamer spoedig nader over de Dollard inlichten. De beslissing moet nog worden genomen. Er zijn daarbij zoals de Kamer weet bijzondere problemen aan de orde. Zij moet evenwel op korte termijn worden genomen. Ik neem aan, dat ik daarover bij de plenaire behandeling van de begroting van Verkeer en Waterstaat nadere mededelingen kan doen.

Vraag 6 van de heer Tolman met betrekking tot een „stormnota” voor de plenaire behandeling van de begroting brengt mij op het antwoord dat ik op vraag 5 heb gegeven. Ik heb daarin aangegeven, in het kader van welke planning wordt gewerkt. Het gaat om de relatief zwakste delen. Dit kan in feite een antwoord zijn op vraag 6 van de heer Tolman. Ik ben echter bereid, nog voor de plenaire begrotingsbehandeling aan de Kamer een overzicht te doen toekomen omtrent de huidige stand van zaken met betrekking tot de vordering van de verhogingen en de toestand van de nog niet verhoogde dijkvakken.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb zojuist nog enkele feitelijke gegevens binnengekregen. Ter wille van de overzichtelijkheid van het geheel wil ik deze gegevens nog aan de Kamer mededelen. Deze gegevens betreffen de schade die de storm van 14 en 15 december jl. in Nederland heeft aangericht. De Waddeneilanden: de totale afslag van de duingebieden op Ameland, Vlieland, Terschelling en Texel varieert tussen de 10 en 25 meter. Aangenomen kan worden, dat de storm van 14 en 15 december jl. 20 pct. tot 25 pct. van deze afslag heeft veroorzaakt.

De afkalving is thans tot op 1 à 2 meter van hotel Steinvoorde

Minister Westerterp e.a.

genaderd. Nabij dat hotel is een zwakke duinregel gelegen, welke de kans loopt te worden doorbroken. Een en ander is evenwel niet verontrustend, omdat zich achter deze duinregel een duinmassief bevindt.

Aan de zuidzijde van Texel loopt een waterwingebied helaas gevaar, te worden overstroomd. Wat de duingebieden van Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland betreft varieert de duinafslag tussen 5 en 10 meter. Dit is op zich nog niet verontrustend. De schade aan de kunstmatige hoogwaterkeringen in het land beperkt zich gelukkig tot enige aantasting van glooiingen en zijn op zich gering te noemen. De nog kort geleden herstelde dijkval bij Hoofdplaat in Zeeuws-Vlaanderen is echter door de laatste storm vrij ernstig aangetast. Ik moge daarom de Kamer nog eens op het gevaar van dijk- en oevervallen wijzen.

Mijnheer de Voorzitter! In de korte tijd die beschikbaar was, heb ik getracht, de Kamer toch zo volledig mogelijk in te lichten naar aanleiding van de gestelde vragen.

De heer Tolman (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Kamer dat ik deze vragen mondeling heb mogen stellen en ik dank de Minister voor zijn uitvoerig antwoord. Ik wil nog enkele aanvullende vragen stellen. Is het mogelijk om de stormwaarschuwingsdienst met name voor het gebied van de Oosterschelde nog te perfectioneren?

De Minister heeft gewezen op de grilligheid van de natuur, die ook nu weer duidelijk is gebleken. In het Oosterscheldegebied is sprake van een verhoogd risico. Vandaar mijn vraag om met name ten aanzien van dit gebied nader onder ogen te zien wat hier nog gedaan kan worden. Met name moet voorkomen worden hetgeen ook de Minister heeft gesignaleerd ten aanzien van de mededelingen van het ANP.

Mijnheer de Voorzitter! Kan de Minister meedelen op basis van technische mogelijkheden wanneer de Oosterschelde zou kunnen worden afgesloten als dit object hoge prioriteit zou worden gegeven? In mijn vraagstelling heb ik reeds naar voren gebracht – ook de Minister heeft dit gezegd – dat er sprake is van zorg en angst bij de bevolking. Er is eveneens sprake van een tijdelijk verhoogd risico. Dit kan alleen worden verholpen door te streven naar een optimale snelheid bij de uitvoering van deze werken. Afgezien van het beleid dat wordt gevoerd en afgezien van hetgeen wordt gerapporteerd door de commissie-Klaasesz, zou ik graag willen weten wat op technische gronden mogelijk is.

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien van de eerste aanvullende vraag of er nog mogelijkheden zijn om de stormwaarschuwingsdienst in het Oosterscheldegebied te verbeteren, wil ik opmerken, dat ik dit met de betrokken dienst zal nagaan. Ik meen echter uiteengezet te hebben dat de waarschuwingsprocedure – zeer bijzondere gevallen uitgesloten – zo goed mogelijk is geregeld. Ik zal deze kwestie echter nog eens met de dienst opnemen.

Wat betreft de tweede vraag van de geachte afgevaardigde, nl. wanneer de Oosterschelde zou kunnen worden afgesloten indien daaraan hoge prioriteit wordt verleend, wil ik geen enkele onduidelijkheid laten bestaan. In het voorjaar van 1978 is een eventuele gereedkoming van de afdamming van de Oosterschelde gepland. Daarin is geen wijziging gekomen. Dat tijdstip is niet verlaat maar zou eventueel ook niet gemakkelijk te vervroegen zijn, omdat nu eenmaal een groot aantal werken moet worden uitgevoerd. Met de bouw van de kabelbanen is, zoals men weet, een aanvang gemaakt. Die werken kan men niet in een geforceerd tempo uitvoeren. Als de definitieve beslissing dus zou luiden, dat de Oosterschelde wordt afgesloten, dan is het eerst mogelijke tijdstip waarop dit gerealiseerd zal zijn, het voorjaar van 1978.

De heer Vellenga (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Nu de Minister zo vriendelijk is geweest om aan het eind van zijn beantwoording enkele gegevens te verstrekken over de situatie langs de kust van Nederland, zou ik hem willen vragen of hij de Kamer

Vellenga e.a.

gegevens kan verschaffen over de waterstanden bij de laatste stormen langs de kust van Noord-Friesland.

Acht de Minister het met mij zinnig om in de omgeving van het hotel Steinvorde op Ameland te denken aan verhoogde activiteiten en aandacht om het risico daar tot een minimum te beperken? Ziet de Minister kans om te zeggen, dat er gauw een beslissing wordt genomen over het beloop van de dijken in het noorden van Friesland, rekening houdend met ruilverkavelingsplannen in Ferwerderadeel?

Wil de Minister – met name als ik denk aan de zeedijk bij Wierum-Paesens – overwegen om in overleg met de betrokken gemeente- en waterschapsbesturen geïmproviseerde maatregelen te nemen, die mogelijk anticiperen op versterking en verhoging van de dijken in dit gebied in het door hem genoemde jaar 1975?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien van de feitelijke waterstanden langs de kust van Noord-Friesland stel ik mij voor deze gegevens schriftelijk aan de Kamer te doen toekomen.

Wat de mogelijke maatregelen in het geval van het hotel Steinvorde betreft, merk ik op dat ik dit moet nagaan. Ik kan hierop niet direct antwoorden. Voorts heeft de geachte afgevaardigde gevraagd, of snel een beslissing kan worden genomen over het beloop van de dijk in Noord-Friesland. Ik zal dit doen nagaan.

Wat de vierde vraag betreft, zeg ik toe dat ik met de betrokkenen zal overleggen of tijdelijke voorzieningen voor de dijk Wierum-Paesens mogelijk zijn. Zij hebben zich reeds enkele malen tot mij gewend.

De heer Van Rossum (S.G.P.): Mijnheer de Voorzitter! Wordt door de commissie-Klaasesz naast afweging van de kosten van de verschillende alternatieve oplossingen ook ernstig aandacht besteed aan de tijdsduur die reëel nodig is voor uitvoering van de verschillende alternatieve oplossingen?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Ik hoop dat de Kamer er begrip voor heeft, dat ik deze vraag niet kan beantwoorden. De commissie-Klaasesz is een volstrekt onafhankelijke commissie. Wij zullen het rapport van deze commissie moeten afwachten om gezamenlijk deze vraag te kunnen beantwoorden.

De heer Terlouw (D'66): Als de frequentie van de superhoge waterstanden zo hoog is als de Minister heeft vermeld, namelijk tot eens per 10 jaar, vraag ik mij af, of het niet een volstrekt onverantwoordelijk beleid is geweest, in 20 jaar na de stormvloedramp zo weinig te doen aan de dijken van de Oosterschelde.

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Neen, dat is bepaald geen onverantwoordelijk beleid geweest. Ik heb erop gewezen dat in Bruinisse deze hoogwaterstanden eens in de 25 jaar, statistisch gezien, kunnen voorkomen en in Vlissingen eens in de 10 jaar. Dat betekent niet dat dat extra gevaar dreigt. De bijzondere toestand van afgelopen vrijdag is ontstaan doordat deze superhoge waterstand niet was voorzien en daarvoor geen waarschuwingen waren uitgegaan. Het beleid dat door de toenmalige regering en Staten-Generaal is uitgestippeld hield juist rekening met de mogelijke gevaren, die zich in de periode van ongeveer 25 jaar zouden kunnen voordoen.

De heer S. Keuning (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Minister de uitlating van de dijkgraaf van het waterschap Schouwen-Duiveland, dat men op vrijdag 14 december in het Oosterscheldegebied door het oog van de naald is gekropen, onderschrijven?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Het is altijd wat moeilijk met dit soort uitspraken. Ik heb er reeds op gewezen dat deze superhoge waterstand op zich zelf niet geheel uitzonderlijk is. Wij kennen deze frequentie ongeveer. Als tijdig waarschu-

Minister Westerterp e.a.

wingen worden gegeven, kunnen ook voorzorgsmaatregelen worden getroffen.

Mijnheer de Voorzitter! Er zal zeer spoedig een definitieve beslissing moeten worden genomen ten aanzien van hetgeen er moet gebeuren met de Oosterschelde. Dit onzekere tijdsbestek moet in ieder geval zo kort mogelijk duren.

De heer Schakel (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Wil de Minister toezeggen dat hij bij de verdere afwikkeling van de Oosterschelde-affaire na het verschijnen van het rapport van de commissie-Klaasesz dezelfde voortvarendheid zal betrachten en zal vorderen als daarvoor?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Onder dankzegging beloof ik dat.

De heer Vonhoff (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Tot welke éigen conclusie wordt de Minister geleid door het feit, dat in Zeeuwsch-Vlaanderen aan de inmiddels gereed gekomen Deltadijken vrijwel geen schade is ontstaan in tegenstelling tot de niet verhoogde dijken en duinen, die aanmerkelijke schade hebben geleden?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Mij leidt dit tot de conclusie, dat deze dijken van hoge kwaliteit zijn.

De heer Abma (S.G.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil weten of er voldoende aandacht is voor de versterking van de damazetten van de in uitvoering zijnde Oosterscheldedam.

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen op deze vraag bevestigend te kunnen antwoorden.

De heer Cornelissen (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Moet mede in het licht van de jongste ervaringen de door de linkse drie in „Keerpunt '72" bepleite vertraging van de afsluitwerkzaamheden in de Oosterschelde niet, om de woorden van de heer Terlouw te gebruiken, als volstrekt onverantwoordelijk worden aangemerkt?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Bij het uitbrengen van de nota inzake de Oosterschelde heb ik namens het kabinet medegedeeld, dat de beslissing, die was genomen, te weten de instelling van een speciale commissie, geen temporisering van werkzaamheden betekende.

De heer Jansen (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Heeft de Minister in zijn beleid, gericht op optimale veiligheid, ervoor gezorgd, dat er plannen klaar liggen om een dijkverbetering rond de Oosterschelde onmiddellijk te kunnen aanvangen, als de Regering zou besluiten tot het niet afdammen van de Oosterschelde? Dit om het grotere risico als gevolg van de uitvoering van de Deltatwet te verminderen?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen, dat de Regering elk standpunt moet voorkomen, dat op enigerlei wijze zou kunnen vooruitlopen op de conclusies van de commissie-Klaasesz, de Oosterscheldecommissie. Ik heb dan ook in de afgelopen maanden zorgvuldig getracht, mij te onthouden van enigerlei uitspraak. Ik hoop, dat sommige actiegroepen daarvoor ook begrip hebben, als zij wél uitspraken doen.

De heer K. A. Keuning (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Is het de Minister bekend, dat de bestaande ongerustheid van de bevolking op de eilanden Schouwen-Duiveland en Tholen door de gebeurtenissen van donderdag 13 en vrijdag 14 december ernstig is toegenomen en dat de meeste gemeenteraden in die gebieden zich dezer dagen voor afsluiting van de Oosterschelde hebben uitgesproken?

Minister Westerterp e.a.

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Dat is mij bekend.

De heer Berger (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Minister bevestigen, dat in de periode van 12 november tot en met 14 december 1973 in het Oosterscheldegebied achtmaal een stormvloed of hoge vloed is gemeten en dat driemaal een peil, dat gemiddeld eenmaal per twee jaar wordt bereikt, is gemeten?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen die vraag bevestigend te kunnen beantwoorden. Ik wil echter gaarne exacte gegevens verstrekken en daarom zal ik doen nagaan, of een aanvullend antwoord noodzakelijk is.

De heer Wilbers (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Indien het juist is, dat meer dan 50 pct. van de dijken aan de Westerschelde nog op deltahoogte moet worden gebracht, is het dan ook niet juist om in dat licht te praten over versnelling van de uitvoering van dat soort werkzaamheden, althans ruimer dan vóór 1985, gezien de prognoses die de Minister heeft gegeven?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb, meen ik, in mijn antwoord gezegd, dat bij de Westerschelde mag worden uitgegaan van 1981. Ik ben blij dat juist de heer Wilbers deze vraag stelt, omdat hieruit blijkt, terwijl van het begin af aan voorop heeft gestaan, dat de Westerschelde niet zal worden afgesloten en dat de veiligheid dus moet worden gerealiseerd door het ophogen van dijken, hoe moeilijk het is terwijl iedereen daarvan overtuigd was, om tijdig tot die verhoging van de dijken over te gaan, omdat er grote problemen kunnen rijzen, hetzij op het gebied van eigendomsvraagstukken, hetzij doordat in verband met het verhogen van dijken zware beslissingen moeten worden genomen die ook aantasting van de natuur kunnen betekenen.

Mevrouw Van Veenendaal-van Meggelen (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Is het waar, dat na de stormvloed van 14 december jl. op enkele plaatsen langs de Oosterschelde het water tot over de dijkkruienen is geslagen en dat op sommige andere plaatsen de vloedmerken tot op de kruienen van de dijken lagen?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! De gegevens, zoals door de geachte afgevaardigde verstrekt, zijn op zich zelf juist.

De heer De Gaaij Fortman (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Wil de Minister, die de vraag van mijn vriend Jansen verkeerd heeft begrepen, alsnog antwoorden op de vraag, of, ook in het geval de uitspraak van de commissie-Klaasesz zou zijn „niet de Oosterschelde afsluiten”, er een plan klaar ligt - gelijk er een plan klaar is, indien wel tot afsluiting van de Oosterschelde wordt overgegaan - voor verhoging van de dijken en andere maatregelen die bij zo'n uitspraak zouden moeten worden genomen?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Op die korte termijn is dit eenvoudigweg niet te doen. Wellicht mag ik hieraan, omdat ik hiertoe uitdrukkelijk wordt gedwongen, een feitelijk gegeven toevoegen.

Indien door sommigen wordt bepleit, dat nog in 1974 het bedrag dat op de begroting voor Verkeer en Waterstaat is geraamd, zijnde 110 mln. voor de verdere afsluiting van de Oosterschelde, wordt gebruikt voor de verhoging van bestaande zeedijken, zou hiervan in 1974 slechts ongeveer 2 mln. kunnen worden besteed!

De heer De Beer (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Sprekende over het oog van de naald: was de situatie werkelijk kritiek geweest, indien de wind niet toevalligerwijze tijdig was gedraaid?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb zoëven

gezegd, dat de natuur onvoorspelbaar is, grillig! Laten wij soms ook dankbaar zijn.

De heer Jongeling (G.P.V.): Mijnheer de Voorzitter! Hoeveel openingen met vloeddeuren of planken in de waterkeringen en dijken langs de Oosterschelde en zeearmen die hiermee in verbinding staan, zijn er nog en in hoeverre konden deze ook zonder tijdige waarschuwing nog op tijd worden gesloten?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Dit is een feitelijke vraag, die ik op dit ogenblik niet direct kan beantwoorden. Mag ik deze vraag rekenen tot die groep van vragen, waarvan ik heb toegezegd de antwoorden aan de Kamer schriftelijk te doen toekomen?

Mevrouw Groensmit-van der Kallen (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Wanneer de Minister stelt, dat de situatie langs de Nederlandse kust niet bepaald verontrustend is en daarbij tegelijk een afslag van de kust meldt van gemiddeld 10 tot 15 meter culminerend in een overstromingsdreiging van het waterwingebied in Texel, na een afslag van 25 meter, is hij dan bereid de door hem toegezegde stormnota niet slechts te laten bestaan uit een opsomming van de zwakke plekken langs de Nederlandse kust, maar deze nota vergezeld te laten gaan van concrete voorstellen om de situatie aan die kust op korte termijn te verbeteren zoals de heer Vellenga al vroeg voor de Friese zee kust?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb toegezegd een overzicht, dat nog voor de plenaire behandeling van de begroting van Verkeer en Waterstaat aan de Kamer zal worden toegezonden. Ik zal nagaan, of ik de gegevens, waarom de geachte afgevaardigde mevrouw Groensmit heeft gevraagd, daarin kan opnemen.

De heer Koning (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Kan de Minister aangeven, hoeveel jaar het ongeveer zal duren, indien wordt besloten, de bestaande dijken rond de Oosterschelde te verhogen tot een aanvaardbaar peil en niet wordt besloten tot afsluiting van de Oosterschelde?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Tussen de datum, waarop is besloten tot het ophogen van de dijken langs de Westerschelde, en het tijdstip van 1981, dat ik zoëven heb genoemd, ligt een aantal jaren, dat gemakkelijk is te berekenen.

De heer Koning (V.V.D.): Ik sprak over de Oosterschelde.

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen, dat voor iedere goede verstaander duidelijk is, dat ik over een analoge situatie sprak.

De heer Van Gorkum (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Wil de Minister toezeggen, dat het rapport van de commissie-Klaasesz direct nadat het gereed is gekomen openbaar zal worden gemaakt?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Datgene, wat ik de Kamer toezeg, komt op hetzelfde neer als hetgeen ten aanzien van het rapport van de commissie-Reinoud geldt. Ik mag erop wijzen, dat er een regel is, die door alle kabinetten is gevolgd, namelijk dat wanneer een rapport aan een minister wordt uitgebracht, hij dit eerst aan het kabinet voorlegt - de gebruikelijke termijn in dezen is tien dagen - en dat het kabinet deze minister normaliter machtigt, tot openbaarmaking ervan over te gaan. Deze procedure moet ik ook zoveel mogelijk trachten te volgen.

De heer Scherpenhuizen (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Is het waar, dat ook aan de rijkswerken door de zeer hoge waterstanden op 14 december jl. schade is ontstaan, o.a. aan de sluis-

Scherpenhuizen e.a.

motoren te Bruinisse en, zo ja, zijn maatregelen tot wering van schade dan niet op hun plaats?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Mij is het geval, waarop de geachte afgevaardigde doelt, niet afzonderlijk gerapporteerd. Dit wil niet zeggen, dat het niet aan de orde is.

Het wordt mij ook op dit ogenblik niet gerapporteerd. Dit betekent echter nog niet, dat het is uitgesloten.

De heer W. Scholten (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Is de Minister bereid om, wanneer het kabinet in de komende periode met het oog op de werkloosheidsbestrijding nieuwe activiteiten zal ontplooiën ten aanzien van het scheppen van nieuwe arbeidsplaatsen, de dijkverzwaring op onder meer de door mijn fractiegenoot de heer Tolman genoemde punten als bij voorrang uit te voeren werken in het kabinetsoverleg in te brengen?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Bij de behandeling van de zogenaamde werkgelegenheidsprogramma's worden diverse soorten werken ingebracht. Ik ben van vele kanten benaderd met het verzoek, bepaalde werken met prioriteit te doen behandelen. Sommigen pleiten voor de aanleg van meer wegen en anderen pleiten voor het realiseren van railinfrastructuur. Daarbij heb ik nu genoteerd: dijkverzwaring.

Mevrouw Kappeyne van de Coppello (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Nu de Minister zijn beknopte antwoord op de vraag van de heer Vonhoff heeft willen gieten in de vorm van een zeer duidelijke conclusie van hem zelf, dus een eigen conclusie, is hij dan ook niet bereid, deze conclusie door te trekken en logischerwijze te besluiten, dat de Oosterschelde moet worden afgesloten met eenzelfde dijk van hoge kwaliteit als waarop hij in zijn antwoord aan de heer Vonhoff duidde?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Op blz. 9, eerste alinea, van de nota, die ik aan de Kamer heb uitgebracht, heb ik omtrent het te voeren beleid het volgende verklaard:

Afsluiting van de Oosterschelde biedt de beste oplossing voor het gestelde probleem: een afdoende beveiliging van het land. Zoals in het voorgaande toegelicht, wettigen de tot nu toe uitgevoerde studies de verwachting, dat deze oplossing gepaard kan gaan met een goed milieu, met kansen voor een gevarieerde inrichting van het afgesloten bekken en veelzijdig gebruik daarvan.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb daarbij de Kamer ook doen weten dat de Regering meent, zoals zij in de regeringsverklaring heeft doen uitkomen, dat een onderzoek zal moeten worden verricht, omdat kritische geluiden naar voren zijn gebracht. Een commissie zal thans een onderzoek instellen naar de vraag, hoe kan worden bijgedragen aan een wellicht minder omstreden beleid ten aanzien van de beveiliging van het zuidwesten van het land.

De heer De Brauw (DS'70): Acht de Minister het realistisch dat de Oosterscheldebijeenkomsten op deltahoogte zouden kunnen worden gebracht met een investering van ongeveer 110 mln.?

Minister Westerterp: Dit bedrag zou volstrekt onrealistisch zijn. Ik meen in alle eerlijkheid te moeten zeggen dat die suggestie nimmer ook, door wie dan ook, is gedaan.

De heer Franssen (P.v.d.A.): Heb ik uit de antwoorden van de Minister goed begrepen dat de gevaarlijke situatie bij Bruinisse tijdens de laatste storm voornamelijk het gevolg was van te late waarschuwing voor het hoog water?

Minister Westerterp: Als de heer Franssen het zo had begrepen, mijnheer de Voorzitter, zou ik mij onzorgvuldig hebben uitgedrukt. Niet de gevaarlijke situatie is ontstaan als gevolg van een te late waarschuwing. Er is niet volgens de gebruikelijke procedure gewaarschuwd voor een vermoedelijk te verwachten situ-

Minister Westerterp e.a.

atie. De schade die in Bruinisse is ontstaan, heeft betrekking op buitendijks gelegen industrieën en een buitendijks gelegen kamp voor woonwagens. Wanneer tijdig gewaarschuwd was, zou wellicht, met name in het laatste geval, nog een voorzorgsmaatregel kunnen zijn getroffen.

Mevrouw Gardeniers-Berendsen (K.V.P.): Wil de Minister verklaren dat de opvatting, door de heer Jansen van de P.P.R. in een radio-uitzending naar voren gebracht, nl. dat bij de komende bezuinigingen op de rijksuitgaven óók bezuinigingen in het werk van de dijkverzwaringen in overweging zouden moeten worden genomen, niet de zijne is?

Minister Westerterp: Mij is van een zodanig beleid niets bekend.

De heer Drees (DS'70): Erkent de Minister dat niet, zoals de heer De Gaaij Fortman zojuist suggereerde, het rapport van de commissie-Klaasesz beslissend is, maar dat de wetgever, mede op basis van het rapport, een beslissing zal moeten nemen?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Krachtens de Deltawet moeten de zeearmen, gelegen tussen de Westerschelde en de Nieuwe Waterweg, worden afgesloten. Het kabinet heeft besloten een commissie in te stellen om na te gaan, of ter zake tot een wijziging zou moeten worden besloten. Zou tot het niet doorgaan van de afdamming van de Westerschelde worden besloten dan zou dit uiteraard uitsluitend kunnen gebeuren door een wijziging van de Deltawet.

De heer Krusinga (C.H.U.): De Minister heeft zoëven in antwoord op een vraag van mijn fractiegenoot Tolman gesteld, dat hij zich met betrekking tot de aanwijzing als rampengebied met de Minister van Binnenlandse Zaken wil verstaan. Ik zou die toezegging graag nog iets aangescherpt willen hebben . . .

De Voorzitter: De geachte afgevaardigde is, als ik het zo mag zeggen, kennelijk bekwaam in het beantwoorden van vragen dan in het stellen ervan. Ik zou hem willen verzoeken één vraag te stellen en geen betoog te houden.

De heer Krusinga (C.H.U.): Ik neem aan dat de Minister zich altijd in positieve zin met de Minister van Binnenlandse Zaken verstaat, maar zou hij zich in positieve zin met de Minister van Binnenlandse Zaken verstaan in die zin dat hij de aanwijzing als rampengebied in dat contact zou willen bevorderen?

Minister Westerterp: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet de Kamer vragen begrip te hebben voor het antwoord dat ik heb begrepen. Wij hebben nog geen volledig overzicht van de feitelijke schade die is ontstaan. Dan is het toch naar mijn mening – en ik neem aan dat de geachte afgevaardigde daarmee instemt – te vroeg in deze Kamer al een uitspraak te doen zoals hij heeft gesuggereerd. Immers, dan zouden er – terecht – verwachtingen worden gewekt.

De heer Van Mierlo (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Wordt het niet de hoogste tijd dat wij ons naar analogie van de Oosterschelde en tegen de achtergrond van de verontrustende cijfers die de Minister heeft geproduceerd over de afkalving van de Waddeneilanden, diepgaand gaan beraden over een dijk om alle Waddeneilanden heen?

Minister Westerterp: Ik neem aan dat de geachte afgevaardigde de heer Van Mierlo op het ogenblik niet pleit voor een dijk om de Wadden eindigend in een buitenlands tracé van de Dollard. Mij komt het voor dat een ingreep in de natuur, als door de heer Van Mierlo nu bepleit, niet van deze Minister van Verkeer en Waterstaat kan worden verwacht.

Voorzitter e.a.

*De vergadering wordt te 16.14 uur geschorst
en te 16.30 uur hervat.*

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het **Voorstel van wet van de leden Fiévez en Franssen tot wijziging van de grens tussen de gemeenten Deventer en Diepenveen (12 502)**.

De algemene beraadslaging wordt hervat.

De heer **Fiévez** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Toen collega Franssen en ik in juni van dit jaar hadden besloten, dit wetsontwerp in te dienen, hebben wij meteen een afspraak gemaakt over de taakverdeling, welke erop neer kwam, dat de heer Franssen het staatsrechtelijk deel voor zijn rekening zou nemen en het overige aan mij zou worden overgelaten.

Vervolgens maak ik graag van de gelegenheid gebruik, mijnheer de Voorzitter, om de Minister van Binnenlandse Zaken – in zijn aanwezigheid – en de ambtenaren van zijn ministerie dank te zeggen voor de verleende medewerking, waardoor het mogelijk was, ons initiatief zo gaaf mogelijk aan de Kamer aan te bieden en hier te behandelen.

Het heeft ons verheugd, mijnheer de Voorzitter, dat drie van de vier afgevaardigden die vorige week dinsdag het woord hebben gevoerd zich positief hebben opgesteld ten aanzien van dit wetsontwerp en hun bereidheid hebben uitgesproken om dit niet alledaagse wetsontwerp goed door deze Kamer te loodsen. Mevrouw Kappeyne van de Coppello en de heren Kosto en Aarts hebben uitdrukkelijk gewezen op de ruimtenood waarin Deventer verkeert. Het was juist deze ruimtenood en de hiermee verband houdende bestuurlijke problematiek die in de afgelopen zomer collega Franssen en mij ertoe brachten, het initiatief tot dit wetsontwerp te nemen. In deze omstandigheden een prijzenswaardig initiatief, aldus de heer Kosto vorige week dinsdag.

Wij hebben hiermee tevens gevolg willen geven aan een hiertoe strekkend verzoek van het provinciaal bestuur van Overijssel en aan de verzoeken van de gemeentebesturen van Deventer en Diepenveen, verzoeken, die overigens gericht waren aan de vaste Commissie voor Binnenlandse Zaken. Toch hebben wij enige tijd geaarzeld omdat wij aankeken tegen verschillende bij ons opkomende vragen van staatsrechtelijke aard, met name, of wij door het nemen van dit initiatief in feite de Eerste Kamer niet het recht van amendement hebben gegeven en voorts het al of niet moeten volgen van de in de Gemeentewet voorgeschreven procedure.

Mijnheer de Voorzitter! Wij hadden er behoefte aan, in ieder geval te handelen in de geest van de Gemeentewet. Daarom hebben wij, door tussenkomst van de Minister van Binnenlandse Zaken, ons voorontwerp van wet toegezonden aan de gemeentebesturen van Deventer en Diepenveen, met het verzoek, het ter visie te leggen om ook de bevolking van deze gemeenten – dus ook die van Colmschate en Oxe – gelegenheid te geven, zich omtrent het voorontwerp uit te spreken, mits zij hieraan behoefte hadden, waarna de gemeenteraden opnieuw een standpunt zouden moeten bepalen over de door hen zelf gesuggereerde grenswijzigingen.

Vervolgens heeft op ons verzoek op 31 augustus 1973 een gesprek plaatsgevonden van de heer Franssen en mij met een vertegenwoordiging van een aantal inwoners uit dit gebied, die hadden kenbaar gemaakt, bezwaren te hebben. Tijdens dit gesprek zijn ook de aan de Kamer bekende bezwaren ter sprake gekomen. Ik kom hierop terug.

Ik heb zojuist als beweegreden om dit wetsontwerp bij de Kamer in te dienen genoemd de opheffing van de ruimtenood van Deventer, niet alleen in het belang van de gemeente Deventer maar van de gehele regio.

Ik heb er kennis van genomen dat mevrouw Kappeyne van de Coppello, die sprak namens een meerderheid van haar fractie, dit wetsontwerp slechts als een noodoplossing ziet. Over de

Fiévez

vraag of deze gebiedsuitbreiding voor lange termijn voldoende is behoeven wij vandaag niet uitvoerig te spreken. Daarover is in deze Kamer meer dan voldoende gesproken bij de behandeling van het wetsontwerp 10 962.

Wel heeft zij de vraag opgeworpen of na Colmschate niet opnieuw aan een dubbelstad moet worden gedacht. De studies voor het streekplan en het gewestelijk ruimtelijk ontwikkelingsplan zullen hierover klaarheid moeten brengen. Wel wil ik er in dit verband op wijzen dat de toenmalige minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, de heer Schut, zijn afwijzing van de dubbelstad onder meer heeft gebaseerd op de te lage groeisnelheid van de stad om de voor een dubbelstad benodigde hoge kosten te rechtvaardigen. Ik noem in dit verband slechts de extra brug over de IJssel en de noodzakelijke dijkverlegging.

Nu ons land als geheel een steeds langzamer groeiende bevolking kent en de bevolkingsgroei van Deventer hiervan ook invloed zal ondergaan, komt dit bezwaar nog sterker naar voren. Ik wil nu echter niet op die studies vooruitlopen. Eerst zal moeten blijken of Deventer, na de uitbreiding met Colmschate, nog nieuw gebied nodig heeft. Zo ja, dan zullen de voor- en nadelen van een ontwikkeling aan weerszijden van de IJssel tegen elkaar moeten worden afgewogen.

Ik ben het met de geachte afgevaardigde de heer Aarts eens dat een studie omtrent de ruimtelijke ordening binnen het gewest Deventer, alsmede over de positie van de centrumgemeente Deventer daarin, zeer belangrijk is. In dit verband kan ik zeggen dat het provinciaal bestuur van Overijssel de werkzaamheden aan het streekplan IJsselvallei, waarin ook het Overijsselse deel van het gewest Deventer is gelegen, heeft hervat. Voorts heeft onlangs de gewestraad van het gewest Deventer besloten een voorstudie door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten te laten uitvoeren, om te kunnen komen tot wat wordt genoemd een maatschappelijk ontwikkelingsplan. Een belangrijk onderdeel van dit plan zal ongetwijfeld zijn een ruimtelijk ontwikkelingsplan, of, zo men wil, een globale structuurschets. Ik hoop dat ik met deze mededelingen de geachte afgevaardigde de heer Aarts tevreden heb kunnen stellen.

De geachte afgevaardigden mevrouw Kappeyne van de Coppello en de heer Aarts zijn ook ingegaan op de stedelijke ontwikkeling in het gebied Colmschate. Mevrouw Kappeyne van de Coppello achtte het totaal volbouwen van het gebied niet aantrekkelijk en de heer Aarts achtte een zorgvuldige voorbereiding van het grootste belang.

Ik heb inmiddels, vanuit het gebied zelf, vernomen dat het geenszins in de bedoeling ligt van het gemeentebestuur van Deventer om dit gebied totaal vol te bouwen. In hoeverre het gebied voor stadsuitbreiding zal worden benut, zal moeten blijken uit de studies die op het ogenblik verricht worden.

Het gemeentebestuur van Deventer bereidt plannen voor om Colmschate op een zeer zorgvuldige wijze te bebouwen. De voorbereidingen van een structuurplan Colmschate, waarbij ook de relatie met de stad nader zal worden bestudeerd, zijn op dit moment volop in gang. Zeer binnenkort zal gereedkomen een doelstellingennota voor de inrichting van Colmschate. In deze nota zal onder meer centraal staan het sparen van landschappelijk waardevolle gebieden, waarbij het natuurgebied De Bannink wel het belangrijkste is.

De heer Aarts heeft voorts gepleit voor een grote mate van inspraak bij de totstandkoming van de plannen voor Colmschate. Het gemeentebestuur van Deventer heeft mij desgevraagd medegedeeld, dat aan de inspraak grote zorg zal worden besteed, ondanks de begrijpelijke spoed die men wil betrachten. Het ligt in de bedoeling, de reeds genoemde doelstellingennota onder andere met de bevolking van het gebied Colmschate door te spreken, waardoor het mogelijk wordt dat de bevolking reeds in een vroege fase bij de plannenmakerij wordt betrokken. Aldus zal ernaar worden gestreefd zo veel mogelijk aan bezwaren tegemoet te komen, al gebiedt de realiteit te zeggen, dat nimmer deze bezwaren geheel kunnen worden weggenomen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom thans op een punt, dat door al-

Fiévez

le sprekers vorige week dinsdag is aangeroerd, nl. Oxe. Het heeft mij niet verbaasd, dat er in de Kamer een grote mate van begrip was voor de bezwaren, die door de bewoners van deze buurtschap naar voren zijn gebracht. Ook aan deze zijde van de tafel is dit begrip aanwezig. Ik kan de heer Kosto wel volgen, als hij stelt dat het protest van de Oxenaren wel begrijpelijk is, nu zij als blijvend agrarisch gebied geïsoleerd dreigen over te gaan naar het stedelijk milieu van Deventer. Ik wil hier dan toch wel opmerken - maar dat geldt voor geheel Colmschate - dat vanuit Oxe in voorafgaande stadia, toen eveneens voorzien was in toevoeging van Oxe bij de gemeente Deventer, niet is aangedrongen op indeling bij Bathmen. Op zich zelf zou door tegemoetkoming aan dit verlangen aan de strekking van de voorgenomen grenswijziging geen wezenlijke afbreuk worden gedaan, ofschoon de argumenten vanuit Oxe niet van dien aard zijn dat toevoeging van dit gebied aan Deventer als onjuist zou moeten worden aangemerkt.

Ik wil de geachte afgevaardigde de heer Kosto toegeven, dat een amendement waarbij Oxe niet bij Deventer zou worden gevoegd een belangrijke tijdsvertraging met zich gebracht zou kunnen hebben. Dit soort amendementen vraagt enige tijd van voorbereiding in het veld. Uit het oogpunt van de behoefte aan woningbouw zou dit niet verantwoord zijn geweest. Het zou wellicht voor een langere tijd uitstel van de woningbouw met zich hebben gebracht.

In de memorie van antwoord, blz. 2, linkerkolom, hebben wij er reeds op gewezen, dat de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken in de memorie van toelichting bij het wetsontwerp 10 962 heeft opgemerkt, dat de nieuwe oostgrens te zijner tijd dient te worden aangepast aan het tracé van rijksweg 32 en dat ook de aanleg van de E-8 aanleiding zal geven tot bezinning betreffende correcties van de gemeentegrenzen nabij Deventer. Het ligt het meest voor de hand, dat in dat kader ook de positie van Oxe nader wordt bekeken. Een onderzoek zal dan moeten uitwijzen of Oxe naar Bathmen of Gorssel zal moeten overgaan. Daarbij is het natuurlijk een complicatie dat er in het laatste geval ook een provinciegrenswijziging mee gemoeid is. Overigens zal dit ook bij andere kleine correcties ten zuiden van Deventer het geval zijn.

Met de heer Aarts ben ik van mening, dat het gemeentebestuur van Deventer er verstandiger aan zou hebben gedaan, niet aan gedeputeerde staten te verzoeken om eens grenscorrectie reeds in het vooruitzicht te stellen. Overigens is het hiermee wel duidelijk, dat Deventer zich tegen een overgang van Oxe naar Bathmen of Gorssel niet zal verzetten. Dit is ook wel logisch, omdat Deventer het gebied Oxe voor bebouwing niet nodig heeft.

Ik was stomverbaasd over de opmerking van de geachte afgevaardigde de heer Honig van den Bossche, toen hij sprak over de opheffing van de buurtschap Oxe en daarom meent zijn stem niet te kunnen geven aan dit wetsontwerp. De buurtschap Oxe wordt niet opgeheven; ook niet volgebouwd. Oxe blijft Oxe.

Ik heb zojuist al gezegd, waarom Oxe als een buurtschap van Colmschate mee overgaat naar de gemeente Deventer. Eerst nadat een daartoe strekkende studie zal zijn afgerond, zal verantwoord kunnen worden beslist van welke gemeente Oxe deel moet uitmaken. Men kan toch niet aan het schuiven blijven, ook niet met Oxe. Dit zou op de 119 inwoners extra frustrerend werken. Ik deel niet zijn mening, dat door overgang van het gebied Colmschate inclusief Oxe een landelijke gemeenschap verloren gaat.

Mijnheer de Voorzitter! Door de overgang van het gebied Colmschate naar Deventer wordt een stuk platteland, dat overigens niet alleen wordt aangetroffen in Oxe maar ook op de Snippeling en in Colmschate zelf, bij de stad gevoegd. Voor de bewoners uit deze gebieden zal dit een grote verandering betekenen. Van het Deventer gemeentebestuur mag worden verlangd, dat het op aangepaste wijze deze anders ingestelde bevolking tegemoet treedt. Het Deventer gemeentebestuur zal veel begrip moeten hebben voor de gevoelens van zijn nieuwe burgers. Ik

heb evenwel voldoende vertrouwen in het gemeentebestuur van Deventer, dat dit zal gebeuren.

Het is daarbij een groot voordeel, dat de gemeente Deventer door het bezit van de landerijen en boerderijen over een agrarische kennis beschikt, waardoor een basis is gelegd voor een goed contact, speciaal met de agrarische bevolking in Colmschate en in Oxe.

Voor het contact met de bevolking zou het inrichten van een hulpsecretarie of iets dergelijks in Colmschate naar mijn wijze van zien van grote betekenis kunnen zijn. Naar aanleiding van de opmerking van mevrouw Kappeyne van de Coppello in deze richting heb ik contact opgenomen met een vertegenwoordiger van het gemeentebestuur, die mij heeft medegedeeld, dat deze gedachte in onderzoek is en dat zij in ernstige overweging zal worden genomen.

Deze geachte afgevaardigde heeft vervolgens gezegd, aannemende dat deze bezwaren leefden tijdens de behandeling van wetsontwerp 10 962, het te betreuren dat het gemeentebestuur van Diepenveen hiervan geen mededeling heeft gedaan aan de Kamer. Om elk misverstand op dit punt te voorkomen wil ik het volgende opmerken.

Het late verzet van de bewoners uit dit gebied was voor het gemeentebestuur van Diepenveen een even grote verrassing als het voor ons was. Dit blijkt overduidelijk uit het verslag van de raadsvergadering van de gemeente Diepenveen van 16 augustus van dit jaar, waar deze gemeenteraad zich unaniem heeft uitgesproken tot afstand van het gebied Colmschate en Oxe aan de gemeente Deventer. Alle sprekers in die raadsvergadering hebben ieder op eigen wijze duidelijk hun verbazing uitgesproken over het feit, dat op het allerlaatste moment bezwaren waren ingediend terwijl men er toch al enige jaren van op de hoogte kon zijn dat Colmschate een stedelijke ontwikkeling zou krijgen en daardoor zou overgaan naar de gemeente Deventer. Ook de uit Colmschate afkomstige raadsleden hebben daar heel duidelijk gezegd nooit iets van protesten te hebben gehoord.

Dat men in Colmschate en Oxe op de hoogte kon zijn blijkt ten slotte uit dit korte chronologische overzicht. Op 25 juni 1970 is in een bijeenkomst te Colmschate voorlichting gegeven over de stedelijke ontwikkeling en de mogelijkheid van overgang van dit gebied naar Deventer. Geen bezwaar werd gemaakt. Eind januari 1971 werd via de „Diepenveense Koerier“ de bevolking huis aan huis ingelicht over de eerste fase van de stedelijke bebouwing. Ook hierop werd geen reactie ontvangen. Op 8 juli 1971: enige dagen voor de tervisielegging van het globale bestemmingsplan voor „Het Oostrik“ is te Colmschate door het gemeentebestuur opnieuw een uiteenzetting gegeven over de verdere stedelijke ontwikkeling van dit gebied en het toevoegen van dit gebied aan Deventer. Op 29 februari 1972 publiceerde het gemeentebestuur van Diepenveen een brochure „Repliek“ waarin mededeling werd gedaan van het overgaan van Colmschate naar Deventer. Deze brochure is met brief huis aan huis bezorgd in Colmschate. Ook hierna is geen reactie bij het gemeentebestuur ontvangen. In oktober 1972 heeft Diepenveen een adres gericht aan de Eerste Kamer, waarin wordt meegedeeld alle medewerking te zullen geven aan een wetsontwerp tot toevoeging van Colmschate aan Deventer. Ook hierop is geen reactie binnengekomen bij de gemeente Diepenveen. Daarbij nog gezien de hoeveelheid publicaties in de pers, kan niet gesteld worden, dat men in Colmschate niet op de hoogte kon zijn. Ik heb deze activiteiten opgesomd om duidelijk aan te geven, dat het gemeentebestuur van Diepenveen bij de behandeling van wetsontwerp 10 962 alle informatie heeft gegeven waarover het beschikte en de Kamer volkomen juist heeft voorgelicht. Bepaalde suggesties gaan wel eens een eigen leven leiden en in het onderhavige geval moet dit zeker worden voorkomen. Dat ons wetsontwerp door vele bewoners als pijnlijk wordt ervaren kan ik mij best voorstellen, maar het belang van alle partijen, ook dat van Colmschate, eist een snelle afhandeling van deze gebiedsoverdracht. Dan kan de gemeente Deventer de nodige plannen maken voor de uitbouw van de stad in

Fiévez e.a.

dit gebied en zal ook de onzekerheid, waarin de agrariërs in dit gebied verkeren worden weggenomen.

De geachte afgevaardigde mevrouw Kappeyne van de Coppello heeft de indieners de vraag voorgelegd, waarom de termijn van inwerkingtreding van deze grenswijzigingswet is verlengd van 2 tot 4 maanden. Het heeft in de bedoeling gelegen dit wetsontwerp te doen ingaan op 1 januari a.s. Door enige vertraging was dit niet mogelijk. Administratief-technisch is het gewenst een grenswijziging te doen ingaan op 1 januari of 1 juli van een begrotingsjaar. De initiatiefnemers zouden het, in overeenstemming met de gevoelens van gedeputeerde staten van Overijssel, op prijs stellen indien de bijzondere verkiezing voor de gemeenteraden van Deventer en Diepenveen op dezelfde dag zou plaatsvinden als de periodieke verkiezing, te weten 29 mei 1974. De installatie van de nieuwe raden kan dan nog op tijd geschieden. Ten einde de onderscheidene politieke groeperingen ruimschoots in de gelegenheid te stellen de voorlichting van de kiezers op enigszins adequate wijze te doen geschieden, komt het de heer Franssen en mij niet ongewenst voor, begin maart te laten bekend maken de dag der kandidaatstelling en de dag der stemming. Ook de beide gemeentelijke administraties zullen dan juist nog tijd hebben de kiezersregisters aan te passen aan de veranderende omstandigheden. Waar beide gemeentebesturen en het provinciaal bestuur ons hebben gevraagd dit wetsontwerp in te dienen, hebben wij gemeend, dat wij een dergelijk eensgezind verlangen van deze besturen niet mochten weigeren.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat ik op de gemaakte opmerkingen over de onderdelen die door mij moeten worden behandeld, voldoende heb geantwoord.

De heer Franssen (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Mij valt het voorrecht te beurt, in te gaan op een aantal door de collegae gestelde opmerkingen, welke een meer staatsrechtelijk karakter dragen. Ik hoop daarbij dezelfde helderheid en bondigheid te kunnen betrachten als waarvan de collega's bij het stellen ervan blijk gaven.

Die vragen laten zich groeperen rondom twee hoofdpunten, te weten: 1. Kan het indienen van dit wetsontwerp niet gezien worden in de gedachte, dat de Eerste Kamer in de praktijk toch het recht van amendement heeft? 2. Als het recht van initiatief ook kan worden gehanteerd om te geraken tot wijziging van gemeentegrenzen, dient dan de procedure in de Gemeentewet, voor het wijzigen van die grenzen gegeven, niet te worden aangevuld?

Mijnheer de Voorzitter! De op het staatsrecht toegesneden vragen werden in het voorlopig verslag ingeluid door iemand uit de kring van „vele andere leden”. De geachte afgevaardigde mevrouw Kappeyne van de Coppello heeft de vorige week deze ons door het reglement van orde opgedrongen geheimzinnigheid opgeheven door ons het geheim te verklappen, dat deze persoon niemand anders was dan ons vroegere medelid de heer Geertsema. Zij betreurde, dat hij zelf niet meer aan de discussie kon deelnemen. Het huidige kabinet heeft immers bevorderd, dat hij een zeer eervolle andere positie heeft gekregen. Wij, de indieners van het wetsvoorstel, betreuren zijn afwezigheid met haar. De door hem gestelde vragen doen met recht vermoeden, dat hij, hoezeer wij in de memorie van antwoord getracht hebben die vragen met zorg te beantwoorden, ons in dit debat nog wel een moeilijk uurtje had kunnen bezorgen. Wij zijn er overigens van overtuigd, dat hij zijn nieuwe ambt met dezelfde verve zal vervullen als waarmee hij zijn werk in dit huis heeft gedaan.

Mevrouw Kappeyne van de Coppello was te bescheiden. Ik heb de indruk, dat de gehele Kamer het met mij eens is dat zij op boeiende en intelligente wijze de plaats van haar vroegere collega in deze discussie heeft ingenomen.

Met haar en met de geachte afgevaardigde de heer Aarts ben ik van oordeel, dat de Kamer zich niet dient bezig te houden met de argumentatie waarom de Eerste Kamer het wetsontwerp 10 962 heeft verworpen. Ook deel ik hun conclusie, dat men niet kan zeggen, dat het door ons ingediende wetsvoorstel voor de Eerste Kamer een verkapt recht van amendement heeft gerealiseerd.

Franssen

De geachte afgevaardigde mevrouw Kappeyne van de Coppello heeft aan de hand van enkele voorbeelden laten zien, dat in het verleden al een tendens is waar te nemen, die erop wijst, dat na verwerping van een wetsontwerp door de Eerste Kamer in een nieuw wetsontwerp met de in die Kamer geuite opvattingen rekening wordt gehouden, soms knorrig – om een woord van de geachte afgevaardigde de heer Kosto over te nemen – soms ook bijna zonder blikken of blozen. Terecht is eraan herinnerd, dat het in het kader van het ontwerp-Wiegel-Geurtsen, waarin toch compleet gehoor werd gegeven aan en rekening werd gehouden met de wensen van de Eerste Kamer, alleen nog de geachte afgevaardigde de heer Jongeling was, die zeer bescheiden aan de discussie van een mogelijk verkapt recht van amendement heeft herinnerd. Dat nieuwe wetsvoorstel haalde het in de Tweede Kamer niet, maar stellig niet omdat het argument van verkapt recht van amendement zou hebben gegolden.

Ik moet de geachte afgevaardigde de heer Kosto toegeven, dat er twee leden van de Kamer aan de overzijde van het Binnenhof zijn geweest, die gezinspeeld hebben op de mogelijkheid dat na verwerping van het wetsontwerp de Tweede Kamer zelf met een wetsvoorstel van het snit amendement-Fiévez zou terugkomen. Bewijzen die uitlatingen echter, dat de Eerste Kamer om die redenen het maar op een afstemmen heeft laten aankomen? Ik meen van niet. Zo zeker was het niet, dat er een ander wetsontwerp zou komen. De Minister had aangekondigd, dat hij er niet aan wilde denken. Het feit, dat de gemeentewet voor gemeentegrenswijzigingen een uitvoerige procedureregeling heeft voorgeschreven, maakte het niet zo waarschijnlijk, dat leden van de Tweede Kamer direct naar het recht van initiatief zouden grijpen. Ik wil tenminste best verklappen, dat mijn collega Fiévez en ik nogal hebben zitten dubben of het in alle redelijkheid wel zou kunnen. Wij hebben het ten slotte toch gedaan, omdat – en nu gebruik ik ongeveer de woorden van de geachte afgevaardigde de heer Kosto – wij meenden, dat wij niet anders mochten, niet omdat wij stonden te trappelen om de suggesties van enige collega's van de overkant tot uitvoering te brengen. Ik kan ons wetsvoorstel dan ook alleen maar kenschetsen als een vraag aan onze collega's hier, of onze verantwoordelijkheid, dat wil zeggen: die van deze Kamer, voor de oplossing van de grote bestuursproblemen in de regio Deventer niet meebrengt, dat wij een nieuwe beslissing nemen. Deze Kamer was het vorige jaar ervan overtuigd dat een voorziening in de ruimtenood van Deventer niet achterwege mocht blijven. Nu, met de wetenschap dat de opheffing van de gehele gemeente Diepenveen in de Eerste Kamer niet werd aanvaard, vinden wij dat een voorstel om ten minste dat deel van die gemeente over te dragen aan Deventer, waarover geen meningsverschil was, opnieuw in discussie moet komen.

Ik meen dat wij dit voorstel des te gerader mogen doen, omdat het werk ons in dit opzicht door de grondwetgever opgedragen meer een bestuurlijk dan een wezenlijk wetgevend karakter draagt. In dat bestuurlijke speelt de doelmatigheid van de beslissing een eerste rol. Het wil er bij mij niet goed in dat wij, nu het voor de Regering moeilijk ligt om direct met een nieuw wetsontwerp te komen, op grond van uitlatingen van twee leden van de Eerste Kamer zouden moeten afzien van ons eigen recht van initiatief; een mogelijkheid zouden moeten laten voorbijgaan voor het verkrijgen van een beslissing die door bijna alle leden beter gedacht wordt dan geen grenzen meer wijzigen tussen Deventer en Diepenveen.

Dit alles wordt met des te grotere vrijmoedigheid gezegd, nu zowel de gemeenteraden van Deventer en Diepenveen als het provinciaal bestuur van Overijssel tot deze nadere stap hebben aangespoord. Dit brengt mij tot het tweede punt, namelijk de vraag of de in de gemeentewet opgenomen procedure voor de wijziging van de gemeentegrenzen moet worden aangevuld met een voorziening voor de mogelijkheid dat de Tweede Kamer het initiatief tot een wijziging van gemeentegrenzen neemt. Mijn antwoord is: neen. Ik heb hiervoor twee argumenten. Het eerste is dat ik hoop dat nog in deze bewindsperiode van de huidige Minister de bestuursreorganisatie, waarover wij reeds zolang met

Franssen e.a.

elkaar spreken en die door ons allen zo bitter nodig wordt geacht, tot stand komt. Dat betekent hoe dan ook dat op het lokale vlak gemeentelijke eenheden zullen moeten worden gevormd, die doelmatig zijn in het bestuur in de tweede helft van de twintigste eeuw, maar ook in de 21ste eeuw. Dat zal waarschijnlijk wel meebrengen dat in de gevallen, waar de gemeenten werkelijk te klein zijn om de haar opgedragen taken behoorlijk te vervullen, snel voorstellen tot het vormen van grotere lokale eenheden zullen komen. Als eenmaal die reorganisatie van het bestuur tot stand is gekomen, dan zal het mijns inziens een gebiedende eis zijn dat de grenzen der gemeenten gedurende een heel lange periode met rust worden gelaten. Dan zal er alleen nog plaats mogen zijn voor grenscorrecties die – dit zeg ik met name tegen de geachte afgevaardigde de heer Aarts – ik als regel wel aan provinciale staten zou willen overlaten.

Mijn tweede argument is dat zulk een aanvulling van de procedure in de gemeentewet een erkenning zou zijn, dat het volgen van deze weg – het recht van initiatief van de Tweede Kamer – tot de normale wijze om tot een grenswijziging te komen behoort, en dat is niet waar. Ik hoop dat de collega's en de Minister onze mededeling willen aanvaarden en verstaan dat wij zelf dit initiatief als zeer ongewoon ervaren. Is zulk een aanvulling toch nodig, omdat anders in de toekomst de gemeenten met betrekking tot deze zaken rechteloos worden? Ik meen van niet. Zoals bekend zal zijn, hebben wij, hoewel de procedure van het vorige wetsontwerp pas achter de rug was, hoewel dus nog pas kort tevoren de bevolking en de besturen van het gebied waren gehoord, met de vriendelijke medewerking van de Minister van Binnenlandse Zaken, ons opnieuw tot de gemeentebesturen gewend en tot het provinciaal bestuur en tot de burgerij. Wij zouden niet anders gewild hebben. Wij zijn ervan overtuigd, dat het en ditmaal en in de toekomst de taak van het parlement is, na te gaan, of door het betreden van de weg van het parlementair initiatief voor wijziging van gemeentegrenzen de rechten van degenen, die door de procedure van de gemeentewet in bescherming worden genomen, feitelijk worden gekort. Zoals bekend, zijn ditmaal enkele bezwaren binnengekomen. Mijn collega Fiévez is daarop zoëven uitvoerig ingegaan.

Mijnheer de Voorzitter! Mag ik concluderen dat wij, alleen omdat wij de stellige overtuiging hebben, dat hiermee de belangen van de gehele bevolking van de regio-Deventer worden gediend, de moed hebben om op deze ongewone wijze een voorstel tot wijziging van de grenzen van Deventer en Diepenveen aan deze Kamer te doen? Wij volgen – ik ben mij daarvan bewust – een niet alledaagse weg, maar desalniettemin een weg, die de grondwetgever voor ons heeft opengelaten.

Minister De Gaay Fortman: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Kosto heeft gevraagd, of ik mij bij de behandeling van dit wetsvoorstel niet wil beperken tot het verstrekken van technische gegevens, maar mij ook inhoudelijk over het onderhavige voorstel wil uitlaten. De geachte afgevaardigde de heer Kosto heeft er daarbij aan herinnerd, dat ministers zich in het verleden niet onthielden van beschouwingen over in behandeling zijnde initiatiefvoorstellen. Hij noemde in dat verband een wijziging van de Enquêtewet van 1947 en een voorbeeld van 120 jaar geleden, namelijk een voorstel tot afschaffing van tonnengeld.

Of een bewindsman zich ter zake van de inhoud van een initiatiefvoorstel in het debat daarover zal mengen, hangt mijns inziens af van de omstandigheden van het concrete geval. In dit geval, ten aanzien van het onderhavige initiatiefvoorstel, heb ik geen bezwaar te verklaren, dat ik, indien het voorstel, zoals het er ligt, wordt aangenomen, het mijne zal doen om het tot wet te verheven te krijgen.

Mijnheer de Voorzitter! Een dergelijke verklaring kan bij de behandeling van een initiatiefvoorstel slechts met enig voorbehoud worden afgelegd, een voorbehoud dat begrijpelijk is, omdat wij nog steeds het tweekamersstelsel kennen en ook de Eerste Kamer zich nog over het wetsvoorstel zal moeten uitlaten, zo het

Minister De Gaay Fortman

in deze Kamer zal zijn aangenomen, en omdat daarna nog het advies van de Raad van State zal moeten worden ingewonnen.

Als dat allemaal goed afloopt, zal ik zelfs met groot genoegen bevorderen, dat het wetsvoorstel wet wordt.

De geachte afgevaardigde de heer Aarts heeft de vraag opgeworpen, of de gang van zaken met betrekking tot de pogingen om tot gebiedsuitbreiding van Deventer te komen er wellicht vóór of juist tegen pleit, de problematiek van de gemeentelijke indeling liever aan een lagere overheid, in casu de provincie, ter beslissing te laten. Het belangrijkste argument, dat daartegen ook vroeger al eens is aangevoerd – ik moge voor een uitvoerige motivering verwijzen naar wat mijn ambtsvoorganger op 13 juni 1972 in de Eerste Kamer bij de behandeling van de herindeling van noordwest-Overijssel en Gennep-Ottersum naar voren heeft gebracht –, blijft naar mijn mening de overweging, dat bij een overheveling van de onderhavige bevoegdheid van de centrale wetgever naar de provincie, het gevaar van een verscheidenheid van beleid dreigt met het oog op gemeentelijke indelingen. Dat zal niet bevorderlijk zijn voor de zo hoognodige sanering van de bestuurlijke organisatie van dit land. Ik zie niet in dat de omstandigheden, die de geachte afgevaardigde aanleiding hebben gegeven deze kwestie nog eens ter discussie te stellen, daarin verandering brengen.

De situatie zou veranderen wanneer, zoals de heer Franssen zoëven heeft gezegd, na een wijziging van de bestuurlijke indeling ook de gemeentelijke indelingen zijn herzien en er een stabilisatie in de verhoudingen is opgetreden. Wanneer men mag aannemen dat er voor geruime tijd geen ingrijpende grenswijzigingen aan de orde zullen komen, dan zou ik mij kunnen voorstellen dat wat er dan nog zou moeten gebeuren aan het recht trekken of het ietwat verschuiven van grenzen door de provincie zal worden verricht.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu tot een meer concreet onderdeel van het initiatiefvoorstel. Alle geachte afgevaardigden, die hierover het woord hebben gevoerd, hebben in de een of andere zin melding gemaakt van de positie van de buurtschap Oxe. De heer Fiévez is al op de positie van Oxe ingegaan; ik mag daaraan misschien nog enkele beschouwingen vastknopen.

In de positie van Oxe heeft de geachte afgevaardigde heer Honig van den Bossche zelfs aanleiding gevonden om, sprekend namens zijn fractie, te verklaren dat hij het voorstel niet zou kunnen aanvaarden.

Ik heb al doen blijken, dat ik niet zover wil gaan. Integendeel. Ik zeg dit mede ter geruststelling – naar ik aanneem – van de geachte afgevaardigde de heer Kosto, die mij immers heeft gevraagd of ik wel bereid zou zijn het wetsvoorstel, zou het door de Staten-Generaal worden aangenomen en zouden bij de Raad van State daartegen geen bedenkingen rijzen, te contrasigneren ondanks – dit heeft de heer Kosto, als ik hem goed heb begrepen, willen stipuleren – de bezwaren van de inwoners van Oxe.

Mijn antwoord op deze vraag is dat naar mijn mening de door de heer Kosto nog eens gereleveerde bezwaren mij van een contraseign niet behoeven te weerhouden.

Allereerst wil ik eraan herinneren dat de gemeente Deventer – hierop hebben ook de initiatiefnemers in hun memorie van antwoord gewezen – in een situatie verkeert waardoor zij met de agrarische problematiek vertrouwd is. De vraag kan daarom worden gesteld of voor de beduchtheid, waarvan de inwoners van Oxe blijik hebben gegeven, feitelijk voldoende grond aanwezig is.

Los van de concrete situatie zou ik niet graag de indruk willen wekken dat ik geneigd zou zijn wel te kunnen instemmen met de gedachte dat de belangen van een agrarische bevolking in een overwegend stedelijke gemeente als het ware per definitie minder goed behartigd worden dan in een plattelandsgemeente.

Een heel andere vraag is – daarop is de heer Fiévez al ingegaan – of de toevoeging van ook Oxe aan Deventer uit bestuurlijk oogpunt nu wel de gunstigste oplossing is. Hierbij denk ik dan aan het zo mogelijk doen samenvallen van gemeentegrenzen met zich in het ruimtelijke vlak voordoende scheidingen. Daarop kan

Minister De Gaay Fortman e.a.

ik op het ogenblik geen antwoord geven. Ik ben echter graag bereid – als het dit is wat de geachte afgevaardigde de heer Kosto van mij zou willen horen – gedeputeerde staten van Overijssel te wijzen op de ook nog van andere zijde in deze Kamer naar voren gebrachte wens de positie van de buurtschap Oxe nader te bezien.

Evenals de geachte afgevaardigde en andere woordvoerders lijkt het mij onwaarschijnlijk dat daarbij de nabij gelegen provinciegrens buiten het gezichtsveld zal kunnen blijven, zodat een gedachtenwisseling van gedeputeerde staten van Overijssel met hun ambtgenoten van Gelderland wat betreft de buurtschap Oxe in de rede ligt.

Ook over de toekomstige omvang van de gemeente Deventer hebben verscheidene geachte afgevaardigden overigens in tegenstelling tot het woord gevoerd. Meende de geachte afgevaardigde de heer Aarts dat aan een verdere gebiedsuitbreiding voor Deventer binnen de eerstkomende 25 jaar vooral ter wille van de bestuurlijke rust maar niet gedacht moest worden, de geachte afgevaardigde mevrouw Kappeyne bleek geporteerd voor het doen herleven van de dubbelstandsgedachte, daarbij opmerkende dat een totaal volbouwen van de oost-lob een stedenbouwkundig en planologisch monstrem zou doen ontstaan. Deze laatste opinie kan ik niet onderschrijven. Het komt mij voor dat een ontwikkeling in deze zin ook niet behoeft te worden gevreesd. Ik heb voldoende vertrouwen in de zorg voor het ruimtelijke milieu bij alle ter zake betrokkenen, waaronder niet in de laatste plaats mijn desbetreffende ambtgenoot, om de overtuiging gerechtvaardigd te achten dat de plannen voor de bebouwing van het gebied rond Colmschate een verantwoord ruimtebeslag niet te boven zullen gaan. Daartoe vormt de totstandkoming van een structuurschets voor Deventer, op de noodzaak waarvan ook de geachte afgevaardigde de heer Aarts heeft gewezen, een onmisbare voorwaarde. De dubbelstadsgedachte is destijds met name gestrand op het ontbreken van de zekerheid, dat een zo forse stadsuitbreiding, als voor een sprong over de IJssel imperatief is, in kort tijdsbestek tot stand zou kunnen worden gebracht. Deze zekerheid ontbreekt thans niet minder dan zes jaar geleden, zodat ik voor het weer opvatten van deze gedachte in de huidige situatie geen aanleiding zie.

Ik heb ten slotte nog een vraag te beantwoorden van de geachte afgevaardigde mevrouw Kappeyne omtrent de vergoeding van de kosten, die de gemeente Deventer in verband met vroegere uitbreidingsplannen heeft gemaakt. Over deze kwestie heeft het lid van de Eerste Kamer de heer Eisma op 6 september jl. schriftelijke vragen aan de Regering gesteld. Mijn collega Polak, de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, beraadt zich op dit ogenblik te zamen met mijn ambtgenoot van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening over het antwoord. Ik wil van mijn kant de geachte afgevaardigde vragen even geduld te hebben en het antwoord van de Staatssecretaris te willen afwachten. Ik heb begrepen dat dit voor haar standpunt ten aanzien van het onderhavige initiatiefvoorstel geen rol speelt.

Wat ten slotte het standpunt van de geachte afgevaardigde mevrouw Kappeyne omtrent de vestiging van een hulpsecretarie in Colmschate betreft, kan ik niet anders doen dan mij aansluiten bij het inzicht, dat de indieners in hun memorie van antwoord reeds hebben vertolkt. Dat is een zaak, die geheel aan het beleid van het betrokken gemeentebestuur moet worden overgelaten. Ook voor mij bestaat er geen aanleiding te veronderstellen, dat de raad der gemeente Deventer deze mogelijke consequentie van de gebiedsuitbreiding niet ernstig zal willen bezien.

De heer **Kosto** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Gaarne dank ik onze beide collega's voor hun uitvoerig antwoord. Zeer in het bijzonder dank ik de Minister, die gehoor heeft willen geven aan onze oproep – om niet te zeggen aan onze lokroep – inhoudelijk aan dit debat deel te nemen. Misschien is het goed, dat ik meteen een misverstand rechtzet. Mijn vraag over het door de Minister voorgenomen beleid betreffende het contraseign stelde ik niet in de context van de vraag, wat Oxenaren wel of niet wel-

Kosto

gevallig was, maar omdat het bij ieder initiatief-wetsontwerp een interessante vraag is, wat de Minister te zijner tijd zal doen, als hij geroepen wordt al of niet het contraseign te geven. Deze vraag wordt meestal niet beantwoord. De inhoudelijkheid van zijn deelname wordt wel het meest getoetst, als dat beleid van hem mede ter sprake komt. De Minister heeft hierop een duidelijk antwoord gegeven. Ik meen dat deze zaak zeer onlangs in een ander debat met een andere Minister ter sprake is gekomen. Hoewel wij wetgevende voortvarendheid van dit kabinet verwachten, is bepaald niet uitgesloten, mijnheer de Voorzitter, dat de al opgemerkte opgaande lijn in initiatiefvoorstellen zich ook onder dit kabinet zal voortzetten. Oprecht spreek ik dan ook de hoop uit, dat de Minister de eerste zal zijn in een rij collega's, waaronder hij wellicht dan ook weer zelf zal zijn, die inhoudelijk zal meedebatteren bij initiatiefvoorstellen. Deze volzin heb ik nodig, mijnheer de Voorzitter, om het zo prettig voor de hand liggende woord „trendsetter” te vermijden.

Veel aandacht, mijnheer de Voorzitter, is besteed aan de vraag, of de Eerste Kamer wel of niet op verkapte wijze zich het recht van amendement verschafte. Enkele collega's en de heer Franssen waren van mening, dat het niet aanging, dat wij hier zouden treden in wat de overkant doet. Ik deel die mening niet. Ik ben echter wel van mening, dat de positie van de Eerste Kamer beter ter sprake kan komen in een speciaal aan haar gewijd debat dan ter gelegenheid van de behandeling van dit wetsontwerp.

Ik wil het volgende volhouden. De Eerste Kamer heeft het wetsontwerp verworpen, omdat een meerderheid de voorkeur gaf aan het amendement-Fiévez. De Eerste Kamer was zich de ruimtelijke nood van Deventer zeer wel bewust; ten minste twee leden van de Eerste Kamer lonkten naar het recht van initiatief van deze Kamer. Natuurlijk is hier geen recht ontstaan, maar dank zij de indieners die Deventer terecht te hulp hebben willen komen in haar ruimtelijke nood, geschiedt dat, wat aan de meerderheid van de Eerste Kamer welgevallig is.

Met instemming en met veel waardering citeer ik dan ook de toenmalige voorzitter van de Eerste Kamer de heer De Niet die op 11 september afscheid van die functie nam in de Kamer.

Sprekende over wat hij „het vetorecht” noemde en opmerkende dat dit eigenlijk een minder gebruikelijke term was voor het verwerpen van een wetsontwerp door de Eerste Kamer, zei hij:

„Bij de hantering van het vetorecht van de Eerste Kamer zal de allergrootste zorgvuldigheid moeten worden in acht genomen. Met name daarbij geldt dat de taak hier onderscheiden moet zijn van die aan de overzijde van het Binnenhof”.

Even verder zei hij:

„Ik dacht – en dit als voorbeeld – dat die zorgvuldigheid niet door deze Kamer in acht is genomen bij het ontwerp Diepenveen/Deventer, want de volkomen andere uitslag van de stemming was niet ingegeven, althans niet gerechtvaardigd geargumenteed, door constitutionele of zeer principiële argumenten. Het was een gewoon individu voor individu anders schatten van dezelfde gegevens als die, welke de Tweede Kamer ter beschikking stonden.”.

Men vindt dit in de *Handelingen* van de Eerste Kamer van 11 september 1973, blz. 304, linkerkolom.

De Minister verklaart, dat hij bereid is gedeputeerde staten van Overijssel te wijzen op de in de Kamer levende wens om de positie van de buurtschap Oxe nader in studie te nemen.

Vriendelijk informeert hij, of ik dat graag van hem zou willen horen. Liever had ik gehoord, mijnheer de Voorzitter, dat de Minister had gezegd, dat bij de te verwachten grenswijziging naar aanleiding van de wegeaanleg, Oxe zou worden ingedeeld bij een agrarisch georiënteerde gemeente. Niet dat ik Deventer niet vertrouw. Ik ben mij ervan bewust, dat Deventer op boerevoeten door het leven kan gaan. Maar ik heb nu eenmaal gevoel voor ter

Kosto e.a.

zake aangevoerde argumenten van de zijde van de Oxenaren. Maar omdat enerzijds die grenswijzigingen in verband met wegeaanleg in dit gebied zijn te voorzien en daarbij ten bate van Deventer snelheid geboden was, heb ik mij niet aan een amendement willen wagen, wat het meest voor de hand zou hebben gelegen en de heer Fiévez heeft zojuist daarvoor begrip getoond, mede gezien de tijd die daarmee zou zijn gemoeid.

Wel heb ik - en dit heeft de heer Aarts vorige keer wat in verwoording gebracht - een motie ter zake overwogen, die ik afhankelijk van het antwoord van de Minister, zoals dit gebruikelijk is, wel of niet zou indienen. De toezegging van de Minister om de in de Kamer levende wens, Oxé niet bij Deventer te laten, over te brengen aan gedeputeerde staten van Overijssel, gecombineerd met het bewustzijn, dat bij een te verwachten wetsontwerp het recht van amendement door deze Kamer zou kunnen worden gehanteerd, als de Regering zou nalaten een herindeling van Oxé in de voor te stellen grenswijziging op te nemen, doen mij besluiten de betreffende motie niet in te dienen.

Onzerzijds - ons aansluitende bij de korte en bondige opmerking van de heer Fiévez: Oxé blijft Oxé - bestaat er geen behoefte aan, verder over deze zaak te debatteren. Daarbij wil ik wel de hoop uitspreken, dat de staatsrechtelijke kanten van de zaak buiten deze Kamer, zoals het heet in de vakpers, nog geruime tijd met vrucht en verve zullen worden besproken.

De heer Aarts (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een ogenblik ingaan op de laatste opmerking van de heer Kosto. Laten wij ons voorstellen, dat de Minister over enige tijd een voorstel indient inzake wijziging van de grens in de buurt van Deventer en dat een amendement Kosto aan de orde komt, waarin het erom gaat, er Oxé bij te betrekken. Wordt het ontwerp dan door de Eerste Kamer verworpen, dan neem ik aan, dat de heer Kosto dan een initiatief-wetsvoorstel indient om Oxé in dit opzicht alsnog te redden. Hiermede wil ik aantonen, dat het toch niet helemaal onmogelijk is, dat op niet te lange termijn nog initiatief-wets-ontwerpen ter zake aan de orde komen. Dan is nog steeds de procedurevraag aan de orde. De heer Kosto gaf m.i. aanleiding, deze opmerkingen te maken.

Het is mijns inziens juist, de voorstellers en de heer Minister dank te zeggen voor het antwoord op de onzerzijds gestelde vragen.

Er is mijns inziens overigens weinig reden voor, te repliceren. Over één punt wil ik nog een enkele opmerking maken en hierbij doel ik op de grenswijzigingsprocedure. De twee argumenten, die de heer Franssen in dezen heeft genoemd, hebben mij toch niet overtuigd. De heer Franssen voerde in dit verband aan de te verwachten snelle invoering van de bestuursreorganisatie en wees er voorts op, dat wijziging van de Gemeentewet zou betekenen de erkenning, dat deze weg tot de normale wegen zou behoren.

Het eerste argument, dat neerkomt op te verwachten snelle invoering van een nieuwe organisatie van het bestuur in ons land betreft nog geen zekere zaak. Hoelang zal het nog duren, voordat wij met deze nieuwe organisatie te doen hebben? Ik stel deze vraag niet aan de heer Minister, omdat hij er thans toch niet op kan antwoorden. Het is zeker, dat het, ook al hebben wij een wet ter zake, mijnheer de Voorzitter, dan nog is deze niet gerealiseerd - nog wel enkele decennia zal duren. In de tussentijd hebben wij nog te doen met de situatie, dat in ons land nog verschillende grenswijzigingen en herindelingen wenselijk zijn. Ik kan mij voorstellen, dat de Minister daartoe geen initiatieven wil ontplooiën en dat kamerleden dit willen doen. Het argument betreffende invoering van een nieuwe organisatie is mijns inziens op de lange duur wel goed, maar niet in de eerstkomende tientallen jaren.

De heer Franssen heeft bovendien nog gezegd, dat ook dan nog grenscorrecties moesten worden doorgevoerd. Hij suggereert daarbij - en daar ben ik blij om, omdat het zicht geeft op een in de toekomst te volgen efficiëntere afhandeling - dat in dezen een taak is weggelegd voor provinciale staten. Het is echter

Aarts e.a.

nog geen wet; het staat nog niet vast. Met andere woorden: Het eerste argument van de geachte afgevaardigde is mijns inziens toch niet zo hard.

Het tweede argument komt erop neer, dat wijziging van de Gemeentewet in dit opzicht een erkenning betekent, dat de aangegeven weg tot de normale wegen behoort. Dit argument is gelet op de originaliteit ervan mijns inziens nogal moeilijk te bestrijden. Ik vroeg mij af, of in dit geval geen vergelijking kon worden getrokken. Wanneer men een bepaalde procedure in de wet brengt, stimuleert men dan bepaalde activiteiten? Men zou het eens in de verschillende wetten moeten nazien. Ik heb de indruk, dat dat niet helemaal waar is. Integendeel, als wij deze procedure erin bouwen, maken wij het moeilijker, initiatief te nemen. Met andere woorden: Ik heb de indruk, dat het in de praktijk alleen maar moeilijker wordt en dat met het oog daarop het indienen van initiatiefwetsvoorstellen bepaald niet wordt gestimuleerd. Het zal duidelijk zijn, mijnheer de Voorzitter, dat ik door beide argumenten niet ben overtuigd. Ik heb evenwel de indruk, dat de heer Franssen een derde argument, dat voor mij wel overtuigend is, in het slot van zijn betoog heeft ingebouwd. Ook de heer Minister zinspeelde daarop. Dit argument komt op het volgende neer: Wij zijn in het parlement in staat - ik meen, dat het ook onze taak is - om, wanneer een initiatiefwetsontwerp aan de orde komt, dit op zijn merites, waarbij het met name gaat om de procedure, te beoordelen. Ik geloof dat dit een goed argument is. Ik meen dat de Kamer in dit opzicht ook gezegd heeft, dat men de indieners prijst voor het feit dat zij een procedure analoog aan die van de Gemeentewet hebben gevolgd. Ik denk niet dat het in ons bestel mogelijk zal zijn dat er ooit indieners komen aan wie, als zij de euvel moed hebben om die procedure niet te volgen, het zal lukken om de Kamer ervan te overtuigen dat het wetsontwerp tot wet moet worden verheven. Daarom heb ik de indruk dat wij hier meer met een theoretische kwestie bezig zijn en dat het in de praktijk wel zal loslopen.

Ten slotte wil ik, om straks geen stemverklaring te behoeven afleggen, thans voldoen aan het verzoek van het ene lid van mijn fractie van wie ik al in eerste termijn heb gezegd, dat zij zich helemaal niet kon vinden in het initiatiefontwerp. Dit is mevrouw Groensmit-van der Kallen.

In de eerste plaats acht zij door deze oplossing het leefmilieu voor de huidige en toekomstige bewoners van Deventer niet veilig gesteld. Het welzijn van de burgers is hier aan de orde en dus de kwaliteit van het leefmilieu. Een goede stad is de som van verschillende functies, niet alleen van de functie woningbouw. Het centrum van Deventer zal achteruitgaan in plaats van versterkt worden, wanneer er alleen een uitbreiding zal zijn in Groot-Colmschate, die bovendien het gevaar inhoudt dat zij zich als een soort dubbelstad gaat ontwikkelen, met alle gevolgen van dien. Het centrum van Deventer zal beter zijn naarmate de stadsuitleg zich in meer richtingen zal voltrekken, aansluitend aan het centrum.

In de tweede plaats acht zij het niet juist een met ruime meerderheid door de Tweede Kamer verworpen amendement nu als initiatiefwet via een achterdeurtje weer binnen te halen, temeer daar andere oplossingen mogelijk waren, zoals het gezamenlijk met Diepenveen maken van een bestemmingsplan onder leiding van Gedeputeerde Staten.

In de derde plaats acht zij dit ook voor het behoud van de natuur en het milieu geen betere oplossing.

In de vierde plaats acht zij het altijd verwerpelijk beslissingen te nemen die slechts op korte termijn een oplossing bieden en voor de langere termijn geen juiste oplossing van het probleem zullen geven.

De heer Franssen (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou nog een enkel woord willen zeggen aan het adres van de geachte afgevaardigden Kosto en Aarts. Ik begrijp dat er tussen de heer Kosto en mij enig verschil van mening blijft bestaan over datgene wat wij zouden mogen en kunnen doen nadat de Eerste Kamer een wetsontwerp heeft verworpen. Hij heeft geconstateerd

Franssen

dat zulk een beslissing der Eerste Kamer wèl mogelijk zou moeten zijn om constitutionele redenen of om zeer principiële redenen. Nu de Eerste Kamer echter anders beslist heeft op grond van een andere waardering van de gegevens, twijfelt hij heel erg. Zo heb ik hem tenminste begrepen.

De heer **Kosto** (P.v.d.A.): Dit is op zich zelf juist, als de heer Franssen maar niet de indruk heeft, dat ik enige kritiek heb willen uiten op het initiatief van hem en de heer Fiévez. Voor het overige klopt het wel ongeveer. Wellicht kan deze discussie echter beter buiten dit debat worden voortgezet. Het initiatief van beide indieners waardeer ik buitengewoon. Ik geloof dat er voor hen geen staatsrechtelijk beletsel was – dit heb ik in eerste en in tweede termijn bedoeld te zeggen – om dit initiatief te nemen.

De heer **Franssen** (P.v.d.A.): Hartelijk dank! Ik wil er overigens toch nog even op wijzen dat er, wanneer wij de beslissing van de Eerste Kamer uit die gezichtshoek blijven bezien, kansen bestaan op een patstelling, zoals die zich ook heeft voorgedaan bij de behandeling van de Archiefwet 1962. Ik zelf sta op het standpunt dat, hoe dan ook, wanneer op een gegeven ogenblik ter wille van goed bestuur een nieuwe beslissing noodzakelijk is, men zich niet al te theoretisch moet opstellen. Daarbij komt nog – dit is nu niet ter sprake geweest – dat wij hier een bijzondere variant van de patstelling hebben (voor zover dit althans mogelijk is bij het schaken) namelijk dat het initiatief tot een nieuw wetsontwerp niet is genomen, en dan misschien meer voor bestrijding vatbaar was geweest, door de Regering, maar dat het is geworden een initiatief van enige leden van deze Kamer aan deze Kamer.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Aarts twijfelt aan de sterkte van mijn twee argumenten over de aanvulling van de gemeentewet en is zo vriendelijk, aan mijn andere, niet nadrukkelijk als argument genoemde, maar wel als zodanig door hem aangeduide uitspraak, namelijk dat wij hier aan het beoordelen zijn, meer waarde te hechten. Ik ben wat treurig over het pessimisme van de heer Aarts ten aanzien van de bestuursreorganisatie. Enige weken geleden heb ik in een interruptie aan de Minister van Binnenlandse Zaken gevraagd, of het werkelijk waar was, dat de gewestwet al in 1975 gereed zal zijn. Dit leek mij wat optimistisch, vandaar toen mijn interruptie, maar of ik nu met de heer Aarts moet zeggen, dat het nog wel enige decennia zal duren voordat de bestuursreorganisatie haar beslag heeft gekregen: dat hoop ik niet. Ik verwacht het ook niet, want ik heb de indruk, dat met name de heer Aarts zich dan zo krachtig in dit parlement zal gaan opstellen, dat deze lange vertraging niet zal optreden.

De heer **Aarts** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik ben ervan overtuigd, dat wij in 1975 of 1976 een nieuwe bestuurlijke organisatie zullen hebben, maar ik heb gezegd: voordat zij zal zijn doorgevoerd, voordat wij de situatie hebben waarin er grotere gemeenten zijn, aangepaste gemeenten, aangepaste provincies. In dat stadium zal slechts van grenscorrecties op het niveau van provinciale staten moeten worden gesproken. Ik heb de indruk, dat het nog wel even zal duren voordat de nieuwe eenheden in de praktijk gerealiseerd zijn.

De heer **Franssen** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! De heer Aarts gebruikte het woord „decennia”. Laat het twee decennia duren – al vind ik het veel – dan wijs ik er toch op, dat sinds de invoering van de gemeentewet 122 jaren zijn verlopen en dat wij vandaag voor de eerste maal gebruik maken van het recht van initiatief om te komen tot wijziging van gemeentegrenzen.

De heer **Aarts** (K.V.P.): De Kamer kan de smaak te pakken krijgen.

De heer **Franssen** (P.v.d.A.): Dat kan, maar ik meen niet, dat de kans groot is dat er veel van deze initiatiefontwerpen komen.

Mijnheer de Voorzitter! Ook in een ander opzicht aarzel ik nog

Franssen e.a.

of de zin van de suggestie van de geachte afgevaardigde de heer Aarts groot zou zijn. Het zou zelfs kunnen dat wij door de Regering, om háár moverende redenen, een wetsontwerp aangeboden krijgen waarbij de procedure van de gemeentewet niet is gevolgd. Wij zouden dan wel onze bedenkingen ertegen kunnen hebben, maar aannemen is mogelijk, omdat een latere wet immers aan een vorige wet derogeert. Het wetsontwerp betreffende de midden-Delfland is naar mijn mening een voorbeeld waarbij wij zien, dat de – toenmalige – regering ons voorstelt om, in afwijking van de procedure van de Ruilverkavelingswet en van de procedure van de Onteigeningswet, op een heel eigen wijze een voorstel te doen. Dat zou ook bij wijziging van gemeentegrenzen kunnen. Ook om deze reden geloof ik, dat het idee van de heer Aarts niet moet worden nagevolgd.

Ik ben het geheel met hem eens, dat de Kamer te kort zou schieten in haar taak als zij niet zorgvuldig naging, of de wijze, door de indieners betracht om tot de grenswijziging te komen, op enigerlei wijze aan de rechten van de inwoners te kort doet. Ik geloof dat wij elkander op dit punt weer hebben gevonden.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De artikelen en de beweegreden van het voorstel van wet worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De verdere behandeling van het voorstel van wet wordt verdaagd.

De vergadering wordt te 17.41 uur geschorst en te 19.30 uur hervat.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat de leden Waltmans en Vermaat hedenavond niet aanwezig kunnen zijn wegens ziekte en dat het lid De Gaaij Fortman later ter vergadering zal verschijnen.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

het wetsontwerp **Machtiging tot het vaststellen van regelen betreffende inkomensvorming en bescherming van werkgelegenheid in 1974** (Machtigingswet inkomensvorming en bescherming werkgelegenheid 1974) (12 723);

de **Nota Beperking van de olie-aanvoer en de gevolgen daarvan** (12 724);

het wetsontwerp **Wijziging van de Prijzenwet** (12 054);

de **Beleidsnota beperking gevolgen olieschaarste** (12 739).

De (algemene) beraadslaging wordt hervat.

Hierbij is tevens aan de orde de beraadslaging over de motie van het lid Portheine c.s., betreffende de rantsoenering van benzine met name ten opzichte van het zakelijke verkeer (12 739, nr. 5).

Minister **Den Uyl**: Mijnheer de Voorzitter! Mijn collega's en ik hebben gisteren en vandaag met grote belangstelling de beschouwingen van de kant van de Kamer beluisterd. Het is een bijzonder wetsontwerp en dat motiveert ook bijzondere beschouwingen.

Ik ben de Kamer bijzonder erkentelijk voor het feit dat zij bereid is geweest op zo korte termijn zich zoveel inspanningen te getroosten om het wetsontwerp en de daarbij behorende beleidsnota die indringende behandeling te geven die het, gelet op het bijzondere karakter van het ontwerp, ook vereist.

Wij van onze kant willen graag proberen, zo goed mogelijk de punten die zijn aangevoerd in ons antwoord te behandelen, waarbij ik mij dan zal beperken tot enkele hoofdlijnen die het karakter van het ingediende wetsontwerp betreffen en de achtergrond waartegen het naar het oordeel van de Regering moet worden geplaatst.

Minister Den Uyl

Mijn ambtgenoten van Economische Zaken, van Sociale Zaken, van Financiën, van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, en van Verkeer en Waterstaat en verschillende Staatssecretarissen zullen daarna op verschillende onderdelen van het ontwerp en de nota ingaan. Ik hoop, dat wij erin zullen slagen, de talloze door de Kamer gestelde vragen toch te beantwoorden in ruwweg 1/3 van de termijn die de Kamer terecht heeft genomen om het ontwerp te behandelen. Het is echter een poging.

Mijnheer de Voorzitter! In de naoorlogse situatie zijn er crisissituaties geweest die enigszins kunnen worden vergeleken met de situatie waarin wij ons nu bevinden. Ik denk dan met name aan de Koreacrisis (1950-'51) en aan de Suezcrisis (1956-'57). Het komt mij niettemin voor dat ons land op het ogenblik wordt gesteld voor ontwikkelingen van geheel eigen aard waarvan wellicht moet worden gesteld dat, in afwijking van hetgeen er in 1950-'51 en 1956-'57 is gebeurd, namelijk sterke stijging van de prijzen op de grondstoffenmarkt, nu moet worden geconstateerd dat er sterke structurele elementen aanwezig zijn in de ontwikkelingen die op zo korte termijn zo ingrijpende gevolgen voor de welvaart van ons land dreigen te hebben. In die ontwikkelingen dient een onderscheid te worden gemaakt.

Wij nemen reeds geruime tijd waar, dat de grondstoffenprijzen sterk stijgen. Bovenop dat verschijnsel heeft zich het feit gestapeld van een daarboven uitgaande sterke stijging van de olieprijs en een beperking van de olieproductie in de wereld. Men kan twisten over de vraag, in welke mate deze verschijnselen zullen blijven van blijvend karakter te zijn, maar dat zal niets veranderen aan het feit, dat de gevolgen van die verschijnselen op korte termijn ons land voor ingrijpende problemen stellen. De verslechtering van de ruilvoet betekent een verarming van onze economie tegenover de buitenwereld.

Wat de energiesituatie betreft is al een aantal jaren het besef groeiende, dat de geïndustrialiseerde landen een groei van energieverbruik laten zien, die niet kan worden volgehouden. Het oliegebruik in West-Europa gaf zowel in de jaren vijftig als de jaren zestig een verviervoudiging te zien. Berekend werd enkele jaren terug – de heer Terlouw heeft eraan herinnerd, dat het in het debat bij de algemene beschouwingen in 1971 een belangrijke rol heeft gespeeld – dat bij een voortgaande groei in hetzelfde tempo van het oliegebruik als tot voor kort het geval was, de thans bekende reserves in de wereld in 20 à 30 jaar zouden zijn verbruikt.

In de regeringsverklaring van 28 mei heb ik gezegd, dat er aanwijzingen zijn, dat de westerse geïndustrialiseerde wereld een overmatig beslag legt op de beperkte natuurlijke hulpbronnen in onze wereld. „Onmiskkenbare voortekenen daarvan zijn waarneembaar in de opvallende stijging van energieprijzen en in de signalen van een naderend energietekort”, aldus de regeringsverklaring op 28 mei van dit jaar. In die zin hebben de gebeurtenissen van de afgelopen maanden de Regering niet overvallen, maar wel het tempo, de schokgewijze ontwikkeling, waarmee de zich aftekenende schaarste tot uitdrukking is gekomen in prijsstijgingen en in te duchten produktievermindering in olieafnemende landen als gevolg van fysieke knelpunten in de olietoevoer. Ik herinner eraan, dat de voorziening met ruwe olie in de wereld al zodanig krap was, dat de vorige winter in het grootste energiegebruikende land van de wereld, de Verenigde Staten, ertoe heeft geleid, dat in sommige plaatsen scholen en fabrieken tijdelijk werden gesloten.

Wij worden nu genoodzaakt in snel tempo ons aan te passen bij een situatie, die wij later en geleidelijker op ons af meenden te zien komen. Die situatie heeft ingrijpende gevolgen voor onze nationale economie. Ze raakt de mogelijkheden van onze produktiegroei en ze dwingt tot een aanpassing van de bestedingen.

Het is die noodzaak om zo goed mogelijk produktie en werkgelegenheid te handhaven, het is de dwang om op korte termijn maatregelen te nemen om in het vooruitzicht van een beperking van de groei te komen tot een zo billijk mogelijke verdeling van de lasten, die voor de Regering aanleiding is geweest te komen tot indiening van dat bijzondere wetsontwerp.

Die nieuwe situatie betekent uiteraard niet, dat het kabinet een andere programgrondslag zou hebben gekregen of zou moeten krijgen dan het heeft. Die programgrondslag van het kabinet, de daarin neergelegde rangorde van waarden, de prioriteiten die daarin zijn aangegeven, zijn en blijven grondslag van het kabinetsbeleid. Het is volstrekt duidelijk, dat aanpassingen zullen hebben plaats te vinden in beleidsvoornemens, waar zij beslag leggen op de nationale middelen, zo duidelijk de groei van ons nationaal inkomen naar moet worden gevreesd, zal moeten worden beperkt.

Het wetsontwerp tot coördinatie van de inkomensvorming en ter bescherming van de werkgelegenheid is geen poging om versneld of met bijzondere middelen specifieke inkomenspolitieke doeleinden door te drukken. Ik wil dit in alle duidelijkheid zeggen. Vanuit de programgrondslag van het kabinet ligt het in het voornemen om volgend jaar te komen tot een nota met betrekking tot het inkomensbeleid. Ik sluit niet uit, dat in het perspectief van een dergelijke nota ook verdergaande wetgeving dan wij op het ogenblik hebben, nodig zou kunnen zijn ten aanzien van de inkomensvorming in ons land. Als wij daarop doelen, dan denken wij aan een volkomen normaal voor te bereiden, normaal te bediscussiëren vorm van wetgeving; dan doelen wij inderdaad op instrumenten en maatregelen – de heer Andriessen heeft dit terecht aangeduid – van structurele aard. Dat de Regering nu met dit specifieke wetsontwerp komt vindt plaats, omdat zij behoefte heeft aan het op korte termijn opvangen van te vreezen gevolgen van beperking van de produktie, de behoefte, om op dit punt te komen tot een beheersing van alle categorieën van inkomens. Ook zal de werkgelegenheid zo goed mogelijk moeten worden veilig gesteld. Het is tegen die achtergrond, dat de Regering het op prijs stelt, dat het parlement dit wetsontwerp beoordeelt. De Regering is dankbaar voor de brede mate van begrip, die in de Kamer is getoond voor de overwegingen, die hebben geleid tot de indiening van het ontwerp.

De Regering meent behoefte te hebben aan instrumenten, die een wendbaar beleid mogelijk maken. Een van de voornaamste kenmerken van de situatie is de grote mate van onzekerheid omtrent de uitkomsten van ontwikkelingen die wij waarnemen. Er is de afgelopen maanden afwisselend gezegd, dat de Regering te somber was dan wel dat zij te optimistisch was met betrekking tot de voorhanden feiten. Ik ontken niet, dat er gedurende de afgelopen drie maanden (ruwweg), waarin zich die verscherping van het energietekort aftekende, nuances geweest kunnen zijn ter zake van hetgeen de Regering naar voren bracht als haar indrukken en opvattingen. Ik ontken ook helemaal niet, dat er bij de Regering een portie onzekerheid bestaat in de waardering van een veelheid van gegevens, die voor een goede beoordeling van de situatie dienen te worden afgewogen. Wij hebben gemeend naar beste weten die veelheid van gegevens te wegen, geen gegevens te produceren, die een verkeerde indruk zouden kunnen wekken. Wij zijn uiterst behoedzaam geweest met het naar voren brengen van mogelijke gevolgen. Als de heer Van Gorkum zegt, dat bij het publiceren in de beleidsnota van de tabel met kerngegevens door de Regering is toegegeven aan sombere verwachtingen, dan kan ik niet genoeg herhalen dat men 1. niet kan blijven aarzelen omtrent het effect, maar op een bepaald moment bepaalde veronderstellingen moet kiezen, waarop het beleid zal worden gebaseerd – anders leidt dit tot passiviteit en onverantwoordelijkheid – en dat men 2. erop aan kan, dat bij publikatie van een berekening van het Centraal Planbureau door de Regering, alle denkbare voorbehouden worden gemaakt. Daarbij wordt uitgegaan van die veronderstellingen die, naar de Regering meent, nu als de meest harde kunnen gelden en dat de situatie een heel jaar voortduurt. Het is juist de mogelijkheid van een verbetering zowel als een verslechtering van de situatie – beide wil ik niet uitsluiten – die ertoe noopt ons te voorzien van instrumenten, die het mogelijk maken om, als de situatie wisselt, het beleid daarbij aan te passen.

Mijnheer de Voorzitter! In dit verband is het uiteraard van grote betekenis welke zin de topconferentie van het afgelopen week-

Minister Den Uyl

einde in Kopenhagen heeft gehad. Ik wil daarover, daartoe door verschillende geachte afgevaardigden uitgedaagd, het volgende zeggen. Ik meen, dat met alle reserve, welke naar mijn mening aan bijeenkomsten van deze aard moet worden toegekend, de topconferentie - ik houd niet van dat woord, maar men kan niet telkens tegen het spraakgebruik ingaan - in die zin belangrijk is geweest, dat de verlamming van de afgelopen maanden in de Raad van Ministers van de Europese Gemeenschap om te komen tot doelgerichte maatregelen ten aanzien van de energiecrisis, in beginsel is doorbroken. Met name is dat geschied door het nemen van het besluit om aan de Europese Commissie en aan de Raad van Ministers te vragen op termijnen van respectievelijk eind januari en eind februari te komen met alle denkbare maatregelen om het normaal functioneren van de gemeenschappelijke markt voor energie te verzekeren. In die formule is alles begrepen van het gelijk opdelen van en het wederzijds toegang hebben tot voorraden en energiebronnen, hetgeen wezenlijk is voor een solidaire Europese Gemeenschap.

De voorzitter van de Europese Commissie, de heer Ortoli, heeft uitgesproken, dat de topconferentie duidelijke richtlijnen heeft gegeven voor een gemeenschappelijk Europees energiebeleid. Ik heb mij niet ontveinsd, dat de uitwerking en de uitvoering van zodanige richtlijnen niettemin op tal van weerstanden zouden kunnen stuiten. Het gebeurde in de Raad van Ministers van maandag en dinsdag, waarbij een eerste uitvoering van de gegeven richtlijnen is afgestuit op een Engels veto, bewijst al hoe wankel, hoe onzeker, hoe politiek omstreden die richtlijnen van de topconferentie zijn. Ik geloof niet, dat het op dit ogenblik op mijn weg ligt, op de verschillende consequenties van die situatie in de Gemeenschap in te gaan. De Nederlandse Regering - de Minister van Buitenlandse Zaken en ik waren daar aanwezig - heeft gestreden voor een verwerkelijking van de Gemeenschap inzake zo'n vitale aangelegenheid als de energievoorziening. Wij menen niet met lege handen uit Kopenhagen vandaan te zijn gekomen. Het is zeker te vroeg om op grond van de blokkade, die gisteren in de Raad van Ministers is ontstaan, in diep pessimisme te vervallen. Dat de gang van zaken in de Europese Gemeenschap op dit ogenblik een rede is van grote zorg staat vast. Het is zeker niet zo - om nu maar zo concreet mogelijk te antwoorden op een vraag van de heer Van der Hek - dat van dit ogenblik af gewaarborgd is, dat de korting op de olietoevoer in Nederland niet geringer zal zijn dan in welk land van de Europese Gemeenschap dan ook.

Ik dacht dat, omgekeerd, geen van de regeringen van de lidstaten van de Gemeenschap zich na Kopenhagen zou kunnen veroorloven om wat daar als richtlijn is gegeven blijvend te blokkeren zonder in feite de Gemeenschap zelf in de wortel aan te tasten. De heer Van der Hek zal tevergeefs speuren naar concessies onzerzijds. Hij zal die niet vinden in het communiqué noch op andere wijze, om de eenvoudige reden dat die beperkte resultaten die naar mijn mening in Kopenhagen zijn geboekt het gevolg zijn geweest van een erkenning door allen aldaar, dat de problemen waarvoor wij nu worden gesteld uiteindelijk alleen tot een behoorlijke oplossing kunnen komen wanneer zij als gemeenschappelijke problemen worden benaderd. In die opstelling en in die conclusie is voor concessies van Nederlandse kant geen plaats.

Tegen deze achtergrond is dus de vraag aan de orde: Wat is het doel van het ingediende wetsontwerp? Had het ook gekund met bestaande wetten? Wat is de doeltreffendheid van het ingediende wetsontwerp? In hoeverre betekent het wetsontwerp een wijziging in de verhouding tussen de Regering en het parlement? Ik zal proberen op elk van deze vragen die door bijna alle sprekers in de Kamer aan de orde zijn gesteld in het kort te antwoorden.

Het doel van het wetsontwerp is tweeledig. Het doel is in de eerste plaats het scheppen van een mogelijkheid tot het voeren van een alle inkomenscategorieën omvattend inkomensbeleid in 1974 en van de voorwaarde voor de daartoe noodzakelijke coördinatie. Het tweede doeleinde is, het mogelijk te maken om het inkomensbeleid af te stemmen op de bredere doelstellingen van het

sociaal-economisch beleid, met name de instandhouding van de produktie en de werkgelegenheid.

Ik meen dat deze doelstellingen met de bestaande wetten - daarop is door velen gewezen en ook naar gevraagd - niet kunnen worden bereikt. De bestaande wetten - er zijn er vele die op verschillende wijzen beïnvloeding van de verschillende inkomensvormen en -categorieën mogelijk maken - maken het niet mogelijk om gelijktijdig en in onderlinge samenhang te komen tot een beïnvloeding en beheersing van de gehele inkomensvorming. Ik zeg niet dat dit wetsontwerp de meest ideale vorm daarvoor is. Het vraagstuk van de beheersing van de inkomens is een vraagstuk dat in onze samenleving vele jaren is bediscussieerd, ook internationaal, en de Regering heeft niet de pretentie, dat zij met een - ik geef het toe - in zeer kort bestek voorbereid wetsontwerp, zelfs voor het ene jaar 1974 en in deze bijzondere situatie waarvoor het is bedoeld, een ideale vormgeving heeft gevonden. Dat is niet de pretentie, maar het is wel een poging om het mogelijk te maken, dat gelijktijdig en in onderlinge samenhang een beïnvloeding van het geheel van de inkomensvorming in al zijn categorieën en vormen, plaatsvindt. Als wordt gevraagd: Had u dat bij voorbeeld niet kunnen bereiken door afzonderlijke handtering van de Loonwet, de Huurwet, de Prijzenwet . . . .

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Juist, juist en de Wet op de Loon . . . .

Minister **Den Uyl**: . . . en de Wet op de Loonvorming, inderdaad, mijnheer de Voorzitter, u raadt de maker! De heer Roolvink kan wat dat betreft van mij het volle pond krijgen!

De Wet op de Loonvorming biedt echter niet de mogelijkheid om te komen tot een zodanige beïnvloeding, dat gelijktijdig met andere inkomenscategorieën de inkomensvorming in 1974 kan worden beheerst en dat tegelijkertijd recht kan worden gedaan aan het beginsel van een rechtvaardige verdeling van de lasten, wat de Regering als wezenlijk onderdeel van haar aanpak van de huidige problematiek wenst te zien.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wijs erop, dat een directe beheersing van de dividenden tot op heden niet mogelijk is. Daarvoor ontbreekt de wettelijke basis. Er is ook geen wetgeving ter zake van het huurpeil van bedrijfsruimten. De centrale overheid bezit geen bevoegdheden tot rechtstreekse vaststelling van de salarissen van het personeel van lagere overheidslichamen. De huidige structuur van de Wet op de Loonvorming biedt niet de mogelijkheid om arbeidsvoorwaarden van een speciaal karakter bindend op te leggen. Dat was nu juist datgene, waaraan het kabinet in deze bijzondere situatie behoefte heeft.

Verskillende sprekers hebben betoogd, dat het ook op een andere manier had gekund. Ik moet echter volhouden en herhalen, dat dat naar mijn mening niet het geval is. De bijzonderheid van de situatie en het bijzondere karakter van de maatregelen die de Regering voor ogen staan - dit is in de beleidsnota ook uiteengezet - noodzaakten de Regering tot deze bijzondere wetgeving te komen.

Wat het bijzondere karakter van deze wetgeving betreft wil ik enkele opmerkingen maken. Er zijn vragen gesteld naar de coördinerende functie van de Minister van Sociale Zaken in dit geheel. De plaats die in het wetsontwerp aan de Minister van Sociale Zaken is gegeven buiten de terreinen waarvoor hij een primaire verantwoordelijkheid draagt - ik denk hierbij aan Hoofdstuk III - is uitsluitend een coördinerende plaats. De Minister van Sociale Zaken krijgt op die andere terreinen geen eerste verantwoordelijkheid. Dat geldt evenmin voor andere coördinerende ministers in het kabinet, bij voorbeeld de bewindsman belast met de coördinerende bevoegdheid ten aanzien van de ruimtelijke ordening, de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, of de Minister belast met de coördinerende bevoegdheid ten aanzien van de rijksdiensten en het rijksapparaat, de Minister van Binnenlandse Zaken; hiervan zijn vele voorbeelden meer te geven.

Er is uitsluitend sprake van een coördinerende taak. Waar het

Minister Den Uyl

om de inkomensvorming gaat, ligt het mijns inziens ook voor de hand, dat daarbij de Minister van Sociale Zaken als de meest in aanmerking komende figuur binnen het kabinet wordt gezien. Die coördinerende taak - dat geldt ook voor andere coördinerende bewindslieden in vergelijkbare situaties - komt tot uitdrukking in de mede-ondertekening van uitvoeringsmaatregelen.

Tegen die achtergrond is het van minder belang, of in de tekst van de wet wordt gesproken van „in overeenstemming met” dan wel van „na overleg met”, zoals bij amendement is voorgesteld. De formulering is naar mijn mening niet essentieel. De Regering heeft ook wel begrip voor verschillende wijzigingsvoorstellen, die in de Kamer naar voren zijn gekomen. Wezenlijk is de mede-ondertekening, waarin de coördinerende functie tot uitdrukking wordt gebracht.

De Regering heeft wel bezwaren tegen de gedachte, die in een ander amendement is neergelegd, dat men drie ministers alle drie min of meer een coördinerende functie zou kunnen geven.

Ik geloof, dat dat niet juist gedacht is. Er zijn wel degelijk eigen beleidssferen waarin coördinerende functies moeten worden vervuld.

Ik hoop bij de artikelsgewijze behandeling, dan wel in tweede instantie nader gelegenheid te hebben op de verschillende amendementen in te gaan. In deze eerste instantie volsta ik met het aanduiden van de wijze waarop de Regering verschillende gedachtengangen vanuit de Kamer benadert.

In dit verband wil ik opmerken dat ik geen bezwaren zie tegen een aanvulling van de considerans van het wetsontwerp, zoals die is voorgesteld, ook al acht de Regering de gehele toelichting zo duidelijk dat zij deze aanvulling een overbodigheid vindt. Wezenlijk is er geen strijd omtrent de gedachte die in het desbetreffende amendement van de heer Peijnenburg is neergelegd.

Hetzelfde geldt min of meer voor een gedachtengang waarbij telkens zou worden herhaald, dat het ingrijpen volgens het oordeel van de Minister door het algemeen sociaal-economisch belang wordt vereist. Ook daarvan zou ik willen zeggen, dat uit de toelichting en het wetsontwerp blijkt, dat dat de bedoeling is. Derhalve treft mij in dit amendement vooral de overbodigheid. Hierover zullen wij echter nog nader kunnen discussiëren.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom aan het zo belangrijke punt van de verhouding tot het parlement. Er moet mij iets van het hart. Door verschillende geachte afgevaardigden is gezegd, dat het pijnlijk was dat de Regering dat vergeten had.

De Regering heeft bij de indiening van het wetsontwerp en bij de formulering van de wetstekst geen moment vergeten dat de relatie tot het parlement bijzondere voorzieningen zou vragen. Ik geef ook graag toe, dat wij de precieze formulering daarvan niet zo eenvoudig vonden en dat in het ingediende ontwerp de bepaling, dat van alle uitvoeringsmaatregelen onmiddellijk mededeling zou worden gedaan aan de Staten-Generaal, ook naar het oordeel van de Regering een proeve van regeling was, die zich zeker voor verbetering zou lenen.

Op de persconferentie van 8 december, waarin ik in het kort het ontwerp-Machtigingswet heb toegelicht, heb ik gezegd - dit is voor de Kamer natuurlijk nooit een toereikend argument - dat de Regering hoopt met de Kamer te kunnen overleggen over meer aangepaste vormen om aan de stellig aanwezige en door de Regering onderkende behoefte van het parlement tot inschakeling en tot een verbetering van de controlemogelijkheden tegemoet te komen.

Dit heeft in de Tweede nota van wijzigingen zijn beslag gekregen. Ik vind het bijzonder plezierig dat dit mede heeft kunnen gebeuren op grond van verschillende suggesties, die uit de Kamer zelf daaromtrent naar voren zijn gebracht. Al zie ik verschillende geachte afgevaardigden nu glimlachen, ik zou de eer en verdiende daarvan aan niemand in het bijzonder willen toeschrijven.

Het is duidelijk dat bij voorbeeld de gedachte van de bekrachtiging bij wet, die ten aanzien van een tweetal artikelen is gekozen, en de gedachte, die voor de overige uitvoeringsregelingen nu in het wetsontwerp is vastgelegd - namelijk dat de zakelijke inhoud van een door de Regering voorgenomen uitvoeringsmaat-

regel eerst aan de Kamer zal worden meegedeeld en dat de daarop betrekking hebbende algemene maatregel van bestuur respectievelijk algemene regeling niet van kracht zal worden dan tien dagen nadien - een volledige mogelijkheid aan de Kamer geven om dat overleg te voeren en die inspraak te hebben, die de Regering niet minder gewenst acht dan wie ook in de Kamer. Op deze wijze is naar mijn mening een goede regeling gevonden voor deze, ook naar het oordeel van de Regering, zo belangrijke zaak.

De heer **Wiegel** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een vraag aan de Minister-President stellen. Hij heeft de Kamer het compliment gemaakt, dat zij in staat is geweest, een aantal suggesties te doen om de invloed van het parlement op het beleid, dat de Regering wenst te gaan voeren, te vergroten. Is dit niet wat mager gezegd? Is het ontwerp-Machtigingswet, dat wij hier vandaag en morgen behandelen, niet zo'n belangrijk wetsontwerp, dat men van elk kabinet, ook in haast-situaties, had moeten verwachten, dat het juist de invloed van het parlement had onderkend en daarvan bij de opstelling van het wetsontwerp kennis had gegeven? Ik zou hierop graag een antwoord van de Minister-President krijgen.

Minister **Den Uyl**: Ik zal de heer Wiegel daarop direct een antwoord geven. Ik kom nog aan de beschouwing over de vraag, in hoeverre sprake is van een uitbreiding van de bevoegdheden van de Regering, mede naar aanleiding van de naar mijn mening juiste opmerkingen, die de heer Terlouw daarover heeft gemaakt. Ik wil nu eerst dit punt afronden; de heer Wiegel krijgt nog zijn antwoord.

De heer **Wiegel** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! De Minister-President heeft uitgelegd, waarom . . . .

Minister **Den Uyl**: U krijgt antwoord, maar . . . .

De heer **Wiegel** (V.V.D.): . . . . het oorspronkelijke artikel 23 in het wetsontwerp zo mager is uitgevallen. Dat is tenminste mijn vertaling van de exegese van de Minister-President. Ik wil nu graag van hem horen, waarom dat artikel zo was en waarom de Regering in haar oorspronkelijk wetsontwerp de invloed van het parlement via de ontworpen wetstekst had beperkt tot „wij zullen de beschikkingen aan het parlement ter kennis brengen”. Ik vind toch wel, dat wij dan mogen weten, waarom dit oorspronkelijk is gebeurd. Zo'n onbelangrijke zaak is het toch ook niet.

Minister **Den Uyl**: Mijnheer de Voorzitter! Als de heer Wiegel niet langer kan wachten, wil ik hem wel zeggen, dat ik het antwoord zojuist reeds heb gegeven. Ik heb namelijk gezegd dat de Regering bij de voorbereiding van het wetsontwerp verschillende modaliteiten heeft overwogen om tegemoet te komen aan haar eigen wens - en voor de hand liggend, ook die van de Kamer - om te komen tot een nadere regeling van inspraak- en controle-mogelijkheden.

De heer **Portheine** (V.V.D.): Dat stond alleen niet in het stuk!

Minister **Den Uyl**: Ik heb zojuist gezegd, dat ik daarvan bij de indiening van het wetsontwerp ook gewag heb gemaakt. Daarbij ging het om modaliteiten, zoals die van een bepaling ten aanzien van alle uitvoeringsmaatregelen, nl. dat achteraf bekrachtiging bij de wet zou moeten plaatsvinden. Dit is een gedachte, die is neergelegd in een amendement van de zijde van de fractie van de V.V.D.

De heer **Wiegel** (V.V.D.): Daarin gaat het echter niet om een bekrachtiging achteraf. Ik hoop dat de Minister-President precies weet, wat onze bedoeling is. Wij zijn van mening dat een beschikking alleen mag ingaan, als het parlement ook werkelijk

Minister **Den Uyl**

de feitelijke mogelijkheid heeft gehad, deze beschikking per wet in te laten gaan. Dat is wat anders dan „achteraf“.

Minister **Den Uyl**: Dat is niet zoveel anders, mijnheer Wiegel. Dat is een bekende procedure.

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Zou het ook gewenst zijn, dat wij in het vervolg ook toegang tot deze persconferenties hebben? Dan weten wij meer dan nu.

De heer **Wiegel** (V.V.D.): Kan de Minister-President nog eens uitleggen, waarom hij artikel 23 heeft geformuleerd, zoals hij dat heeft geformuleerd? Daar gaat het om.

Minister **Den Uyl**: Mijnheer de Voorzitter! Ik herhaal hetgeen ik zojuist heb gezegd, namelijk dat het kabinet verschillende modaliteiten heeft overwogen. Daaronder behoorde de bekrachtiging bij de wet van uitgevaardigde uitvoeringsmaatregelen. Dit is een vorm, die uiteindelijk in de tweede nota van wijzigingen voor enkele artikelen is gekozen. Daarbij is een motivering gegeven. Ook is gedacht aan de kennisgeving, die onverwijld aan de Kamer zou moeten worden gedaan om haar in de gelegenheid te stellen, desgewenst hierop actie te nemen. Voorts is gedacht aan tussenvormen, zoals die welke nu in de tweede nota van wijzigingen is neergelegd met betrekking tot de voorafgaande raadpleging omtrent de zakelijke inhoud van de te treffen beleidsmaatregel. Wij waren zowel wat betreft de wetstechnische vormgeving als wat betreft de te kiezen modaliteiten op het moment van indiening van het ontwerp, namelijk op 8 december, nog niet tot een duidelijke beslissing gekomen. Het is mogelijk dat de heer Wiegel dit antwoord niet bevredigend vindt, maar het is wel een exacte weergave van de situatie die zich heeft voorgedaan.

De heer **Wiegel** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik ontken niet dat dit een exacte weergave is. Ik constateer wel dat het een volstrekt onjuiste en onvoldoende benadering is van de belangrijke taak, die het parlement in dit land, in deze democratie heeft, als de Regering bij het indienen van een machtigingswet zegt dat nog bekeken moet worden, hoe het parlement kan worden ingeschakeld bij de uitvoering. Ik vind het volledig onvoldoende, dat de Regering, als zij een machtigingswet moet indienen, zegt: „Toen wij het ontwerp hadden ingediend, wisten wij nog niet precies, hoe wij de bevoegdheden van het parlement zouden regelen.“ Dat strookt geenszins met de situatie, waarin wij ons bevinden. Als wij op dit moment een ander kabinet hadden gehad en als de heer Den Uyl nog oppositieleider was geweest, dan had hij waarschijnlijk taal gesproken – hij herinnert zich wellicht zijn verleden nog – die misschien nog krachtiger zou zijn geweest dan mijn taal op dit moment.

De heer **Van Thijn** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik begrijp dat de heer Wiegel zich erover beklagt, dat de Regering artikel 23 heeft gewijzigd. Is dat zijn punt?

De heer **Wiegel** (V.V.D.): Ach mijnheer Van Thijn, doet u nu niet zo onnozel! De Regering heeft artikel 23 gewijzigd. Natuurlijk, elke wijziging van dat artikel is een verbetering, want dat artikel was totaal onvoldoende. Mijn punt is, dat als een regering op een gegeven ogenblik vraagt aan de volksvertegenwoordiging, haar belangrijke bevoegdheden in handen te geven, een regering, elke regering, misschien ook deze Regering met de spreiding van macht en de openbaarheid van bestuur etc. de plicht heeft, van het begin af aan duidelijk te zeggen, wat de invloed en wat de beslissingsbevoegdheid van het parlement is. Daar gaat het om.

Minister **Den Uyl**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb begrepen dat de heer Wiegel er melding van maakt, dat hij zich tracht in te leven in de wereld van een vroegere oppositieleider en hoe fors die wel uitdrukking zou hebben gegeven aan gevoelens. Ik kan niet

zeggen dat ik geheel en al gelukkig ben met het resultaat van zijn inspanningen. Ik wijs erop, dat ik niets heb toe te voegen aan de uiteenzetting van de feitelijke gang van zaken die ik heb gegeven, namelijk dat de Regering van mening was, – dit is de essentie van de zaak – dat deze regeling bij uitstek een zaak was van overleg met het parlement. De Regering heeft zich voor 100 pct. toegankelijk voor dit overleg verklaard. Dit is ook gebeleden. Dit heeft geleid tot een uitwerking van artikel 23 in de tweede nota van wijzigingen, die tot onze vreugde een zo grote mate van instemming bij de Kamer heeft gevonden.

De heer **Wiegel** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou hierover nog graag iets zeggen. Als de Minister-President de zaak achteraf beschouwt, is hij dan niet van mening dat het veel en veel beter was geweest, als de Regering niet nu zou hebben gezegd dat zij het overleg met het parlement heeft willen afwachten, maar als zij, toen zij besloot, het wetsontwerp in te dienen, toch de bevoegdheid van het parlement wat beter in het wetsontwerp had geregeld?

Minister **Den Uyl**: Ik heb er het mijne over gezegd. Ik wil er nog eens op wijzen – dit raakt namelijk het karakter van de wet –, dat in deze wet sprake is van een beperkte uitbreiding van bevoegdheden. Ik wijs erop, dat de bevoegdheid om regelen te stellen ten aanzien van lonen en andere arbeidsvoorwaarden – ongetwijfeld een van de meest ingrijpende bevoegdheden die in de wet wordt voorgesteld – heeft bestaan in het Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen en dat dit natuurlijk niet toevallig in het verleden buiten werking is gesteld. De essentie van het wetsontwerp is coördinatie van het beleid, zoals ik heb uiteengezet, ten aanzien van verschillende inkomenscategorieën. De meeste bevoegdheden die in de wet zijn opgesomd berusten op normale delegatiebepalingen uit reeds bestaande wetten.

Het wetsontwerp voegt daaraan toe de medeondertekening door de coördinerende Minister. Dat is ten aanzien van vele bepalingen in de wet het onderscheidende element. Daarvoor geldt de normale repressieve controle van het parlement. Slechts in gevallen, waarin de bevoegdheden leiden tot afwijking van bestaande wetten, vindt de Regering het voor de hand liggend, dat een genomen maatregel bij de wet wordt bekrachtigd. Dat is nu dan ook neergelegd in het voorgestelde artikel 23.

Ik meen, dat van een blanco volmacht geen sprake is en dat van een concentratie van macht, zoals de heer Drees zei, in plaats van een spreiding van macht niet kan en niet mag worden gesproken.

De heer Terlouw heeft terecht een onderscheid gemaakt tussen de wetgevende taak, die in vele gevallen delegatie kent, ook in deze wet en de controlerende taak. In het algemeen zijn het verzet en het bezwaar tegen de beperking van de plaats en de functie van het parlement in de afgelopen jaren niet in de eerste plaats gebaseerd op het feit, dat bij de Regering een te grote uitvoerende bevoegdheid zou berusten. Het ging daarbij veeleer om een te grote invloed – daarnaar is door verschillenden ook verwezen – van andere maatschappelijke organisaties dan van het parlement. In die zin is de ingekrompen betekenis van het parlement herhaaldelijk ook in deze Kamer aan de orde geweest.

Het wetsontwerp bevat de erkenning – de Minister van Sociale Zaken zal daarover naar aanleiding van enkele opmerkingen nog spreken – van de wenselijkheid tot nadere regeling van de adviesfunctie van maatschappelijke organisaties. Het wetsontwerp kiest, wanneer het gaat om uitvoeringsmaatregelen, een weg, die ik volkomen juist acht en die in deze situatie gewenst en verantwoord is, maar die in het algemeen bij de wetgeving niet aanwezig is, waar het uitvoeringsregelingen geldt, de methode, dat de zakelijke inhoud ervan vooraf aan de Kamer wordt voorgelegd. Ik geloof – ik wil dit nog eens zeggen –, dat het op zich zelf eerder betekent een intensivering van invloed en inspraak van de zijde van de Kamer dan een uitschakeling.

De heer **Drees** (DS'70): De premier ontkende zoëven, dat

Minister Den Uyl

macht werd geconcentreerd. Hij merkte echter daarvoor op, dat een belangrijk element van de wet was, dat de Minister van Sociale Zaken voortaan bij de Prijzenwet en andere zaken – hierbij denk ik onder andere aan de salarissen van gemeenteambtenaren – zal worden betrokken. Ik vind het op zich zelf een vreemde zaak, zoals ik al in eerste termijn heb gezegd. Men kan het mijns inziens eenvoudig regelen door middel van coördinatie in de ministerraad. Ik meen, dat het, wanneer het met zoveel nadruk door de premier wordt gesteld, een eigenaardige bestuurlijke concentratie is. De premier kan dit niet ontkennen.

Minister Den Uyl: Mijnheer de Voorzitter! Ik betwist dit. Ik meen – en daarover spreken wij –, dat uit een oogpunt van parlementaire controle, parlementaire inspraak en van de relatie tussen Regering en parlement een duidelijke situering van de coördinerende bevoegdheden en van de aansprakelijkheid eerder een voordeel dan een nadeel is.

Ik mag erop wijzen, dat herhaaldelijk in discussies in deze Kamer over de ruimtelijke ordening is gevraagd om een verdere precisering van de taak van de coördinerende bewindsman – hetzelfde geldt voor de milieuzorg –, omdat daardoor en dientengevolge de aanspreekbaarheid van het kabinet en de controle door de Kamer beter tot uitdrukking kunnen worden gebracht. Er is in dit geval naar mijn mening dan ook geen sprake van een concentratie van macht. Het kabinet is verantwoordelijk. Er is een overlegprocedure, een duidelijke aanspreekbaarheid en een verrote controlemogelijkheid.

Ik wil nog iets zeggen naar aanleiding van concrete vragen die zijn gesteld over de gang van zaken in het overleg dat heeft geleid tot enkele opmerkingen in de door de Regering aan de Kamer overgelegde beleidsnota. Er is gevraagd naar het verloop van de besprekingen met de delegaties van werkgevers en werknemers. In beide gesprekken is een keuzemogelijkheid van de Regering naar voren gebracht. Men kon kiezen voor een regeling van loon- en arbeidsvoorwaarden vanaf 1 januari, gebaseerd op een gezamenlijk beschouwen van de na-indexering, zoals dit in de contracten per expiratiedatum is vastgelegd en een voorschot, samenhangend met hetgeen bij de besprekingen over het centraal akkoord was gedacht als initiële loonstijging 1974. Hierbij is genoemd het percentage van $3 \text{ plus } 2 = 5$ ter illustratie, zonder dat daarbij op details is ingegaan. Daarbij is ook een fifty-fifty-verdeling tussen centen en procenten genoemd. Dit is aan de werkgevers en aan de werknemers voorgelegd.

De andere mogelijkheid was, de na-indexering geheel overeenkomstig de in de contracten bestaande afspraken te laten doorgaan en daarnaast het geheel zelfstandig beschouwen van een voorschot van bij voorbeeld ongeveer 2 pct. ingaande per 1 januari, bij voorkeur in een voor iedereen gelijk bedrag in centen. Bij een modaal inkomen komt dit uit op ongeveer f 350 per jaar. Ter illustratie is daarbij genoemd een bedrag van f 30 per maand.

Dit bedrag is niet genoemd in het gesprek met de werkgevers. Daar is wel gesproken over de $3 \text{ plus } 2 = 5$ pct. Men heeft hierbij ook geen verdere precisering gevraagd. Het kader van de verschillende gesprekken is natuurlijk niet hetzelfde. In het ene gesprek zal de belangstelling voor de prijsregelingen groter zijn dan in het andere gesprek.

Er zijn geen beloften of toezeggingen gedaan en er is geen tegengestelde informatie verschaft. Ten aanzien van het bedrag is in het gesprek met werknemers wel een precisering gegeven in gulden, hetgeen bij de werkgevers uitsluitend in procenten is gegeven. Ik hecht eraan dit zo te zeggen, omdat er nogal wat vragen over zijn gesteld die ik graag zo precies mogelijk wil beantwoorden.

De heer Roolvink (A.R.P.): Dat betekent dus dat de heer Kok ongelijk had.

De heer Van Aardenne (V.V.D.): Ik constateer dan in ieder geval dat tegenover de verschillende partners in het bedrijfsleven over exact dezelfde zaak – het ging hier niet om de prijzen maar

om een gesprek over de lonen – toch verschillende formuleringen zijn gebruikt. Dan begrijp ik ook waarom de heer Kok zich enigszins verbaasd toonde, omdat de Minister-President nu duidelijk over f 30 per 1 januari spreekt. Als dit later wordt opgevat als een uitkering van 2 maal f 15 kan ik mij voorstellen dat men vreemd staat te kijken. Bij de werkgevers is dus alleen over procenten gesproken. Volgens mij moet een dergelijke handelwijze op het gehele gesprek met de partners in het bedrijfsleven een niet al te best effect hebben.

Minister Den Uyl: Ik wil nu even een misverstand recht zetten. Er is niet alleen in procenten gesproken. Bij de tweede variant is ook gesproken over een verdeling in een voor ieder gelijk bedrag. Wat dat betreft was er naar de teneur geen verschil. Ik geef toe, dat de gesprekken wat dat betreft verschillende kaders hadden, hetgeen natuurlijk voor de hand ligt. Er zijn vele onderwerpen bij het ene gesprek aan de orde geweest die niet bij het andere gesprek aan de orde kwamen. Dat ligt voor de hand.

De heer Roolvink (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb geen antwoord gehad op mijn vraag. Dat zou ik graag hebben.

Minister Den Uyl: U zegt „ik concludeer eruit, dat de heer Kok ongelijk had.”

De heer Roolvink (A.R.P.): Op grond van uw woorden.

Minister Den Uyl: Ik herhaal, dat er geen definitieve toezegging is gedaan. Ik zeg dit nadrukkelijk en ik voeg eraan toe, dat, voor zover ik uitspraken van de heer Kok ken, hij dit ook niet heeft gezegd. Hij heeft wel gezegd, dat hij de indruk had gekregen, dat hij hierop zou kunnen rekenen.

De heer Roolvink (A.R.P.): Hij heeft enerzijds gesproken van een koude douche en anderzijds gezegd: er moet iets gek gebeurd zijn in het Catshuis. Dit zijn voor geen tweeërlei uitleg vatbare woorden. Ik vraag opnieuw aan de Minister-President, of hij duidelijk hierop wil antwoorden. Hij heeft het vroeger zo vaak aan mij gevraagd. Mag ik nu het genoegen een keer hebben?

Minister Den Uyl: Wij hebben in het Catshuis geen douche, zelfs geen koude. Ik geloof dat de heer Roolvink de situatie uitstekend onderkent, namelijk dat – zoals de heer de Kok, meen ik, heeft gezegd – zij de indruk hadden gekregen, dat er meer uit zou komen, om het simpelweg zo te zeggen, mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde heeft mij dit niet horen tegen spreken. Ik heb gezegd, dat ik er begrip voor had, dat de beslissing van het kabinet als een teleurstelling aankwam. Dat klopt, meen ik, geheel met de feitelijke gang van zaken, zoals door mij weergegeven.

De heer Berger (DS'70): Er is gewoon iets gek gebeurd, mijnheer Roolvink.

De heer Roolvink (A.R.P.): Dank u zeer, mijnheer de Minister-President. U was vroeger, toen u oppositieleider was, duidelijker in uw uitspraken dan thans.

De heer Van Aardenne (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat de Minister-President niet zo onduidelijk is. Hij heeft in het gesprek met de werknemers gesproken over f 30 per 1 januari. Er was in het Catshuis toen geen douche maar iets anders en toen is hiervan $2 \times f 15$ gemaakt. Na het protest van de heer Kok heeft het kabinet dit onmiddellijk weer praktisch teruggedraaid. Het getuigt allemaal niet van een bijzonder consistent beleid, maar het is nu wel begrijpelijk. Ik heb nog één vraag aan de Minister-President: . . .

De Voorzitter: Ik wijs erop, dat wij bezig zijn met de eerste ter-

Minister Den Uyl

mijn. Als u een vraag hebt, anders dan te stellen via een echte interruptie, dan kunt u dat in tweede termijn doen. Ik zou dit willen aanbevelen. Er is een aantal interrupties geweest dat verre de omvang van een normale interruptie heeft overschreden.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Het was een vraag, mijnheer de Voorzitter, naar aanleiding van het antwoord van de Minister-President op een interruptie.

Minister **Den Uyl**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil twee opmerkingen maken ter afsluiting. In de eerste plaats naar aanleiding van de opmerkingen van verschillende geachte afgevaardigden over het structurele karakter van de ontwikkeling die zou kunnen en moeten leiden tot een heroriëntering van het beleid van een veel ingrijpender aard dan in de beleidsnota van de Regering wordt aangegeven. De Regering sluit dit niet uit, maar in de inleiding tot de beleidsnota is gezegd, dat de Regering op dit ogenblik bewust heeft afgezien van beschouwingen over, bij voorbeeld, het energiebeleid op middellange termijn en hiermee samenhangende, mogelijke, ingrijpende beleidsvoornemens. Er zijn in dit verband vele suggesties gedaan – vele uitspraken over de beperking van het autoverkeer, over de vermindering, ook blijvend, van het energiegebruik, over de consequenties die zouden kunnen optreden voor patronen van consumptie en produktie. Die suggesties dienen niet nu „en marge“ van patronen van consumptie en produktie – niet „en marge“ van direct te nemen beslissingen, noodzakelijk om produktie en werkgelegenheid in stand te houden, in de haast te worden besproken. Ik betreur het, dat wij op dit ogenblik niet op vele van deze suggesties kunnen ingaan, al zullen mijn collega's wellicht commentaar geven op enkele punten ervan.

De heer **Wiegel** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou de Minister-President willen vragen – hij kijkt wat gefronst bij deze interruptie; hij kent wat dit betreft zijn eigen historie – of als zijn collega's spreken, bij voorbeeld de Minister van Sociale Zaken, de laatste dan ook zou kunnen zeggen, of op een gegeven moment aan de vakbonden f 30 is aangeboden.

Minister **Den Uyl**: Mijnheer de Voorzitter! Wij stellen ons voor dat wij in de nota die wij de Kamer hebben beloofd over het energiebeleid op de middellange termijn vele daarmee samenhangende problemen en ontwikkelingen nader in beschouwing zullen nemen.

Mijn tweede afsluitende opmerking betreft de beschouwingen die geleverd zijn over het nationale beleid dat in de huidige omstandigheden geboden is. Op dit ogenblik heb ik er geen behoefte aan in te gaan op beschouwingen die buiten de Kamer in velerlei toonaard daarover worden gehouden. Wel voel ik mij verplicht een enkele reactie te geven op formuleringen die hier in de Kamer zijn gebruikt met betrekking tot nationaal beleid of nationaal kabinet.

Ik ontken niet dat dit kabinet een bijzonder karakter heeft. De heer **Andriessen** heeft de terminologie „bijzonder kabinet“ gebruikt. Ik erken en dit wetsontwerp is daarvan de uitdrukking, dat in de ontwikkeling die zich voordoet gelukkig doelstellingen van beleid naar voren komen die op een zeer brede instemming bij de bevolking en ook in de Kamer kunnen rekenen. Wij pleiten in de nota voor een aanpassing op korte termijn van het energiebeleid. Wij pleiten voor een gecoördineerd inkomensbeleid. Wij stellen tal van maatregelen voor tot instandhouding van produktie en werkgelegenheid. Wij wensen ook te streven naar een rechtvaardiger verdeling van de lasten. Hierdoor mag het kabinet met recht aanspraak maken op brede steun. Het kabinet zoekt die ook.

Ik voeg er tegelijkertijd aan toe dat dit, naar mijn mening, niet betekent en niet hoeft te betekenen dat het kabinet zich zou losmaken van de programmatische grondslag, dat het daarbij iets af zou kunnen of moeten doen van de richtlijnen en normen die het zich heeft gesteld en waarvan het, in de regeringsverklaring bij

Minister **Den Uyl** e.a.

zijn optreden, heeft getuigd. Ik zie daarin geen tegenstelling. Ik zie veeleer de mogelijkheid dat beide punten, het optreden in de actuele noodsituatie en het al zo vaak herhaalde punt van de spreiding van inkomsten, macht, vermogen en zeggenschap niet in tegenstelling met elkaar behoeven te zijn. Het kabinet probeert door deze situatie heen te komen zonder een verloochening van zijn programmatische grondslag. Het zoekt en streeft tegelijk naar een brede steun in de moeilijke situatie die is ontstaan.

De heer **Terlouw** (D'66): De Minister-President heeft nog niet gezegd waarom de termijn van één jaar is gekozen, of komt hij bij de artikelsgewijze behandeling daarop nog terug?

Minister **Den Uyl**: Ik dacht de meeste amendementen even te hebben aangestipt, maar niet alle. Zo heb ik ook niet gesproken over het amendement op de privacy. Ik was van plan dat bij de artikelsgewijze behandeling te doen.

Over die termijn van één jaar wil ik, daartoe uitgelokt door de heer **Terlouw**, dit zeggen: voorzover de Regering kan overzien zal, ook als morgen de vrede in het Midden-Oosten uitbreekt, Nederland nog geruime tijd te maken hebben met de gevolgen van de verhoging van de grondstoffenprijzen. In het energietekort zitten structurele elementen. Wij wensen een wendbaar beleid met een verslaggeving na elk kwartaal. Het zou alleen maar grote onzekerheid en onrust scheppen wanneer wij nu zouden voorstellen de wet slechts voor drie maanden of een half jaar te doen gelden. De termijn van één jaar is echt niet te lang, maar redelijk en adequaat voor de situatie die wij enigszins kunnen overzien. Daarom meent het kabinet dat die termijn van één jaar niet onredelijk is.

Minister **Lubbers**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal graag antwoorden op al hetgeen uit de Kamer naar voren is gebracht en dat meer in het bijzonder mijn eigen verantwoordelijkheden betreft. Om in de termen van vandaag te blijven, zal ik dat doen binnen mijn macht en naar mijn vermogen. Ik realiseer mij daarbij, dat er momenten zijn dat de sterkste last op zwakke schouders komt.

Ik wil er allereerst op wijzen, dat wij reeds voor de derde maal dit jaar gezamenlijk gebogen zijn over cijfergroeperingen die een indruk geven van de gang van zaken in onze economie. Dit is voor de eerste maal gedaan bij de behandeling van de miljoenennota. Het betrof toen een presentatie van het beleid dat zich in de toekomst, het komend jaar, zou gaan effectueren. Wij hebben een debat gehad naar aanleiding van de revaluatie. Toen was reeds een beslissing genomen. Direct daarna is belicht waarom dat was gedaan en in welke context en hoe het toen met de economie stond. Vandaag worden veel discussies beheerst door de cijfers zoals die worden bepaald door de nieuwe situatie met name voortkomend uit de olieproblematiek. Ik teken daarbij aan, dat wij dat doen op een ogenblik, waarop er nog veel beleid is in te vullen, maar waarop anderzijds een deel van die beleidsvoornemens ook al onderweg is naar hun concretisering.

Mijnheer de Voorzitter! Het is goed ons daarbij te realiseren, dat het beeld van onze economie, voordat de problemen waarover wij nu spreken bestonden, op zich zelf niet zo slecht was. Ik realiseer mij heel goed, dat er ook toen grote problemen waren, maar wij konden toch constateren dat de werkloosheid langzaam maar zeker minder werd, dat de prijsstijgingen wel belangrijk waren, maar dat het tempo van die stijgingen langzaam maar zeker daalde en dat de investeringen, die een tweetal jaren waren achtergebleven, dit jaar niet geweldig, maar op zich zelf toch zeker niet onbelangrijk waren en zich in ieder geval duidelijk hadden hersteld. Dat is echter verleden tijd; wij moeten met elkaar spreken over de nieuw ontstane situatie die in de cijfers is geschetst, met name vanuit een drietal veronderstellingen, uitgangspunten, die het mogelijk hebben gemaakt om een beleid te formuleren, zoals dat ook tot uitdrukking komt bij hetgeen ik gemakshalve noem: de invulling van het thans voor ons liggende ontwerp van machtigingswet.

Minister Lubbers

Ik wil allereerst iets zeggen over de invoerprijzen. De raming plus 15 pct. heeft natuurlijk een technisch karakter. Er zijn nogal wat vragen gesteld hoe het daarmee zit. Met name de heer Van der Hek heeft gesteld dat hij het niet zo goed zag hoe die invoerprijzen zo hard konden stijgen, terwijl tegelijkertijd een stagnatie in de wereldhandel werd verondersteld.

Een niet onbelangrijk deel van die prijsstijgingen is op dit moment al opgetreden. Omdat die berekeningen worden gemaakt van jaar tot jaar, op jaarbasis en omdat die prijsstijgingen zeer recent zijn en voor een deel ook nog in de invoercijfers tot uitdrukking moeten komen, laat zich nu die berekening maken. De stagnatie van de wereldhandel ligt dus eigenlijk op een later moment en is een fase verschoven. Er zit bepaald een time-lag tussen de stijging van de invoerprijzen en de stagnatie van de wereldhandel die deels voortkomt uit een conjuncturele terugslag die reeds enkele maanden geleden werd voorzien en voor het overige met name samenhangt met reactieverschijnselen op die oliecrisis en op invoerprijsstijgingen zelf. Wellicht kan ik het beste het beeld gebruiken dat de heer Terlouw in een ander verband aan de orde stelde, namelijk dat van de fiets die door de bocht gaat, waardoor er fricties en stagnaties optreden. Op grond daarvan wil ik stellen – ik zeg dit ook aan het adres van de geachte afgevaardigde de heer Bakker – dat ik bepaald de schatting ten aanzien van de wereldhandel niet als te pessimistisch wil kwalificeren.

De geachte afgevaardigde de heer Van der Mei heeft nog een suggestie gedaan naar aanleiding van de sterke stijging van de grondstoffenprijzen. Wanneer die van structurele aard zou zijn, zo zei hij, is het dan niet verstandig, de SER over de effecten van zulk een structureel verschijnsel advies te laten uitbrengen? Ik wil mij graag eens over zijn voorstel nader beraden.

Mij goed realiserend, dat de invoerprijsstijging en de stagnatie in de wereldhandel op zichzelf belangrijke invloed hebben op het macro-economisch beeld, wil ik toch uitdrukkelijk vaststellen, dat de meest relevante factor op het ogenblik die olieschaarste is. In wezen zal die olieschaarste onze productiecapaciteit voor het komende jaar gaan bepalen. Dat zal wat huiselijk uitgedrukt het jasje betekenen, de ruimte die we met elkaar kunnen besteden. Daar zit de bottle-neck. Het is goed ons dat steeds weer te realiseren, omdat ik uit verschillende uitlatingen van geachte afgevaardigden heb begrepen, dat wordt gevraagd naar alternatieven in het beleid, waarbij soms suggesties naar voren kwamen, gericht op een opvoering van de bestedingen als zodanig, niet eens van een bepaald soort bestedingen, wat in een economie die wordt bepaald door zo'n duidelijke bottle-neck die op zich zelf bepalend is voor datgene, wat op het gebied van de productie kan worden bereikt, een minder waardevolle suggestie is dan die wellicht in een traditioneel model zou zijn.

Wanneer ik dan wat nader inga op wat ik zojuist noemde dat oliejasje dan richt ik mij op de geachte afgevaardigde de heer Van der Hek, die nog eens inging op die schatting van 30 à 35 pct. en die relativeerde. Over die relativering op zichzelf zou ik lang kunnen spreken, maar de reden, dat ik erop inga in het kader van het macro-economische beeld is, dat ik er uitdrukkelijk op wil wijzen, dat niet die 30 à 35 pct. bepalend is voor dat jasje maar het restant tekort dat overblijft na een reeks van maatregelen, zoals ze in de nota staan vermeld. Ik praat dan over een tekort van duidelijk minder dan 5 pct.

De heer **Van der Hek** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! De Minister zal het er toch mee eens zijn, dat het wel degelijk verschil uitmaakt of je start met een reductie van 30 à 35 pct. of met een lager percentage.

Minister **Lubbers**: Ik zal de laatste zijn om dat te ontkennen.

Het zou betekenen, dat het hele programma, erop gericht het tekort zoveel mogelijk terug te brengen, veel gemakkelijker kan worden gerealiseerd. Ik wil wel waken voor het misverstand, dat dat dan mogelijk zou zijn, althans als die reductie betrekkelijk gering zou zijn, dus van 30 à 35 pct. Natuurlijk niet als die maar

éénderde zou zijn, maar dat heeft de geachte afgevaardigde waarschijnlijk ook niet bedoeld; hij sprak over cijfers in de orde van grootte zoals ze voor de hele EEG zouden gelden. Ik ben ervan overtuigd, dat in zo'n situatie de acties gericht op enerzijds de ombouw op aardgas en anderzijds de bezuinigingsprogramma's op zichzelf minder snel en onder minder druk tot stand zouden komen en dat de praktijk zou zijn, dat wij toch een zeker tekort zouden handhaven, niet in de laatste plaats om de reden, die de heer Van der Hek in ander verband heeft genoemd, namelijk dat er toch een duidelijke samenhang is tussen de oliesituaties in de verschillende Europese landen. Wanneer wij nu kunnen constateren, dat theoretisch een boycot van de Arabische landen had kunnen leiden tot een tekort in de Nederlandse situatie van circa 60 à 70 pct. – men herinnert zich de allereerste cijfers daarover – en wij nu als meest realistische raming de 30 à 35 pct. hebben genomen als uitgangspunt, moeten wij ons evenzo realiseren, dat als wij met aardgas en bezuinigingsmaatregelen in staat zijn het tekort een heel eind terug te brengen, als het ware dat tekort mede wordt bepaald door de situatie in de ons omringende landen. Wanneer daar tekorten zouden overblijven in de orde van grootte van netto 5 pct., dan zouden wij ongetwijfeld ook een tekort in die orde van grootte hebben.

Een speciale factor, die dat nog waarschijnlijker maakt, is de hantering van de voorraden, zowel in Nederland als in de ons omringende landen, waarvan men weet, dat ze een niet onbelangrijk deel van de onzekerheidsmarge als het ware wegnemen.

Ik wil nu afstappen van het beleid, gericht op het terugdringen van het olietekort; dit blijkt na analyse mogelijk te zijn tot in de orde van grootte van 5 pct. en iets daaronder. Er kan nu de vraag worden gesteld, wat nog meer specifiek kan worden gedaan om de productiecapaciteit toch zo goed mogelijk in stand te houden. Ik kom dan daarbij op de distributiecriteriën in het algemeen. De gedachtenwisseling over een optimale vorm van distributie heeft een aanvang genomen aan de hand van de beslissing ten aanzien van de autoloze zondag, snelheidsvermindering en de daarop gevolgde distributie voor motorbenzine. Er is een eerste keuze gemaakt, die op zich zelf niet onbelangrijk is in het totale beeld; in de consumptieve sfeer zal verhoudingsgewijs worden getracht het verbruik zoveel mogelijk terug te dringen, om zoveel mogelijk van de beschikbare olieplas te hebben voor de productie. Dat is één uitgangspunt.

Verschillende geachte afgevaardigden hebben gevraagd, hoe na die doelstelling verder is gekozen binnen de verschillende bedrijfstakken, tussen de verschillende bedrijven en tussen de verschillende toepassingen. Wij gaan er op het ogenblik van uit, dat die vermindering in eerste instantie – met de nadruk op deze woorden – zoveel mogelijk globaal moet worden doorgevoerd. De effectieve tekorten – ik bedoel hiermede tekorten, die overblijven na voorraadmogelijkheden, mogelijkheden van substitutie, die thans natuurlijk nog zeer gering zijn, maar die in wezen al worden gebruikt – zullen in eerste instantie zo globaal mogelijk worden verdeeld. Wij hebben daarop direct bepaalde correcties toegepast. Een van die correcties is, dat wij hebben vastgesteld, dat het vervoer een prioriteit heeft. Het verbruik van olie bij het vervoer – het beroepsgoederenvervoer – zal afnemen in relatie met de vermindering van de productie. Bij stagnatie zal ook stagnatie op dat vlak optreden. Daarnaast hebben wij de beslissing genomen – in samenhang met de bondistributie – om prioriteit te geven aan het openbaar vervoer. Vrij snel hebben wij een bepaalde prioriteit moeten vaststellen ten gunste van de tuinbouw, omdat daar beslissingen genomen moesten worden voor het aanstaande seizoen. Afgezien van die specifieke facetten, werken wij op het ogenblik bewust – niet uit nood – met een globaal systeem, omdat wij menen – zulks met het oog op de tekorten – dat mogelijkheden in het kader van de zuinigheid en alternatieven – vaak zullen ze door de bedrijven met een zekere creativiteit moeten worden ontwikkeld – het beste tot stand kunnen worden gebracht bij een zoveel mogelijk spreiden. Dit betekent niet, dat dit het einde van het verhaal is. Bepaalde bedrijven komen door deze gang van zaken nu al in moeilijkheden. Zij melden zich

Minister Lubbers

aan. Wij hebben mogelijkheden achter de hand om in specifieke noodgevallen bij te springen. Daarenboven leren wij, waar die effectieve knelpunten zitten, zodat wij de systematiek kunnen verbeteren.

Waarom hebben wij voor die globale methode gekozen? Bestaan er dan geen criteria? Er bestaan toch prachtige modellen van interacties tussen bedrijfstakken; van daaruit zouden toch analyses kunnen worden gemaakt ten aanzien van de meest effectieve wijze van terugbrengen van de oliestroom. Naar het mij voorkomt, is de werkelijkheid toch een andere. De eerste studies leren ons toch, dat de interactieverschijnselen in de economie zodanig groot zijn, dat men wel bijzonder voorzichtig moet zijn om bruusk bepaalde bedrijfstakken te selecteren en daarop de tekorten in veel meer dan evenredige mate van toepassing te verklaren. Het is best mogelijk, dat dit in een bepaald stadium noodzakelijk wordt. In de context van het beleid – een tekort van 30 à 35 pct. met verschillende mogelijkheden – geef ik verreweg de voorkeur aan het inslaan van de weg, die ik zoëven heb aangegeven. Andere mogelijkheden wil ik duidelijk achter de hand houden. Ik wil nog wel eraan toevoegen, dat in dat geval waarschijnlijk een zeer pijnlijke keuze zou moeten worden gedaan tussen bijvoorbeeld betalingsbalans en rechtstreekse energiebesparing, omdat het toch wel duidelijk is dat in bepaalde exportindustriën, met name in de chemische sector, een op zich zelf heel indrukwekkende terugbrenging van de tekorten mogelijk is met een relatief weinig scheppen van werkloosheid, maar met een aanzienlijk verlies aan toegevoegde waarde en dus van dat jasje, dat ik in het begin heb beschreven.

Na zo geschetst te hebben hoe de beschikbare olie globaal bepalend is en hoe wij trachten optimaal te alloceren heb ik er behoefte aan in dat globale beeld nog één opmerking te maken over het passen van de bestedingen op de produktie. In de Kamer is gesproken – de ene heeft het te hoog en de ander heeft het te laag gewaardeerd – over de f 750 mln. in de sfeer van de overheid en over de f 30 of twee keer f 15.

Ik wil aantekenen, dat het verstandig is in beide gevallen te relativeren. Verschillende geachte afgevaardigden hebben erop gewezen, dat dit nodig is, aangezien deze cijfers geplaatst moeten worden tegen de achtergrond van een economie, die gekenmerkt zal worden – in het volgende jaar en met name in het volgende voorjaar – door naar wij moeten vrezen sterke prijsstijgingen. Dit betekent, dat de effecten van die prijsstijgingen op het overheidsbudget enerzijds en op de reële inkomensontwikkeling en de reële loonontwikkeling anderzijds zo beduidend zijn, dat men aan de zojuist genoemde cijfers niet te veel absolute waarde, althans naar mijn oordeel, zou moeten toekennen. Ik zeg niet, dat zij daarmee onbelangrijk zijn, maar wel dat zij duidelijk in de context moeten worden gezien van de reële ontwikkelingen, die mogelijk blijven, nadat men rekening heeft gehouden met die prijsstijgingen, die voornamelijk worden uitgelokt door de invoerprijzen.

In dit verband wil ik graag een concrete vraag van de heer Roolvink beantwoorden. Hij vroeg of in de tabel inzake de modale werknemer voor min 1, bij een factor incidenteel van 1, niet moet worden gelezen min 2, zonder incidenteel. Binnen de context van die tabel en ervan uitgaande dat de daar ingebouwde beleidsveronderstellingen juist zijn, is dat natuurlijk het geval.

Zoals gebruikelijk, zou ik haast zeggen, is ook in dit debat het woord „investeringsklimaat” door verschillende geachte afgevaardigden gebruikt en niet ten onrechte. Men heeft gevraagd hoe het het komende jaar met de investeringen zal gaan. Men heeft ook naar het klimaat gevraagd. Ik wil hierover het volgende zeggen. Ik ben op dit punt niet overmatig bezorgd. Als ik bezorgd ben, heeft mijn zorg betrekking op de ontwikkeling van de wereldeconomie en de daarbij behorende investeringslust. Wanneer het gaat om de vraag waar ons land in die ontwikkeling staat, ben ik eerlijk gezegd iets minder pessimistisch. Ik meen, dat cijfermatig gezien de ombouw naar aardgas een niet onbelangrijke impuls geeft aan de activiteiten op het gebied van de investeringen. Dat is een korte-termijnbelang. Daarnaast zal het door

het program, dat wij nu doorvoeren, mogelijk moeten zijn in Nederland het volgende jaar een situatie te hebben, die zich zal kenmerken door een grote mate van stabiliteit en van elasticiteit in het bedrijfsleven om de problemen op te vangen. Ik neem aan, dat juist vanuit die situatie de optimale condities aanwezig zijn om daarin nieuwe investeringen te plegen. Ik heb het dan uitdrukkelijk over onze relatieve positie ten opzichte van de ons omringende buurlanden. Immers, in die context wordt het begrip „investeringsklimaat” hier meestal aan de orde gesteld. Natuurlijk zijn dan wel de middelen nodig om die investeringen te plegen. Daarover wil ik een enkele opmerking maken.

Het is zeker zo, dat de winstcapaciteit in het bedrijfsleven het komende jaar zeer sterk terug zal lopen. Dat zal ik niet bestrijden. Wij moeten ons daarbij realiseren, dat het afgelopen jaar gekenmerkt is geweest door ernstige problemen voor met name kleine en ook vele middelgrote bedrijven, maar dat veel grote en zeer grote bedrijven op zichzelf rendabel hebben kunnen functioneren. Dat was dan wel een herstel na enkele moeilijke jaren, maar dat is toch even zo goed aan de orde geweest. Ik meen dat, wanneer het dal dat zich nu aftekent niet te lang zal zijn, op zich zelf ook die investeringsmiddelen in beginsel aanwezig zijn.

Ten slotte wil ik, voor wat het algemeen beeld betreft, nog een opmerking in verband met het prijsbeleid maken. Deze zou men mutatis mutandis over allerlei gebieden kunnen maken. Deze opmerking betreft wat ik zou willen noemen: het probleem van de verdelende rechtvaardigheid in een economische situatie die een zeer ongebruikelijke is. Mijnerzijds zal ik proberen, zoals ik dat in het afgelopen jaar heb gedaan, het prijsbeleid in de nieuwe context zo evenwichtig mogelijk te voeren. Ik realiseer mij echter bij voorbaat dat wij in een heel wonderlijke economische situatie zitten, waarin met name de scherpe voorraadmutaties en prijsmutaties vaak een ondoorzichtig beeld opleveren.

Als collega Westerterp straks misschien nog iets gaat zeggen over de distributie van motorbenzine, dan betreft dat een ander voorbeeld, waaruit zal blijken dat het beginsel van de verdelende rechtvaardigheid niet eenvoudig is. Ook op het gebied van de inkomens is er al het nodige van gezegd. Ik stel mij voor dat dit probleem van de verdelende rechtvaardigheid in het komende jaar in ons volk wel bijzonder zal voortleven.

Ik ga nu weer terug naar de energieproblematiek. In de voorstellen speelt de omschakeling naar aardgas een grote rol. Hierover zijn zeer veel vragen gesteld. Eerst wil ik iets zeggen over de mogelijkheden van het aardgas bij Slochteren, het Groningse aardgasveld dus. Ik wil trachten de misverstanden die kennelijk zijn geschapen enigszins uit de weg te ruimen. De mogelijkheden van de opvoering van de produktie aldaar zijn aanwezig. De termijn waarop dat kan gebeuren is er een van geleidelijkheid; er is namelijk een relatie tussen het tempo waarin men aldaar de produktie opvoert en het totaal van de winbare reserves. In die zin moeten wij ons gewoon enige beperkingen opleggen en geleidelijk aan de produktie opvoeren. Dat is een technisch gegeven. Daarover bestaan nog wel eens discussies tussen de verschillende mensen die daarover iets hebben te zeggen, met name laatstelijk tussen de betrokken overheidsdienst en de maatschap die aldaar het aardgas wint. Een andere zaak is dat het, hoewel met het nemen van zekere risico's, op zich zelf wel mogelijk zou zijn geweest om reeds eind 1974 met een nieuwe extra puttengroep te gaan werken. In wezen kunnen wij die beslissing, die nu wat wordt geforceerd door de schaarste, op het moment dat wij haar nemen niet meer realiseren, maar nu om een andere reden, namelijk dat daarvoor de benodigde apparatuur voor de installaties niet op zo'n korte termijn is te verkrijgen. Dat is dus de oorzaak van enige verwarring op dit punt. Mijn conclusie is dat men pas in 1975 met een nieuwe puttengroep zal kunnen gaan werken.

De heer Bakker (C.P.N.): Is dat een ontdekking van de laatste dag? Het komt namelijk in de stukken niet voor wat u nu zegt.

Minister Lubbers: Uit de beleidsnota blijkt de discussie die ik zojuist heb aangegeven; de wenselijkheid en het verantwoord

Minister Lubbers

zijn van een nieuwe puttengroep betreffen een zeer recent gegeven, want daarop hebben wij moeten decideren en de knoop moeten doorhakken in verband met de vraag wat het verstandigste was, al of niet doorgaan. Ik moet vrezen dat in die situatie – laat ik een slag om de arm houden want er zal heus nog wel een poging worden gedaan om deze zaak te vervroegen – de daarvoor benodigde installaties nog niet in het volgende jaar beschikbaar zullen zijn, zodat wij uit die nieuwe extra puttengroep geen aardgas zullen kunnen winnen.

De heer **Nagel** (P.v.d.A.): Hoe is het dan mogelijk wel in het Bergenveld en Middellie te gaan boren? Heeft Amoco die apparatuur wel in handen en de NAM niet?

Minister **Lubbers**: Het gaat niet om het boren als zodanig maar om de produktiegroep in die putten. Wanneer de geachte afgevaardigde mij toestaat, wil ik graag nog eens nadere informatie verschaffen over welke apparatuur het precies gaat en over de vraag of die van elders zou kunnen worden gehaald enz.

Ik kom thans tot het tweede gebied: het continentaal plat. Gevraagd werd of dit optimaal geëxploreerd en geëxploiteerd wordt. Ik geloof dat ik hierop volmondig „ja” kan zeggen. Er is een zeer intense activiteit en men kan zich altijd afvragen, of er nog meer mogelijk is. Op een gegeven ogenblik houdt het echter op, ook gewoon door fysieke begrenzingen. Deze begrenzingen zijn ook aanwezig voor wat betreft de exploitatie in de produktie-eilanden en de pijpleidingen die toch nodig zijn om de olie of het gas te kunnen vervoeren. Daarbij is wel van belang – het is ook volop in realisatie – dat het Placid-gas in 1975 zal worden aangeland; dit staat overigens al in de stukken.

Er is ook gesproken over de eventuele exploitatie van andere aardgasvelden in Nederland. Over de cijfers heerst een klein misverstand. In de memorie van antwoord wordt gesproken van 6 miljard kubieke meter, in de beleidsnota van 3 tot 4 miljard kubieke meter. Het eerste cijfer is een optelsom van de qua omvang bekende velden, het tweede staat in de tekst niet duidelijk vermeld – ik bied daarvoor mijn verontschuldigen aan – maar slaat op de velden in Bergen en Middellie.

Tussen de velden van Bergen en Middellie bestaat een samenhang, zoals in de stukken ook staat. Er is namelijk sprake van twee soorten gas die zich goed laten mengen, zodat een optimaal produkt ontstaat.

Ik kom nu bij het befaamde probleem van de afweging, die steeds moet plaatsvinden bij het exploreren en exploiteren van minerale bronnen; in dit geval spreken wij nu van aardgasvelden. Ik neem aan, dat collega Gruijters over de procedurele kant nog het een en ander zal zeggen. Mijnerzijds wil ik slechts opmerken, dat voor mij de noodzaak vaststaat om beslissingen die op dit punt zullen moeten worden genomen uiteindelijk meer en duidelijker te leggen bij de centrale overheid, althans in die mate, dat ook daar een afweging plaatsvindt van de vitale belangen, die met de zaak zijn gemoeid. Ik bedoel met die vitale belangen bepaald niet alleen de energiebelangen, maar ook andere belangen van ruimtelijke aard en op het gebied van het behoud van het milieu.

Ik meen, dat tussen de energiebelangen en de milieubelangen nogal eens een valse tegenstelling wordt geschapen. Men suggereert dan, dat die twee zaken per definitie strijdig zijn. Een en ander hangt af van het gebied, van de lokatie, waar wordt geboord en waar wordt geëxploiteerd.

Ik heb met een zeker genoegen kennis genomen van een schrijven van het Comité tot Behoud van de Waddenzee, omdat ik daarin – hoewel ik het met dat schrijven niet op alle punten eens was – in ieder geval een poging aantrof om te onderscheiden tussen datgene, wat werkelijk in het geheel niet moet worden aangetaast en de situaties, waarin dit anders ligt en waarbij ook alternatieve mogelijkheden worden genoemd.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): U wilt toch niet suggereren, dat de Kamer daarover anders denkt? U wilt toch niet suggereren,

dat in de Kamer is gesteld, dat men nooit in een natuurgebied mag boren?

Minister **Lubbers**: Neen, maar ik wil wel suggereren, dat deze kwestie te vaak in een spanningsrelatie wordt gesteld in de trant van: Moet er nu wèl of per se niet in die aardgasvelden worden geboord? Ik meen, dat sprake moet zijn van een concrete afweging van belangen. In die zin heb ik inderdaad een zekere suggestieve opmerking gemaakt.

De heer **Terlouw** (D'66): Ik wil nog graag een vraag stellen over de rol van de NAM in dezen. In de pers is nogal in discussie, welke rol de NAM nu precies speelt. De NAM vindt bij voorbeeld weinig gas op het continentaal plat, maar heeft wel concessies in kleine aardgasvelden en opereert ook in Slochteren. De NAM heeft zich zelf ook nogal ongelofwaardig gemaakt, doordat zij verleden jaar zeer categorisch heeft ontkend, dat meer gas kan worden gewonnen in Slochteren, om geologische redenen. Is het inderdaad vooral de NAM die de overheid in dezen adviseert, of pleegt de Regering hierover ook met andere maatschappijen overleg?

Minister **Lubbers**: Er zitten enkele aspecten aan deze vraag. Wat betreft het nieuwe produktieplan van Slochteren moet ik bekennen, dat de inspecteur voor de mijnen, een ambtenaar in rijksdienst, degene is geweest – het staat ook in de stukken – die grote aarzeling had ten aanzien van het tempo van opvoering van de produktie van het Groningse veld. In dat geval is het dus niet de NAM maar in feite de overheid zelve geweest, die heeft getracht, enigszins remmend op te treden.

Wat betreft de situatie van de NAM ten opzichte van de andere maatschappijen, zou ik het volgende willen opmerken. Andere maatschappijen hebben ook concessies – bij voorbeeld de kwestie AMOCO – maar ik meen dat dit in de door mij genoemde afweging niet relevant is. Laat ik in alle eerlijkheid zeggen, dat ik een dergelijke afweging niet verwacht van een maatschappij als de NAM, maar wel van de overheid zelve. Ik meen ook, dat de overheid die afweging moet maken.

De heer **Terlouw** (D'66): Hoe zit het nu met de advisering?

Minister **Lubbers**: De NAM – en ook andere maatschappijen – zal bij de overheid, wanneer een bepaald gebied geëxploreerd is, aangeven wat naar haar mening kan worden geëxploiteerd. Ik neem aan dat de heer Terlouw weet dat de Rijks Geologische Dienst op eigen verantwoordelijkheid evaluaties maakt van de aanwezige reserves, van de uitwinmogelijkheden enz. Hier wil ik nadrukkelijk op wijzen. Zo bezien kan men de rol van de exploitatiemaatschappijen amper een adviserende, doch veeleer een vragende rol vinden, namelijk of men de concessies kan krijgen voor een bepaalde exploratie en exploitatie.

Ik heb overigens wel eens de indruk dat de verantwoordelijkheden van een maatschappij als de NAM op dit punt wat verder gaan omdat, wanneer deze maatschappij uitspraken doet over bepaalde velden en dergelijke, kennelijk wel eens het misverstand rijst dat de overheid zelf daarover een bepaald standpunt zou hebben ingenomen. Dit is voor mij aanleiding geweest om op 17 december jl. aan de directie van de NAM hierover een brief te schrijven waarvan ik u de complete inhoud op dit ogenblik althans zal besparen. Die brief gaat inderdaad over het feit, dat ik de indruk heb op grond van bepaalde perspublicaties, dat er een misverstand lijkt te bestaan over de vraag of de Regering op dit ogenblik bepaalde nieuwe middelen zou willen hanteren om speciaal energie-argumenten zwaarder te laten wegen in de zojuist door mij beschreven keuzes. In die brief heb ik dus uiteengezet, dat dit op een misverstand berust. Wel heb ik in deze brief gesteld dat het erom gaat de energiebelangen – die ik in eenvoudigheidshalve tegenover milieubelangen en ruimtelijke-orderingsbelangen heb gesteld – te laten afwegen op een meer centraal niveau om daar tot oordeelsvorming te komen, juist in deze situ-

Minister Lubbers

atie waarin te vaak teveel het een of teveel het ander wordt geaccentueerd. Dat ligt wel in ons voornemen.

De heer **Terlouw** (D'66): Ik zou dan toch nog een vraag willen stellen over de technische advisering. Het departement moet nog aan zijn technische gegevens komen; er zijn bij voorbeeld allerlei technische gegevens in de nota genoemd. Komen deze van de Mijnspectie of van de aardoliemaatschappijen? Uiteraard is de afweging uiteindelijk een zaak, die in het kabinet gebeurt.

Minister **Lubbers**: Ik wil u een praktisch voorbeeld geven waar de Rijks Geologische Dienst helemaal niets mee te doen heeft. Ik doel nu op de omvang van de exportcontracten en de ontwikkeling daarvan door de jaren heen. Deze gegevens werden inderdaad door de NAM opgegeven. Zo zijn er meer voorbeelden te noemen.

De heer **Jansen** (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Er moeten twee afwegingen plaatsvinden. Op een gegeven ogenblik moet de afweging van het al of niet boren plaatsvinden. Dit is dus een afweging tussen de energiebelangen, milieubelangen en ruimtelijke-ordeningsbelangen. Een andere afweging, die kan plaatsvinden, is boren in een natuurgebied of wel meer gas afnemen van bij voorbeeld AMOCO in het Groetveld. Laat de Regering bij een dergelijke afweging het belang van de NAM zelf bij een dergelijke zaak niet meewegen?

Minister **Lubbers**: Dat is natuurlijk moeilijk uit te maken. Het concessiebeleid wordt op een gegeven moment bepaald door de geïnteresseerdheid van een bepaalde maatschappij en een bepaalde winner en wordt afgezet tegen de aanvaardbaarheid van dat initiatief in onze samenleving. Wanneer de heer Jansen zou zeggen, dat dat belang niet mee zou mogen spelen, dan lijkt mij dit een opmerking die ik niet zou moeten bevestigen. Dat is niet de realiteit.

De heer **Jansen** (P.P.R.): Misschien mag ik mijn vraag wat concreter maken. Als het erom gaat gas aan te boren in een natuurgebied, bij voorbeeld het Pirolavlak, en u zou . . . .

Minister **Lubbers**: U weet, dat waar nu gas wordt gewonnen, geen natuurgebied is.

De heer **Jansen** (P.P.R.): Het is inderdaad niet het Pirolavlak, maar het is wel aan de rand van een natuurgebied. Wij zouden er nog over kunnen discussiëren of dat nu wel of niet erg is. Als u dat echter zou moeten afwegen tegen afname van gas door de Gasunie van AMOCO, onttrokken aan het Groetveld, dan kom je terecht bij de vraag: Ga ik nu de NAM of AMOCO gas laten leveren? Dan is dus het belang van de NAM aanwezig. Speelt op dat ogenblik - als het gaat om het afnemen van aanwezig gas, hetzij op de ene hetzij op de andere plaats - het belang van de NAM een rol bij u? Overigens moet ik nog opmerken, dat volgens mijn inlichtingen meer gas te putten is uit het Groetveld. Misschien zijn de inlichtingen van de Minister anders, maar ik hoop dat ze dezelfde zijn.

Minister **Lubbers**: Niet meer en ook niet minder dan het initiatief. De afweging vindt zeker in deze situatie veel duidelijker plaats tegen de achtergrond van de schadelijke kanten, die aan een dergelijk initiatief zouden kunnen zitten. In deze afweging moeten ook alternatieven worden betrokken, alsmede de noodzaak, zelfs als er geen alternatief is, het initiatief niet tot uitvoer te brengen. Daarbij kunnen ook veiligheidsoverwegingen een rol spelen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou natuurlijk nog veel meer over de procedurele kanten kunnen zeggen, maar ik heb zojuist reeds meegedeeld, dat Minister Gruijters daarop zal ingaan.

Ik kom voorts aan een andere kwestie, die verband houdt met het gas, namelijk dat van de prijzen. Ik denk dan met name aan

de vraag, hoe het zit met de oliepariteit. Ik wil voorop stellen dat het begrip oliepariteit niet een volstrekt strakke formulering is. In wezen zijn op het ogenblik enkele van de contracten betreffende aardgasafzet gekoppeld aan een oliepariteit; er zijn verschillende oliepariteiten. Ik meen dat dit niet een essentieel punt is geweest in de discussie. Essentieel in de discussie was mijns inziens een zekere bezorgdheid, die ik in de Kamer heb beluisterd ten aanzien van de voornemens om naar de oliepariteit te gaan, met andere woorden om de gasprijs, zuiver en alleen om het feit dat andere energiedragers, met name de olie, duurder worden, te verhogen. Ik wil hierover graag iets zeggen. Ik meen dat dit uitgangspunt op zich zelf verstandig zou zijn. In het verleden is met name gesproken over de noodzaak om zekere prijsverhoudingen in stand te houden om het heen en weer substitueren te voorkomen. Ik meen echter dat geleidelijk aan een geheel andere reden is ontstaan, nl. dat de waarde van het economische goed aardgas niet alleen kan worden afgewogen tegen de historische waarde van het gas, maar in wezen tegen de prijs van alternatieve energiedragers. Misschien moet ik zover gaan, dat ik moet zeggen, dat er rekening zal moeten worden gehouden met de toekomstige prijs van energiedragers. Ik denk dat dit ook nodig zal zijn om de maatregelen, die wij nu prediken ten aanzien van de spaarzaamheid en de isolatie ook in een verdere toekomst gestalte te geven.

Ik wil hieraan nog een praktisch argument toevoegen, dat ik geen hoofdargument vind. Het zal de geachte afgevaardigde duidelijk zijn dat het in verband met de prijzen in de exportcontracten binnen het kader van het Europese functioneren op zijn zachtst gezegd wat merkwaardig zou zijn, als wij per definitie van een commerciële prijs voor het buitenland en een niet-commerciële prijs voor het binnenland zouden uitgaan. Ik noem dit een 'bij-argument', maar het is niet onbelangrijk.

Wat betekent het nu, als men deze uitgangspunten zou onderschrijven en de aardgasprijs zou verhogen? Het ligt niet in het voornemen van de Regering, op korte termijn de prijs van het aardgas voor het huishoudelijk verbruik extra te verhogen. Men weet dat het aardgas reeds op 1 januari duurder wordt. Het ligt niet in de bedoeling, daar bovenop op zeer korte termijn opnieuw de tarieven voor aardgas, die nota bene nog moeten ingaan, bij te stellen. Dit betekent niet, dat wij daarmee het beginsel aannemen, dat de prijzen van het aardgas voor huishoudelijk gebruik verder bevroren zijn. Wij realiseren ons echter zeer goed, dat het tempo, waarin wij naar een oliepariteit zouden gaan en de mate, waarin wij dit zouden doen, moeten worden afgewogen tegen andere sociaal-economische implicaties, die dit zeker met zich brengt. Ik denk daarbij uiteraard aan de kosten voor het levensonderhoud en de daaruit voortvloeiende problematiek.

Aan de kant van de industrie vindt men momenteel hetzelfde. Daar is op het ogenblik een plafond in de contracten ingebouwd. Ik pleit op zich zelf ook in dit verband voor de pariteitsgedachte. Het tempo waarin dat moet worden gerealiseerd - de afstanden zijn in deze sector overigens veel geringer - moet mede worden afgewogen tegen eventuele risico's, de werkgelegenheid in bepaalde bedrijfstakken betreffende. Nogmaals: dat gaat dan in wezen om een vraagstuk van timing en fasering.

Mevrouw **Epema-Brugman** (P.v.d.A.): Overweegt u naast die pariteitsgedachte ook de instelling van een progressief tarief? Wordt hiernaar een onderzoek ingesteld?

Minister **Lubbers**: Ik had straks hierover meer in het algemeen een opmerking willen maken bij de bespreking van de energiedragers, maar ik wil het nu ook wel doen. Ik meen dat de tariefstelling zeer uitdrukkelijk een plaats zou moeten hebben in de studies over het beleid op lange, maar ook op middellange termijn. Het is bekend, dat er al een zekere doorbraak heeft plaatsgevonden bij de aanstaande wijziging van de gastarieven, maar er moet op dit terrein nog wat meer studie en denkwerk worden verricht om te komen tot een tariefstelling, die niet alleen func-

Minister Lubbers

tioneel is in het kader van de kostprijs, die historisch aanwezig is, maar tevens in het kader van het energiebeleid.

Diverse geachte afgevaardigden hebben vragen gesteld over de gasexport. Uit de stukken blijkt, dat er een mogelijkheid is voor het aanbrengen van een plafond in de groei. Dit heeft ook weinig aanleiding tot discussie gegeven. Men heeft nog nader gevraagd hoe het met de contracten is gesteld. Er is ook wel feitelijk het een en ander over gezegd. Ik geloof niet dat het aangaat, hierop en detail in te gaan. Het moet duidelijk zijn dat er een variatie in de contracten is. Er is er één met een volstrekt vaste prijs. Er is een aantal contracten, waarbij de oliepariteit is voorzien. Wij moeten hier echter in twee à drie jaar naar toe groeien. Er wordt op het ogenblik opnieuw onderhandeld over een paar contracten, waarbij het uitgangspunt is om ook tot de oliepariteit te geraken. Zonder bijzondere maatregelen op dat vlak zou - zij het met een belangrijke time-lag - een situatie groeien met oliepariteit, met uitzondering van reeds genoemd contract.

Ik wil een enkele opmerking ten aanzien van de gasombouw maken.

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Worden in de onderhandelingen ook de kwantiteiten, dus de afleveringsverplichtingen betrokken?

Minister **Lubbers**: Op zich zelf wel. De vraag van de plafonnering zal niet alleen in het kader van die onderhandelingen moeten worden betrokken, maar de hoeveelheden per jaar, de plafonnering moet ook aan de orde komen bij de contracten die op het ogenblik niet voor renegotiatie in aanmerking komen.

De heer **Van der Hek** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Gaat de Minister nog verder in op een aantal vragen met betrekking tot de aardgasexport of heeft hij het onderwerp afgerond?

Minister **Lubbers**: Ik wil er met genoeg wat meer over zeggen. Ik kom hierop straks in het kader van de internationale problematiek nog terug. Ik weet niet, waaraan de geachte afgevaardigde nu meer in het bijzonder denkt.

De heer **Van der Hek** (P.v.d.A.): Ik denk aan de overlegging van de contracten aan de vaste kamercommissie.

Minister **Lubbers**: Dat is een zeer concrete vraag, die een concreet antwoord verdient, mijnheer de Voorzitter. Ik zou graag met de vaste commissie willen overleggen, welke gegevens uit die contracten de commissie essentieel vindt voor haar meningsvorming, waarna met de contractpartners kan worden overlegd, of er bepaalde bezwaren zijn tegen het overleggen van die gegevens.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Hoe moet men dat uitzoeken als men de contracten niet kent?

De heer **Van der Hek** (P.v.d.A.): Het is misschien interessant als de Minister eerst met de contractpartners overleg pleegt, dan kunnen wij in de commissie wel bekijken, wat wij nodig hebben. Dan kan het wat vlotter verlopen.

Minister **Lubbers**: Dat is ongetwijfeld een interessante suggestie, maar het lijkt mij, gelet op de doelmatigheid van het werk dat wij met elkaar doen, goed, dat wij ons afvragen, welke gegevens uit de contracten essentieel zijn voor de oordeelsvorming en daarop gerichte informatie te verschaffen. Het lijkt mij op zich zelf geen ideaal uitgangspunt, dat de overheid in contracten, hoe belangrijk die ook zijn, in beginsel ervan uitgaat, dat die overgelegd moeten worden, als niet goed de redenen waarom aangegeven worden. Ik wil helemaal niet uitsluiten dat ons beraad tot dat resultaat zou kunnen leiden. Ik wil met name accentueren, dat ik het correct vind, over een dergelijke overlegging te spreken met de partners, bij die contracten betrokken.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): De overheid is een niet onbelangrijke partner.

Minister **Lubbers**: Dat maakt het overleg wat eenvoudiger, maar er is natuurlijk ook altijd een partner ter andere zijde. Ik wil mij er gewoon van vergewissen, of er afspraken over zijn gemaakt waarmee ik rekening moet houden.

Ten aanzien van de zogenoemde gasombouw wil ik het volgen-de zeggen. Met name door de geachte afgevaardigde de heer Van der Mei is gesproken over technische belemmeringen in dezen. Daarbij ging het in het bijzonder om de meet- en regelapparatuur. Mij zijn inderdaad enkele gevallen, waarin belemmering optreedt, bekend. De levertijden op dit ogenblik - deze zijn niet ongebruikelijk voor bepaalde artikelen - zijn echter niet van zodanige aard, dat de ombouw, die thans aan de gang is, daardoor belangrijk wordt gestagneerd.

Wat het tempo betreft wil ik opmerken, dat deze Minister niet een soort bliksemombouw wil uitlokken. Men zou deze niet op het gebied van de apparatuur aankunnen - de heer Van der Mei heeft dit punt al aangeduid -, maar ook niet met het oog op de nodige mensen. Spreiding ervan over het jaar is van alle kanten bezien eigenlijk het meest te prefereren. Deze spreiding lijkt zich op het ogenblik af te tekenen. Ik zal niet aarzelen om, wanneer er stagnatie in optreedt, te zien, wat eraan is te doen. Ik acht het nu niet het moment, mijnheer de Voorzitter, om het via bepaalde stimuleringsregelingen bijzonder te versnellen.

De heer Vermaat stelde nog een vrij specifieke vraag omtrent de aardgasauto. Ik weet niet, of collega Westerterp daarop aanstonds nader zal ingaan. Ik beperk mij tot de opmerking, dat ik daarvan op dit moment niet zoveel verwacht. De actieradius van een dergelijk vehikel is zeer beperkt. Ombouw zou zeer veel problemen opleveren. In die zin is het voor onze actuele problematiek in ieder geval niet aan de orde. Ik meen, dat mogelijkheden in dezen op langere termijn op een ander moment nog wel eens aan de orde kunnen komen.

Mevrouw Epema vroeg, wanneer ik haar althans goed heb begrepen, of de Rijks Geologische Dienst ook een actieve rol kon spelen bij het zelf-exploreren. Ik meende, dat dit niet juist zou zijn. Daarbij zal een geheel andere vraag aan de orde komen, namelijk of de overheid zelf belangrijke bedragen voor het exploreren in Nederland zal uitgeven. Ik zie dit, eerlijk gezegd, niet als wenselijk. Als het gebeurt, mijnheer de Voorzitter, meen ik niet, dat de Rijks Geologische Dienst er de eerst aangewezen dienst voor is. Wij zullen het dan gewoon, gelet op zijn eigen merites op touw moeten zetten. In wezen gaat het om een controlerende instantie. Met het oog op die instantie zal de Rijks Geologische Dienst mijns inziens moeten toezien ook op staatsinitiatieven in dezen, opdat het ook op een technisch verantwoorde manier wordt gedaan.

In de sfeer van de substitutie voor olie ben ik uiteraard begonnen met het aardgas. Ik wil echter ook nog een enkele opmerking over de kolen maken, waarop diverse geachte afgevaardigden zijn ingegaan. Met name de geachte afgevaardigde de heer Bakker heeft daarop zijn visie gegeven, waaraan hij enkele vragen verbond, die deels van retorische en deels van feitelijke aard waren.

Wat betreft de mijnpendel naar Duitsland kon ik in de korte tijd, die ervoor beschikbaar was, nagaan, dat een aantal Nederlanders, die vroeger in Nederlandse mijnen werkten, op het ogenblik bij Duitse mijnen werkzaam zijn. Dit geldt voor ongeveer 750 mensen van het aantal, dat in de periode van oktober 1969 - oktober 1973 weg is gegaan. Mij is niet bekend, of ook nog Limburgers anderszins rechtstreeks in Duitse mijnen zijn gaan werken. Ik meen, dat het in dezen waarschijnlijk niet om grote aantallen gaat. Dit relativeert enigszins de personeelsproblematiek, zoals deze in de stukken is aangegeven. Op grond van de huidige stand van zaken moet men eigenlijk tot de conclusie komen, dat de kans, dat de kolennijbouw in Nederland een zinvolle zaak wordt, bijzonder gering is. Belemmeringen ter zake zijn ook aangegeven.

Minister Lubbers

Nu wil ik de laatste zijn om toe te geven, dat men er verschrikkelijk mee moet oppassen, daarbij alleen met rekensommetjes te werken. Dit is ook in de beleidsnota niet gedaan. Zij bevat niet een redenering, die alleen op kostprijsverhoudingen is gebouwd. Duidelijk is ook aangegeven, dat het een bijzonder ingrijpende beleidsbeslissing betreft met name ten aanzien van de personele kant. In die zin moet ik in alle eerlijkheid zeggen, vooral omdat ik mij realiseer, dat het gaat om vrij zware beslissingen, dat ik op dat gebied geen mogelijkheden zie.

Door andere geachte afgevaardigden zijn er iets anders getinte vragen over gesteld. Zij stelden: Op het ogenblik is men in een zeer snel tempo met de afbouw aan de gang, zouden wij de afbouw niet maar even moeten rekken; men zou dan iets meer inzicht kunnen geven; dan houdt u de techniek nog bij de hand en dan houdt u bepaalde zaken en bepaalde opties nog open; u kunt het nu wel bestuderen, maar als u over vier of vijf maanden uitgestudeerd bent, hoeft u niets meer te doen; dan zijn de mijnen gesloten en wordt dat wellicht als argument gebruikt dat er niets meer kan gebeuren.

Laat ik het zo zeggen, mijnheer de Voorzitter: ik heb er op zich zelf geen moeite mee, te bezien welke bezwaren verbonden zouden zijn aan enige vertraging in de afbouw. Ik heb er wel erg veel moeite mee, vast te stellen, dat men dit zou doen met het doel, mijnen open te houden. De kans hierop acht ik namelijk minimaal. Ik vind wel, dat de Kamer er recht op heeft, over dit onderwerp afzonderlijk – meer uitgewerkt – een volledige visie voorgelegd te krijgen, die naar mijn mening zal moeten uitmonden in het verantwoord zijn van de sluiting van de Nederlandse mijnen. Ik kan beslist niet in het jaar 2000 kijken, maar dat is niet aan de orde. Het gaat er nu om, wat te doen.

In deze zin, mijnheer de Voorzitter, wil ik reageren op wat met betrekking tot de kolen is gezegd. Ik wil mij graag hierover verstaan met de Mynraad, waarvan mij bekend is, dat deze intern reeds hierover van gedachten heeft gewisseld. Men heeft mij er zelfs van op de hoogte gesteld, dat een gesprek in de door mij aangegeven zin zou moeten worden gevoerd.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Betekent dit, dat wij van u over deze materie iets krijgen wat uitgebreider is dan de krabbel in de nota, dat wij iets fundamenteels krijgen, iets wat niet helemaal door de DSM-directie is geïnspireerd?

Minister **Lubbers**: Zonder uw kwalificatie van de „krabbel” te onderschrijven. . .

De heer **Bakker** (C.P.N.): Zo'n kort stukje als hierover in de nota staat geeft natuurlijk geen oriëntatie.

Minister **Lubbers**: Ik zou dit willen bestrijden. Het is geen krabbeltje, niet zo maar een stukje. Het zijn de conclusies van een aantal mensen die in Zuid-Limburg, om andere redenen dan de oliecrisis, heel serieus hiermee bezig zijn geweest. Ik zeg niet, dat dit het einde van wijsheid is – het is altijd onverstandig, zo iets vast te stellen – maar ik zou bepaald bezwaar hebben tegen de stelling, dat er even een paar argumenten zijn opgeschreven omdat een antwoord moest worden gegeven. Hierover is tevoren heel fundamenteel nagedacht.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Kunnen wij deze fundamentele gedachten uitvoerig op papier krijgen als basis voor een debat?

Minister **Lubbers**: Dat had ik u willen toezeggen, maar ik werd afgeleid door uw kwalificaties.

De heer **Terlouw** (D'66): Ik kan in het algemeen de gedachten-gang van de Minister in dezen onderschrijven en begrijpen. De beslissing is echter, een jaar of zeven geleden, onder totaal andere omstandigheden genomen. Voorts spelen belangen van een geheel verschillende aard een rol. Daarom wil ik pleiten voor een

onafhankelijk advies van een onafhankelijke commissie. Ziet de Minister daar iets in?

Minister **Lubbers**: Ik hoop dat u de Mynraad als zodanig aanvaardt. Ik bedoel niet de Mynindustrieraad, mijnheer de Voorzitter. Ik heb het gevoel, dat ik ook over het functioneren hiervan een nota aan de Kamer moet sturen. . . .

Mijnheer de Voorzitter! Het zou verleidelijk zijn, thans uitgebreid in te gaan op het energiebeleid op middellange en lange termijn. Ik heb echter niet de neiging om dit te doen; de Minister-President heeft er zojuist een en ander over gezegd. Vooral voor de beleidsbepaling op langere termijn moet nog een zorgvuldiger afweging plaatsvinden dan hetgeen de laatste weken mogelijk is geweest, waarbij onder de druk van de tijd bepaalde opties moesten worden genomen. Er moet nu werk op gang komen van fundamentele aard, hetgeen de Kamer overigens reeds was toegezegd in het kader van de energienota en waarvan ik reeds eerder heb vastgesteld – hetgeen ik nu met iets meer nadruk zeg – dat wij moeten komen tot een systeem van tussentijdse rapportering, van interimrapporten, aan de hand waarvan de Kamer mede kan bezien, hoe de beleidsvisies zich op dit terrein ontwikkelen en op welke wijze hieraan beleidsconsequenties worden verbonden. Hierbij komen ook de verschillende onderwerpen, zoals aangeduid door de verschillende geachte afgevaardigden – met name die van kernenergie, alternatieve energie en de begrenzing van de groei in het energieverbruik – aan de orde. De heer Terlouw heeft een stukje geschiedenis opgehaald wat betreft uitlatingen van de heer Van Mierlo.

Ik wil wel bekennen dat ik de indruk heb dat één van de redenen voor de plotseling zo beduidende stijging van de prijzen voor energiegrondstoffen niet alleen is gelegen in de toenemende schaarste of het gebruik van het politieke wapen, maar misschien meer in het feit dat er in het denken en het bewustzijn een doorbraak heeft plaatsgevonden, waardoor men tot de conclusie kwam dat de prijs van dit soort producten niet meer wordt uitgemaakt door de kostprijs daarvan en ook niet meer zozeer door de marktprijs van een bepaald moment, maar door een eenvoudige koele calculatie van de richting van de prijzen in de toekomst, gezien de verwachte ontwikkelingen aan de vraagzijde. In die zin mag men ervan spreken dat de profetie, na genoeg te zijn uitgesproken en te zijn gesanctioneerd door de Club van Rome, vrij snel in vervulling is gegaan.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Is dat niet gewoon een andere manier om te zeggen dat de prijs wordt bepaald door de schaarste, de absolute schaarste namelijk?

Minister **Lubbers**: Men zou dit zo kunnen zeggen. Het feit echter, dat men dit begrip dan met zich gaat meenemen is op zich zelf niet zonder betekenis. Het interesseert mij zeer – dit sluit misschien meteen goed aan op de interruptie van de heer Van der Lek – of deze omslag in het denken aan de ene kant ook een omslag in het denken aan de andere kant (het gebruik van energie) ten gevolge zal hebben, waardoor de hypothese van het snel toenemende gebruik die ten grondslag ligt aan deze filosofieën over een aantal jaren als twijfelachtig kan worden bestempeld, hetgeen wij op dit moment zeker nog niet mogen doen.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Het is wel vervelend dat dit denken blijkbaar tot uitdrukking komt in beslissingen van zeer bepaalde mensen en machtsgroepen. Dat lijkt mij geen goede wijze om dit denken vruchtbaar te maken.

Minister **Lubbers**: Ik ga niet zo ver dat ik zou denken dat de Club van Rome is georganiseerd door een aantal internationale maatschappijen.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Ik sprak niet over de Club van Rome, maar over degenen die de hulpbronnen bezitten. Dat zijn degenen die op het ogenblik de prijzen bepalen.

Minister Lubbers

Minister **Lubbers**: Ik ben niet in staat hierop een goed samenhangende visie te geven die de heer Van der Lek zal bevredigen.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Als u spreekt over koele calculaties dan heeft u daarover bepaalde gedachten.

Minister **Lubbers**: De heer Bakker acht mij wijzer dan ik ben, welke fout meer wordt gemaakt. Ik kan hem echter werkelijk niet dat vertellen wat hij graag uit mijn mond zou willen horen.

Mijnheer de Voorzitter! Er zijn een aantal meer specifieke vragen over de oliesituatie gesteld. Voordat ik tot beantwoording van deze vragen overga, verwijs ik eerst nog naar hetgeen ik zei aan het adres van de heer Van der Hek. Niet alleen de kwestie van de 30 of 35 pct. is interessant, maar voor de ontwikkeling van onze economie is vooral het netto effect van die 5 pct. belangrijk.

Ik wil graag nog iets zeggen over twee artikelen die onlangs zijn verschenen en die ook hun invloed uitoefenen op dit debat. Eén ervan is een artikel in „The Economist”, waarin regelmatig over olie wordt gepubliceerd, zoals de geïnteresseerde geachte afgevaardigden de laatste weken ook hebben kunnen waarnemen. Dit blad laat zijn standpunt met de regelmaat van een antieke klok – een klok met een zware slinger – naar een andere kant uitslaan, echter wel steeds zo dat het van journalistieke waarde is. Hierop wil ik straks ook even zakelijk ingaan.

Het andere is een artikel van prof. Kuiler die heeft vastgesteld dat het CPB ongeveer 10 000 werklozen in het Rijnmondgebied over het hoofd heeft gezien. Zijn constatering dat men in Rotterdam ongeveer 10 000 werklozen zou krijgen als de transportstroom met ongeveer 30 pct. zou verminderen is op zich zelf belangrijk. Dit is natuurlijk ook een modelmatige benadering. Hij verweet het CPB ook enigszins dat het daarmee geen rekening zou hebben gehouden. Er zit een misverstand in de redenering.

Als het transport in Rotterdam sterk zou teruglopen, zouden er natuurlijk extra werklozen ontstaan. In zekere mate is dat effect door het Centraal Planbureau meegenomen. Het planbureau heeft aangenomen dat het vervoer, naarmate de produktie stagneert, ook zal stagneren. Uiteraard is men daarbij niet uitgegaan van een netto-effect van een vermindering van 30 pct. Dat is ook onwaarschijnlijk. Wellicht kan men die wel vinden in de specifieke olietoevoer, maar daarin zijn niet alle mensen in Rotterdam werkzaam. Het zou dan uitgaan van de totale vervoersstromen. Er is echter niet aangegeven dat de totale vervoersstroom ook met die 30 pct. zou verminderen.

Op zich zelf is het toch een belangrijke bijdrage, omdat het aangeeft dat naast het algemeen olie-effect het voor Rotterdam voor haar werkgelegenheidspositie bijzonder interessant is hoe die vervoersstroom en de wereldhandel zich nu gaan ontwikkelen.

Het artikel in „The Economist” van deze week ziet geen wolkje aan de hemel. Het artikel houdt zelf wel een enkele slag om de arm. Het wijst op bepaalde onzekerheden die in de gegevens zitten. Daarop ga ik niet in, want de geachte afgevaardigden zullen het zelf ongetwijfeld gelezen hebben. Mij frappeerde het meest de duur van de observatie. Dat was overigens geen observatie van de aanvoer in Nederland of in Europa, maar van scheepsbewegingen in de Perzische Golf. Ik zeg niet dat deze onbelangrijk zijn, maar het is wat moeilijk ze ons toe te rekenen.

Die scheepsbewegingen werden in Saoedi-Arabië gemeten over vier dagen. Daarop is natuurlijk niet zo veel te baseren. Het tweede cijfer komt uit Koeweit, waar een periode van dertien dagen is gemeten. Dat zegt natuurlijk al veel meer. Het wonderlijke is dat in die dertien dagen wel beduidend meer uit die havens is vervoerd als in de corresponderende dertien dagen van het vorige jaar, maar betreft men het op de gemiddelde produktie en de gemiddelde afvoer uit dat gebied, dan is het 25 pct. minder.

Als de cijfers juist zijn – dat zou natuurlijk gecontroleerd moeten worden door, zoals de heer Terlouw zou zeggen, een onafhankelijke adviesinstantie – dan is, wonderlijk genoeg in de corresponderende periode van het vorige jaar het vervoer erg laag

geweest. Ik wil niet zo ver gaan dat ik zeg dat daarom die periode is gekozen, maar het is op zich zelf een merkwaardige coincidentie.

Er zijn ten slotte ook cijfers van Irak en Iran, maar in die landen is ook geen produktiebeperking doorgevoerd. Alles bijeen genomen wil ik het artikel niet als van een grote soliditeit beschouwen, niet van grotere soliditeit als de Britse economie op zich zelf op dit moment. Ik hoop echter wel dat er een kern van waarheid in zit. Dat hoop ik werkelijk.

De heer **Drees** (DS'70): Mag ik vragen hoe solide „de Haagse Courant” is? In de editie van vandaag staat dat er in de Botlek zoveel volgeladen tankers wachten dat zij niet meer een ligplaats kunnen krijgen. Is dat juist? Kan de Minister iets zeggen over de soliditeit van „de Haagse Courant”?

Minister **Lubbers**: De voorraadpositie in ons land is op het ogenblik nog steeds zeer bevredigend. Het beleid is erop gericht geweest die voorraden bij het begin van deze situatie zo groot mogelijk te houden. Die voorraadpositie is zodanig dat, incidenten daargelaten, het gehele produktiepotentieel van ons land tot nu toe praktisch geen duidelijke stagnatie heeft ondervonden.

Eerlijkheidshalve moet ik er wel aan toevoegen dat de scheepsbewegingen op de Waterweg toch niet hetzelfde rooskleurige beeld vertonen dat daarmee zou corresponderen. Integendeel, de aanvoer van ruwe olie is de laatste weken beduidend minder. Hiermee laat ik de soliditeit van de geciteerde krant onverlet.

Ik hoop van harte dat in het artikel in „The Economist” een kern van waarheid zit. Die kern zou dan kunnen zijn dat de officiële produktieverminderingen in de praktijk minder zouden zijn. Dat zou ons probleem aanzienlijk verminderen. Niet alleen het boycotprobleem, maar de gehele situatie in de Westerse wereld zou dan gunstiger zijn.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Mijnheer de Voorzitter! Wat mij verbaast – en ik heb er tijdens het eerste debat over de oliekwestie al over gesproken – is, dat een regering, die toch haar normale betrekkingen heeft, moet speculeren over de waarde van een artikel, dat is gebaseerd op een aantal gegevens van Lloyd's, en dat een regering in bondgenootschap met weet ik hoeveel andere regeringen over de situatie in de olielanden, met name die aan de Perzische Golf, geen enkel exact cijfer kan geven. Dat vind ik toch zo iets merkwaardigs! Wij horen hier anders altijd van alles over van alles.

Het gaat om landen, waarmede Nederland betrekkingen onderhoudt en waarin het vertegenwoordigingen heeft. Het zijn landen, waarin zich ook persvertegenwoordigers bevinden. En dan zitten wij nu allemaal te kijken naar een Engels tijdschriftje. In de kamervergadering worden hele verhalen gehouden over de vraag, hoe men dit en hoe men dat moet wegen. Ik begrijp er nog steeds niets van.

Minister **Lubbers**: Het was ook met schroom, dat ik dat artikel in „The Economist” aan de orde stelde, maar het werd mij min of meer uit de mond getrokken.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Het is logisch, dat ieder kamerlid hier met dat artikel in zijn zak loopt, omdat dit het enige is, dat wij daarover als steekhoudends kunnen krijgen, aangezien er hier van de kant van zo'n notabel gezelschap, als nu achter de regeringstafel zit, niets over komt.

Minister **Lubbers**: Mijnheer de Voorzitter! Het zou mij geen moeite kosten om de officiële schattingen te noemen van de ons omringende landen van de olietekorten en de ramingen, die daar zijn gemaakt. Ook hierover zou de heer Bakker echter kunnen vragen: Zijn het wel zulke harde cijfers; wij hebben toch dat artikel in „The Economist”? Dat is juist. Ik bedoel dit niet eens volstrekt ironisch.

Minister Lubbers

Er zit naar mijn mening een marge van onzekerheid in, die echter kennelijk zo klein is, dat landen als Japan en de Verenigde Staten op basis daarvan – en het gaat om zeer grote economieën, waarin de toevalligheidseffecten, die bij ons een rol zouden kunnen spelen, van veel minder belang zijn – toch tot conclusies kunnen komen. De gemeenschap heeft berekend, dat wij met een tekort van 18 à 20 pct. zullen gaan kampen. Ik weet wel, dat op al die cijfers op zich zelf af te dingen is. Maar ik denk wel, dat het een soort waanwijsheid zou zijn, wanneer ik zei, dat ik stellige bewijzen heb dat het anders is. Ik ga uit van die gegevens, die steeds weer zo goed mogelijk naast elkaar worden gelegd en waarvan wij – laten wij eerlijk zijn – hopen dat er ontwikkelingen in zitten, hetgeen ook wel eens het geval is. Misschien verklaart dat ook iets. Ik meen, dat het eenvoudig niet mogelijk is, een controleur van de douane in Koeweit te plaatsen die daar de barrels telt. Dat is niet de realiteit van het leven.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Zo iets kan men toch heel exact duidelijk maken en adstrueren met gegevens van invoer, uitvoer en voorraad in Nederland? Ik zou in dit verband nu toch wel willen weten of, zoals ik al eerder gevraagd heb, de Minister die gegevens werkelijk niet precies kent. Of is het waar dat de Regering heeft besloten dat zij die gegevens niet bekend wil maken en ook aan anderen verboden heeft deze bekend te maken? Laat de Regering dit dan zeggen. Dan moeten wij inderdaad in „The Economist” kijken om iets wijzer te worden.

Minister **Lubbers**: Mijnheer de Voorzitter! Dat is een geheel andere zaak. Dit betreft de zaak van de scheepsbewegingen en van de landen waar die schepen vandaan komen. Wij hebben het initiatief genomen om die gegevens als confidentieel te beschouwen. Dat lijkt mij ook een volstrekt gerechtvaardigde handeling in het kader van het pogen om bij die specifieke boycot die Nederland heeft getroffen, de meest vreedzame tegenmaatregel te nemen die men zou kunnen bedenken.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag nog iets over die voorraden zeggen, die 4 mln. ton bedragen. Diverse geachte afgevaardigden hebben gevraagd, of die voorraad wel nodig is. Het cijfer van 4 mln. is op zich zelf een ongrijpbaar cijfer. Misschien is het goed dat ik het iets anders formuleer en dat ik vaststel, dat naar ons beste inzicht een werkvoorraad van twee maanden – dat correspondeert ongeveer met die 4 mln. ton – eigenlijk een noodzaak is binnen het assortiment van de produkten, die worden gemaakt en binnen de processen, die daaraan voorafgaan. In onze berekeningen gaan wij ervan uit, dat wij op die twee maanden minimaal één maand moeten aanhouden voor calamiteiten en bijzondere ontwikkelingen. Dat betekent, dat wij eigenlijk maar één maand beschikbaar hebben om op in te teren. Daarmee is meteen de vraag beantwoord inzake de heiligheid van de 65 dagen. Wij beschouwen die 65 dagen dus niet als heilig. In wezen, uitgaande van de continuïteit in de produktie, die dus twee maanden vergt, zijn wij bereid daarenboven slechts één maand aan te houden voor calamiteiten en in wezen dus op een uitgangsvoorraad van vier maanden geleidelijk aan één maand in te krimpen.

De heer **Nagel** (P.v.d.A.): Ik heb uit de stukken begrepen, dat er zowel voorraad aan ruwe aardolie als van produkten wordt aangehouden. Dan komt u op veel meer dan één maand extra reserve. Is dat juist?

Minister **Lubbers**: Ja. Het is een totaal van ruwe olie, halfprodukten in betrekkelijk geringe hoeveelheid en geraffineerde produkten.

Ik ben een antwoord schuldig aan de geachte afgevaardigde de heer Van der Hek die zei het zo vreemd te vinden, dat de Nederlandse Regering niet weet, of de binnenkomende olie voor Nederland is of voor het buitenland. Dat is niet zo vreemd. Voor zover de olie voor rechtstreekse doorvoer bestemd is, is het wel bekend, maar als het olie is, die wordt geraffineerd in Nederland

en dan voor een deel in Nederland verbruikt en voor een deel geëxporteerd wordt, is uiteraard niet bij voorbaat bekend, welke liter olie in ruwe vorm in Nederland zal blijven en welke naar het buitenland zal gaan.

Ik meen, dat er bij hem ook een misverstand was ten aanzien van de passage dat, zolang de importvermindering geringer is dan de exportvermindering, er geen problemen zijn. Ik wijs in dit verband op het woord vermindering. Het gaat er niet om, dat de import geringer is dan de export, maar als de vermindering van de import geringer is dan van de export, dan zijn er geen problemen. Dan blijkt namelijk dat de export sneller terugloopt. Ik verwijs hem in dat verband naar de stukken.

Een enkel woord wil ik wijden aan het rijksbureau voor aardolieprodukten. Allereerst wil ik mijn verontschuldigen uiten in verband met een hier eerder in de Kamer gedane foute mededeling over dat bureau, waarvan dus ook mede deel uitmaken employés van oliemaatschappijen, die uiteraard beëdigd zijn en een ambtelijke status hebben. Ik heb inmiddels de Kamer erover geïnformeerd.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Komt er ook nog een antwoord op mijn schriftelijke vraag?

Minister **Lubbers**: Ik meen mij te herinneren, dat de heer Bakker een vraag heeft gesteld over de samenstelling van het rijksbureau voor aardolieprodukten en dat ik daarop gisteren een schriftelijk antwoord heb gegeven, dat hij niet heeft ontvangen. Ik heb getracht het te controleren, maar ik heb begrepen, dat het inmiddels wel is ontvangen, hoewel niet door hem.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Het is niet iets wat ik moet ontvangen. Ik heb via de Voorzitter van de Kamer een schriftelijke vraag gesteld.

Minister **Lubbers**: Ik heb de Voorzitter van de Kamer dus het antwoord toegezonden.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Dat is dan waarschijnlijk bij de post verloren gegaan.

Minister **Lubbers**: Het lijkt mij zeker de moeite waard dat na te gaan en ik zal mij er graag mee belasten, mijnheer de Voorzitter.

Ik zeg de geachte afgevaardigde de heer Vermaat graag toe, dat ik met zijn suggestie inzake de samenstelling van het rijksbureau rekening zal houden bij de eerstvolgende uitbreiding, die dat bureau zal ondergaan.

De geachte afgevaardigden de heren Bakker en Vermaat hebben vragen gesteld over de voorraadpositie. Die is inderdaad nog steeds op een hoog niveau. Zij is ook bewust op een hoog niveau gebracht; dat was ons bekend. Er zijn door diverse geachte afgevaardigden vragen gesteld over het systeem bij het exportbeleid. Het is inderdaad zo, dat we voor de EEG alleen de t.l.a.-procedure hanteren. Dat is ook het enig mogelijke in het kader van het functioneren van de Gemeenschap, waar we op het ogenblik dan toch van uit gaan.

Ten aanzien van andere landen zouden wij op zich zelf de mogelijkheid hebben bij een acute noodsituatie in Nederland exportrestricties in te voeren. Wij menen echter, dat bij een afweging van de nationale voorzieningssituatie, zoals die thans is, en de functie van Rotterdam als doorvoerhaven, dat geen verstandige politiek zou zijn.

Het antwoord op een vraag van de heer Drees, die hiervan het spiegelbeeld is, namelijk of de specifieke boycot van Koeweit wel toelaatbaar is, ook bij voorbeeld in het kader van de regels van de GATT, moet zijn, dat dit niet het geval is.

Nu kan de vraag worden gesteld, of geen procedure moet worden aangespannen. Dat zouden wij kunnen doen. Wij hebben aanleiding te vermoeden, dat Koeweit zich dan zou beroepen op artikel 21, waarin sprake is van de mogelijkheid de vrijheid wat te beperken in noodsituaties in internationale betrekkingen. Dit

Minister Lubbers

is nogal moeilijk te traceren. Een dergelijke formule geeft zoveel openingen, dat wij wel geruime tijd bezig zouden zijn met een eventueel succesvol ten einde brengen van een dergelijke procedure, afgezien van de vraag, of men het politiek waardevol zou vinden, een dergelijke procedure te beginnen. Ik zal hierop verder niet ingaan.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Van der Lek heeft nog een vraag gesteld over de verhouding tussen stijging van royalties en prijsstijgingen. Ik moge erop wijzen, dat die stijging van de royalties betrekking heeft op een gewichtseenheden grondstof. Ik zou dat thans op f 30 per ton willen taxeren. Die stijging werkt natuurlijk geheel verschillend in de eindprijzen uit, omdat men niet alleen te maken heeft met de verwerkingskosten, maar vooral met geheel verschillende hoogtes van de accijzen. Men ziet dan ook geheel verschillende prijsverhoudingen.

De heer Jansen heeft nog gevraagd naar mogelijkheden van verdere verschuivingen in de richting van nafta, voor non-energetische doeleinden, dus. Dat wordt zo goed mogelijk gedaan. Als wij te ver zouden gaan – dit dreigt op het ogenblik enigszins – dan zouden er weer problemen in andere sectoren ontstaan, bij voorbeeld ten aanzien van propaan.

Ten aanzien van de defensie zou ik mij tot een drietal opmerkingen willen bepalen. De voorraden van defensie worden afzonderlijk aangehouden in het kader van de NAVO-criteria. Defensie doet op het ogenblik moeite om bezuinigingsmaatregelen door te voeren, zonder daarbij de operationele inzetbaarheid te schaden. Ten slotte is het misschien goed voor de Kamer te weten, dat het verbruik van defensie aan aardolieproducten circa 1,5 pct. uitmaakt van het nationale totaal.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Vermaat heeft een suggestie gedaan ten aanzien van de invoering van de zomertijd. Ik kan toezeggen, dat dit zal worden bezien.

De heer Terlouw heeft een suggestie gedaan ten aanzien van de verbreding van de basis van het SNR-fonds. Ik vind het zeer moeilijk, daarop thans concreet te reageren. Ik zou die opmerking wel ter harte willen nemen. Ten aanzien van de uitgangspunten zou men aan een bredere energiecontext moeten denken. De specifieke vorm van financiering heeft al aanleiding gegeven tot vele discussies. Ik acht het niet verstandig daarop nader in te gaan, zonder mij nog eens nader te verdiepen in met name dat laatste aspect, zulks onder het motto van: Een ezel. . . enz.

De geachte afgevaardigde de heer Jansen heeft om een energiebalans voor de land- en tuinbouw gevraagd. Die heb ik op het ogenblik niet beschikbaar. Zij zou natuurlijk wel afzonderlijk kunnen worden gemaakt.

De heer Jansen (P.P.R.): Kunnen wij een dergelijke balans in het „lange-termijnverhaal”, dat binnenkort komt, verwachten?

Minister Lubbers: „Het lange-termijnverhaal, dat binnenkort komt”, is geen contradictio in terminis. Maar het is toch geen kwestie van een week. Ik kan wel toezeggen, dat dit bij een eerste gepaste gelegenheid in de beschouwingen zal worden meegenomen.

De heer Jansen (P.P.R.): Is het een kwestie van weken, maanden?

Minister Lubbers: Een dergelijke energiebalans voor de land- en tuinbouw laat zich wel in twee à drie weken opstellen.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Terlouw heeft nog een suggestie gedaan om de elektriciteitsvoorziening in noodsituaties als het ware veilig te stellen. Ik wijs hem op de enorme kosten, die iets dergelijks met zich zou brengen. Men zou dit over een zeer lange termijn moeten uitstrekken; ik denk dan aan de beschikbare mankracht. Met deze verwijzing wil ik deze zaak niet verwijzen naar de bekende prullenmand. Ik neem er nota van en die zaak zou in het geheel eens nader moeten worden overwogen.

Zitting 1973–1974

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde mevrouw Epema-Brugman heeft een punt aan de orde gesteld, dat van praktische betekenis is voor vele burgers. Het betreft de inzittenden in de auto bij schade. Een deel van de schade valt op het ogenblik nog niet onder de dekkingen. Ik ga daarop nu niet in details in. Ik volsta met de opmerking, dat de ANWB een speciaal op deze situatie afgestemde verzekering heeft gelanceerd, die een meerrijder te eigen gunste kan afsluiten. Zonder al te veel reclame te maken, is het goed om te weten, dat de kosten daarvan f 6 per jaar bedragen.

Mevrouw Epema-Brugman (P.v.d.A.): Dat is niet veel, maar ik meen, dat zo'n verzekering helemaal niets behoeft te kosten, omdat er minder ongelukken zullen gebeuren, zodat de verzekeringspremie wel wat omlaag zou kunnen.

Minister Lubbers: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb de hoop, dat het aantal ongelukken terugloopt. Het laat zich nu wel aanzien. De premie kan dan misschien met meer dan f 6 per jaar worden verlaagd. Met het oog op de tijd is het mij niet mogelijk, alle vragen in details te behandelen. Ik wil op de opmerking van de heer Van der Meij over de suggesties van de heren Wagner en Kissinger bij gelegenheid graag terugkomen en nu volstaan met de opmerking, dat beide initiatieven in grote lijnen gesteund worden door de Regering en in de uitgangspunten mede worden betrokken.

Mijnheer de Voorzitter! Na mij met moeite te hebben ontworsteld aan de olie wil ik een enkel woord wijden aan het prijsbeleid. De algemene lijn is bekend geworden uit de stukken en samen te vatten in – een huiselijke term – een strak prijsbeleid, maar niet te strak. Waarom moet dat strakke prijsbeleid dan worden gevoerd, kan men vragen. Wij zitten in de eerste plaats natuurlijk in een atmosfeer van inflatie, waardoor de ene prijsstijging de andere uitlokt en dat vaak tot onrechtvaardigheden kan leiden. In de tweede plaats zijn de verleidingen erg groot om extra voordelen te benutten, ontstaan door op een bepaald moment goedkoop ingekochte grondstoffen. Daarnaast is binnen de gehele sfeer van het inkomensbeleid het volstrekt noodzakelijk, dat de problemen, die toch al voortvloeien uit de relatief sterke prijsstijging in het kader van de reële inkomensposities van de loon- en inkomenstrekken, toch zo gering mogelijk worden gehouden.

Dit is de begrenzing aan de ene kant. Aan de andere kant staan de twee randvoorwaarden, zoals zij zijn genoemd, gericht op de continuïteit van het bedrijfsleven en de voorziening van de markt. De geachte afgevaardigde de heer Portheine heeft daarop nogal bitter gereageerd. Ik denk eigenlijk, dat er sprake is van een misverstand. Ik heb de indruk, dat wij hetzelfde bedoelen. Ik heb althans van hem begrepen, dat hij onder randvoorwaarden basisvoorwaarden verstaat.

De heer Portheine (V.V.D.): Ik heb helemaal niet bitter gereageerd. Ik heb gezegd dat ik met wat erin staat volkomen akkoord kan gaan en dat ik blij ben dat het nu eindelijk eens een keer wordt gezegd, maar dat het geen rand- doch basisvoorwaarden zijn. Dat was de kern van mijn betoog.

Minister Lubbers: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil aangeven, dat ik met het begrip „basisvoorwaarden” op zich zelf geen moeite heb, als maar niet het misverstand wordt geschapen, dat het doelstellingen zijn. Dat zijn het natuurlijk niet. Het zijn slechts voorwaarden van het prijsbeleid.

De heer Peijnenburg (K.V.P.): Misschien kunt u uitleggen, wat u met „randvoorwaarden” bedoelt. Niet voor mij maar met het oog op de duidelijkheid voor iedereen. Sommigen denken, dat het gaat om voorwaarden aan de marge. Ik heb begrepen, dat randvoorwaarden zaken zijn, waarmee wij in ieder geval rekening moeten houden.

Minister Lubbers: Het laatste is juist, mijnheer de Voorzitter.

TWEEDE KAMER

Minister **Lubbers**

Men zou kunnen zeggen dat het prijsbeleid zich zelf opknoopt, als het over die rand heengaat. Het schiet dan zijn doel voorbij. Het gaat dus om fundamentele voorwaarden bij de uitvoering van het prijsbeleid.

Belangrijkste kenmerk van het te voeren prijsbeleid is de sectorsgewijze benadering in de komende periode. Ik heb met genoegen geconstateerd, dat diverse geachte afgevaardigden ermee ingestemd hebben. Ik wil nog eens uitdrukkelijk zeggen, dat ik dit in zo goed mogelijk overleg in het eerste kwartaal met de diverse bedrijfstakken wil regelen. Zodra wij een regeling hebben, valt de oude sectorbeschikking er vanzelf onderuit. Ik ben het met diverse geachte afgevaardigden eens, dat het juist is, dat met name voor die bedrijfstakken, waarin de produktiviteit door omstandigheden snel terugloopt, de sectorbeschikkingen het eerste gereed moeten komen. Ik hoop, dat in dit geval ook de sterke schouders bereid zijn iets langer te wachten.

De arbeidskosten zullen enorm uit elkaar lopen. Ik heb dan het oog op loonsomkosten onder aftrek van de produktiviteitsstijging. De produktiviteitsstijging varieert sterk. Dat zal overigens natuurlijk niet in één maand gebeuren; dat zal zich gewoon gaan aftekenen naar de mate waarin de olieproblematiek zich voortzet. Ik kan mij dan ook heel goed voorstellen dat wij niet moeten denken in de sfeer van: Nu komt er een beschikking en dan is het verder voor het gehele jaar klaar. In overleg moet een systematiek worden bedacht, waarbij een bijstelling in enkele keren mogelijk is.

Een concrete vraag is nog gesteld door de geachte afgevaardigde de heer Vermaat ten aanzien van de jeugdlonen. Voor zover deze de produktiviteitsstijging te boven gaan - natuurlijk wordt altijd eerst de aftreksom gemaakt - is de doorberekening in principe mogelijk. In de detailhandel speelt de stijging van de jeugdlonen een bijzonder grote rol, zo groot dat ik mij eigenlijk voorstel die branche te laten weten dat ik toch niet bereid ben per 1 januari het hele verschil dat daaruit voortvloeit, in de prijzen te laten verwerken. Ik denk hierbij aan de orde van grootte van een derde deel; ik wil hierover met de betrokken bedrijfstak nader overleg plegen. Als dit in het prijsbeleid zo is vastgesteld, dan zouden de betrokken ondernemingen voor zich zelf daaruit de consequentie moeten trekken, of zij dan al of niet generiek een dispensatie-aanvraag zouden willen indienen voor wat het resterende tweederde deel betreft. Dit is een modaliteit die in beginsel in de beleidsnota van de Regering is geopend, zij het niet met de genoemde cijfers.

De heer **Peijnenburg** (K.V.P.): U dwingt ze daartoe ook bijna.

Minister **Lubbers**: „Dwingen” is een woord dat ik zelden gebruik, maar ik realiseer mij dat, wanneer de Minister van Economische Zaken slechts een derde deel daarvan voor doorberekening in aanmerking zou willen nemen, de logische consequentie daarvan zou zijn dat de dispensatie inderdaad op een generieke wijze gezamenlijk voor tweederde deel wordt aangevraagd.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Niet alleen aangevraagd, maar ook gegeven. Daarover hoor ik graag de mening van de Minister van Sociale Zaken.

Minister **Boersma**: Help het onthouden.

Minister **Lubbers**: De geachte afgevaardigde de heer Van Aardenne zal begrijpen dat de regie ook op dat punt goed voor elkaar is.

De onderbezettingsverliezen zijn aan de orde gesteld door de geachte afgevaardigde de heer Peijnenburg. Ik wil hierover nog wel iets zeggen. Op het ogenblik komen de onderbezettingsverliezen op zich zelf ook niet voor doorberekening in aanmerking. Er wordt een systematiek gekozen voor een bedrijfstak waarbij men uitgaat van een bepaalde produktiviteitsstijging. Als aldaar een incidentele onderbezetting ontstaat, dan komt dat verlies niet voor doorberekening in aanmerking. Wanneer het echter

een structureel aspect heeft, zoals in het komende jaar, dan komt dat natuurlijk in de produktiviteitsberekening tot uitdrukking, dit leidt dan tot een veel mindere aftrek; een aftrek die misschien wel eens hier en daar nul zou kunnen zijn. Tot zover is het geen probleem.

Wanneer de geachte afgevaardigde zou menen dat dit dan ook nog zou moeten gebeuren voor andere kostenaspecten dan die op zich zelf belangrijke loonsomontwikkeling, dan heb ik daarmee toch wel erg veel moeite. Dat zou dus eigenlijk betekenen dat een terugval in bepaalde ontwikkelingen het volgend jaar naar mijn gevoel toch wel al te uitbundig en op een onjuiste manier in prijzen zou worden vertaald. Dat zou in het inflatoire klimaat waarschijnlijk prijsstijgingen elders uitlokken, dus daar waar de onderbezettingen niet in die mate optreden.

De geachte afgevaardigde de heer Van der Hek heeft nog een opmerking gemaakt ten aanzien van een internationaal aspect van het prijsbeleid. Hij heeft gezegd: Wat merkwaardig, invoerkosten worden als externe kosten beschouwd, maar bij een geïntegreerd concern is dat toch eigenlijk onjuist. Hierbij wil ik drie kanttekeningen maken. Allereerst wil ik erkennen dat er zulk een probleem speelt. Het wordt echter wel wat gemitigeerd, soms door het feit dat de betrokken produkten ook door anderen worden ingevoerd, waardoor toch een zekere controle mogelijk is. In de derde plaats moet de geachte afgevaardigde zich realiseren, dat de fiscus zelf ook zeer is geïnteresseerd in de prijzen die binnen het concernverband worden vastgesteld voor de grensoverschrijdende grondstoffen of halfprodukten. De fiscus heeft ook belang bij de prijsstelling en doet ook moeite om daarop zicht te houden.

De energiekosten zijn als externe kosten genoemd; zij vallen er inderdaad in beginsel onder. De rentekosten moeten een zekere omvang hebben; naar de mate die in bepaalde sectoren van belang zijn, komen zij in aanmerking. Mij is toch wel gebleken, dat die overigens maar in een heel beperkt aantal sectoren een substantieel deel van de gehele kostprijsberekening uitmaken. Ik meen, dat op dat punt geen versoepeling of verstrakking behoeft op te treden.

Verschillende sprekers hebben ten aanzien van de handelsmarges opgemerkt, dat zij het systeem op zich zelf kunnen billijken, maar dat de invulling ervan zo belangrijk is. Dat is natuurlijk juist. Ik kan slechts zeggen, dat die invulling zo billijk mogelijk zal geschieden met name met het oog op de kleinere zelfstandigen. Een beslissing ter zake zal na het te voeren overleg zeer binnenkort worden genomen. Ik zal daarbij in mijn oren knopen wat met name de heer Porthoine daarbij nog heeft gezegd, die erop gewezen heeft, dat er verschil was tussen het tot 22 november gevoerde prijsbeleid en de cijfers die na 22 november jl. aan het licht kwamen en dat deze omstandigheid mede uitgangspunt zou moeten zijn voor de invulling van de margeverbetering, zoals deze nu zal moeten plaatsvinden.

De heer **Porthoine** (V.V.D.): Ik heb niet alleen op de kleine zelfstandigen gewezen, maar ook op andere zelfstandigen uit deze categorie.

Minister **Lubbers**: Dat is zeker het geval, het geldt vooral voor de detailhandel als zodanig; het geldt niet alleen voor de detailhandel, maar daar is het het meest sprekend en heeft het tot de meeste problemen aanleiding gegeven wat de inkomenspositie betreft, hetgeen met name bij de kleine zelfstandigen tot uitdrukking is gekomen.

Dit geeft mij aanleiding tot een aanvullende opmerking aan het adres van de heer Van Aardenne. Ik kan voor kleine zelfstandigen geen inkomensgaranties geven. Dat ligt buiten het vermogen van het prijsbeleid.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Vermaat heeft nogal wat vragen over de overheidstarieven gesteld en gevraagd, hoe wij aan die 7 pct. zijn gekomen. Onze overtuiging is, dat het in het algemeen zeer arbeidsintensieve tarieven zijn en dat 7 pct. daarbij een lage norm is, die wij voor het gemak hebben geïntroduceerd.

Minister Lubbers

Daarbij wordt inderdaad op een maand gerekend, omdat een en ander heel lang wordt voorbereid, via gemeenteraden of op ander niveau. Dat is dus mijns inziens geen enkel probleem. Daarbij vindt een goed overleg plaats. Om de zaak niet te rooskleurig voor te stellen, wil ik opmerken, dat er situaties bestaan, waarbij de begrotingstekorten op de diverse overheidsniveaus zo groot kunnen zijn – vaak ook door een in het verleden opgelopen achterstand –, dat aan een verhoging van meer dan 7 pct. niet valt te ontkomen en veel forsere verhogingen nodig zijn. Wat de uitvoering betreft geldt dan, dat deze verhogingen in de tijd zullen worden gefaseerd.

De heer **Schouten** (A.R.P.): De simpele vraag van de heer Vermaat was, of de meldingsmaand in acht wordt genomen bij overheidstarieven. Op die vraag geeft de Minister tot nu toe nog geen antwoord.

Minister **Lubbers**: De heer Schouten doelt mijns inziens op de wachttijd van één maand. Ik kan daarop bevestigend antwoorden, mijnheer de Voorzitter, hoewel ik niet wil zeggen, dat deze tijd niet vaak veel langer is.

De heer **Peijnenburg** heeft mij nog aan de tand gevoeld over de consumptiemelkprijs. Het is bekend, dat het calculatieschema, dat daarvoor bestaat, wordt gehanteerd; bekend is ook, dat het in beginsel zal leiden tot een prijsaanpassing per 1 april aanstaande. Dan wordt vastgesteld, welke zuivelwaarde wij moeten invullen. Dat wil niet zeggen, dat in bijzondere omstandigheden niet nog op een eerder moment met een prijsaanpassing rekening moet worden gehouden, als in het calculatieschema verkeerde veronderstellingen hebben gezeten, of als een en ander duidelijk anders is uitgepakt. Ik ben niet zover dat ik zeg, dat dit het geval is, maar ik pleeg er wel overleg over met mijn ambtgenoot van Landbouw en Visserij. Dat overleg wordt natuurlijk niet geheel zonder reden gevoerd.

Over de prijsontwikkeling voor 1973 wil ik opmerken – de heer Vermaat heeft ernaar gevraagd –, dat de prijsstijging natuurlijk teleurstellend is geweest met name gedurende de afgelopen maanden. Dat behoeft echter nog niet te betekenen, dat het prijsbeleid tot verkeerde uitkomsten heeft geleid. Het is mij niet bekend, of zich al winststijgingen hebben voorgedaan; dat wil ik bepaald niet zo stellen. Ik wil daarentegen opmerken, dat Nederland vanuit een koppositie in die gehele inflatie in internationaal verband geleidelijk aan enkele stappen terug is gaan doen. Ik wil niet zeggen, dat wij ons nu in de staart bevinden, maar wij zijn zo langzamerhand gelukkig tot de middengroep teruggezak als wij ons met de ons omringende landen en hun inflatiepercentages vergelijken.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Dat is wel een erg relatieve beschouwing!

Minister **Lubbers**: Mijnheer de Voorzitter! Ik vind ieder procent prijsstijging belangrijk en wil dit zeker niet relativiseren.

Ik kom nu tot het specifieke punt dat in het kader van de Machtigingswet expliciet aan de orde is gekomen in samenhang met het inkomensbeleid, namelijk de tariefstelling voor de vrije beroepen.

Inderdaad mag niet de illusie worden gewekt, dat je binnen de kortst mogelijke keren van alle vrije beroepsbeoefenaren alle diensten op een rijtje hebt en alles met tarieven controleert. Zo is het niet. Er is echter wel het een en ander te doen en er is een belangrijke mate van beheersing mogelijk. De filosofie van de basisplitsing tussen de kostenbestanddelen en de inkomensbestanddelen is bekend. Ik wil de heer Wieldraaijer graag toezeggen, dat erop toegezien zal worden dat de secundaire inkomensbestanddelen niet mee worden genomen bij de overige kosten.

Wat betreft de factor arbeid moet ik eigenlijk verwijzen naar mijn collega van Sociale Zaken, die naar ik aanneem dit aspect uit een oogpunt van coördinatie van inkomensbeleid voor zijn rekening zal nemen. Wordt er eenmaal een bepaalde norm geko-

zen, bij voorbeeld die van de ambtenaren, dan zal natuurlijk rekening worden gehouden met verschillen in pensioenen en eventueel andere wenselijke correctiefactoren. Dat zeg ik de geachte afgevaardigde de heer Vermaat graag toe. De kostenkant volgt uit het prijsbeleid. Ten aanzien van de tarieven stel ik mij voor het beginsel, dat voor de gelijke dienst ook de gelijke prijs wordt gerekend. Ik wil niet zeggen, dat dit in één jaar haalbaar zal zijn, maar het zal wel één van de basisvoorwaarden moeten zijn om al die zaken meer op een rijtje te krijgen.

Mijnheer de Voorzitter! Dan is nog gezegd, dat dit alles niet zoveel effect heeft want de vrije beroepsbeoefenaren gaan dan meer diensten verlenen waardoor het inkomen een volstrekt onbepaalde zaak wordt.

Ik vind deze stelling sterk overtrokken. Dit aspect is natuurlijk wel aan de orde. Overigens wil ik wel opmerken, dat het geen kwaad kan dat, als iemand harder werkt, hij dan ook meer verdient.

Mevrouw **Epema-Brugman** (P.v.d.A.): Dat is natuurlijk wel zo, maar dan mag het niet ten koste van de kwaliteit van de dienst gaan.

Minister **Lubbers**: Dat ben ik met u eens en dat onderschrijft ook de stelling dat er een goede greep moet zijn op de inhoud en omschrijving van die tarieven. Als dat eenmaal voor elkaar is – dit kost natuurlijk ook een zekere tijd – blijft nog wel de marge over van het aantal diensten, maar dat is in die situatie van veel minder betekenis dan wellicht in de huidige situatie.

Mijnheer de Voorzitter! Het probleem van de besloten vennootschappen, naar voren gebracht door de heer Wieldraaijer, zie ik eerlijk gezegd niet zo. De prijsmaatregel geldt ongeacht de juridische vorm, waarin het vrije beroep wordt uitgeoefend, dus ook binnen een besloten vennootschap.

Mijnheer de Voorzitter! Thans kom ik toe aan de vraag over het bevroren. Op het departement is momenteel een prijsbeschikking in voorbereiding om dat te regelen. Die prijsbeschikking is bedoeld om te verzekeren dat de vrije beroepsbeoefenaren, die het advies van hun organisatie of bestuur, voorzover instemmend luidend, niet zouden willen volgen, daarin toch een richtlijn kunnen vinden.

Mijnheer de Voorzitter! Voorts zou ik enkele opmerkingen willen maken over de wijziging van de Prijzenwet in stuk nr. 12 054, die in de Kamer in het algemeen positief is gewaardeerd.

De heer **Porthéine** (V.V.D.): In het algemeen!

Minister **Lubbers**: De heer Porthéine herinnert mij er nog even aan, dat hij grote bedenkingen had. Hij meende zelfs dat het principieel fout is om incidentele wijzigingen aan te brengen in regelingen met betrekking tot het ordelijk economisch verkeer.

Het spijt mij te moeten zeggen, dat ik het op dit punt met de heer Porthéine geheel oneens ben. Wanneer de consument zou moeten wachten totdat het gehele economische verkeer ordelijk is geregeld – ik vraag mij zelfs af, of dit mogelijk is – dan zou het nog decennia kunnen duren voordat prijsaanduidingen en specificatievoorschriften mogelijk zijn. Een ander bezwaar van de geachte afgevaardigde de heer Porthéine is, dat het een blanco cheque voor de Regering zou zijn, omdat er geen sprake zou zijn van een zorgvuldige overlegprocedure.

De heer **Porthéine** (V.V.D.): Dat was niet aanvankelijk mijn bezwaar, maar van zeer vele leden, waaronder veel politieke figuren, die de Minister zeer bekend zijn.

De heer **Jansen** (P.P.R.): Wie zijn dat niet in deze Kamer?

De heer **Porthéine** (V.V.D.): Zeer vele anderen of bijna iedereen!

Minister **Lubbers**: Met dank voor het compliment zou ik willen

Minister Lubbers

vaststellen, dat het bepaald niet mijn bedoeling is om zonder vooroverleg dat soort voorschriften uit te vaardigen. Dat zou in strijd zijn met het prijsbeleid zoals dat tot nu toe in het algemeen is gevoerd en zal worden gevoerd.

Ik zal ook daar waar dat nodig of wenselijk is contact opnemen met de consumentenorganisaties. Dat is geen probleem. Dat overleg zou lang kunnen duren; men is daarmee wel twee à drie maanden bezig. Als daar echter bij zou komen het verplicht horen van een SER-commissie ex artikel 43, die daarna aan de gang zou gaan, zouden wij weer een of twee maanden verder zijn, zelfs als deze commissie met uitzonderlijke spoed zou werken. Juist omdat in de huidige situatie tempo met de voorschriften inzake de specificatie van rekeningen geboden is, meen ik dat hier iets moet gebeuren. Ik heb dan ook contact opgenomen met de voorzitter van de SER. Met hem is bekeken, hoe hij zou reageren op mijn voorstel, dat inmiddels in de nota van wijzigingen vastligt. Ik heb in de toelichting ook tot uitdrukking gebracht, dat het natuurlijk helemaal niet de bedoeling is, de SER uit te schakelen. Het is om volstrekt praktische redenen, dat deze constructie is gekozen. De SER krijgt nu inderdaad achteraf de voorschriften. Ik ben bereid, indien daaraan bepaalde bezwaren kleven, deze voorschriften te wijzigen. Ik meen dat, zolang de Machtigingswet geldt, dit een zeer zinvolle procedure zou kunnen zijn. Ik ben ook gemachtigd te zeggen dat in eerste instantie de voorzitter van de SER – hoewel dit natuurlijk niet zijn primaire verantwoordelijkheid is – begreep dat een dergelijke procedure tijdens de looptijd van de Machtigingswet door de Regering werd gevraagd.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Terlouw heeft mede in verband hiermee gevraagd, in het geval van de spoedprocedure, die ook voor andere artikelen in de Machtigingswet geldt, de Kamer tien dagen de gelegenheid te geven, discussie hierover te voeren, alvorens iets definitiefs te doen. Ik heb helemaal geen behoefte aan geheimzinnigheid. Dit kan allemaal gebeuren. Maar ik zet hier toch een klein vraagteken bij. Er bestaat een communis opinio over het nut van de specificatie van de rekeningen. De uitwerking daarvan wordt natuurlijk een technische kwestie van administratieve aard. Daarom vindt natuurlijk ook het overleg met de betrokkenen plaats.

Ik laat het graag aan de Kamer over, deze technische discussies van administratieve aard af te wegen tegen de opzet van andere regelingen, waaraan met name in het kader van artikel 23, lid 2, wordt gedacht. Dit geldt des te meer indien wij hierbij de systematiek van een aantal van deze voorschriften, zoals deze in de loop van de tijd tot stand komen, betrekken. Als men dan zegt, dat hierin een bepaalde lijn te voorschijn zal komen, die nader advies zou behoeven, wil ik erop wijzen, dat uitdrukkelijk is afgesproken dat daaraan de SER wel zijn medewerking zou verlenen om onmiddellijk daarna tot evaluaties te komen.

In het kader van de Prijzenwet functioneert het gebruikelijke overleg vooraf met de organisaties. Dat wil ik ook hier zeer uitdrukkelijk houden. Dat is geen kwestie van een week of tien dagen, maar van veel langer. Het is immers een gecompliceerde zaak, goede administratievoorschriften te maken. Dit alles brengt mij ertoe, de heer Terlouw in overweging te willen geven, dat zijn suggestie wellicht niet uitgevoerd behoeft te worden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom dan ten slotte aan de selectieve investeringsregeling. Diverse geachte afgevaardigden hebben daarover opmerkingen gemaakt, met name de heren Peijnenburg en Vermaat. Ik beperk mij tot de volgende stellingname. De Regering was ervan overtuigd, dat het wenselijk was, in deze situatie van olieproblematiek en van druk op de economische ontwikkeling, ook in het westen van het land, er geen twijfel over te laten bestaan, dat geen heffingen in het kader van de selectieve investeringsregeling op korte termijn zouden gaan functioneren. Dit is een beleidsuitgangspunt. Het tweede uitgangspunt is het volgende. Ik beraad mij nog over de modaliteiten van de selectieve investeringsregeling. Op zich zelf bestaat reeds de afspraak dat voor de invoering effectief met de Kamer zou worden overlegd. Dat zal pas mogelijk zijn, als er een heldere situatie is. Dat

zal nog een aantal maanden kunnen duren, hetgeen ook nodig zou zijn voor een goede voorbereiding, die op het ogenblik enigszins stagneert door andere drukke werkzaamheden. Welnu, daarna zal moeten worden beslist, of de selectieve investeringsregeling al of niet in het jaar, waarvoor de Machtigingswet is bedoeld, gaat functioneren. Ik zou mijn oordeel hierover willen opschorten. Ik denk dat er zeer veel argumenten zijn, dit in ieder geval wel aan de orde te stellen. Dit is een zaak, waarover nader beraad mogelijk zou moeten zijn. In deze situatie zou ook moeten worden nagedacht over de modaliteiten. Daarmee kan men dan enkele kanten op. Men kan dan op zich zelf denken dat deze heffingen voor een beperkte tijd een bescheidener plaats zouden moeten hebben. Ik kan mij voorstellen dat diverse afgevaardigden hierover nog een fundamentele discussie zouden willen voeren, gegeven ook hetgeen nu hierover is gezegd.

Ik ben graag bereid, dit op een geschikt tijdstip nog eens te doen. Ik beperk mij nu tot de wat algemene stelling dat ik als uitgangspunt voor een dergelijke discussie zou willen nemen, dat de aanwezigheid van de Machtigingswet en de situatie, mits de juiste modaliteiten zijn overwogen, op zich zelf voor degenen die enige bezwaren hebben tegen de selectieve investeringsregeling, geen aanleiding mogen zijn om alsnog ook bij een aangepaste procedure hun bezwaren te zwaar te laten wegen.

Ik ben er anderzijds huiverig voor, dat er uit de situatie met betrekking tot de Machtigingswet de suggestie naar voren zou komen, dat een wezenlijk andere keuze ten aanzien van de instrumenten op langere termijn zou moeten worden gedaan dan nu in de discussie is gedaan. Ik moet eerst nader beraad met mijzelf voeren, en de behandeling in de Eerste Kamer voltooien; te zijner tijd zal ik terugkomen in deze Kamer. Intussen heb ik dus alle gelegenheid om met de korte beschouwingen – de beschouwingen van vanmiddag waren vrij kort – rekening te houden. Dat zal ik zeker doen.

De heer Van Aardenne (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Is het niet beter dat de Minister na het beraad in zijn geest in deze Kamer terugkomt, voordat de behandeling in de Eerste Kamer, die dan toch op zeer los zand stoelt, wordt afgewerkt?

Minister Lubbers: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof niet dat dat beter is. Ik herinner de geachte afgevaardigde de heer Van Aardenne eraan, dat wij in deze Kamer een ordedebat hebben gehouden over de vraag, of het goed zou zijn, de behandeling in deze Kamer voort te zetten en toen is de conclusie getrokken, dat het juist zou zijn, de behandeling van het wetsontwerp geheel af te ronden, doch de invoering daarvan vooraf te doen gaan door een nieuwe discussie in deze Kamer over de wenselijkheid van dat moment.

De heer Van Aardenne (V.V.D.): Sindsdien is er wel wat gebeurd.

De heer Jansen (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Ik maak de Minister erop opmerkzaam, dat ik niet heb gesproken over de selectieve investeringsregeling en de uitbreiding daarvan over het gehele land aan de hand van het criterium energie in het directe kader van de Machtigingswet, maar wel in het kader van maatregelen die op langere termijn zeer nodig zijn.

Minister Lubbers: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb kennis genomen van de suggestie, een soort selectieve investeringsregeling voor het gehele land in te stellen die met name op het energie-criterium is gebaseerd. Het is zeer goed mogelijk, dat wij de energieproblematiek moeten vertalen in een stukje specifiek industriebeleid. Ik meen echter niet dat de gehele conceptie van de selectieve investeringsregeling daarmee in overeenstemming is. Ik meen dat deze kwestie op haar eigen merites moet worden beschouwd.

De heer Wiegels (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! De Minister

Minister Lubbers

moet eerst bij zich zelf te rade gaan, daarna bij het kabinet, etc. Op welke termijn denkt de Minister, dat het beraad zal kunnen zijn afgerond? Kan de Minister ook zeggen, hoe hij zich het overleg met dit deel van de volksvertegenwoordiging voorstelt?

Minister Lubbers: Ik stel mij voor dat het in drie à vier maanden mogelijk moet zijn, een gesprek – naar mijn opvatting in eerste instantie met de vaste commissie – te voeren, waarbij ook de uitvoeringsbepalingen, de nadere invulling – ik herinner aan het amendement-Verbrugh van destijds – die nodig zijn voor het in werking treden aan de orde komen en dat dan tevens moet worden bezien, of het geheel zinvol zou kunnen functioneren. In de commissie kan men zich dan afvragen of het verstandig is – zoals indertijd ook al was afgesproken – om dit aanleiding te doen zijn voor een debat in de Kamer.

De heer Wiegel (V.V.D.): Nu de Minister dit zegt, wordt het voor het andere deel van de volksvertegenwoordiging wel moeilijk – of denkt de Minister hier anders over – om het wetsontwerp dat nu ter behandeling ligt, te bespreken.

Minister Lubbers: Het beginsel van dat gesprek was – ik zeg dit met klem – al afgesproken bij de behandeling in de Tweede Kamer van enkele weken geleden. Deze procedure is toen afgesproken en toen is dit wellicht voor de heer Wiegel wat wonderlijke element op de koop toe genomen.

Mevrouw Epema-Brugman (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Als de Minister klaar is met de selectieve investeringsheffing, dan wil ik graag vragen, hoe het zit met de prijzen van huisbrandolie, die zo omhoog gaan. Wat denkt de Minister te doen aan de enorme stijging van de stookkosten van grote complexen woningen? Ik weet niet of een andere bewindsman dit zal behandelen, maar ik meende dat dit op het terrein van de Minister van Economische Zaken ligt.

Minister Lubbers: Ja, mijnheer de Voorzitter! Dat was ook al voor de geachte afgevaardigde de heer Van der Lek aanleiding, een mondelinge vraag te stellen. Bij die gelegenheid is er al een en ander over gezegd.

De geachte afgevaardigde mevrouw Epema noemde hedenmiddag enkele cijfers, die mij aanleiding geven, er controle op te laten uitoefenen. Ik meen, dat, voor zover de geachte afgevaardigde mevrouw Epema het in de context heeft gebracht van o.a. huursubsidies, mijn collega van Volkshuisvesting er beter een visie op kan geven. Het prijzenaspect wil ik graag voor mijn rekening nemen.

Mevrouw Epema-Brugman (P.v.d.A.): Het gaat erom, dat men, wanneer de prijs laag wordt gehouden, dan toch wel de spullen moet kunnen krijgen. Het zal mijns inziens dan ook vermoedelijk wel aan een distributiesysteem moeten worden gekoppeld, omdat men het anders eenvoudig niet krijgt.

Minister Lubbers: Mijnheer de Voorzitter! Ja. Ik wil deze aan gelegenheid op zichzelf nagaan. Hier en daar is er sprake van, dat bepaalde servicekosten zeer lang zeer laag waren. Het blijkt, dat deze kosten dan ineens springen. Men gaat het als het ware hercalculeren. Ik wil het zorgvuldig nagaan, maar in het algemeen wil ik opmerken – dit is het uitgangspunt van het prijsbeleid ten aanzien van olieproducten –, dat het, wanneer, zoals het schema nu functioneert, olieproducten tegen de daarvoor officieel gepubliceerde prijzen kunnen worden betrokken, mogelijk is niet zozeer om de servicekosten constant te houden, maar wel om de stijging daarvan in ieder geval te beperken. Als de voorzieningssituatie zodanig wordt, dat dit de facto niet mogelijk is en dat het in redelijkheid ook niet kan worden gevergd, omdat het produkt eenvoudig niet te krijgen is, dan is het aangewezen, voor zulk een artikel inderdaad een effectief distributiesysteem in werking te stellen, dat ik hierbij dan ook wil toezeggen.

Minister Lubbers e.a.

De heer Van Aardenne (V.V.D.): Ik wil nog een enkele opmerking maken over de selectieve investeringsregeling. De Minister spreekt in de stukken met betrekking tot de Machtigingswet van een nultarief. Bij de behandeling van het desbetreffende wetsontwerp was het niet mogelijk, daartoe te besluiten. Dit leek mij destijds al niet zo consistent. Misschien komt het er tijdens het beraad uit. Ik vraag, mijnheer de Voorzitter, waarom het nu wel staat in de stukken, de Machtigingswet betreffende.

Minister Lubbers: Mijnheer de Voorzitter! De reden, waarom wij de knoop betrekkelijk snel hebben doorgehakt, was, dat wij zekerheid aan het bedrijfsleven wilden geven. Dit is een argument, dat de geachte afgevaardigde de heer Van Aardenne zal aanspreken.

De feitelijke invulling is overigens niet volstrekt irreal, omdat ik in ieder geval niet bij voorbaat wil uitsluiten – ik wil niet op de discussie erover vooruitlopen –, dat tijdens bij voorbeeld de periode, waarin wij thans zitten – het jaar van de Machtigingswet – reden kan zijn, de desbetreffende modaliteit tijdelijk anders te laten functioneren. Daarover kan ik natuurlijk nog veel meer zeggen, maar ik blijf nu maar het puntje van mijn tong af.

De heer Van Aardenne (V.V.D.): Het gaat dus om mijn amendement, dat de Minister destijds heeft ontraden.

Minister Lubbers: Mijnheer de Voorzitter! Ik verheug mij bijzonder op de spirituele inbreng van de heer Van Aardenne bij de eerstvolgende gelegenheid.

De vergadering wordt te 22.23 uur geschorst en te 22.39 uur hervat.

Minister Boersma: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mijn waardering uitspreken aan het adres van degenen die de door ons gedane voorstellen ook wat betreft de materiële inhoud positief hebben benaderd. Ik denk met name aan de heren Peijnenburg, Roolvink, Wieldraaijer, Terlouw, Van Gorkum en Van der Gun die ieder op hun eigen manier een constructief-kritische beschouwing hebben geleverd.

Ik ben ook erkentelijk voor de solide bijdrage die de heer Van der Mei heeft geleverd. Dit past per definitie bij de heer Van der Mei. Van zijn kant is zeer sterke aarzelingsgebleken. Ik hoop dat deze debatten aan het eind een resultaat zullen opleveren dat van onze kant uit gezien positief mag worden geacht.

Van zijn positie uit was de heer Van Aardenne vanzelfsprekend sterk tegen, maar ik verheug mij over zijn zakelijke benadering van de zaak. Hij is niet in kreten vervallen, zoals zijn fractievoorzitter nog zeer onlangs in Alphen aan de Rijn deed. Deze sprak onder andere over blanco cheques die men niet aan onvoldoende kredietwaardigen behoort te geven en andere fraaie termen.

De heer Bakker heeft het op één punt wat mij betreft nogal bont gemaakt en dit wil wat zeggen voor de heer Bakker. Hij heeft gezegd dat de uitkomst van het overleg met betrekking tot loon- en andere inkomensmaatregelen altijd een uitkomst in reactionaire zin zal zijn en dus in de zin van de grote ondernemers, omdat de sterkste schouders de deur van de heer Boersma nu eenmaal eerder op een kier krijgen dan de zwakke. Ik neem aan dat hij daarmee bedoelt dat de sterke schouders dan binnenkomen om de zwaarste lasten opgelegd te krijgen.

De heer Van der Lek heeft gezegd dat het niet mogelijk is, hetgeen hij niet nader heeft toegelicht. Hij sloot zich aan bij de heer Bakker.

Het spijt mij voor de heer Van Dis dat ik mijn vakbondsverleden niet meer kan uitwissen. Ik zou dit ook niet willen. Ik ben benieuwd wat hij straks zal zeggen als de Minister van Landbouw en Visserij zijn begroting zal verdedigen. Misschien zal hij dan wel zeggen dat het spijtig is dat de nieuwe collega niet uit landbouwkringen afkomstig is. Hij vroeg mij ook om een commentaar op een commentaar van de heer Hoogendijk. Daarover

Minister Boersma

wil ik slechts het volgende zeggen: Ik ben totaal niet geneigd zelf aan de duim van Dr. Ferry Hoogendijk te zuigen.

Bij de beantwoording van de vragen wil ik de verleiding weerstaan in te gaan op tal van overigens zeer interessante algemene beschouwingen. Ik wil proberen een aantal punten, zij het hier en daar misschien in telegramstijl, als bijdrage mijnerzijds aan dit debat te leveren. Ik moet dan niet te veel briefjes krijgen, zoals thans, welke waarschijnlijk een uitbreiding van de tekst zullen betekenen.

De Minister-President is reeds ingegaan op de algemene achtergronden. Collega Lubbers heeft gesproken over de economische achtergronden. Ik wil van mijn kant volstaan met te zeggen dat het van de sociale invalshoek gezien, in het bijzonder gaat om de gevolgen voor de werkgelegenheid en de inkomensvorming.

Hierin ligt dan ook de grondslag voor de coördinerende functie van de Minister van Sociale Zaken. Naar mijn mening gaat het hierbij niet in de eerste plaats om de vormgeving, want centraal staat de achterliggende gedachte, dat het – ik hecht eraan, dit te zeggen – niet uitsluitend gaat om een ingreep in lonen, zoals vroeger dikwijls het geval was, maar om een beïnvloeding van alle primaire inkomens.

Wat de vraag betreft, of het bestaande instrumentarium niet toereikend kan worden geacht, wil ik nog het volgende zeggen. In de eerste plaats merk ik op, dat de problematiek ernstiger is dan voorheen. In de tweede plaats moet de samenhang in één pakket duidelijk zijn. In de derde plaats is slagvaardigheid noodzakelijk. In de vierde plaats dient het gehele beleid overzichtelijk te zijn en in de vijfde plaats moet het beleid een zo groot mogelijk effect sorteren. Om deze reden is ook naar mijn opvatting de Machtigingswet dringend noodzakelijk.

Ik wil ook een opmerking maken over de totstandkoming van de wet, omdat hiervan is gezegd, dat het spijtig is, dat hierbij onder andere de SER niet is ingeschakeld. In zekere zin betreur ik dit ook, omdat ook ik voorstander ben van overleg op een zo breed mogelijk front. Het uitgangspunt zal dan ook blijven, dat het overleg op een zo breed mogelijk front gevoerd zal blijven worden. Hiertoe is in de afgelopen periode, op een groot aantal tijdstippen, informeel en ander overleg gevoerd. Hierbij is ook het idee van een machtigingswet aan de orde geweest. De SER is niet ingeschakeld, maar tot mijn verheugen kan ik meedelen, dat naar alle waarschijnlijkheid de SER zal overgaan tot instelling van een commissie, die de gevolgen van de oliecrisis zal nagaan. Dat zou voor de Regering nuttig kunnen zijn in verband met een eventuele adviesaanvraag voor het beleid op langere termijn.

Wat de inhoud van de wet betreft, is het algemene uitgangspunt, de lasten zo evenwichtig mogelijk te verdelen. Dit is het belangrijke uitgangspunt. Het betekent echter wel, dat hiermee invloed op de inkomensverdeling wordt uitgeoefend. Dit is logisch, maar het gaat niet om een structureel inkomensbeleid. De bedoeling is immers, dit te ontwerpen in de beloofde nota. Ik geloof dan ook, aan het adres van de heer Andriessen te mogen zeggen, dat datgene waarom hij heeft gevraagd – wegneming van de door hem gesignaleerde onrust – bij dezen door mij kan worden gedaan.

Wat de toepassing van de wet betreft nog een opmerking over de Stichting van de Arbeid. Er is aandrang geweest om de stichting – eigenlijk altijd – bij het overleg te betrekken; als het kan zullen wij het doen. Sedert jaren is er een vaststaande procedure om haar bij dit soort wetten in het overleg te betrekken. Ook nu is deze gedragslijn zeer streng aangehouden, hoewel misschien puur formeel geredeneerd het de vraag is, of wij in de afgelopen weken met de Stichting van de Arbeid hebben gesproken dan wel met de componenten van de Stichting van de Arbeid, maar dit laat ik in het midden. Niettemin, mijnheer de Voorzitter, bij plotse ontwikkelingen moet de Regering terstond kunnen ingrijpen, al was het alleen maar om het anticipatie-effect te voorkomen. Het zal derhalve tot de uitzonderingen behoren, dat de stichting niet wordt gehoord, want ook van haar

kant is bereidheid uitgesproken om – al was het van het ene uur op het andere – een gesprek met de Regering te hebben. Als dat kan, zullen wij het niet nalaten. Desalniettemin ben ik van mening, dat deze ontsnappingsmogelijkheid in de wet moet blijven staan. In het verleden, bij de behandeling van de Loonwet, is dit nooit op tegenstand gestuit. Ook in de Loonwet komt deze ontsnappingsclausule voor.

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Ik neem aan dat niet als voorname bezwaar kan gelden, dat het spoedeisende maatregelen zijn, omdat de Stichting van de Arbeid bij wijze van spreken per uur bijeen kan worden geroepen.

Minister **Boersma**: Als die mogelijkheid er is, maar ik denk ook aan bepaalde perioden waarin het niet zo eenvoudig zal gaan. Zij zullen er, als wij langer gebruik moeten maken van de Machtigingswet, in het komende jaar ook stellig zijn. Dan is er toch altijd aanleiding toe om op voorhand te zeggen: laten wij oppassen voor vormgebrek. Men zal zich herinneren dat de prijs voor de Scheveningse pier omhoog kon gaan omdat er een vormgebrek was. Niet genoeg ministers hadden hun handtekening gezet. Met een vormgebrek – de juristen leren ons dat – kan van alles gebeuren. Daarom hecht ik hieraan zoveel waarde.

Ik zeg hierbij uitdrukkelijk dat het niet de bedoeling is langs die weg van de Stichting van de Arbeid af te komen. Integendeel ik ben ervan overtuigd dat hoe vaker het kan gebeuren hoe beter het is.

Ook overleg achteraf kan zin hebben – ik zeg dit aan het adres van de heer Roolvink – en zeker ook het georganiseerd overleg in ambtenarenzaken. Op grond van de uitkomsten kan toch nog eventuele bijstelling plaatshebben, welke dan aan de Kamer kan worden voorgelegd. Dat geldt trouwens voor elk overleg achteraf.

Er zijn vragen gesteld over het opnemen van de „kleine Stichting”. De heer Terlouw heeft een daartoe strekkend amendement ingediend. De zogenaamde „kleine Stichting” is, dit in tegenstelling tot de Stichting van de Arbeid, geen duidelijke eenheid. Overigens wijs ik erop dat in het recente verleden steeds behalve met de Stichting van de Arbeid ook met de zg. categoriale organisaties, die de „kleine Stichting” vormen, maar ook – die wil ik zeker niet in de vergeethoek laten drukken – met de organisaties van de beoefenaren van vrije beroepen overleg is gepleegd. Deze gedragslijn is ook in het kader van de Machtigingswet zoveel mogelijk aangehouden. Met alle organisaties is van te voren overleg geweest. Uit dat overleg is onder meer het gezamenlijk voorstel voortgekomen om tot een tijdelijke bevrozing van de tarieven van de beoefenaren van de vrije beroepen te komen, om op die wijze het overleg per afzonderlijke organisatie gemakkelijker te doen verlopen.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Die zitten echter in het prijzenhoofdstuk en de „kleine Stichting” zit in hoofdstuk I. Dat is dus wel een verschil.

Minister **Boersma**: Ik wijs er volledigheidshalve op dat het overleg op een breed front is gevoerd. Wellicht kunnen wij daarop nog terugkomen wanneer het amendement bij de artikelsgewijze behandeling aan de orde komt.

De heer **Wieldraaijer** heeft gevraagd om bevoegdheden voor ondernemingsraden, met name om inlichtingen te verkrijgen. Ik acht het van het hoogste belang dat de ondernemingsraden bij deze zaak worden ingeschakeld. Ik verwijs in dit verband naar artikel 30 van de Wet op de ondernemingsraden, waarin, in het eerste lid, een bepaling ter zake voorkomt. De ondernemer is verplicht alle inlichtingen aan de ondernemingsraad te verschaffen, nodig voor de uitvoering van de taak die de ondernemingsraad heeft, met die uitzondering: tenzij zwaarwichtige belangen zich hiertegen verzetten. Dit geldt overigens ook voor artikel 28, dat in dit kader ook van grote betekenis is.

De heer **Wieldraaijer** heeft hier een belangrijk punt aange-

Minister Boersma

roerd. De bestaande wet geeft daartoe al diverse mogelijkheden, zeker wanneer men er niet op uit is een minimale toepassing te geven aan de inhoud van de wet.

Desalniettemin ben ik, met de heer Wieldraaijer, van oordeel dat er op dat punt wel wat verdere bevoegdheden van de ondernemingsraad kunnen worden verkregen. Daartoe strekt dan ook het gevraagde SER-advies. Ik ben graag bereid, gelet op de mogelijkheid die wij hebben geschapen om tussentijdse adviezen in te dienen, bij de SER erop aan te dringen een tussentijds advies over dit punt, gelet op de samenhang die door de heer Wieldraaijer naar voren is gebracht, op niet al te lange termijn uit te brengen.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Kan dit wellicht ook in het kader van de uitvoeringsbeschikkingen? U treft bepaalde uitvoeringsbeschikkingen voor niet-c.a.o.-lonen. Kan daarin iets geregeld worden ten aanzien van de controle van de ondernemingsraden hierop?

Minister **Boersma**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou hierop op het eerste gezicht niet direct positief willen antwoorden. Het lijkt mij niet uitgesloten, maar ik geloof, dat wij dat punt nog eens moeten bekijken. Ik weet niet, of de heer Wieldraaijer daaromtrent nog een aanknopingspunt ziet bij een van de wetsartikelen. Op zich zelf vind ik een ruimhartige benadering van dat punt juist. Of dat nu bij het punt dat de geachte afgevaardigde noemt zonder meer kan, moet ik even nakijken. Dat kunnen wij misschien in de tweede termijn nog even behandelen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil vervolgens enkele opmerkingen maken over de werkgelegenheid. Door de heren Vermaat, Wieldraaijer, Van Gorkum en Van der Gun is een aantal vragen gesteld in verband met die 2 mld. aan investeringen. Het zijn globale berekeningen, waarbij wij tot de volgende getallen komen: metaalverwerkende nijverheid ca. 10 000 manjaren, bouwnijverheid ongeveer 6000 manjaren en via de toelevering in de rest van het bedrijfsleven ongeveer 4000 manjaren.

Mijnheer de Voorzitter! Op dat punt zijn er nog geen zeer grondige onderzoeken en analyses verricht. Wat dat betreft, zeg ik graag toe, wanneer dat het meest geëigend is, de Kamer op dat punt nadere informatie te verstrekken. Ik kan alleen niet zeggen of dat over een, twee, drie of meer weken het geval zal zijn, maar wel graag zo snel mogelijk.

In dit kader vindt er voortdurend overleg plaats met het bedrijfsleven. Ik denk dan vooral aan de omscholing, want wij zullen ook een verband moeten leggen tussen de programma's die wij hiermede op het oog hebben aan de ene kant en de benodigde bij- en omscholing aan de andere kant. Ik denk hierbij aan de middelen die daarvoor zijn gereserveerd en ook aan mogelijkheden om bij voorbeeld automonteurs bij te scholen ten behoeve van montage van gasapparaten. Zo zullen er in de praktijk wellicht tal van mogelijkheden zijn. Hetzelfde geldt voor bouwactiviteiten ten behoeve van de vernieuwbouw en de isolatiewerken.

Mijnheer de Voorzitter! Er heeft enige ongerustheid bestaan wat omhuizing van programma's betreft, met name van het programma dat een dezer dagen juist voor een groot deel is vastgesteld. Ik wil nogmaals herhalen dat er geen korting wordt toegepast en dat dat ook regionaal of provinciaal niet zal gebeuren. Het punt waarom het ging, is dat wij bij voorbeeld in een aantal gevallen, daar waar er dringende behoefte bestond aan een overdekt zwembad, hebben gezegd, ook om energiebesparende redenen, dat daar een ander project voor in de plaats moet komen. Wij hopen, dat dat op korte termijn zal kunnen gelukken. Mocht dat niet het geval zijn, mocht er in een bepaalde provincie geen mogelijkheid voor zijn – de regionale raad voor de arbeidsmarkt in Drenthe heeft daarop in een brief al gezinspeeld – dan betekent het niet, dat het betrokken bedrag wordt overgeheveld naar een andere provincie, maar dan zullen wij waarschijnlijk terugvallen op eerder ingediende projecten. Deze week zijn projecten vrijgegeven tot een totaal bedrag van ruim 300 mln. Hieronder zijn projecten, die speciaal passen in de nieuwe situatie. Het zal

niet in de laatste plaats de heer Drees waarschijnlijk genoeg doen, dat daarbij bij voorbeeld hoort de verdubbeling van de spoorbaan Steenwijk–Wolvega. Dit is slechts één voorbeeld uit de sector openbaar vervoer. Er zijn meer voorbeelden hieruit te noemen.

Mijnheer de Voorzitter! Onder andere door de heer Bakker is gevraagd, of er rekening is gehouden met de terugloop van de bouwnijverheid in West-Duitsland en met de pendelproblematiek.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Het is wel een interessante vraag, maar ik heb haar niet gesteld.

Minister **Boersma**: Mijnheer de Voorzitter! Misschien is het antwoord ook voor de heer Bakker interessant. Ik wil in ieder geval als antwoord op die vraag zeggen, dat de resterende middelen uit het 750 mln.-programma zullen worden toebedeeld op basis van de sectorale en regionale ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Daartoe behoort ook de ontwikkeling van de pendel.

Mijnheer de Voorzitter! Door de heer Wieldraaijer is gevraagd naar mogelijkheden om uit het Europees Sociaal Fonds bijdragen te verkrijgen. De heer Wieldraaijer weet, dat ik nogal kritisch sta tegenover de praktijk van dat fonds, omdat naar mijn mening de rijke gebieden te veel van het fonds profiteren in plaats van de arme gebieden in de Europese Gemeenschap.

Nederland heeft wel een aantal projecten ingediend. In hoeverre die nu nog eens kunnen worden vergezeld door een nieuwe aanvraag waag ik op dit moment te betwijfelen. Ik hoop alleen, dat de goede criteria die nodig zijn om de gelden toe te delen er op korte termijn zullen komen.

De heer Van Gorkum heeft opgemerkt, dat hij de ondernemingsraad een belangrijke rol wil laten spelen bij maatregelen inzake werktijdverkorting en herstructureringsprogramma's. Zoals de wet nu luidt, moet bij een voorgenomen belangrijke werktijdverkorting de ondernemingsraad adviserend worden ingeschakeld (artikel 25, eerste lid, sub c). Die aanvraag moet worden getoetst door een buiten de onderneming staande instantie aan de criteria, die gelden ex artikel 8 van het BBA. Er is ook samenhang met de fondsen, die de uitkeringen moeten verrichten. De uitvoering daarentegen is weer wel een zaak, waaraan de ondernemingsraad te pas komt. Ik denk aan artikel 27. Bij interne herstructureringsprogramma's heeft de ondernemingsraad eveneens, op grond van artikel 25, recht op advies. Deze kan daarbij een rol, een belangrijke zelfs, spelen. Dat geldt ook voor het punt, dat de heer Wieldraaijer noemde, het uitlenen van werknemers in overleg met de ondernemingsraad. Inderdaad is dat een zaak van overleg met de ondernemingsraad.

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Mijn vraag was, die adviserende bevoegdheid van de ondernemingsraad in het kader van de Machtigingswet om te zetten in een medebeslissingsrecht door de ondernemingsraad en in die zin een uitzonderingsbepaling in de Machtigingswet op te nemen, die de Wet op de ondernemingsraden op dit punt wijzigt.

Minister **Boersma**: Mijnheer de Voorzitter! Ik herinner mij nog heel goed, dat bij de behandeling van de Wet op de ondernemingsraden in deze Kamer daarover is gezegd, dat men niet moet vervallen in een zwart/wit-tekening tussen adviserende bevoegdheid en beslissende bevoegdheid. Ik zeg niet, dat er geen verschillen zijn, maar als het goed is in een onderneming en er een goed advies komt van de ondernemingsraad, dan kan ik mij niet voorstellen, dat die uiteindelijk niet een belangrijke rol bij de beslissing zal spelen.

Nu de heer Van Gorkum vraagt en passant, terwijl er een adviesaanvraag ligt, van deze situatie – ik zeg niet: misbruik te maken – gebruik te maken om de structurele inslag van de Wet op de ondernemingsraden aan te passen, moet ik zeggen, dat naar mijn mening de SER uit de mogelijkheden moet kiezen om tussentijds advies uit te brengen en de punten die naar het oor-

Minister Boersma

deel van de SER belangrijk genoeg zijn in een zo snel mogelijk aan de Regering uit te brengen tussentijds advies moet onderbrengen. Als men er niet uit kan komen moet men de moed hebben binnen een maand te zeggen: wij komen er niet uit; het wordt geen unaniem advies; hier is onze mening en hier is die mening. Dan kan de Regering ten minste ook op dat punt slagvaardig vooruit.

De heer Vermaat had het over het gerichte overwerkbeleid. Ook voor dat beleid geldt, dat het met verstand moet worden toegepast. Het gaat er ook niet om te zeggen, dat overwerk onder geen enkele omstandigheid mag worden verricht. Ook ten aanzien daarvan zullen wij een redelijk beleid moeten voeren.

De heer Wieldraaijer heeft nog een opmerking gemaakt over het centraal verlenen van vergunningen voor korter werken voor bedrijven met meer dan tien werknemers. Hij vroeg, of het niet te veel tijd vergt. Als het op grote schaal gaat gebeuren, zal het inderdaad veel tijd gaan vergen en dan is het de bedoeling daaraan tegemoet te komen door verdergaande machtiging te verlenen tot gedecentraliseerde afdoening.

De heer Wieldraaijer heeft ook nog gesproken over uitlening tijdens werktijdverkorting over grote afstand. Dat is niet de bedoeling. Het gaat om een redelijke toepassing van de mogelijkheden die de wet biedt. Over grote afstanden zullen wij het niet verlangen.

Hetzelfde geldt, dit aan het adres van de heer Van Aardenne, bij tewerkstelling van een werknemer bij spreiding van werkgelegenheid. Hij sprak over: onder een andere afdeling worden ondergebracht. Ook dan zullen wij met redelijkheid de bepalingen van de wet toepassen.

De heer Roolvink heeft gesteld met betrekking tot het korter werken, dat het beleid ook gegrond moet zijn op andere motieven dan die welke direct zijn ontleend aan olie- en grondstoffenschaarste. Ik zou daarop bevestigend willen antwoorden. Het gaat niet alleen daarom.

De heren Roolvink, Van Dis en Van Aardenne hebben gesproken over de centralisatie van het ontslagrecht, waarover van verschillende kanten, ook in de schriftelijke gedachtenwisseling, nogal wat kritische opmerkingen aan het adres van de Regering zijn gemaakt.

In de eerste plaats gaat het toch om bindende aanwijzingen. Het BBA vraagt toestemming voor ontslag rechtstreeks of aan de directeuren van de gewestelijke arbeidsbureaus. In die situatie, die wij willen veranderen, kon de Minister derhalve geen bindende richtlijnen geven waaraan de directeuren zich zouden moeten houden.

De heer Roolvink: Zij waren er wel!

Minister Boersma: Er waren inderdaad richtlijnen, maar het gaat nu om bindende aanwijzingen. De Kamer is het ermede eens, dat er sprake moet zijn van bindende aanwijzingen.

Het voornemen is na een uitvoeringsbesluit opnieuw een mandaat te geven aan de directeuren van de gewestelijke arbeidsbureaus, maar een mandaat, voorzien van bindende aanwijzingen. Deze zullen worden gepubliceerd.

Voor wat de gewone zaken – als ik dit zo mag aanduiden – betreft (40 000 à 50 000 per jaar) blijft de situatie, zoals zij is. De commissies van advies blijven daarbij ingeschakeld, maar ontslagen ingevolge de energiecrisis mogen in beginsel niet worden verleend, tenzij werktijdverkorting of andere maatregelen geen enkele mogelijkheid bieden. Waar gaat het daarenboven nog om? De Machtigingswet moet het mogelijk maken om ontslagzaken van grote omvang aan de competente ambtenaren met bovengewestelijke verantwoordelijkheid te mandateren. Dat kan zijn een hoofdinspecteur-directeur, ook een directeur, die voor een aantal rayons wordt benoemd.

Wat de collectieve ontslagen betreft, merk ik op, dat bij 20 mensen of meer die zaak eerst wordt voorgelegd aan de directeur-generaal voor de Arbeidsvoorziening. Zeker in de begintijd – dit is destijds ook ten aanzien van de koppelbaasactiviteiten ge-

beurd; de heer Roolvink zal zich dit herinneren – is het, ook voor de betrokken bewindsman, nuttig, om de gevallen, die zich voordoen, zelfstandig en in samenwerking met de directeur-generaal voor de Arbeidsvoorziening te bekijken, opdat kan worden nagegaan, of hieraan enige regel kan worden ontdekt. Op dat punt kunnen dan beleidsdirectieven uitgaan. De directeuren van de arbeidsbureaus beslissen vervolgens in deze gevallen, met inachtneming van de aanwijzing van de directeur-generaal. Nogmaals, enige ervaring zal een vruchtbare samenwerking mogelijk maken.

Uiteraard zal daarbij nauwe samenwerking met Economische Zaken moeten plaatsvinden, zeker ook, wanneer het gaat om de vraag, of ondersteunende maatregelen moeten worden genomen om de werkgelegenheid zo mogelijk te behouden of te versterken.

De heer Van Aardenne heeft speciale aandacht gevraagd voor de moeilijkheden, die kunnen ontstaan in kleinere bedrijven. Ik heb daarvoor volledig oog. Op dat gebied zal een wat anders geaard beleid moeten worden gevoerd, omdat men daar dikwijls niet zoveel mogelijkheden heeft om het hoofd nog lang boven water te houden. Het is niet de bedoeling een beleid te voeren – ook niet via de werktijdverkorting – dat een bedrijf in gevaar, mogelijkerwijs in doodsgevaar zal brengen. Ook op dat punt zal een bindende aanwijzing worden gegeven. De richtlijnen ter zake van de bescherming van de zwakkere groepen zullen onverkort worden gehandhaafd. De heer Bakker heeft hiernaar gevraagd.

Wat de buitenlandse werknemers betreft, ben ik erkentelijk voor de globale instemming van de heer Van Aardenne ten aanzien van de realistische aanpak, zoals hij het heeft genoemd, van het beleid ter zake.

Aan het adres van de heer Van der Gun kan ik zeggen, dat het niet de bedoeling is om een bedrijf, dat zich voor de allereerste keer voor werving aanmeldt, op voorhand „neen” te verkopen. Dit zal grondig worden bekeken; nagegaan zal worden, welke oorzaken er zijn om voor de eerste keer buitenlandse werknemers in dienst te nemen. Het algemeen uitgangspunt – een zo stringent mogelijk toelatingsbeleid – blijft natuurlijk gehandhaafd. Gestreefd zal ook worden naar tenminste stabilisatie van het aantal. Dat zal op zich zelf al inhouden, dat een grondig onderzoek zal moeten plaatsvinden, ook in die gevallen, waar het om uitbreiding gaat.

Wij zullen ook kijken – althans voor zover dat mogelijk is – naar de verschillende oorzaken, waarom bepaalde ondernemingen zo vaak buitenlandse werknemers werven en waarom daar het verloop zo bijzonder hoog is. Dikwijls is dit een gevolg van de heersende arbeidsomstandigheden. Men heeft dan geen gebruik gemaakt van de mogelijkheden, die de moderne techniek biedt om het klimaat, waarin de mensen moeten werken, te verbeteren. Zo zijn er tal van omstandigheden (ik zal deze laten rusten) waaraan tegemoet kan worden gekomen, waardoor bepaalde werkzaamheden misschien minder afstotelijk zijn. Dit soort zaken zal worden bekeken.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou de heer Van der Gun met betrekking tot zijn vraag over illegale buitenlandse werknemers nog het volgende willen zeggen. De controle op de naleving van de tewerkstellingsvergunning kan ook het in dienst hebben van buitenlandse werknemers zonder vergunning aantonen. Sancties voor werkgevers volgens de Machtigingswet worden die op grond van de Wet op de economische delicten. Na voorgenomen wijziging van de Wet arbeidsvergunning vreemdelingen zal dezelfde sanctie ook gelden voor het in dienst hebben van illegale buitenlandse werknemers. Verwacht wordt, dat deze sancties zwaar genoeg zullen zijn. Ik voeg eraan toe, naar aanleiding van het feit, dat door de heer Van der Gun en anderen is gewezen op de humanitaire aspecten van dit probleem, dat het voornemen is, een actief opsporingsbeleid voort te zetten en vooral aan de grenzen te versterken. Uitgesloten is echter duizenden mensen tegelijk of binnen zeer korte tijd het land uit te zetten. Gestreefd wordt naar een geleidelijke sanering. De Regering is, zoals steeds, bereid rekening te houden met individuele menselijke

Minister Boersma

problemen van betrokkenen. Als men van tijd tot tijd kennis neemt van de werkelijk erbarmelijke omstandigheden, waaronder illegaal hier verblijvenden te werk zijn gesteld en zijn gehuisvest, is duidelijk, dat ik het laatste moet onderstrepen. Ik hoop, dat wij op korte termijn een oplossing voor dit schrijnende probleem weten te vinden.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Ik mag aannemen, dat ook ten aanzien van de semi-vluchtelingen een nauwkeurig beleid wordt gevoerd. Zij komen klem te zitten met nog een vergunning meer, nl. die van de werkgever om hen te werk te stellen.

Minister **Boersma**: Inderdaad, mijnheer de Voorzitter! Op niet al te lange termijn hoopt mijn collega van Justitie dit beleid verder te hebben uitgewerkt. In neem aan, dat de Kamer daarvan dan kennis krijgt te dragen.

Na hetgeen ik enige tijd geleden heb gezegd over passende arbeid wil ik daarover nu kort zijn. Het is bijzonder nuttig, dit begrip verder in studie te nemen. Wat de bestaande richtlijnen betreft, zal in de situatie, die wij verwachten, in redelijkheid en met verstand, ook op basis van de jurisprudentie, een en ander toepassing vinden.

De heer **Van Gorkum** heeft de suggestie gedaan om het vrijwilligerswerk via de arbeidsbureaus te regelen. Ik wijs erop, dat reeds verschillende initiatieven zijn ontwikkeld door mijn ambtgenoot van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. Zo wordt in Arnhem en Tilburg een experimentele bemiddeling voor vrijwillige arbeid medegefinancierd. Deze experimenten zijn gekoppeld - en terecht - aan de plaatselijke raden voor overleg en advies op maatschappelijk terrein en niet aan de gewestelijke arbeidsbureaus.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil vervolgens enkele opmerkingen maken over de sociale zekerheid. De heren **Bakker** en **Wieldraaijer** hebben vragen gesteld met betrekking tot de duur en de hoogte van de werkloosheidsuitkering. Ik merk op, dat een algemene verhoging van het uitkeringspercentage en de verlenging van de uitkeringstermijnen zeer grote financiële consequenties zouden hebben voor de premies en het overheidsbudget. Desalniettemin is ons voornemen, zoals bekend zal zijn - een studie daaromtrent wordt geleidelijk aan afgerond -, om op korte termijn de SER met name voor het probleem van de langdurig werklozen, een adviesaanvraag toe te zenden.

De heer **Wieldraaijer** heeft in dat verband nog gezegd, dat het gevaar bestaat dat bij langdurige werktijdverkorting de werkloosheidsuitkering zou worden opgesoupeerd. Dat zal niet gebeuren, wanneer de werktijdverkorting niet meer bedraagt dan een of twee dagen. Daarna kweekt men al weer zoveel rechten, dat men, wat dit betreft, niet spoedig uitgekeerd raakt. Wanneer de werktijdverkorting een grotere omvang dan twee dagen per week heeft, dan komen wij in een situatie, waarin zich inderdaad de mogelijkheid kan voordoen die de heer **Wieldraaijer** heeft signaleerd. Over dit punt en over verschillende andere punten die hiermee samenhangen, zoals de spreiding der uitkeringen over het bestaande aantal bedrijfsverenigingen, zullen wij eerst overleg met de betrokken vertegenwoordigers van het bedrijfsleven hebben. Van die kant zal dan waarschijnlijk het verzoek worden gedaan, de Sociale Verzekeringsraad hierbij in te schakelen om voor de komende maanden te proberen voor dit probleem en voor een aantal soortgelijke problemen en knelpunten een oplossing te vinden.

De heer **Wieldraaijer** heeft ook nog gevraagd naar de verwerking van de loonsverhoging van f 30 en f 15 in de sociale verzekeringsuitkeringen. Op zich zelf zitten wij daarbij nog niet direct met een probleem omdat de uitkering per 1 januari reeds is vastgesteld, maar het begin van een probleem tekent zich al af doordat daaraan is voorafgegaan een periode van centen en procenten, gedeeltelijk althans. De situatie waarin wij nu zullen gaan verkeren, als het allemaal doorgaat, een situatie waarin een bescheiden loonsverhoging volledig in centen wordt uitgekeerd, zal de problematiek nog verder versterken. Wij zullen in de komen-

de maanden dit punt dan ook moeten nagaan om te bezien, wat op langere termijn de consequenties zullen zijn. Ik heb nog wel overwogen of dit een tijdstip zou zijn om voorindexering toe te passen, maar ik zie daarvan af, omdat dan op zijn minst zou moeten vaststaan dat het cijfer ultimo april 1974 zou moeten zijn ingehaald, omdat het voorschot moet worden verrekend met de uiteindelijke uitkering. Ik geloof dat er nu geen aanleiding is om een voorschot te geven, maar nog iets anders is het aanpassingssysteem op zich zelf. Dat zullen wij moeten bezien en afspraken daaromtrent zijn al gemaakt.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Als u daar op korte termijn uitkomt, dan kan er niets meer gebeuren tussen 1 januari en 1 juli. Of kunt u wel vooraf iets doen?

Minister **Boersma**: Wij zitten nog met een ander probleem, dat ten minste een van mijn collega's bijzonder nauw aan het hart gebakken is. Dit staat bekend onder de term „netto-netto-netto-problematiek”. Ik zou daarover op dit ogenblik niet willen uitweiden, noch over de vraag betreffende de koppeling en de ont koppeling. Vaststaat overigens op dit ogenblik dat de netto a.o.w.-uitkering iets hoger is dan het netto minimumloon. Daarmee zitten wij midden in het probleem, waarop ik nu niet verder zou willen ingaan. Ik wil alleen de samenhang aantonen; vandaar dat ik nu niet inga op de vraag. Ook moet nog beslist worden over de vraag wat er met het wettelijk minimumloon gaat gebeuren in de komende tijd.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Ik heb iets gevraagd over de datum waarop u uit de problematiek zou zijn in verband met de verhoging van de sociale verzekeringsuitkering.

Minister **Boersma**: Dat is moeilijk te zeggen. Ik zou daar toch geen gooi naar willen doen.

De heer **Kombrink** (P.v.d.A.): Het is wel belangrijk.

Minister **Boersma**: Wij hebben wel afspraken, maar een aantal daarvan dat aanvankelijk wel bijzonder waterdicht leek te zijn, is dat voor een deel minder gebleken door onze intensieve bemoeienis met alles wat zich rondom de oliecrisis heeft afgespeeld en zal gaan afspelen, hetgeen betekent dat mogelijkerwijze het rapport over de problematiek die ik zoëven schilderde als de „netto-netto-netto-problematiek” intern misschien niet precies rond de jaarwisseling gereed zal zijn. Daarvan hangt af hoe onze verdere procedure zal zijn, maar dat was ongeveer de timing. Wij zullen dan toch nog wel enkele maanden nodig hebben, omdat wij dan tegelijkertijd ook zitten in de sfeer van de algemene bijstand en de voorgenomen plannen om die tot honderd procent op te trekken.

De heren **Roolvink** en **Van der Mei** hebben vragen gesteld over de kinderbijslag kleine zelfstandigen. De heer **Roolvink** heeft aangekondigd dat hij een ontwerp-motie in een van zijn binnenzakken had zitten. Ik meen dat de heer **Van Gorkum** die motie er al voor een deel heeft uitgehaald. Het ging om de vraag of via de kinderbijslag kleine zelfstandigen een tegemoetkoming aan de kleine zelfstandigen zou kunnen worden gegeven.

Ik heb er volledig begrip voor, dat de heer **Roolvink** zegt, dat het sociale aspect van het hierover in de memorie van antwoord gestelde aan de magere kant was, dat hem dat niet zo lag, niet zo zinde. Ik herhaal evenwel, dat, hoewel het op zichzelf denkbaar is - dan gaat het echter wel om de vraag, of het om een tijdelijk karakter zal gaan - de inkomensgrenzen iets te verhogen - ik laat het bedrag daarbij even buiten beschouwing - dit in ieder geval niet betekent, dat daarmee degenen, die kunnen worden vergeleken met de minimumloontrekkers onder de afhankelijkke beroepsbevolking, worden geholpen. Men doet er dan enkele klassen bovenop die onder de KKZ kunnen vallen; die grens ligt in de buurt van de f 12 000.

Een andere theoretische mogelijkheid is om de kinderbijslag-

Minister Boersma

bedragen zelf te verhogen. Ik neem aan, dat de heer Roolvink daaraan in geen geval denkt en ik wil dit met hem niet doen.

In het eerste geval gaat het om de vraag, of het een tijdelijke maatregel zal zijn. Anders komen wij namelijk te zitten met het probleem van de herstructurering van de kinderbijslagen en dan zitten wij met het premievraagstuk. Verhoging van de KKZ-grenzen is op zichzelf een mogelijkheid. Ik meen echter, dat er een andere mogelijkheid is, waarnaar men al enige dagen intensief speurde. De heer Van der Gun heeft er al even op gezinspeeld. Ik wil er nog even iets over zeggen. Wij kunnen de verlangens van de heren Roolvink en Van der Gun dan combineren, zodat wij er met elkaar kunnen uitkomen.

Ik wil echter, alvorens hierop in te gaan, iets zeggen over de premiereductie- en vrijstellingsgrenzen voor de volksverzekeringen. Verscheidene afgevaardigden hebben hierover gesproken. Globaal samengevat komt het erop neer, dat er voor de zelfstandigen en de groepen, die een pensioen genieten dat niet ten laste van het Rijk komt, premiereductie- en vrijstellingsgrenzen voor de volksverzekeringen bestaan, waarbij de volgende premievrijstellingsgrenzen gelden, schrik niet en houdt u vast, ik doe dit nu ook:

- f 1800 voor de ongehuwden beneden de 35 jaar (Groep A);
- f 2400 voor de overigen (Groep B).

De premiereductiegrenzen zijn: f 3420 voor Groep A en f 4020 voor Groep B.

Deze bedragen zijn sinds 1965 niet meer veranderd en zijn destijds waarschijnlijk aan de belastingvrije voet gerelateerd geweest.

Op dat punt is de Kamer ongeveer vier jaar geleden bij monde van de heer Scholten en nadien het toenmalige kamerlid de heer Hazekamp ingegaan. Onlangs is de SER gevraagd, ook hierover advies te geven. Ik zeg niet, dat hier veel te verdienen zal zijn, want de praktijk is, dat daarboven nogal eens vrijstellingen worden gegeven.

De heer Roolvink (A.R.P.): Weet u uit uw hoofd, welke bedragen aan rijksmiddelen met deze lage bedragen zijn gemoeid?

Minister Boersma: Ik vind de grenzen al zo beschamend laag, dat ik mij niet eens meer aan een schatting van het bedrag dat hiermee is gemoeid, wil wagen. Ik weet het niet, ik zal het moeten laten nakijken.

De heer Roolvink (A.R.P.): Het gaat mij erom, wat dit ondanks deze lage grenzen zal kosten, als u deze grenzen tot een bevredigende hoogte wilt brengen.

Minister Boersma: Daarvoor zal hetzelfde gelden als geldt voor de belastingvrije voet in de meest algemene zin: het is namelijk bijzonder kostbaar. In elk geval ben ik het met de heer Roolvink eens, dat een werkelijke lastenverlichting op dit punt ook pas na heel lange tijd zal ontstaan, omdat het beleid er fiscaal gezien op is gericht, de mensen nog een hele poos van premiebetaling te vrijwaren.

De heer Drees (DS'70): Ik meen, dat destijds in 1956 en 1957 bij de invoering van de eerste volksverzekering, de AOW, dit privilege aan de laagste zelfstandigen is gegeven alleen uit een oogpunt van inningsproblematiek van de zijde van het Ministerie van Financiën. Een werknemer valt, hoe laag zijn inkomen ook is, altijd in de premieheffing voor volksverzekeringen. De vrijstelling van de kleine zelfstandigen is nooit een sociale maatregel geweest, maar hield verband met de inningstechniek van het Ministerie van Financiën. Ik meen, dat het van belang is, de origine van een bepaalde regeling te kennen en te respecteren. In beginsel betaalt iedereen – ook de mensen met lage inkomens, ook vrouwen die bij voorbeeld maar een of twee maanden per jaar werken – zijn premie voor de volksverzekeringen. Dit betreft dus een specifiek inningsprobleem van Financiën. De begroting van Sociale Zaken betaalt het dus aan die totale pot. Men moet

nu niet plotseling een verschil scheppen tussen werknemers en zelfstandigen, dat in werkelijkheid niet heeft bestaan.

Minister Boersma: Akkoord, maar het punt was hoe wij voor vergelijkbare inkomensgroepen – kijkende naar het minimumloon aan de ene kant en de lage inkomens in de groep van de kleine zelfstandigen aan de andere kant – iets kunnen doen. De heer Van der Gun heeft hiernaar gevraagd en ik moet met enig voorbehoud reageren, omdat de zaak nog niet volledig is uitgewerkt.

Het is een goede gedachte, dit punt verder uit te laten werken en daarbij met name te denken aan het achterwege laten van de verhoging van de bodempremie als het gaat om de reductieregeling vrijwillige ziekenfondsverzekering. Ik wil direct zeggen, dat het hierbij niet om een geweldig bedrag gaat. Als die premie zou worden gehandhaafd op f 43,05 in plaats van zou worden verhoogd tot f 49,50, dan betekent dit toch een voordeel voor echtparen van f 12,90 per maand, maar dan met dien verstande dat dit een puur reëel bedrag is. Dit moet men dan bij voorbeeld plaatsen tegenover een bedrag van f 15 waar ongeveer een-derde van af gaat of een bedrag van f 30 waar meer dan f 10 van af gaat. Ik ben derhalve graag bereid dit punt verder uit te laten werken. Hiermee bestrijken wij ook precies de groep, waarop wij ook in het loonbeleid onze aandacht richten. Mensen dus, die een inkomen hebben tot ongeveer f 13 600 per jaar.

Ik voeg er nog aan toe, dat het daarbij gaat om 116 000 reductiegevallen, dus aanzienlijk meer dan bestreken wordt via de KKZ, zelfs bij enige verhoging van de grens. Onder deze gevallen zijn meer dan 60 000 kinderen. Het zijn niet allemaal, maar wel in overwegende mate kleine zelfstandigen, die vallen onder dit aantal van 116 000. Het betreft hier ook studerende en invalide kinderen van 16 tot en met 27 jaar van zelfstandigen.

Deze zaak kan niet reeds per 1 januari ingaan, maar wij zouden er wel haast mee kunnen maken. Op die manier hebben wij hier over enkele maanden – geldend voor de rest van het jaar 1974 – een voorlopige bijdrage geleverd. Ook op andere punten wordt nog gestudeerd en gezocht. Er kan geen sprake zijn van terugwerkende kracht.

Mijnheer de Voorzitter! Voorts zou ik enkele opmerkingen willen maken over lonen, salarissen en het stakingsrecht. Wij hebben bijzonder snel de beschikking gekregen over hetgeen gisteren in deze Kamer is gezegd. Ik zal het verhaal van de heer Drees nog eens doorlezen, maar ik was toch wel enigermate bevreemd te lezen wat van de kant van DS'70 is gesteld. Maar goed, ik heb daarvan kennis genomen en ik laat nu in het midden het punt of men de Loonwet moet hanteren. Dit punt is reeds enkele malen zowel door de Minister-President als door mij aan de orde gesteld. Het gaat er nu echter zeer expliciet niet alleen om, de lonen te treffen maar om een breed beleid te voeren. Los van deze formele vraag, moet ik echter stellen, dat ik niets begrijp van de reactie van de heer Drees, ook gelet op hetgeen van die kant met betrekking tot dit soort zaken de afgelopen jaren steeds naar voren is gebracht.

De heer Drees (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Dit is niet erg duidelijk. In de eerste plaats zou ik iets willen vragen over de coördinatie. De Minister heeft als argument genoemd, dat de coördinatie via één wet moet gebeuren. Dit is niet duidelijk; belastingwetten worden bij voorbeeld ook gecoördineerd en beheerd, maar dit gebeurt niet via één wet. Ook heeft de Minister gezegd, dat het beleid effect moet sorteren. Kan de Minister . . .

De Voorzitter: Mijnheer Drees, ik moet u nu even onderbreken. Het lijkt mij dat dit een materie is, die u bij uw motie zeer wel ter sprake kan brengen. U neemt nu reeds een voorschot.

De heer Drees (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Ik aanvaard graag uw beleid, maar ik wil wel nog een vraag stellen. De heer Boersma zegt: Ik begrijp niet wat de heer Drees over het beleid zegt. Ik zou hiervan hetzij nu hetzij morgen een uitleg willen ge-

Minister Boersma

ven. Ik wil dan echter weten, welke opmerking in mijn speech van gisteren de Minister niet heeft begrepen.

Minister Boersma: Het ging niet om zo'n groot stuk van zijn betoog, mijnheer de Voorzitter, maar het ging mij om de context, waarin hetgeen de heer Drees heeft gezegd, moet worden gezien. Wat hij heeft gezegd over het beleid als zodanig heb ik niet begrepen. Zelfs als er formele bezwaren aan te voeren zouden zijn, dan nog had ik mij kunnen indenken, dat de heer Drees met name materieel zou zijn ingegaan op de diverse voorstellen, die wij hebben gedaan. Dat heb ik gemist. Voor zover ik mij zijn opmerkingen kan herinneren, kan ik deze niet plaatsen.

De heer Drees (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb weinig kritiek op het materiële beleid uitgeoefend. Ik heb zelfs bepaalde onderdelen van het regeringsbeleid ondersteund. Dat geldt zowel voor het energiebeleid – dat heb ik zeer uitdrukkelijk gesteld – als voor de richtlijn inzake het minimumloon en wat het principe „sterke schouders zwaarste lasten” betreft. Ik heb over verschillende punten een uitspraak gedaan. Op andere punten heb ik geen kritiek uitgeoefend. Ik begrijp niet wat de Minister dan nog meer speciaal zou wensen.

Minister Boersma: Het punt waar het mij om gaat, is dat ik van de heer Drees heb begrepen dat hij zich in elk geval afvroeg, of dwingend voorschrijven van arbeidsvoorwaarden wel noodzakelijk was. Dat was toch het vraagpunt?

De heer Drees (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil dit verduidelijken. Ik ben in Nederland gewend, dat in het algemeen werknemers en werkgevers het meestal eens worden over bepaalde arbeidsvoorwaarden en dat het probleem voor de Regering in het algemeen is geweest, dat zij het vaak op een hoger niveau eens werden dan de Regering in bepaalde periodes van spanningen wilde. Ik heb gisteren aan de Regering gevraagd of – misschien krijg ik daarop nu een antwoord – het bedrag dat zij nu voor ogen heeft, namelijk f 30 – dit was eerst f 15 – niet in het bedrijfsleven zelf wordt bereikt. Ik dacht dat de werkgevers bereid waren, dit te geven en dat dit via artikel 8 en 10 kon worden gehonoreerd. Misschien kan de Minister duidelijk maken of op dit punt bepaalde problemen bestaan. Ik heb hieraan verder toegevoegd dat, indien deze bevoegdheid inderdaad essentieel is, de Wet op de loonvorming op dat punt kan worden aangevuld. Dan zouden wij daartegen geen bezwaar maken.

Minister Boersma: Dat is nu precies het punt uit deze korte en bondige interruptie, zoals dit misschien nog in het reglement van orde staat – dat is op dit moment ook niet meer mijn zaak; ik ben „adviserend lid van deze Kamer” – waarop ik doelde. In de afgelopen jaren was er gedurende een reeks van maanden van het betrokken jaar perspectief voor een succesvol overleg. Toen moest eigenlijk reeds in maart al iets gebeuren, waarop ik toen heb gevraagd, of dit niet te veel leek op het vooruitlopen op het ingrijpen. Toen was nog helemaal niet duidelijk, of het overleg succesvol zou kunnen zijn. Nu zijn wij van mening – en dat niet zozeer en alleen omdat het overleg over het centraal akkoord is mislukt – dat zulke ernstige omstandigheden zich voordoen, waarbij de omstandigheden van verleden jaar verbleken – dat wij niet langer mogen wachten. Wij moeten nu een gecoördineerd, samenhangend en integraal beleid gaan voeren. Daarin krijgt dan ook het loonbeleid een plaats. Daarom heb ik gezegd, dat ik de heer Drees niet begreep, maar wij krijgen nog een tweede ronde.

De heer Drees (DS'70): Mijn vraag over de f 15 is nog niet beantwoord. Dacht hij dat de werkgevers niet bereid waren, dit aan te bieden? Dit is gewoon een zakelijk punt. Het kabinet dient het wetsontwerp met deze toelichting in, dat de f 15 niet kan worden bereikt, omdat het bedrijfsleven dit blijkbaar niet wil. Dan vraag ik mij af, of er reden voor was, aan te nemen, dat het bedrijfsle-

ven niet bereid was f 15 per maand te geven. Daarop wil ik graag een antwoord van de Minister hebben.

Minister Boersma: Ik weet niet wie voorrang heeft, als het gaat om het krijgen van een antwoord op een vraag. Ik neem aan dat de Minister meer gehouden is, antwoorden te geven op vragen dan een kamerlid, maar ik had de heer Drees nu juist gevraagd, mij eens duidelijk te maken, waarom dit nu zo relevant voor het probleem zou zijn. Het gaat niet om het bedrag van f 30 (het is geen f 15) maar . . . . .

De heer Drees (DS'70): Toen het wetsontwerp werd ingediend was het f 15!

Minister Boersma: . . . . het gaat om het feit, dat dit dwingend moet worden opgelegd, niet alleen ter zake van de lonen, maar gericht op een breed opgezette inkomenspolitiek.

De heer Drees (DS'70): Daar heb ik ook geen bezwaar tegen. Ik heb ook nooit bezwaar tegen de Prijzenwet gehad. Toen wij samen in het kabinet zaten, heb ik geadviseerd in het voorjaar van 1972, de Prijzenwet tijdig in werking te stellen. Wij zijn daarmee het eerste gekomen. U verwaarloost dat altijd. Wij zijn hiermee in en buiten het kabinet het eerste gekomen.

Minister Boersma: Mijnheer de Voorzitter! Ik spreek nu niet over de Prijzenwet, ik spreek hier over de lonen; de uitvoering van de Prijzenwet beruiste bij een andere minister.

Ik wil nu iets over artikel 3 zeggen. Er is voorgesteld om de regels conform artikel 3 wat aan te passen en over „wijzigen van lonen” enz. te spreken. Ik wijs erop, dat het niet altijd om wijzigingen gaat, maar ook om het bevriezen, het niet-wijzigen van lonen. Het kan ook gaan om de regeling van punten die thans nog niet zijn geregeld; die mogelijkheid is er ook.

Ik zou dit aan de heren Van Aardenne en Van Dis met name ook alvast willen doorgeven. Morgen kunnen wij hierop terugkomen bij de behandeling van het betreffende amendement.

Aan het adres van de heren Wioldraaijer en Van der Gun wil ik zeggen, dat het inderdaad de bedoeling is om een peildatum te hanteren. Deze hoeft niet in de wet te worden opgenomen, deze kan in de uitvoeringsmaatregel worden opgenomen. Waarschijnlijk zal deze een tijdstip „na 30 november” zijn. Alle gevallen waarin men heeft geprobeerd wat te sjoemelen zullen dan onder het beslag van de beschikking komen te liggen. De beschikking zal ook qua materiële inhoud aan de Stichting van de Arbeid worden overgelegd. Daar zal men er met elkaar over van gedachten kunnen wisselen.

Aan het adres van de heer Bakker deel ik mede, dat een loonsverlaging niet in het voornemen ligt. Wel zou denkbaar zijn – dit is een uitzondering op de algemene regel –, dat, wanneer men in de periode december iets aan de bestaande arbeidsvoorwaarden heeft toegevoegd, dit laatste eraf gaat.

De heer Van Aardenne: Dat valt dus onder die peildatum, als er iets is bijgekomen. Als de Minister zegt „Loonsverlaging ligt niet in het voornemen” – ik meen, dat hij een nominale loonsverlaging bedoelt –, is dit dan op een bepaalde manier te vatten in dat begrip „wijzigingen”? Ik kan mij voorstellen, dat de tekst van dit amendement nog niet geheel duidelijk is; die tekst bevredigt mij ook nog niet geheel, maar de bedoeling is, daarmee inderdaad loonsverlagingen uit te sluiten.

De Voorzitter: Mag ik erop wijzen, dat de amendementen echt nog niet aan de orde zijn?

Minister Boersma: Het was ook niet mijn voornemen, het amendement zelf te bespreken, maar de vraag was ook door anderen, die het amendement niet hebben ingediend, gesteld, vandaar dat ik er kort over heb gesproken. Ik meen dat het beter is, de discussie hierover morgen voort te zetten.

Minister Boersma

Artikel 6 gaat over de kwestie van de onderbetaling. De mogelijkheid om bij de rechter in beroep te gaan, wanneer men onderbetaald is, blijft bestaan. Hieronder zou men ook de kwestie van de gelijke beloning van mannen en vrouwen kunnen verstaan, want dat is ook een feitelijke onderbetaling. Men kan daarmee dus naar de rechter.

De Regering heeft gekozen voor een rustpauze van drie maanden. Er is enig misverstand ontstaan. Er zou sprake zijn van een periode van zes maanden. Wij hebben doelbewust gekozen voor drie maanden en binnen die drie maanden vallen dan ook de door ons voorgestelde materiële verhogingen. Het is daarom mogelijk, noch nodig, noch wenselijk om nu al te zeggen wat er daarna zal moeten gebeuren. Daarop zal nu juist het overleg moeten worden gericht. Wij moeten er nu eenmaal thans van uitgaan dat er tal van onzekerheden zijn. Daarom willen wij die periode van drie maanden, om op basis van meer gegevens en met meer en duidelijker inzicht overleg te kunnen voeren. Het is evenmin mogelijk, nu te zeggen wat er over zes maanden zal moeten gebeuren, zoals door verschillende geachte afgevaardigden is gevraagd.

Ik wens nu noch een discussie, noch enige beslissing met betrekking tot het structurele indexatieprobleem. Het is een belangrijk probleem, maar ik geloof dat er op zijn minst een alternatief moet zijn voordat men tot afschaffing kan overgaan.

In de uitvoeringsmaatregelen is een complex van arbeidsvoorwaarden voor individuele werknemers verwerkt, zoals die feitelijk op 30 november 1973 van toepassing zijn. Er is afgesproken dat er sprake zal zijn van het handhaven van een na-indexering. Aanvankelijk hadden wij in het overleg, dat verleden week voor het laatst tot nu toe is gevoerd, een variant, waarbij na-indexering in een pakket zou kunnen worden begrepen.

Zowel van de kant van de werkgevers-, als van de zijde van de werknemersorganisaties ried men ons echter ten sterkste af, het te doen. Wij handhaven derhalve de afgesproken, in de contracten vastgelegde na-indexering. Op zich zelf zijn wij er voorstander van - er zal daarover verder overleg worden gevoerd -, de betrokken c.a.o.'s te laten verlengen. Dit kan betrekkelijk eenvoudig worden gedaan. Het gaat er niet om, alle contracten, ook die, welke na 1 april a.s. aflopen, te laten verlengen, maar ik denk aan alle contracten, die een looptijd tot 1 april a.s. hebben. Ik kan mij voorstellen, dat partijen gedurende deze inderdaad als rustpauze bedoelde periode geen overleg voeren over bijvoorbeeld immateriële zaken. De heer Van der Gun wees daarop. Ik kan met zijn suggestie, op de sociale partners een beroep te doen, wel instemmen.

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Betekent het in feite niet, dat de contracten, die per 1 januari a.s. expireren, gewoon zijn verlengd en dat daarvoor in de plaats komt een bedrag van f 30? Dit is in feite toch een stand-still?

Minister **Boersma**: Jawel, mijnheer de Voorzitter! Er staat echter nog meer in de c.a.o.'s. Hetgeen erin staat, blijft op zich zelf wel van kracht, maar ik denk in dit verband ook aan allerlei bijkomende bepalingen.

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Ook gaat het om de verlenging.

Minister **Boersma**: Zeker, mijnheer de Voorzitter! Dit is nu juist een reden, waarom wij de uitvoeringsmaatregel ook aan de Stichting van de Arbeid zullen doen toekomen, ten einde over de verschillende modaliteiten op dat punt met haar nog van gedachten te kunnen wisselen.

Thans kom ik op de kwestie van de systematiek. Gevraagd is: Waarom denkt men aan f 15 per 1 januari voor iedereen en aan f 15 op de aflooptdatum van het contract, maar uiterlijk op 1 april? Daarbij gaat het met name om sociale redenen, omdat wij moeten verwachten, dat naast de stijgingen in de sector van de sociale kosten sterke prijsstijgingen zullen optreden, waarom wij het noodzakelijk achten, iedereen reeds op 1 januari met door-

kruising van de bestaande aflooptdata een verhoging te geven. Ik ben het met de heer Roolvink eens, dat een doorbreken van het systeem van verhogen per expiratedatum zoveel mogelijk moet worden vermeden.

De desbetreffende bedragen zijn niet genoemd. Ten onrechte is het begrip „initieel” op een bladzijde van de stukken terug te vinden. Het is als zodanig verwarrend, omdat thans niet een vergelijking kan worden getrokken met de termen, die wij voorheen tijdens het overleg gebruikten. Er is sprake van een voorschot of een voorlopige uitkering. Ik wil in het midden laten de vraag, hoe men het wil noemen. Bij het verdere overleg en bij het uitstippen van het beleid voor de tweede helft van 1974 zal in ieder geval rekening moeten worden gehouden met datgene, waarover nu is beslist.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): De betekenis van het woord „initieel” is natuurlijk wel te relativiseren. In het desbetreffende staatje, opgesteld door het Planbureau, betekent het, dat de andere cijfers compensatiecijfers zijn. Deze zijn afgeleid van de prijsstijgingen, die men aanneemt. In dit geval gaat het echter om een extra part, dat wel initieel is. Uit de woorden van de Minister begrijp ik, dat het misschien kan worden vermengd en dat het misschien toch een stukje van de prijscompensatie is. Dan worden de cijfers lager.

Minister **Boersma**: Daarop wil ik niet vooruitlopen, mijnheer de Voorzitter! Het hangt nu juist af van het antwoord op de vraag, hoe de ontwikkeling zal zijn. Wij zeggen juist, dat wij moeten erkennen, dat er tal van onzekerheden zijn.

Om die reden hebben wij ook op dit terrein een beleid voor de ultrakorte termijn uitgestippeld met dien verstande, dat wij te doen hebben met de afspraak, dat alle onderdelen ervan te zijner tijd bij het nieuwe beraad in de loop van het eerste kwartaal van 1974 opnieuw in ogenschouw zullen worden genomen.

De vraag, of dan een volledige prijscompensatie zal worden gegeven, of daartoe in centen, volledig in procenten of afgetopt zal worden overgegaan, zal daarbij aan de orde moeten komen. Dit geldt ook voor de vraag, hoe hoog de drempel zal moeten zijn. Wij zijn van mening, dat er sprake van een drempel zal moeten zijn. De vakbeweging is van oordeel, dat er geen drempel zal zijn. Dit is een punt, waarover wij verder moeten spreken. Wij hebben als uitgangspunt wel een drempel genomen. De situatie kan zo sterk verslechteren, dat wij nog verdergaande maatregelen moeten treffen. De situatie kan - laten wij dit hopen, mijnheer de Voorzitter - zo zeer meevallen, dat er nog echt wat te verdelen is.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Het betekent, dat de loonsomstijging inderdaad lager kan zijn dan 12 pct. Ook het reële loon komt dan niet op -1 uit voor de modale werknemer. Betekent het dat?

Minister **Boersma**: Mijnheer de Voorzitter! Het kan van alles betekenen.

Het hangt er helemaal van af, hoe de prijsstijging zal zijn in de eerstkomende maanden van 1974. Hoe hoger zij zal uitvallen, hoe hoger ook de loonsomstijging zal zijn, tenzij wij de verslechtering nog verder doorvoeren en zelfs moeten afstappen van ons algemene uitgangspunt, dat de minimumloontrekker - ik denk dus aan degene, die een bedrag verdient, dat in de buurt van het minimumloon ligt - quitte speelt en zijn koopkracht gehandhaafd ziet. De heer Van Aardenne zal op deze vragen begrijpelijkerwijze graag een antwoord willen hebben maar . . .

De heer **Roolvink** (A.R.P.): U spreekt nu weer rondom het minimumloon. Kunt u die grens niet wat scherper trekken?

Minister **Boersma**: Ik kom straks nog over het minimumloon en de punten die daaromtrent naar voren zijn gekomen te spreken. Nu spreken wij nog over de vraag wat er straks moet gebeu-

Minister Boersma

ren met de prijscompensatie. Ik kan hierop geen antwoord geven, omdat dit nog van tal van onzekerheden afhankelijk is.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Alles is dus nog mogelijk.

Minister **Boersma**: Zo zou men het inderdaad kunnen zeggen. Op dat punt, mijnheer de Voorzitter, moet naar onze smaak een drempel worden aangelegd. Dit was ook ons standpunt in de besprekingen van de afgelopen maand. Het feit dat het in dit staatje nu 0,3 is geworden heeft te maken met de berekening van het CPB dat de invloed van de indirecte belastingen op de prijsindex heeft berekend.

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Ter vermijding van elk misverstand: die 0,3 pct. stelt dus niets voor?

Minister **Boersma**: Op maandag 5 november werd van de zijde van de vakbeweging aanvankelijk akkoord gegaan met de 0,3 pct. Later heeft men dit percentage losgelaten. Wanneer er sprake is van een drempel moet er volgens mij geen nieuwe berekening worden gemaakt.

De heer **Roolvink** (A.R.P.): Had deze 0,3 pct. er dan beter niet kunnen staan? Het geeft alleen maar de grootste verwarring.

Minister **Boersma**: Men heeft nu eenmaal cijfers gevraagd. Als wij deze niet geven, krijgen wij weer iets anders te horen, hetgeen ook weer begrijpelijk is. Er moeten uitgangspunten worden gekozen. Het CPB had de drempel ook op 1 pct. kunnen stellen, maar dat zou helemaal nergens op hebben gesteund. Men heeft daarom enige aansluiting gezocht bij de bijna bereikte overeenstemming op 5 november. Verder moeten wij de drempel, althans de 0,3 pct. maar vergeten.

De heer **Bakker** (C.P.N.): Waar denkt u eigenlijk aan?

Minister **Boersma**: Ik denk helemaal nergens aan. Dat heb ik net gezegd. Het zal van tal van punten afhangen. De heer Terlouw heeft een formule gegeven. Hij neemt de arbeidsproductiviteit en trekt er de collectieve sector en de ruilvoetverslechtering af. Dat is een formule. Ik zeg niet dat die in de praktijk altijd hanteerbaar zal zijn. Men zal ook met beleid een formule moeten hanteren. Men kan natuurlijk niet ontkennen dat de ruilvoetverslechtering voor ons verarming betekent. Men kan net doen alsof dit niet is gebeurd, maar dan rekent men zich helemaal valselijk rijk. Wij zullen deze ruilvoet als zodanig in het overleg moeten betrekken en een keuze moeten doen uit de dan bekende gegevens.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): U zei, dat die ruilvoetverslechtering iets is, dat nu eenmaal is gebeurd, maar het is niet iets, dat is gebeurd. Het is iets waarvan verwacht wordt dat het zal gaan gebeuren.

Minister **Boersma**: Ik geloof niet, dat ik die verslechtering al feitelijk heb laten optreden. Ik verwacht echter dat zij zal komen. In elk geval is het zo dat, als zij komt – en dit zal over enkele maanden blijken – wij hiermee op een of andere manier in het totale beleid rekening zullen moeten houden, hoe het ook precies vertaald moet worden.

Wat de niet-c.a.o.-inkomens en de vrije beroepen betreft, is van verschillende kanten aangedrongen op een efficiënte controle. Ik ben het er helemaal mee eens, dat een efficiënte controle van bijzonder belang is. Met name echter in de sector van de vrije beroepen is die controle bijzonder moeilijk. Zolang wij nog niet over complete openbaarheid, in de vorm waarin die het meest gewenst is, kunnen beschikken, zal dit een lacune blijven. Des te belangrijker zal natuurlijk de controle zijn die wij wél kunnen uitoefenen. Daarbij komt dat de opzet die wij ons hebben voorgenomen en die wij hadden gehoopt in een wat andere fase-

ring tot uitwerking te brengen, nl. om tot een enquête naar de inkomens van vrije-beroepsbeoefenaren te komen, thans zo spoedig mogelijk zal worden afgerond, wat betreft de rapportage. Die zal over enkele weken geschieden. Hierbij zal het CBS moeten worden ingeschakeld. De voorbereidende werkzaamheden zijn grotendeels voltooid. Men kan dan op basis van de ontwikkeling in 1972 op vrij korte termijn naar ik hoop al een reëel inzicht krijgen in de categoriale inkomenspositie van de diverse groepen van vrije-beroepsbeoefenaren.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Ik begrijp dat de Minister nu is afgestapt van de tweemaal f 15,-?

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Daar kun je niet zo lang bij blijven stilstaan!

Minister **Boersma**: Het is inderdaad niet zoveel.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Ik had er nog een vraag over willen stellen. Ik dacht dat het misschien goed was nog wat te adstrueren die vrij snelle wisselingen in de opvattingen van het kabinet: eerst tweemaal 15, en misschien eerst nog wel f 30,- in het gesprek met de vakverenigingen, toen tweemaal 15 in de nota, later éénmaal 15 en éénmaal 15 zwevend, maar toch voor het grootste deel ook op 1 januari.

De heer **De Ruiter** (P.v.d.A.): Het is toch tweemaal 15 gebleven?

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Dan kunt u ook zeggen, dat het 15 maal 1 is en daarna nog eens 15 maal 1. Het valt voor een groot deel samen en dan is het f 30,-.

Minister **Boersma**: Ik weet niet, wat de heer Van Aardenne nog meer zou willen weten dan datgene, wat de Minister-President al naar voren heeft gebracht. Ik heb in ieder geval geen andere gegevens dan die, waarover hij beschikt.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik meen, de overwegingen om de wisseling te maken.

Minister **Boersma**: Aan tal van onderdelen van het beleid zijn tal van overwegingen vooraf gegaan en tal van gesprekken. Als ik ze allemaal zou moeten noemen – ik wil het niet eens „onthullen” noemen, want zo onthullend zou het niet zijn voor de Kamer – zou ik hier nog uren moeten staan.

Mijnheer de Voorzitter! Ik had willen proberen, in ongeveer een uur klaar te zijn. Het zal nu wel vijf kwartier worden. Ik ben er echter bijna. Ik zal – met uw verlof – nu wat vragen overslaan.

Een korte opmerking over het stakingsrecht, mijnheer de Voorzitter. Het is geenszins de bedoeling van de Regering, langs de weg van de Machtigingswet inbreuk op grondrechten mogelijk te maken, maar het zal ook duidelijk zijn, dat in een stelsel waarin in laatste instantie de regering belast is met de verantwoordelijkheid voor het vaststellen van het toelaatbare loon- en prijspeil een staking die alsdan ten doel heeft, van de werkgever iets te verkrijgen dat deze, naar voor hem geldende wettelijke voorschriften, niet geven mag, jegens deze naar huidig burgerlijk recht onrechtmatig is. Er is dus geen principiële wijziging ten aanzien van het stakingsrecht van de kant van de Regering. Een algemeen stakingsverbod druist in tegen Nederlandse opvattingen over het functioneren van de democratie.

Het minimumloon, mijnheer de Voorzitter. Sprekt men over de structurele verhoging dan moet hier net zo duidelijk als in het gesprek met de werknemers worden gezegd, dat geen sprake kan zijn van een structurele verhoging van het minimumloon op 1 januari aanstaande.

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb duidelijk begrepen, dat het stakingsrecht, voor zover het ar-

Minister Boersma

beidsvoorwaarden betreft, normaal blijft gelden, zoals tot nu toe, maar dat alleen ten aanzien van de in de Machtigingswet geregelde punten dit recht, voor zover aan de werkgever in dit kader verplichtingen zijn opgelegd, niet meer kan functioneren,

Minister **Boersma**: Het gaat inderdaad om die onderdelen, die door de Regering krachtens de machtigingswet dwingend worden opgelegd.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb al gezegd, dat er per 1 januari aanstaande geen verhoging – structureel – van het wettelijk minimumloon komt; dit moet goed worden onderscheiden van de uitbetaalde lonen. Het wettelijk minimumloon zal niet worden verhoogd. Het advies komt weliswaar deze maand binnen, maar wij hebben de vakbeweging gezegd, dat het alleen al om technische redenen niet zou kunnen. Wij zouden er overigens ook enige tijd van beraad voor moeten hebben. Bovendien kan men het de gemeenten nu niet meer, vanwege de relatie met de Algemene Bijstandswet, aandoen – technisch gezien – om per 1 januari (als de Regering zou besluiten tot een verhoging) nog hiertoe over te gaan. Het zal op een later tijdstip gebeuren, als de beslissing positief uitvalt.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): De lonen worden normaal uitbetaald. Het is een recht waarop men aanspraak kan maken. Is het mogelijk, de beslissing met terugwerkende kracht te nemen?

Minister **Boersma**: Dan is eveneens sprake van de relatie met de Algemene Bijstandswet. Dat is geen eenvoudige zaak.

In ieder geval zal, wanneer wij het advies hebben ontvangen, het punt van de eventuele terugwerkende kracht onderdeel van het beraad uitmaken. Wat ik daarover heb gehoord, doet mij verwachten dat wij daartoe in ieder geval niet zullen overgaan.

Men moet de dingen echter goed onderscheiden. Blijft het feitelijk loonniveau, op basis van dwingend voorgeschreven verbetering, achter bij het minimumloon, op het niveau van 1 januari 1974 (een optrekking met 6,51 pct.) dan ontvangt de werknemer natuurlijk het minimumloon zoals het in de wet is vastgesteld. Gaat het loonniveau boven het minimumloon uit, dan is de werknemer geen minimumloontrekker. Het wettelijk minimumloon wordt derhalve niet met tweemaal vijftien gulden verhoogd. Zou dat wel het geval zijn, dan zou er sprake zijn van een structurele verhoging. Daarvan is geen sprake. Daarnaast gaat het er ons om – daarin voorziet ook de mogelijkheid om bij de SER versnelde adviesaanvragen in te dienen – te zorgen dat het gat tussen de werkelijke lonen en het wettelijk minimumloon niet te groot wordt. Dat heeft weer te maken met het probleem dat wij zoeken, toen wij spraken over centen en procenten en de vertaling van de loonsverhoging volledig in centen, ook al bespraken.

Ik was overigens zeer onder de indruk van het staatje dat de heer Roolvink ons heeft overgelegd. De techniek van de berekening doet mij vermoeden dat, zo ik daarvan ooit al eens iets heb geleerd, ik dit totaal ben vergeten. Het leek mij nogal ingewikkeld. Het was op zich zelf ook interessant geweest daarnaast een gewoon ander loon met datzelfde percentage omhoog te laten gaan. Het gaat uiteindelijk om de relatieve positie van het minimumloon. Ik hecht aan die positie bijzonder veel waarde.

Collega Lubbers heeft reeds enige opmerkingen gemaakt over de minimum-jeugdlonen. Bij diverse besprekingen in de afgelopen maanden – de beslissing is al enige tijd geleden genomen – heb ik erop gewezen dat daar waar men een samenloop van wettelijke voorzieningen heeft – gelijke beloning van mannen en vrouwen, verhoging van het minimumloon en de kwestie van het minimum-jeugdloon – men hiervoor bij mij terecht kan, via de geëigende kanalen – de Stichting van de Arbeid heeft in deze een adviserende taak – om na te gaan of dit, in verband met de werkgelegenheid, niet te veel tegelijk is. Dat geldt onder meer voor de detailhandel.

Er is natuurlijk een duidelijke relatie tussen de detailhandel en het grootwinkelbedrijf. Het grootwinkelbedrijf heeft mij ook in een brief geschreven dat men moeilijkheden voorziet. Dat doet

natuurlijk wel enige twijfel rijzen aan de hoogte van de beloning daar. Dat is op zich zelf een gewone nuchtere constatering. Als men daarvan zulke enorme gevolgen voorziet, dan moet het loonpeil toch wel bijzonder laag zijn. Wij hebben de staffeling van het minimum-jeugdloon zeker niet breed uitgemeten. Wij beginnen slechts bij 40 pct. en dan gaan wij zo snel mogelijk naar 100 pct. voor de 23-jarigen.

Wanneer er, ook op het terrein van de werkgelegenheid, daardoor moeilijkheden kunnen ontstaan, ben ik bereid – ik heb dat meerdere malen gezegd – een soepel dispensatiebeleid te voeren. Dan moet men echter wel eerst bij mij komen. Ik kan natuurlijk niet naar de werkgevers toe gaan en hen, bij wijze van spreken, met de haren naar mij toe slepen en zeggen: nu zul je bij hier en ginder een dispensatie aanvragen. Ik kan ook niet van de werknemers verlangen dat zij dat zouden doen.

Wanneer het grootwinkelbedrijf dat uit standing niet wil doen, omdat zij het voor hen beneden peil vinden, dan zegt vervolgens de detailhandel: wij kunnen het dan ook niet doen, want dan komen wij in concurrentiemoeilijkheden. De beste jongeren gaan dan naar het grootwinkelbedrijf en de slechteren gaan naar de detailhandel. Zo komen wij natuurlijk wel in de moeilijkheden.

Daarom heb ik, naar mijn mening terecht, diverse malen erop aangedrongen de mogelijkheid van artikel 10 te hanteren. Ik hoop dat er iets van doordringt nu ik dat nog een keer doe. Ik heb er immers helemaal geen behoefte aan bij alle moeilijkheden die wij al hebben nog extra werkgelegenheidsmoeilijkheden te creëren in een bedrijfstak waarin de vooruitzichten, gemiddeld genomen, niet bijzonder rooskleurig zijn.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Dus als men het vraagt en als uw collega van Economische Zaken maar 1/3 van die verhoging laat doorberekenen, dan geeft u voor die 2/3 dispensatie?

Minister **Boersma**: Wij zullen daarvoor een regeling moeten treffen en de Stichting van de Arbeid zal daarbij ingeschakeld worden.

De heer **Wieldraaijer** (P.v.d.A.): Dat wilde ik ook zeggen. Dat hangt voor een belangrijk deel ook af van het advies van de Stichting van de Arbeid.

Minister **Boersma**: Over dit punt is ook een stuk van het overleggaan gekomen. Ik heb, op verzoek van een aantal categorale organisaties, waarmee ik, samen met collega Lubbers, een dag eerder overleg heb gehad, dit punt uitdrukkelijk voorgelegd aan het overlegorgaan. Ik heb het gevraagd naar zijn opvatting daaromtrent. Het overlegorgaan reageerde daarop positief en zei, dat het hieraan geen strobreed in de weg zou leggen, wanneer duidelijk kon worden aangetoond dat met name de werkgelegenheid in gevaar dreigde te geraken.

De heer **Van Gorkum** (P.P.R.): Ik wil de Minister wel vragen, mijnheer de Voorzitter, niet te veel het dispensatiebeleid toe te passen, zolang wij niet weten of deze zeer lage minimum-jeugdlonen inderdaad niet betaalbaar zijn en of de verhalen over grote werkloosheid, die dreigt, niet zwaar overdreven zijn.

Minister **Boersma**: Mijnheer de Voorzitter! Natuurlijk zal men met het water bij de dokter moeten komen. Dat is altijd het geval als er moeilijkheden zijn. Dat geldt ook nu. Men zal met deugdelijke cijfers moeten komen, waarop dan het beleid zal worden gebaseerd. Ik heb gezegd, dat ik bereid ben een soepel en royaal dispensatiebeleid te gaan voeren in die gevallen, waarin nu al uit de cijfers blijkt, dat er bepaald moeilijkheden kunnen komen.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Moeilijkheden in de zin van een onnodige daling van de rentabiliteit tot beneden het normale niveau.

Minister **Boersma**: Mijnheer de Voorzitter! Het is precies

Minister Boersma e.a.

24.00 uur en ik gun het de geachte afgevaardigde dan maar voor een keer dat hij het in de liberale taal vertaalt. Ik denk met name aan continuïteit en werkgelegenheid en dat soort zaken. Die hangen wel met elkaar samen.

Mijnheer de Voorzitter! Als de wet vervalt, vervallen ook de betreffende bepalingen.

Ik wil mijn betoog beëindigen met mij aan te sluiten bij de slotwoorden die de voorzitter van de bijzondere commissie heeft gebruikt, sprekende over de diverse moeilijkheden die te verwachten zijn, over de noodzakelijke saamhorigheid en over de noodzaak van een doelbewust beleid van een doelbewust kabinet. Ik hoop, dat dat ook op het sociale terrein zal mogen gelukken en dat die samenwerking er in de toekomst zal mogen komen.

De (algemene) beraadslaging wordt verdaagd.

De Voorzitter: Ik stel voor, het verslag bedoeld in artikel 47 van het Reglement van Orde goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt te 0.02 uur gesloten.

LIJST VAN INGEKOMEN STUKKEN met de door

de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1°. dertien Koninklijke Boodschappen, ten geleide van de volgende ontwerpen van (rijks-) wet:

Naturalisatie van Beeskow, Rudi Karl Albert en 26 anderen (12 729);

Naturalisatie van Boldy, Victor en 26 anderen (12 730);

Naturalisatie van Amas, Johan en 28 anderen (12 731);

Naturalisatie van Aarts, Hendrika Maria en 27 anderen (12 732);

Naturalisatie van Chan, Koon Yu en 13 anderen (12 733, R 931);

Naturalisatie van Akihary, Johannes en 29 anderen (12 734);

Nadere regeling van wachtgeld, toegekend op grond van wetten, tot stand gebracht krachtens artikel 3 der Grondwet (12 740);

Naturalisatie van Baginda, Frederik Daniel Hermanus en 26 anderen (12 741);

Naturalisatie van van Asch, Jean Marie Aloysius en 27 anderen (12 742);

Naturalisatie van Appelman, Willem Antonius en 29 anderen (12 743);

Naturalisatie van Leatemia, Izaak Martinus en 24 anderen (12 744);

Naturalisatie van Bretschneider, Maria en 26 anderen (12 745);

Naturalisatie van Adijongso, Alex en 21 anderen (12 746).

Deze Koninklijke Boodschappen zijn, met de erbij behorende stukken, al gedrukt en rondgedeeld;

2°. twaalf brieven van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, met de mededeling, dat zij zich in haar vergadering van 18 december 1973 heeft verenigd met een aantal haar door de Tweede Kamer toegezonden voorstellen van (rijks-) wet.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven voor kennisgeving aan te nemen;

3°. de volgende telegrammen:

een, van het waterschap De Brede Watering, en een, van de raad van de gemeente Brouwershaven, over de afsluiting van de Oosterschelde;

een, van de Dollard B.V. te Nieuweschans en, een, van het personeel van de Noord Nederlandse machinefabriek te Winschoten, over de ontwerp-Machtigingswet;

een, van de raad van de gemeente Brunssum over de aangekondigde opheffing van de accijnsvrijstelling op huisbrandolie;

een, namens bewoners van het Geuzenveld te Amsterdam over de voorgestelde huurverhogingen.

Deze telegrammen liggen op de griffie, ter inzage van de leden; voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies;

4°. de volgende brieven:

een, van de Vereniging voor de Effectenhandel te Amsterdam, en een, van het huurders Comité West te Amsterdam, over de ontwerp-Machtigingswet;

een, van de Partij van de Arbeid, gewest Friesland, te Leeuwarden, over handhaving in een komende bestuursstructuur van Friesland als een zelfstandige provincie;

een, van de gemeente Hellendoorn, ten geleide van een motie over de tracé-vestiging van de rijkswegen in Twente;

een, van de gemeente Emmen, ten geleide van een aan de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening toegezonden motie, over aanvullende huursubsidie;

een, van de gemeente Westdongeradeel, ten geleide van een motie met betrekking tot de Inas-opleiding aan de christelijke huishoud- en industrijschool te Dokkum;

een, van mr. L. van Heijningen te 's-Gravenhage, betreffende de wijze waarop kamerleden deelnemen aan openbare debatten.

Al deze brieven liggen op de griffie, ter inzage van de leden; voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies.

